

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

Tbilisi State University of Economic Relations

**Тбилисский государственный университет экономических
отношений**

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია
„კულტურათაშორისი დიალოგი და ენობრივი
კონტაქტები“

**International Science Conference
“Intercultural Dialogue and Linguistic Contacts“**

**Международная научная конференция
«Межкультурный диалог и языковые контакты»**

30. IX. – 1. X. 2010

UDC (უაკ) 008(100)+81-2
ს-158

სარედაქციო კოლეგია:

პროფესორი ა. ჩუთლაშვილი
პროფესორი ბ. ალადაშვილი
პროფესორი ვ. ვაშაკიძე
პროფესორი რ. ბოლეთიანი
პროფესორი შ. ვარქელაშვილი
პროფესორი ს. მორალიშვილი
პროფესორი ბ. ღალანოძე
პროფესორი დ. იაკობიძე

კორექტორები: დ. რაზმაძე, ს. მენაბდე, ე. ზობრანიანი

ყველა სტატია დაბეჭდილია ავტორთა რედაქციით

All published articles are edited by the authors

Все статьи печатаются в авторской редакции

დაბეჭდილია თბილისის ეკონომიკურ უნივერსიტეტთან
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბაში

ქეთევან წამბეულის ქ. №55, ტ. 45-48-51
www.teusu.edu.ge

ISBN 978-9941-0-2787-1

თანამედროვე სამყაროში, მისი მუდმივად მზარდი ერთიანი ეკონომიკური და სულიერი სივრცით, უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას იძენს კულტურათაშორის დიალოგი როგორც თანამედროვე ცივილიზაციის ფორმირების ერთ-ერთი უადრესად ეფექტური, სინთეტიკური მეთოდი. მოცემულ კონტექსტში კულტურა გაიგება როგორც ცნებათა ფართე წრე, რომელიც მოიცავს მეცნიერული ცოდნისა და პროფესიონალური კრიტერიუმების ჩამოყალიბებას, უმდიდრესი ეროვნული ტრადიციებისა და თავისთავად, თითოეული ერის მსოფლმხედველობისათვის დამახასიათებელ ზნეობრივ პრინციპებს.

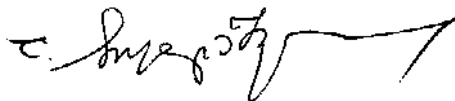
გარკვეული თვალსაზრისით, კულტურათაშორის დიალოგი დღეს აღიქმება როგორც მსოფლიოში მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესის ერთგვარი საპირ-წონე. ეს პროცესი კი, მისი სპეციფიკიდან გამომდინარე, ჩვეულებრივ ექცევა ეკონომიკურად მძლავრი სახელმწიფოების ყოველდღიური საბაზრო ინტერესების გავლენის ქვეშ. ამ მიზეზის გამო ის ხშირად იწვევს უნდობლობას და უგულბელ-ყოფასაც კი საზოგადოების გარკვეული ნაწილის მხრიდან. უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, კულტურათა დიალოგი გლობალიზაციის მახვილი კუთხეების შერბილების საშუალებას გვაძლევს და ეს გარდაუვალი პროცესი გადააქვს ევოლუციურ სიბრტყეში, რითაც ხელს უწყობს პროგრესული იდეებისა და ტექნოლოგიების ორგანულ ჩანერგვას ნოყიერ, ადგილობრივ ნიადაგში.

აი, რატომ არის ასეთი მნიშვნელოვანი ამ დიალოგის ინსტრუმენტთა სრულყოფა, რომელთა შორის უმთავრესი როლი, უდავოდ, ენიჭება ენას როგორც კომუნიკაციის ძირითად საშუალებას და ეროვნული კულტურული თვითმყოფადობის გამორჩეულად განზოგადებულ ფენომენს. ასეთი მიდგომის გათვალისწინებით, ინტერესს იწვევს თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები, ენის ფილოსოფიური გააზრება და თანამედროვე სოციალურ-კულტურულ პირობებში მისი ფუნქციონირების თავისებურებების გამოვლენა, ენობრივი პიროვნება როგორც კულტურათაშორისი და პროფესიონალური კომუნიკაციის სუბიექტი, უცხო ენის შესწავლის ტექნოლოგიებისა და მხატვრული ტექსტის საშუალებით სამყაროს კულტურულ-ფსიქოლოგიური მოდელების წვდომა, ა.შ.

კრებულში შესულია მასალები საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციისა „კულტურათაშორისი დიალოგი და ენობრივი კონტაქტები“, რომელიც ორგანიზებულია თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის მიერ (30 სექტემბერი – 1 ოქტომბერი, 2010 წ. ქ. ქუთაისი).

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა
სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორი

პროფესორი

ა. ჩუთლაშვილი

Dialogue between cultures is starting to have a particular function – it is becoming one of the most efficient synthetic methods in the formation of the contemporary civilization due to the modern world’s constantly evolving cultural boundaries. In this context culture is understood as an accumulation of several wide notions ranging from the formation of the scientific and professional criteria to the comprehension of the rich national traditions and specific moral principals that are promoting an initial distinction between each peoples’ world outlook.

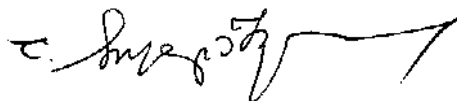
In a certain way the cultural dialogue is perceived today as a counterbalance to globalization. Due to its nature the process is unable to resist the market interests of economically strong countries which cause distrust and even rejection of it in certain parts of the society. More precisely, the dialogue of cultures helps in taking the globalization process into the dimension of evolution and provides a natural introduction of progressive ideas and technology in the local environment.

All mentioned above explains why it is vital to perfect the tools of this dialogue where the language plays a significant role as a main source of communication and one of the most generalized phenomena of national and cultural originality. This kind of approach assumes interest for a number of things: the current problems of the modern linguistics; for the philosophical understanding of the language and the defining of the specifics of its functioning in the context of the contemporary socio-cultural environment; for the linguistic personality as the main party in the intercultural and professional communication; for the technologies of learning foreign languages and the understanding of the psycho-cultural models of the universe through the artistic text an so on.

This volume contains materials from the “Intercultural dialogue and linguistic contacts” international science conference that was organized by the faculty of the liberal arts and social sciences of Tbilisi State University of Economic Relations (September 30- October 1, 2010, Kutaisi).

Rector of Tbilisi State University of Economic Relations

Professor

A. Chutlashvili

В современном мире с его постоянно расширяющимся единым экономическим и духовным пространством диалог культур приобретает исключительную функцию как один из наиболее эффективных, синтетических методов формирования современной цивилизации. Под культурой в данном контексте подразумевается широчайший круг понятий – от формирования научных знаний и профессиональных критериев, до постижения богатейших национальных традиций и своеобразных нравственных принципов, изначально отличающих мировоззрение каждого народа.

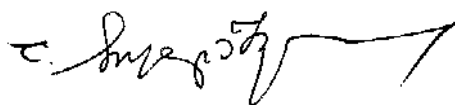
В известном смысле диалог культур воспринимается сегодня как своего рода противовес проходящему в мире процессу глобализации, который в силу присущей ему специфики, обычно не в состоянии противостоять сиюминутным рыночным интересам экономически мощных держав и по этой причине зачастую вызывает недоверие и даже отторжение в определенной части общества. Точнее сказать, диалог культур позволяет сглаживать острые углы глобализации и переводит этот неизбежный процесс в эволюционную плоскость, способствуя органическому вращению прогрессивных идей и технологий в благодатную местную почву.

Вот почему огромную важность представляет совершенствование инструментария этого диалога, значительная роль в котором, безусловно, отводится языку как главному средству коммуникации и наиболее обобщенному феномену национальной и культурной самобытности. Такой подход предполагает интерес к актуальным проблемам современной лингвистики, к философскому осмыслению языка и выявлению особенностей его функционирования в современных социо-культурных условиях, к языковой личности как главному субъекту межкультурной и профессиональной коммуникации, к технологиям изучения иностранного языка и постижению культурно-психологических моделей мира посредством художественного текста и т.д.

В сборнике собраны материалы Международной научной конференции «Межкультурный диалог и языковые контакты», организованной Факультетом гуманитарных и социальных наук Тбилисского государственного университета экономических отношений (30 сентября – 1 октября 2010 года, г. Кутаиси).

Ректор Тбилисского государственного университета экономических отношений

профессор

А. Чутлашвили

ЧАСТИЦЫ В ПОБУДИТЕЛЬНЫХ ВЫСКАЗЫВАНИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ИХ ЭКВИВАЛЕНТЫ В ГРУЗИНСКОМ

М. Алексидзе

malexidze@yahoo.com

4. Теория и практика перевода
Тбилисский государственный университет им. Иванэ Джавахишвили

В статье анализируются прагматические функции русских частиц *же, -ка, ну, пожалуйста, да* в побудительных высказываниях русского языка. Наряду с другими контекстуальными показателями частицы играют существенную роль в выражении интенции побуждения, являясь маркерами таких дополнительных интенциональных значений, как нетерпение, досада, равнодушие, угроза и др. Наличие в побудительных речевых актах подобных лексических единиц составляет определенную трудность для перевода. Контрастивное изучение русских и грузинских частиц в составе побудительных высказываний позволяет выявить столь важные для перевода и методики преподавания русского языка как иностранного сходства и различия в семантике этих дискурсивных слов. Более адекватные переводные эквиваленты частицы можно найти, только если имеется точное понимание семантического вклада частицы в текст оригинала.

Pragmatic functions of Russian particles *же, -ка, ну, пожалуйста, да* in imperative utterances of Russian, along with other contextual indicators are analyzed in the article. A particle plays a major role in the utterance of imperative intention. As a marker has additional meanings such as impatience, anxiety, indifference, threat etc., relevant lexical units in imperative communicational activities cause complication in translation. In contrasting studies of Russian and Georgian particles appear similarities and dissimilarities in the semantics of discourse words for translation and for teaching methodology Russian as a foreign language. Adequate translational equivalents to particles could be met whether their semantics role is understood in the original text.

Ключевые слова: частицы, семантика побуждения, побудительные речевые акты, прагматический эффект, переводческий эквивалент.

В иерархии лингвистических объектов современных исследований чуть ли не на первом месте стоят незначительные слова, в особенности, частицы. Такой интерес к служебным частям речи обусловлен, в первую очередь, развитием лингвистической семантики и прагматики, тем, что в современных лингвистических концепциях центральное место занимает язык в использовании человеком, т.е. речевая деятельность человека. Утвердившиеся в языкознании в последнее время новые направления исследования, связанные с теорией высказывания, с теорией речевых актов, свидетельствуют о том, что в науке обострился интерес к субъективному фактору в языке. В лингвистике превалирует прагматический подход в изучении языка. «Прагматический подход предполагает учёт того значимого компонента языковых единиц, который связан с человеком, использующим язык как орудие общения /.../. Понятно, что функциональный, коммуникативный и прагматический подходы к описанию языка связаны теснейшим образом и дополняют друг друга каждый со своей специфической стороны» [Иссерс 2003: 95].

Прагматические функции частиц имеют отношение к «организации процесса коммуникативного взаимодействия». Более того, частицы, как считает Т.М.Николаева, «несут на себе весь максимум коммуникативного (в отличие от номинативного) пласта высказывания. Они передают отношение к ситуации, отношение элементов текста друг к другу, отношения говорящих и отношение говорящего к той системе «общего фонда знаний», которая объединяет адресанта и адресата. Таким образом, это – слова, максимально ответственные за удачу общения» [Николаева 1985:14]. Исследования, проводимые в этой области, актуальны и для методики преподавания русского языка в иноязычной аудитории. Ведь принципиальное отличие речи носителя языка от речи иностранца состоит в том, что речь носителя богата незначительными словами, которые несут в себе различные трудноуловимые прагматические значения.

Понятие коммуникативно-прагматической функции связано с понятием речевого акта. Роль частиц в речевых актах – это и есть их коммуникативно-прагматические функции, которые непосредственно проявляются в диалогической речи. Существуют различные классификации типов речевых актов, количество которых, в принципе, довольно ограничено. Дж.Р. Серль писал: «Мы сообщаем другим, каково положение вещей; мы пытаемся заставить других совершить нечто; мы выражаем свои чувства и отношения; наконец, мы с помощью высказываний вносим изменения в существующий мир» [Серль 1986:195]. Во всех классификациях выделяется в качестве самостоятельного речевой акт побуждения – директивы – это или собственно директивы, или побудительные РА в более широком понимании. Например, в наиболее разработанной на материале русского языка классификации Е.В. Падучевой представлены: речевые акты утверждения (информативные), речевые акты вопроса, побудительные (императивные) речевые акты и речевые акты экспрессивного типа [Падучева 1996:301-311]. Высказывания с семантикой побуждения (или побудительные речевые акты) составляют значительную часть речевой продукции человека. С их помощью регулируется общественно-производственная деятельность людей в обществе. По своим семантико-прагматическим свойствам высказывания с семантикой побуждения тесно связаны с коммуникативной ситуацией, так как от условий и разнообразных характеристик коммуникативного акта зависит адекватная интерпретация повелительного предложения.

В результате анализа разновидностей побудительных высказываний и ситуаций в специальной литературе выделено три основных типа побуждений: 1) прескриптивные, т.е. предписывающие действия адресата (приказ); это т.н. категорическое побуждение, в котором различают частные значения – требования, приказа, команды, распоряжения, запрещения; 2) реквестивные, т.е. побуждающие к действию, совершаемому в интересах говорящего (просьба), или смягченное побуждение с частными значениями просьбы, упрощивания, убеждения, мольбы; и 3) суггестивные, т.е. выражающие совет с т.зр. значений императива; третье значение – так называемое нейтральное побуждение, представляющее собой переходную ступень между смягченным и категорическим побуждением – совет, приглашение, разрешение, предостережение. Вокруг каждой семантико-прагматической разновидности побудительной интенции образуется весьма большой комплекс языковых средств для их выражения. В оформлении того или другого интенционального смысла участвует как специфическая синтаксическая структура высказывания и ее интонационное оформление, так и лексическое значение ее строевых элементов, вид глагола, присутствие частиц, различные контекстуальные маркеры и др.

Именно для побудительных речевых актов особенно характерно использование частиц, которые, наряду с другими контекстуальными показателями, играют существенную роль в выражении интенции побуждения, являясь маркерами таких дополнительных интенциональных значений, как нетерпение, досада, равнодушие, угроза и т.д.: *Да постой ты, юла!* (Булгаков). *Не спорь, пожалуйста, со мной!* (В. Распутин); *А ну-ка, попробуй!* - сказал я. - *Нет, зачем же...* - *Попробуй же!* - приставал я к нему. - *Ну, прошу!* (А. Чехов). *Бери же! Если ты берешь у других, почему же не хочешь взять от меня?* (А. Чехов). В побудительных высказываниях говорящий должен заботиться о мотивировках, тщательно выстраивать свои отношения с адресатом, поэтому, с одной стороны, они богаты разнообразными прагматическими эффектами, а с другой – значения частиц в них относительно менее аморфны. Частицы при этом, естественно, не являются структурным компонентом побудительных высказываний. Они вносят дополнительные семантические элементы, не изменяя при этом один вид побуждения на другой. Независимо от того, присутствует ли частица в данном высказывании – приказе или просьбе, приказ остается приказом, просьба – просьбой. Для побудительных высказываний русского языка характерно использование таких частиц как *ну* (*а ну*), *же*, *-ка*, *пожалуйста*, *да*.

В первую очередь отметим, что некоторые из названных частиц избирательны к различным видам побуждения. А именно, частица *пожалуйста* не может употребляться при речевом акте совета. Другие, как например частица *же*, употребляются при различных видах

побуждения. Частицы, выступающие в речевых актах побуждения, могут быть однозначными (частица *же* и частица *-ка*) и многозначными (*ну, пожалуйста*). Использование той или иной частицы связано также с социальным статусом коммуникантов [Крысин 2004:56]. Так, например, частица *-ка*, согласно данным толковых словарей, вносит в форму побудительного наклонения оттенок смягчения или употребляется для смягчения просьбы, приказа: *- А знаешь что, Клава, давай-ка сфотографируй меня с сыном! Петр Данилович возбужденно потер ладони. (Д. Корецкий)*. Однако для правильного понимания и употребления глагольных форм повелительного наклонения с частицей *-ка* необходим учет по крайней мере двух обстоятельств: 1) говорящий и слушающий должны быть хорошо знакомы друг с другом; 2) роль говорящего не должна быть ниже роли слушающего. Поэтому нормальное общение с незнакомым человеком невозможно с помощью фраз типа: *Дайте-ка мне газету!*; *Подвиньтесь-ка!*, так же как невозможно обращение ученика к учителю в форме *Повторите-ка задание*. Нарушение второго условия особенно отчетливо ощущается в случае возрастного контраста коммуникантов: если, скажем, речь, содержащая *-ка-* формы, вполне естественна в устах бабушки или деда при их обращении к внукам, то обратная ситуация – когда внуки обращаются к прародителям, используя формы с *-ка*, – воспринимается как явно ненормальная. Кстати, имеющиеся в существующих словарях дефиниции не содержат социального компонента, т.е. указания на неравенство ролей участников обозначаемой словом ситуации.

Рассмотрим каждую из используемых в побудительных высказываниях русского языка частиц и укажем на возможные их аналоги в грузинском языке¹. Для анализа нами были взяты высказывания с побудительной семантикой, содержащие в своем составе частицы *ну, -же, -ка, пожалуйста, да*, из художественных произведений русских авторов и их переводов на грузинский язык, выполненных профессиональными переводчиками. Широкую распространенность в различных стилях русской речи имеет частица *ну*, которая вообще считается одним из самых употребляемых слов в русском языке.² Наиболее часто эта частица употребляется в речевых актах побуждения. Как правило, она находится в препозиции и вносит различные оттенки значения в семантику побуждения. А именно в речевой акт *просьбы* – семантический элемент «я очень прошу, умоляю».- *Ну, не обижайся. Ты же знаешь, что на меня обижаться нельзя. (Ю. Шилова)*; – *Ну, Дим, ну давай не будем ругаться. Ну что мы с тобой как дети малые, ей-богу. Завтра я уезжаю и оттуда позвоню. (Ю.Шилова)*. В речевом акте разрешения частица *ну* выражает уступку со стороны говорящего, его согласие после тех или иных возражений, например, в таких обычных ситуациях: на заявление собеседника о его желании закрыть окно говорящий возражает, что будет душно, но собеседник настаивает: «А я все же закрою!» И говорящий соглашается: *Ну закрой! Еще примеры: Ну купи!* (после уговоров не покупать); *Ну поступай в театральную студию* (после уговоров выбрать себе более практическую профессию). - *Ты ложись, - приказала Маргарита, - подложи руку под щеку, а я тебе буду снится. - Ну, снись, снись, - согласился мальчик и тотчас улегся и руку подложил под щеку. (М. Булгаков)*. В побуждения категорического типа – в приказах, распоряжениях – частица *ну* вносит значение – «немедленно приступай к выполнению действия». - *А ну-ка, двиньте нам песню поэнергичнее. Так, чтобы Петлюра умер, мать его душу.... (М. Булгаков)*. В самостоятельном употреблении *ну* является междометием, которое выражает волевые изъявления и побуждения, это т.н. междометный императив. - *Ну, говори же скорей! Ну! Ну! – прохрипел Римский, цепляясь за этот копчик, - что все это значит? (М. Булгаков)*

Как показал сопоставительный анализ реального использования частицы в побудительных высказываниях русского языка и их переводных эквивалентов, в грузинском

¹ Материалом исследования послужили 1) данные двуязычных словарей по переводу русских частиц на грузинский язык, 2) анализ употреблений русских частиц в побудительных высказываниях русского языка и переводных эквивалентов, 3) корпус параллельных фрагментов, содержащих побудительные речевые акты с частицами, из русских художественных произведений и их переводов на грузинский язык, выполненных профессиональными переводчиками.

² В «Частотном словаре русского языка», где описано около 40000 слов, «ну» входит в первую сотню. По данным этого словаря, в 59 взятых текстах «ну» встречается 1173 раза. Чаще всего это слово употребляется в драматургии (1156 раз) и в художественной прозе (503 раза), то есть преимущественно в «литературной» форме диалога. Реже «ну» встречается в газетно-журнальных статьях (66 раз) и в научно-публицистических текстах (48 раз) [Частотный словарь 1977:390].

языке аналогом русской частицы *ну* выступает частица *აბა*. Однако большей частью в переводах побудительных конструкций русского языка на грузинский частица отсутствует и для передачи соответствующей интенции используются иные лексические средства, как например: *კარგი, როგორც გენებოთ* и др. - *Не ругайте его*, - *мягко сказал конферансье*, - *он раскается*. - *И обратив к Никанору Ивановичу полные слез голубые глаза, добавил*: - *Ну, идите, Никанор Иванович, на место!* (М. Булгаков) - *ნუ ლანძღავთ*, - *დაყვავეთ უთხრა კონფერანსიემ*, - *მოინანიებს*, - *მერე ნიკანორ ივნიოვის ცრემლით სავსე ცისფერი თვალები მიაპყრო და დაუმატა*: - *კარგი, ნიკანორ ივნიოვი, წადით თქვენს ადგილზე*. - *Позвонить?* *Ну позвоните*, - *печально согласился больной и вдруг страстно попросил*: - *Но умоляю вас на прощанье, поверьте хоть в то, что дьявол существует!* (М. Булгаков). - *უნდა დარეკოთ?* *როგორც გენებოთ*, - *მწუხარედ დაჰყაბულდა ავადმყოფი და უცებ გუღმსურვალედ სთხოვა*: *მაგრამ, გემუდარებით, დამშვიდობებისას ის მაინც დაიჯერეთ, რომ სატანა არსებობს!*

Частица *же* (всегда постпозитивная) имеет только одно значение при различных видах побуждения - «напоминание о том, что каузируемое действие ожидается». Русско-грузинский словарь в качестве переводного эквивалента русской частицы *же* называет частицу *ბარემ*. Однако в нашем материале отсутствуют примеры, иллюстрирующие употребление слова *ბარემ* в качестве аналога русской частицы *же* в высказываниях с побудительной семантикой. Как и в предыдущем случае, для передачи интенционального смысла побудительного высказывания используется набор различных языковых дополнительных средств: союзы, наречия, междометия, синтаксис, интонация, порядок слов. -*Так слушайте же: вчера вечером я на Патриарших прудах встретился с таинственной личностью...* (М. Булгаков) - *მაშ, ყური მიგდეთ*: *გუშინ საღამოს პატრიარქის ტბორებზე უცნაური პიროვნება შემხვდა*. - *Ну, Маргарита*, - *опять вступил в разговор Воланд*, - *говорите же все, что вам нужно* (М. Булгаков). - *აბა, მარგარიტა*, - *კვლავ გაისმა ვოლანდის ხმა*, - *ყველაფერი მითხარიოთ, რაც გინდათ*. В побудительном высказывании, которое занимает позицию следствия в причинно-следственной последовательности, частица *же* может выражать значение «логического» следования побуждения из ранее введенного положения дел. Например: - *Так возьмите же это от меня на память*, - *сказал Воланд и вынул из-под подушки небольшую золотую подкову, усыпанную алмазами...* (М. Булгаков) - *მაშინ სახსოვრად, აი, ეს წაიღეთ*, - *უთხრა ვოლანდმა და ბალიშქვემოდას აღმასისთვალეობანი ოქროს პატარა ნალი გამოიღო*. Как видим, в грузинском переводе частица отсутствует, однако указанное значение передается употреблением коннектора со значением следствия - *მაშინ*. Предложенный в следующем примере переводчиком вариант без эксплицитного маркера приводит к утрате необходимой интенции. - (...) *Вы извели всех за полтора месяца своим тупым упрямством. Ступайте же теперь домой, и пусть тот ад, который устроит вам ваша супруга, будет вам наказанием.* (М. Булгаков) - *ახლა შინ წაბრძანდით და რა ჯოჯოხეთშიც თქვენი მეუღლე ჩაგაგდებთ, სასჯელათ ისიც გეყოფათ*.

Разумеется, в принципе, можно обойтись без коннектора, поскольку причинно-следственная связь между соответствующими высказываниями легко устанавливается благодаря фоновой экстралингвистической информации. Тем не менее, употребление коннекторов желательно, т.к. это более непосредственно отражает формальную структуру оригинала.

В отличие от других рассматриваемых частиц, частица *-ка* является всегда приглагольной и всегда постпозитивной частицей. Частица *-ка*, аналогичная суффиксам субъективной оценки, выражает ласковость, близость отношений, поэтому она встречается большей частью в суггестивных речевых актах, выражающих просьбу: *Посидите-ка!*; *Отдохните-ка*; *Передайте-ка мне газету*. Обычно частица *-ка* указывает на близкое к моменту высказывания действие, но она может относиться и к длительным, обычным действиям: *Занимайтесь-ка поприлежней*; *Пишите-ка чаще*. Важным элементом значения этой частицы во всех случаях ее употребления является указание на то, что “мысль или потребность возникла только что” и что требуется немедленное совершение действия. Частица *-ка* помогает устранить неоднозначность форм индикатива – только в сочетании с ними форма *откроем*, *кутим*, которая традиционно рассматривается как омоним формы настоящего-будущего времени индикатива, становится однозначным выражением побудительного значения. При глаголах 1-го лица частица *-ка* выражает возникшее желание или принятое

решение что-либо сделать после некоторых колебаний: *Пойду-ка я потихоньку домой*. Употребляя глагольные формы повелительного наклонения с частицей *-ка*, говорящий не только выражает просьбу или побуждает адресата к действию, но и исходит из предположения, что адресат должен – по своей социальной роли – эту просьбу выполнить. Кроме того, у него есть уверенность, что адресат понимает, что он по своей социальной роли обязан выполнить просьбу (или приказание) говорящего. Такое обоюдное понимание необходимо для того, чтобы процесс общения протекал нормально и не вызывал недоумения или протеста со стороны адресата, что вполне вероятно при нарушении указанных выше условий. Это нарушение, по-видимому, нельзя трактовать только как нарушение одного из постулатов коммуникации – постулата вежливости. Скорее, это отклонение от имеющегося у носителей русского языка представления о нормальном, «стандартном» употреблении частицы *-ка*. Следовательно, по мнению Крысина, частица *-ка* служит не для смягчения, а для усиления просьбы или побуждения. В пресуппозиции фраз, содержащих формы повелительного наклонения с частицей *-ка*, имеется нечто вроде следующего смысла: 'говорящий, будучи хорошо знаком с адресатом и исполняя роль, которая не ниже роли адресата, и считая, что адресат должен выполнить указания говорящего'. [Крысин 2004].

В русско-грузинском словаре в качестве переводного эквивалента частицы *-ка* указываются частицы *აბა*, *აბა ერთი*, *ერთი*: Наши интеллектуалы высказались следующим образом. Зарецкий говорил:– Взгляните-ка на этого латиноамериканца. На его суставы и ушные раковины. (С. Довлатов). ჩვენი ინტელექტუალები კი ასე გამოხატავდნენ თავიანთ აზრს: - აბა ერთი ამ ლათინურამერიკელს დააკვირდით, მაგის კუნთებსა და ყურის ნიჟარებს. - Да, заговорил после молчания Воланд, - его хорошо отделили. – Он приказал Коровьеву: - Дай-ка, рыцарь, этому человеку чего-нибудь выпить. (М. Булгаков). მერე კოროვიევს მიუბრუნდა და უბრძანა: - აბა, რაინდო, ამ კაცს რამე დააღვებე. В комнате запахло йодом. – Полюбуйся-ка на это чучело, – сказала Муся. (С. Довлатов). ოთახში იოდის სუნი დადგა. - ერთი ამას შეხედე. - თქვა მუსიამ. Частица *და* преимущественно употребляется в разговорной речи. Частица *და* полисемантическая, в побудительных высказываниях она создает оттенок нетерпения, иногда раздражения, настойчивости просьбы, побуждения: Да рассказывайте; Да отоприте же; Да уходите же, наконец; Да останьтесь. - Так я звоню?- Да звони! (Н. Андреева). Примечательно, что в русско-грузинском словаре это значение частицы *და*, которое она выражает в побудительных речевых актах, не фиксируется. Соответственно, отсутствует и переводческий эквивалент в грузинском языке. Для передачи необходимого семантического оттенка используются различные средства, как лексические, так и грамматические: Навалившись на кота и срывая с шеи галстук, чтобы вязать его, гражданин ядовито и угрожающе бормотал:- Ага! Стало быть, теперь к нам, в Армавир, пожаловали, господин гипнотизер? Ну, здесь вас не испугались. Да вы не притворяйтесь немым. Нам уже понятно, что вы за гусь! (М. Булгаков). - აჰა! მაშ ახლა ჩვენთან არმავირი ისურვეთ მობრძანება, ბატონო ჰიპნოტიზორო? ხომ ხედავთ, აქაურები ვერ შეგვაშინებთ! ნუ ცდილობთ, თავი მუნჯად მოგვაჩვენოთ! - Он лично с Понтием Пилатом разговаривал. Да нечего на меня так смотреть! Верно говорю! (М. Булгаков). - თავად ელაპარაკა პიკატე პონტოელს. ასე რას მომჩერებხართ, მართალს გეუბნებით!

Русская частица *пожалуйста* также многозначна. В побудительных высказываниях употребляется при прескриптивных и реквестивных речевых актах - это приказ, приказание, требование, инструкция, просьба, мольба – для привлечения внимания адресата к словам говорящего или как показатель соблюдения правил речевого этикета. Частица *пожалуйста* не может употребляться в суггестивных РА (при выражении совета). Прямым эквивалентом русской частицы *пожалуйста* в грузинском выступает слово *გეთყუა*. Однако, в грузинском языке она употребляется гораздо реже, чем русское *пожалуйста*, и носит несколько искусственный характер: - Прости, пожалуйста, - глухим голосом отозвался вошедший, закрывая дверь, - я думал, что ты уже ушел. (М. Булгаков). - უკაცრავად, - ერუ ხმით თქვა მოსულმა და კარი მიხურა, - მეგონა უკვე წასული იქნებოდი. Тот семантический оттенок, который частица *пожалуйста* вносит в прескриптивные и реквестивные речевые акты, в современном грузинском передается разными лексическими и грамматическими средствами. Русская частица *пожалуйста*, употребляемая в побуждениях для привлечения внимания адресата к словами говорящего, имеет следующие аналоги в грузинском языке: 1) Постпозитивная частица *გეთყუა*: *Пожалуйста при нем не спорь ты вкривь и вкось, И завиральные идеи эти брось*. (А. Грибоедов). შებ

კი, გეთყვას, იმასთან მაინც ვერ დე მიკიბ-მოკიბულ კამათს და ცრუ იდეებს; 2) препозитивная частица გეთყვას: - Позвони ты, пожалуйста, Лиходееву еще раз, - раздраженно сказал Римский (М. Булгаков). - გეთყვას, ლიხოდევს ვრთხელ კიდევ დაურეკე, - უთხრა ვარენუხას გულამდგრეულმა რომსკიმ; 3) форма повелительного наклонения глагола თხოვნა – გთხოვ(თ) ‘просить’ без частицы: - Пожалуйста, молчи, я слово дал молчать. (А. Грибоедов); - გთხოვ, არ წამოგცდეს, არ დამრუპო, მე არ მოგიკვდეს; 4) устойчивый оборот თუ ღმერთი გწამს: - Пожалуйста, сударь, при нем остерегись; - შენ კი, ბატონო, თუ ღმერთი გწამდეს, გთხოვ, დამიჯერე, იმასთან მაინც ფრთხილად იმსჯელებ; 5) Сочетанию частицы *пожалуйста* с формой повелительного наклонения глагола в русском в грузинском языке может соответствовать форма повелительного наклонения глагола без частицы: - Пожалуйста, при нем веди себя скромненько. (А. Грибоедов); - ისე რომ, მასთან ფრთხილად იყავი და მოკრძალებით გეჭიროთ თავი!

В побудительных высказываниях русского языка анализируемые частицы часто выступают в контаминированном виде, обычно к основной, находящейся в препозиции частице, добавляется частица *же* (*да + же, ну + же*), частица *пожалуйста* может сочетаться с частицей *ну* (*ну пожалуйста*): -Ах! Оскорбление является обычной наградой за хорошую работу, – ответил Азazelло. – Неужели вы слепы? Ну прозрейте же скорей (М. Булгаков). - ახ, საქმეს თუ კარგად გააკეთებ, ჯიღდოდ შეურაცხყოფას უნდა მოელოდო! - თქვა აზაზელომ/ - ნუთუ ბრმა ხართ? აბა, თვალი მაღე გაახილეთ! - Тогда потрудитесь получить, - сказал Азazelло и, вынув из кармана круглую золотую коробочку, протянул ее Маргарите со словами: - Да спрячьте же, а то прохожие смотрят. (М. Булгаков). - ოღონდ შეიხახეთ, თორემ ხალხი გიყურებს.

Таким образом, в составе побудительных речевых актов частицы *же, -ка, ну, да, пожалуйста* создают разнообразные прагматические эффекты путем воздействия на разные компоненты семантики речевого акта. В связи с этим возникает проблема поиска адекватных переводческих эквивалентов, выявления тех средств в языке перевода, которые могли бы наиболее точно отразить семантику этих частиц. Анализ материала показал, что эта цель не всегда достигается, зачастую значение частицы игнорируется, при этом утрачивается модальное значение, вносимое частицей в высказывание.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ИССЕРС О. С. (2003): КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ РУССКОЙ РЕЧИ. М.;
2. КРЫСИН Л.П. (2004): РУССКОЕ СЛОВО, СВОЕ И ЧУЖОЕ. М.: ЯЗЫКИ СЛАВЯНСКОЙ КУЛЬТУРЫ;
3. ЛЕВОТИНА И.Б. (1991): СЛОВАРНАЯ СТАТЬЯ ЧАСТИЦЫ –КА // СЕМИОТИКА И ИНФОРМАТИКА, ВЫП. 32, М.;
4. НИКОЛАЕВА Т.М. (1985): ФУНКЦИИ ЧАСТИЦ В ВЫСКАЗЫВАНИИ. М., С. 14;
5. ПАДУЧЕВА Е.В. (1996): СЕМАНТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ. СЕМАНТИКА ВРЕМЕНИ И ВИДА В РУССКОМ ЯЗЫКЕ. СЕМАНТИКА НАРРАТИВА. М.: ЯЗЫКИ РУССКОЙ КУЛЬТУРЫ, с. 301-311
- ЧАСТОТНЫЙ СЛОВАРЬ (1997): ЧАСТОТНЫЙ СЛОВАРЬ РУССКОГО ЯЗЫКА. М.;
6. СЕРЛЬ ДЖ. (1986): ЧТО ТАКОЕ РЕЧЕВОЙ АКТ? //НОВОЕ В ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИНГВИСТИКЕ. XVII. М.

МОНОЛИНГВАЛЬНЫЕ СЛОВАРИ И КОРПУСНАЯ ЛИНГВИСТИКА

М.Арошидзе

marina.aroshidze@yahoo.com

1. Актуальные проблемы современной лингвистики
Государственный университет Шота Руставели (Батуми)

Monolingual Dictionaries and Corpus Linguistics

It is not doubtful that the study of Georgian linguistics and culture, that happens to be in the process of formation, requires integration with the universal science and the possible way for this is to get acquainted with tendencies and methods of modern linguistic studies and implement similar investigations on the bases of Georgian Language and culture. One ripe of the similar types of studies tends to be the study of Georgian ethnomental thinking on the bases of lingvo-associative experiment and create new type dictionaries such as associative dictionary of Georgian Language and lingvo-cultural dictionary "Georgian Cultural Space" on the bases of the results of the study. The necessary condition for the creation of the dictionaries is creation of corpus linguistics.

Не вызывает сомнений тот факт, что грузинская лингвокультурология, которая находится в стадии становления, должна интегрировать с мировой наукой. Возможным путем решения этой проблемы является ознакомление с тенденциями и методами современных лингвистических исследований и проведение схожих изысканий на базе грузинского языка и культуры. Одно из назревших исследований подобного типа – выявление грузинского этноментального сознания на основе лингво-ассоциативного эксперимента и создание на базе полученных данных монолингвальных словарей нового типа, таких как Ассоциативный словарь грузинского языка и лингвокультурологический словарь «Грузинское культурное пространство», необходимым условием создания которых является корпусная лингвистика.

Ключевые слова: корпусная лингвистика, монолингвальные словари, грузинское этноментальное сознание, лингво-ассоциативный эксперимент, лингвокультурологический словарь.

Современные процессы интеграции наук активизируют междисциплинарные исследования в одной общей плоскости антропоцентрической лингвистической парадигмы (теория коммуникации, лингвоконфликтология, лингвокультурология, этнолингвистика, социоллингвистика, психоллингвистика). Особое значение приобретает выявление социоллингвистических параметров:

- определение вариантов языкового общения любого ранга;
- выбор конкурирующего языка в условиях билингвизма и мультикультуризма в зависимости от прагматических параметров коммуникативной ситуации;
- воссоздание языковой картины мира данного социума через изучение языковых стереотипов, которые проявляются в стереотипах мышления.

Этнокультурная идентификация в моноэтнической среде может находиться на периферии личностной мотивации, но актуализируется и начинает занимать более значимое место в сознании индивида, живущего в полиэтнической среде.

В центре внимания современной науки находится тесная взаимосвязь языка, сознания и культуры, обуславливающая отражение в языке культурного самосознания каждого конкретного этноса, со своей стороны, языковые категории оказывают влияние на человеческое сознание, определяют тип его мышления, мировосприятия, систему ценностей и социальное поведение. Таким образом, восприятие человеком окружающей действительности обусловлено культурой той этнической группы, к которой он относится. Иными словами, язык представляет собой определенный культурный код, проникающий во все процессы мышления и формирующий языковую личность в соответствии с закодированным в нем мировоззрением, менталитетом.

Все вышесказанное позволяет утверждать, что именно язык представляет собой решающий фактор формирования этноса, создает нацию посредством передачи культуры, традиций, общественного самосознания от поколения к поколению. В языковых концептах,

стереотипах данной этнической группы и в других культурных символах проявляется отношение этноса к окружающему миру, своеобразное мировосприятие, особая «образность».

К сожалению, в силу целого ряда объективных причин грузинское языкознание в определенной мере изолировано от мировой лингвистики и процессов, протекающих в смежных дисциплинах. Не вызывает сомнений тот факт, что грузинская лингвокультурология должна интегрироваться с мировой наукой. Возможным путем решения этой проблемы является ознакомление с тенденциями и методами современных лингвистических исследований и проведение схожих изысканий на базе грузинского языка и культуры. Одно из назревших исследований подобного типа – выявление грузинского этноментального сознания на основе лингво-ассоциативного эксперимента, который уже проводится Д.З.Гоциридзе и первые результаты которого были представлены на международной конференции в Венгрии в 2010 году. Результаты эксперимента будут отражены в электронной лингвистической базе данных и в тезаурусе грузинских ассоциативных норм, которые, в свою очередь, станут объектом исследования многих научных направлений. В тезаурусе ассоциативных норм использован новый способ репрезентации языка – ассоциативно-вербальная сеть, в которой отражаются не только семантические и грамматические значения слов, речевая способность среднестатистического носителя языка, но и его эмоционально-ментальное состояние, а через него освещена жизнь всего общества в определенный исторический период. Результатом исследования станет модель человеческого сознания. Необходимо отметить, что в грузинской лингвистике почти не освещены такие важнейшие проблемы, как феномен сознания, специфика репрезентации этноментального мира человека в речи.

Базовым кодом любой культуры и основой семиотической системы является этнический язык. Следовательно, в сознании индивида формируется прочная связь воспринятой им реальности с вызванными эмоциями и языковыми категориями, что создает единую «базу информационных данных», которая обуславливает мировоззрение человека. Отдельные элементы такой когнитивной базы не изолированы друг от друга, а являются взаимосвязанными фрагментами единого ментально-лингвального комплекса и проявляются в ассоциативно-вербальной сети. Активизация какого-либо элемента данной сети вызывает активизацию и актуализацию других элементов. То есть, любая единица ментально-лингвального комплекса обладает определенной общностью ассоциативных связей. Векторное направление ассоциации может быть связано с разнообразными факторами, начиная с сиюминутного состояния языковой личности и кончая типичными национальными социо-культурными стереотипами. Последние дают нам возможность говорить об ассоциативных нормах той или иной этногруппы, выявление которых дает возможность описания и анализа национально-культурной специфики когнитивного феномена. Следовательно, ассоциативно-вербальная сеть является моделью человеческого сознания. Она проявляется в свободных ассоциациях при лингво-ассоциативном эксперименте.

Грузинская этнокультурная ментальность, восходящая корнями к древнейшей культуре, представляет собой интереснейший объект для лингвокультурологических исследований, ибо в силу целого ряда геополитических факторов в ней тесно переплелись макроуниверсальные, региональные и национально-культурные прецеденты. Как отмечает Дж.Лакофф, «...наша концептуальная система зависит от нашего физического и культурного опыта и непосредственно связана с ними» (Лакофф//НЗЛ, XXII, 1988:48). Грузинский культурный опыт переплавил в себе огромное количество концептов самого разного происхождения: греческих, арабских, персидских, тюркских, русских, английских и пр., соединил их с региональными концептами кавказского происхождения и расцвел яркими красками самобытной грузинской национальной культуры, глубокое проникновение в которую является важнейшим условием эффективной коммуникации в современном поликультурном мире.

Владение социальным кодом, осознание глубинных значений концептов, отображенных в языковой картине мира, является важнейшим условием усвоения языка, адекватного перевода, эффективного межкультурного диалога. Большую помощь в овладении социокультурным кодом оказывают специализированные лингвокультурологические словари английского, русского и других языков, по образцу которых нами начат сбор материала для аналогичного культурологического словаря «Грузинское культурное пространство», структура которого будет включать в себя четыре блока: прецедентные имена, зоонимы, прецедентные тексты и высказывания. В отличие от существующих словарей подобного типа каждый блок будет представлен тремя типами словарных статей: 1) транснациональный культурный пласт прецедентов; 2) региональный пласт и 3) национально-этнический пласт прецедентов.

При фиксации макроуниверсалий особое внимание уделяется явлению трансформации, которую испытывают прецеденты в процессе функционирования в грузинской культуре, причем иногда трансформируется коннотативное значение прецедента, чаще же изменяется лишь план его выражения. Очерчена возможная синтагматика региональных (кавказец, джигит, бурка) и национальных прецедентов (*Луарсаб, Нацаркекия*).

Весьма значимым является слой прецедентных феноменов, которые представлены в каждой культуре в виде макроуниверсалий, региональных прецедентов и национально-культурных концептов. Вслед за авторами лингвокультурологического словаря «Русское культурное пространство» мы выделяем прецедентные ситуации, прецедентные тексты, имена, зоонимы и прецедентные высказывания (Русское культурное пространство 2004:17).

Разрабатываемый группой ученых Государственного университета Шота Руставели лингвокультурологический словарь грузинского языка наряду с созданием электронной базы корпуса текстов, отражающих специфику данного дискурса в разные исторические эпохи, будет способствовать созданию информационной базы, позволяющей установить не только межъязыковые, но и межкультурные соответствия между русской и грузинской языковыми картинками мира. Полученные словарные материалы станут важным вспомогательным средством при изучении грузинского языка, информационной базой для переводчиков, способствующей повышению эффективности межкультурной коммуникации.

Благодаря кумулятивной (накопительной) функции языка в каждой лингвокультурной общности накапливаются языковые единицы, в которых отражаются национальные представления об окружающем мире, а также такие прецедентные выражения, источником которых являются античные мифы, библейские предания, поэтому ареал их распространения столь широк, что их можно отнести к макроуниверсалиям, или к транснациональным прецедентам.

Источником транснациональных ПВ являются, как уже отмечалось выше, библейские легенды, мифы, произведения мировой классики, массовая культура. Не удивительно, что подобные единицы присутствуют как в русской, так и в грузинской культурах, обычно при переводе подобных ПВ переводчики легко находят соответствующие эквиваленты, например:

Все дороги ведут в Рим - Kvela gza Romshi mimavalia;

Ахиллесова пята - Akilevsis kusli;

Укрощение строптивой - Chirveulis morjuleba;

Сражение с ветряными мельницами- Kharis ciskvilephtan brdzola.

Анализ эмпирического материала показал, что для грузинской культуры характерны тройные ряды прецедентных высказываний, первый ряд представлен вышеприведенными транснациональными ПВ, второй – межнациональными прецедентами советской эпохи (*Тимур и его команда – Themuri da misi gundi*, железный занавес – *rkinis farda*), общими для

всего постсоветского пространства, и лишь третий ряд - это национально-культурные ПВ (*churshi jdoma; tyemalze zis da bals chams; gavida gaxma marilze*).

Большинство национально-культурных ПВ, как русских, так и грузинских, представлены маркированными выражениями, в их состав входят специфические реалии (например, грузинская реалия *churshi* – специальный глиняный кувшин больших размеров, который зарывают в землю и используют для хранения вина), имена известных политических и общественных деятелей (*Ох, тяжела ты, шапка Мономаха; Вот тебе, бабушка, и Юрьев день*), литературные герои (*Луарсаб Таткаридзе*) и пр. Приведенные примеры иллюстрируют влияние экстралингвистических факторов на формирование языковой картины мира, в частности, на формирование когнитивной базы прецедентных высказываний.

Наибольшую трудность представляет составление корпуса грузинских текстов, формальная инвентаризация отобранных единиц, но благодаря успехам компьютерной индустрии современная лексикография пользуется новыми методами обработки информации, что позволяет перейти от существовавшей в течение многих десятилетий традиционной рукописной лексикографической практики к новым безбумажным информационным технологиям.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ЛАКОФФ ДЖ. (1988): МЕТАФОРЫ, КОТОРЫМИ МЫ ЖИВЕМ. НЗЛ. XXII. М.;
2. ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ (2004): РУССКОЕ КУЛЬТУРНОЕ ПРОСТРАНСТВО. М.

სუინბერნის პრერაფაელიტური ლექსების მხატვრული სტილის თავისებურება

ს. ბაზაძე

s_bazadze@yahoo.co.uk

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

ილიას უნივერსიტეტი

Swinburne's creative work is of a particular importance in the history of the European poetry of the 19th-20th centuries, which is considered to be a transition period. The choice of the problem can be explained by the fact that Pre-Raphaelitian poems in particular are regarded to be the climax of his creative work. Being brought up on the classical European traditions Swinburne made a great progress and enriched poetry with new rhythm and tunes. The analysis of his poetry made it possible to define Swinburne's place in the English poetry and his fight against Victorian traditions, his attitude towards Pre-Raphaelitism and his aesthetic principles which formed the basis of a new stage of the development of the English poetry.

В истории Европейской поэзии XIX-XX веков творчество Суинберна имеет особое значение. Выбор проблемы объясняется тем, что именно прерафаэлитические стихи представляют вершину творчества поэта. Выросший на классических европейских традициях, Суинберн сделал значительный шаг вперед и обогатил поэзию новыми ритмами и звучанием. Анализ художественных особенностей его поэзии позволяет сделать вывод о месте Суинберна в английской поэзии, о его борьбе с викторианскими традициями, об отношении к прерафаэлитизму и об его эстетических принципах, которые заложили основу для нового этапа развития английской поэзии.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის პრერაფაელიტიზმის ესთეტიკაში მკვეთრად გამოვლინდა რომანტიკოსებისათვის დამახასიათებელი სწრაფვა ხელოვნების სხვადასხვა სახეობის სინთეზისაკენ. რომანტიზმის ესთეტიკის ერთ-ერთი ძირითადი პრობლემა – ხელოვნებისა და ლიტერატურის ფუნქციებისა და მათი ურთიერთმიმართების განსაზღვრა, ახლებურად იქნა გააზრებული და გადამუშავებული პრერაფაელიტების ესთეტიკაში. თუ ინგლისელი რომანტიკოსები XVIII-XIX საუკუნეების მიჯნაზე მხოლოდ ოცნებობდნენ ხელოვნების დარგების სინთეზზე (პოეტი-მხატვრის ტიპი წარმოდგენილი იყო უ. ბლეიკის პიროვნებით), პრერაფაელიტები ასეთი სინთეზის რეალიზაციას თავადვე შეუდგნენ. მათ მხატვრულ შეგნებაში ღრმად დამკვიდრდა პოეზიისა და ფერწერის ურთიერთშერწყმის იდეა, როგორც აუცილებელი პირობა ხელოვნებაში ჭეშმარიტი ოსტატობისათვის. ამ სინთეზის ინგლისური ტრადიცია გარკვეული თავისებურებით ხასიათდება: თუ გერმანიაში რიჰარდ ვაგნერი ცდილობდა გაერთიანებინა ხელოვნების ყველა სახე – ლიტერატურა, არქიტექტურა, მუსიკა, თეატრი – ერთი მუსიკალური ფორმის – ოპერის გარშემო, ინგლისური ტრადიცია მოითხოვდა მხოლოდ მხატვრობისა და ლიტერატურის სინთეზს. ხშირ შემთხვევაში ინგლისელი მხატვრები იმავდროულად პოეტებიც იყვნენ: უ. ბლეიკის ჭეშმარიტი პოეტური ნიჭიდან მოყოლებული ტერნერის, თომას ლორენსის, მარტინ არჩერ შის, ჰენრი ფიუხელის, რიჩარდ უესტოლის, ჯეიმზ ნორკოტის, ჯეიმზ უოლდის ძალზედ თავმდაბლურ პოეტურ უნარამდე.

პრერაფაელიტების შემოქმედების ობიექტური შეფასება და მათი ხელოვნების სპეციფიკის განსაზღვრა შეიძლება იმ შემთხვევაში, თუ გავითვალისწინებთ მათ მოღვაწეობას ერთდროულად, როგორც ლიტერატურის, ასევე ფერწერის სფეროში. ამ მოძრაობის ყველაზე დიდი თავისებურება სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ მისი მესვეურნი არა მარტო თეორიულად ასაბუთებდნენ ხელოვნების სხვადასხვა დარგების ერთიანობას, არამედ პრაქტიკულადაც ახორციელებდნენ ამ იდეას. ისინი ერთდროულად და თანაბარი გულისყურით მუშაობდნენ არქიტექტურის, პოეზიის,

ფერწერის, დეკორატიული ხელოვნების დარგებში, ეძებდნენ საერთო „იდუმალ ძაფს“, რომელიც აკავშირებს ყველა ხელოვნებას. ამ მხრივ როსეტი, მორისი და ბერნ-ჯონსი ტიპიური პრერაფაელიტები არიან.

ცნება „პოეზია, როგორც ფერწერა“ ჯერ კიდევ რენენსანსის ეპოქაში დამკვიდრდა და მიიღო ტერმინოლოგიური მნიშვნელობა ut pictura poesis, რომელიც აღებული იქნა ჰორაციუსის ნაშრომიდან „პოეტიკის ხელოვნება“.

პოეზიისა და ფერწერის ურთიერთდამოკიდებულების გაგების საკითხში სუინბერნმა ბევრი ახალი ნიუანსი შეიტანა. ამ იდეის შინაარსი მის შემოქმედებაში არაერთგვაროვანია და გარკვეულ ტრანსფორმაციასაც განიცდის. სკულპტურა, ფერწერა, მუსიკა, მშენებარებისადმი სწრაფვა – ყველაფერი ერთდება სუინბერნის პოეზიაში. ამ თვალსაზრისით იკვეთება ერთი საინტერესო მომენტიც: პოეტი მეტყველებას აძლევს ახალ, სრულიად განსხვავებულ სიღრმეს, რაფინირებულს ხდის მას და ამით ანიჭებს საოცარ პოეტურობას. მუსიკალური ეფექტი, რომელიც ალიტერაციის, რითმისა და რიტმის მონაცვლეობით მიიღწევა, ორგანულად ერწყმის ფერს. ამრიგად, აქ საქმე გვაქვს სინთეზის სინესთეზიურ ტრანსფორმაციასთან. საილუსტრაციოდ მოვიყვანო შემდეგ მაგალითებს:

"Strange spice and flower, strange savour of crushed fruit,
And perfume the swart king tread underfoot
For pleasure when their minds wax amorous,
Charred frankincense and grated sandal-root".
"Where air might wash and long leaves cover me,
where tides of gras break into foam of flowers,
Or where the wind's feet shine along the sea" (Swinburne 1868: 289).

სინესთეზიური წარმოსახვა თავისთავად ფერის ტრანსფორმაციას იწვევს ბგერაში, ბგერისას სურნელებაში და ასე შემდეგ... მაგრამ სუინბერნის ეს ტრანსფორმაციები არამარტო იმაუისტურია, არამედ იმაედროულად კონტექსტუალურიც. ესაა პოეტის მცდელობა ხელოვნების რამდენიმე სფეროს გაერთიანებისა (განსხვავებით პრერაფაელიტებისგან) და სინესთეზიის მეშვეობით ჰარმონიად-ქცეული გრძნობების კომპლექსის წარმოდგენა.

პროსოდული ტექნიკა, რომლითაც სუინბერნი სინესთეზიურობას აღწევს, კარგად ჩანს შემდეგ სტროფებში:

"And the sun smote clouds and slew,
And from the sun the sea's breath BLEW,
And WHITE waves laughed and turned and fled
The long GREEN heaving seafield through,
And on them overhead
The sky burnt RED".
"Felt the winds round him shake and shower
The ROSE-RED and BLOOD-RED leaf,
Delight Whose GREEN GREW GRAIN,
And passion dyed in its own pain".

პირველ შემთხვევაში ზმნა "to blew" (past indefinite) გარდა იმისა, რომ გართმულია (slew – blew) ალიტერაციაა, (breath blew) და მოცემულ კონტექსტში (მხედველობაში გვაქვს მზისა და ზღვის შუქჩრდილების თამაში) იწვევს ლურჯი ფერის ასოციაციასაც. მეორე შემთხვევაში არსებითი სახელი a grain მოცემულ კონტექსტში მწვანე ფერთან ასოცირდება.

მხატვრული სტილის ანალიზისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს თავად სუინბერნის თეორიულ შრომებში ჩამოყალიბებულ ესთეტიკურ შეხედულებებს. ბგერა, ფერი და სურნელი სუინბერნის გონებაში იმდენად იყო დაკავშირებული ერთმანეთთან, რომ იგი ფიქრობდა, რომ ხელოვნების სხვადასხვა სფეროების ადგილმონაცვლეობა ჭეშმარიტად ბუნებრივი მოვლენაა და წერდა: „პოეზიის სრულყოფილი სქემის მიღება მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, როცა ფერი და ბგერა ერთმანეთს ერწყმება“ (Peters 1965: 17).

ედუარდ თომასი აკვირდებოდა სუინბერნის მიერ პირველად გავლებულ პარალელებს ხელოვნების სფეროებს შორის და აღნიშნავდა: „სინესთეზია იყო ის ერთ-ერთი ხერხი, რომელიც მას [სუინბერნს], სხვადასხვა სირთულის გადასატრე-ლად გააჩნდა. იგი სულაც არ ერიდებოდა სხვადასხვა აღმოჩენებით მოგზაურობას ხელოვნების ციტადელში“ (Thomas 1914: 23).

1870 წელს დანტე გაბრიელ როსეტის ლექსების განხილვისას სუინბერნმა განაცხადა: „არ არსებობს უფრო დიდი თვისება ლექსისთვის, უფრო მეტად მნიშვნელოვანი, ვიდრე სულისა და გრძნობის სრულყოფილი ერთიანობა, ხორცი-ელი ფორმა და ინტელექტუალური ცეცხლი... სული და გრძნობა, თვალთახედვა, სმენა და აზროვნება შთაინთქმება ბგერათა ბრწყინვალეობაში და ფერთა დიდებულე-ბაში“ (Peters 1965: 11). მისი აზრით, სწორედ ეს განაპირობებს როსეტის ლექსების ჰარმონიულობას.

სუინბერნმა ბერნ ჯონსის ლირიკის აღწერისას განაცხადა, რომ თუმცა იშვიათად, მაგრამ მაინც ჯონსი აღწევს „სიმღერის ეფექტს, რომელიც მის ლექსში ასოცირდება ყვავილობის სურნელთან, ფერწერული ტილოს ფერებთან, ხილის არომატთან“ (Peters 1965: 80).

სუინბერნის კრიტიკული შენიშვნები ბლეიკის მიმართ ხელოვნების სხვადასხვა სფეროების სინთეზსა და სინესთეზიას ეხება და აღნიშნავს: „მის პოეტურ სექტჩებს გააჩნია ბგერითი სურნელი, ფერთა მელოდია. გრძნობის ჰარმონია მაშინაა სრულყოფილი, როდესაც მსმენელი იძენს ყნოსვით თვისებას და ვიზუალური აღქმაც უვითარდება“ (Peters 1965: 83).

ბევრი მკვლევარი ხაზს უსვამს სუინბერნის მხატვრული სტილის სინესთეზიურობას, რაც მთელი რიგი ფაქტორებით არის განპირობებული. მათი აზრით, ამ სინთეზში სუინბერნი ხელოვნების სხვა დარგებს შორის ყველაზე მეტ მნიშვნელობას მუსიკას ანიჭებს.

ადიარებულია სუინბერნის გატაცება ვაგნერის შემოქმედებით. არაერთმა მკვლევარმა შენიშნა ვაგნერის, როგორც სავარაუდო მამოძრავებელი ძალის როლი მისი კრებულის შექმნაში, რომელიც რიგმა ეფექტურად გააანალიზა როგორც „სიყვარულის დახვეწილი სიმღერა, რომელშიც ყველა ქმნილება, მისი წინააღმდეგობები და სიხარული, უხენაეს მუსიკად აღიქმება“ (Riede 1978: 92).

მართლაც ძნელია, არ დაეთანხმო, საინტერესო მოსაზრებას, რომ „კომპოზიტორის მუსიკასა და პოეტის პროსოდიას შორის მსგავსება შეიმჩნევა. მუსიკაში სრულიად გაუთვითცნობიერებელი მსმენელიც კი აღიქვამს ვაგნერის უჩვეულო გრძელ და დაუმთავრებელ პასაჟებს, რომელითაც ცენტრალურ თემასა და ლაიტმოტივს ნატიფი და უწყვეტი მეტამორფოზები აერთიანებს. სუინბერნის პოეზიის სინტაქსი იგივე მოდელს მისდევს...“ (Riede 1978: 92).

ფერდინანდ ვაგნერის აზრით, „ოსტატის ხელს უპყრია ძაფები, რომლებიც თითქოს ქარს წაეღოს, ისე აბსურდულად და უმიზნოდ დაფარფატებენ, მაგრამ იმ დროს, როცა საერთოდ არ ელოდები, ოსტატის ხელი მათ ისევ ერთად უყრის თავს. სწორედ ამით, ჩვენი აზრით, იგი [სუინბერნი] ჰგავს რიჰარდ ვაგნერს“ (Henderson 1974: 184-185). ლაფურკადს სავესებით სამართლიანად მიაჩნია ასეთი პარალელის გავლება, რადგან თვლის, რომ სუინბერნი ისეთივე ნოვატორი იყო პოეზიაში, როგორც რიჰარდ ვაგნერი მუსიკაში. ჰენდერსონი აღნიშნავს, რომ სუინბერნი

ვაგნერის მუსიკას გასცნობია მანამ, სანამ იგი ცნობილი გახდებოდა ინგლისში (Henderson 1974: 3).

ზოგიერთი კრიტიკოსის აზრით, ამ სინთეზში სუინბერნი ხელოვნების სხვა დარგებს შორის ყველაზე მეტ მნიშვნელობას მხატვრობას ანიჭებს. თვალსაჩინოა მხატვრობის გავლენა მთელ რიგ ლექსებზე: „ბალადა სიცოცხლეზე“, „საშობაო გალობა“, „სარკის წინ“, „ეროტიზმი“, „კლეოპატრა“ და „წმინდა დოროთი“. თუმც მათ სისტემურ კვლევას, ამ თვალსაზრისით, კრიტიკაში მაინც არ აქვს ადგილი. მხატვრობის გავლენაზე მიუთითებენ მკვლევარები: უელბი, პეტერსი, სენტსბერი. ეს უკანასკნელი აღნიშნავს: „ჩვენ ვპოულობთ სახვითი ხელოვნების ძლიერ გავლენას პოეტურ ხელოვნებაზე“ (Saintsbury 1910: 300), რასაც იგი პრერაფაელიტებისა, კერძოდ, როსეტის გავლენით ხსნის.

ჰენდერსონს თავის გამოკვლევაში მოჰყავს როზენბერგის მოსაზრება სუინბერნის სტილის ამ თავისებურებაზე, რომელიც ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის პოეტის მხატვრულ ოსტატობაზე: „სუინბერნს უყვარს შერეული ეფექტები, რაც ლექსის სახვით მხარეს ანიჭებს ტერნერისეულ თვისებას. მისი პოეზია გადატვირთულია ფაქიზად გაწონასწორებული ურთიერთსაპირისპირო ერთეულებით: ბინდ-ბუნდი სინათლეში გარდამავალი, სინათლეში შეჭრილი ბინდი, მთვარის შუქში გარდამავალი დაისი, ცასთან შერწყმული ზღვა. მას აფორიაქებს მომენტი, როცა ერთი საგანი თავის საპირისპიროში ნელ-ნელა უჩინარდება, ანდა, როცა ურთიერთ-საწინააღმდეგო ერთეულები ჰერმეტიკული ერთმანეთს ერწყმიან“ (Henderson 1974: 4).

სუინბერნი წერდა, რომ „არცერთი დავალება არ იყო ისეთი რთული, როგორც ფერის სიტყვაში გადაყვანა, როცა სიტყვა ასეთი უხეში და უძღურია, ხოლო ფერი ასეთი სათუთი და დიადი“ (Peters 1965: 103).

სუინბერნს რამდენიმე ლექსი შესრულებული აქვს უშუალოდ ფერწერული ტილოების მიხედვით: „სარკის წინ“, „საშობაო სიმღერა“ და სხვა.

როგორც ვხედავთ, სენსორული ჰარმონიის პრინციპი ანუ სინესთეზიურობა ლექსთა კრებულში ძირითადად მუსიკალური და ფერწერული ელემენტებით არის წარმოდგენილი. პროსოდის მრავალფეროვანი ტექნიკური საშუალებების ვირტუოზული ვარიაციებით პოეტს სურს „ფერწერულ ტილოებს“ მუსიკალური ელერადობა მიანიჭოს და ამით აღწევს გასაოცარ შედეგს.

Bibliography

1. HENDERSON, PH. SWINBURNE. (1974): PORTRAIT OF A POET. NEW YORK;
2. PETERS, R.L. (1965): "ALGERNON CHARLES SWINBURNE AND THE USE OF INTEGRAL DETAIL", IN VICTORIAN STUDIES, V (JUNE). NEW YORK;
3. RIEDE D. G. SWINBURNE. (1868): A STUDY OF ROMANTIC MYTHMAKING. CHARLOTTESVILLE;
4. SAINTSBURY, G. (1910): A HISTORY OF ENGLISH PROSODY FROM THE TWELFTH CENTURY TO THE PRESENT DAY, FROM BLAKE TO MR. SWINBURNE. LONDON;
5. SWINBURNE, A.C. (1868): POEMS AND BALLADS. 3RD ED. LONDON;
6. THOMAS, E. (1914): A. C. SWINBURNE. A CRITICAL STUDY. LONDON.

უ. საროიანის ნოველები და მათი ქართული თარგმანები

რ. ბერიძე

ruskabl@yahoo.com

4. თარგმანის თეორია და პრაქტიკა

ევროპული სკოლა

This work presents the research of the short stories written by the American writer William Saroyan and their Georgia translations. In this article the main attention is paid to the emotions, the sense of the stories and all specific peculiarities of the translation are underlined.

William Saroyan has written over one thousand and fifty stories, several novels and more than fifteen plays. Not all of his works are of equal value. Still most of his books are widely admired for their realism, humanism, compassion for poor, and a sincere, of the evil, the social injustice that rule the world he lives in, but his truthful descriptions, bold pronouncements and sharp criticisms, which we understand easily, speak for themselves. He warned his readers from the first, not to expect from him the usual sort of short stories, having the usual beginning, middle and end.

Эта работа посвящается произведениям и переводам американского писателя Вилиама Сарояна. В статье главное внимание уделено эмоциям, которые так ярко выражены в произведениях. Сароян написал больше, чем 1000 рассказов, несколько романов и 50 пьес. Его произведения до сих пор поражают читателя своим реализмом, гуманизмом, сочувствием к бедному народу и сердечностью. В своем творчестве автор откровенно показал безжалостность, царящую в то время, когда он жил и творил. Он хотел, чтобы его читатель не требовал от него обычных рассказов, у которых есть обычное начало, середина и конец.

ყველა ახალი ეპოქა ახლებურად გაიაზრებს მხატვრული თარგმანისადმი წაყენებულ მოთხოვნას, მაგრამ თითოეული თარგმანის მნიშვნელობა ნებისმიერი ქვეყნის კულტურისათვის დიდია და ახალი ცხოვრების მიმნიჭებელიც.

თარგმანმცოდნეობა, ისევე, როგორც თავად თარგმანი, მთელი თავისი წარსულით მოწმობს, რომ ყოველ ეპოქაში და ყოველ ქვეყანაში თარგმანი იყო გამოძახილი იმ ცოდნისა და კულტურისა, რომელიც გააჩნია ერს ერთი მხრივ ერის ფენომენის მიმართ, ხოლო, მეორე მხრივ, ნაწარმოების, როგორც ერთი მთლიანის გაგების თვალსაზრისით. ამდენად, ნებისმიერი თარგმანის ანალიზი მისი შესაბამისი დედნის ღრმა ანალიზს გულისხმობს და მხოლოდ მასთან ურთიერთობაში გამოვლინდება.

მხატვრული თარგმანი რთული ესთეტიკური ფენომენია, და თარგმანის პროცესი ორიგინალის ასლის გადმოღებას არ ნიშნავს. თარგმანისას ერთმანეთს ხვდება ორი სხვადასხვა კულტურა, სხვადასხვა ლიტერატურული ტრადიციების აღქმისა და მოვლენების შესაფერისი განსხვავებული კრიტერიუმები, თუმცა სათაკილოსა და მოსაწონის, საჩოთიროსა და სატირულის განსხვავებული აღქმაა.

უილიამ საროიანის მიერ განვლილი შემოქმედების გზა ცხოვრებისეულ ჭეშმარიტებასა და ჰუმანიზმს ემყარება. ესაა ძიების გზა, რომელსაც მწერალი უჩვეულო სიტყვების ძალით აღწერს. იგი ლირიზმსა და მის მიერ განცდილ სამყაროს ობიექტურად შეიცნობს. უ. საროიანს გასაოცარი ნიჭი გააჩნია აღფრთოვანდეს ცხოვრების უშუალოდ. იგი აღიქვამს სამყაროს თვითქმინილი სილამაზით და დაუღალავად გამოხატავს აღტაცებას და გაოცებას მის მიმართ. ერთიდაიგივე ისტორიების გამეორებით იგი არ მეორდება. უილიამის მიერ ორგზის შემოთავაზებულ ბანალურ ისტორიებს ვკითხულობთ როგორც მოულოდნელ აღმოჩენას. „სუნთქვა-ეს იმდენად სასიხარულოა, ხედავ - იმდენად გასაოცარი“ ადამიანის მიერ ყოველდღიურობა აღიქმება ჩვეულებრივად, საროიანი კი ყოველივეს შეიგრძნობს, როგორც უდიდეს საოცრებას. იგი დედამიწაზე არსებულ ყველა საოცრებათა შორის განსაკუთრებულად ადამიანს მიიჩნევს. ჭკვიანი თუ სუფიელი, ბედნიერი თუ უბედური, ღარიბი თუ მდიდარი, ლამაზი თუ უშნო,

ახალგაზრდა თუ ბებერი - ჩამოთვლილს მის შემოქმედებაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს. მწერალი გამუდმებით, დაულაღავედ გვახსენებს და მოგვიწოდებს - ადამიანებს ვიყოთ „კარგები“, რადგან ადამიანს ბუნებისგან მინიჭებული აქვს სიკეთე, სიყვარული და კეთილშობილება. უილიამს უყვარს „ბუნებრივი“ და დადებითი მუსტის მქონე გმირები. საროიანთან ადამიანი კარგია მანამ სანამ არ კარგავს „ბუნებრიობას“.

უ. საროიანი ხასიათების შექმნის დიდოსტატია, რომლებიც ცოცხალ, განუმეორებელ, ადამიანური ინდივიდუალიზმით, პლასტიკურობითა და დამაჯერებლობით გამოირჩევიან. უ. საროიანი ჰუმანისტი მწერალია ადამიანებისა და ცხოველების მიმართ განუზომელი სიყვარულით აღსავსე. უილიამი თანაგრძნობით, შემპარავი იუმორით ქმნის ადამიანთა სახეებს, რომლებიც სიდუხჭირეში ცხოვრობენ, თუმცა სიღარიბემ და გაუსაძლისმა ყოფნამ ვერ გატეხა მათი გულები. უშუალო და სიყვარული, გულისხმიერება და ერთმანეთის გატანა მაინც შეინარჩუნეს. საროიანი წუხს მათ ბედ-იღბალზე, იზიარებს მათ ტკივილს, განიცდის მათ ცხოვრებისეულ პრობლემებს და ყოველთვის მზად არის სატკივარი შეუმსუბუქოს. თითოეული პერსონაჟის სახე ტრაგიკული და ისეთი შთამბეჭდავია, თითქოს მწერალს ყოველივე საკუთრივ განეცადოს.

მანანა დუმბაძის მიერ თარგმნილი უ. საროიანის მოთხრობები ცალკე წიგნად გამოსცა „საბჭოთა საქართველომ“ (დუმბაძე 1988). წიგნს წანამდგრებული აქვს ავტორის წინასიტყვაობა სადაც ხაზგასმულია უ. საროიანის როლი თანაედროვე მწერლობაში.

უილიამ საროიანის მოთხრობა „ჯიმი პეტროსის ბრძოლა სიკვდილთან“ ეხება ემიგრანტის ცხოვრებას, რომელსაც გამუდმებით ესიზმრება მშობლიური კუთხე და იქ გატარებული წლები.

მოთხრობა ჯიმის დახასიათებით იწყება: „სან-ფრანცისკოს რესტორან „ომარ ჰაიამში“ მუშაობს მიმტანად. ორმოცდაოთხი წლისაა... მ. დუმბაძემ “a good-natured“ თარგმნა როგორც „ბავშვივით გულუბრყვილო,“ ამით მას სურდა პერსონაჟი უფრო მიმნდობად გამოეყვანა. “He is a little under medium-size, but not quite small enough to be helpful without built“ თარგმნა: „დაბალი არ ითქმის – საშუალო ტანისა და ლამაზი აღნაგობისაა.“ ხოლო შემდეგი სიტყვები: “waits table with efficiency and style“ – უფრო ვრცელი წინადადებით შეცვალა: „საქმესაც კარგად უძღვება მუშტარს მუდამ თავს ევლება, ცდილობს ზედმეტი ყურადღებითაც არ შეაწუხოს.“ ჯიმის კიდევ ერთი განსაკუთრებული თვისებაც გააჩნია – ოპტიმიზმი. მას სჯერა, რომ „ერთ დღეს სასწაულს ჩაიდენს და დიდი ფულის პატრონი გახდება.“ ამ აზრით მწერალმა თითქოს სრული სახე შეუქმნა მკითხველს, რომელსაც გაცნობისთანავე გარკვეული სიმპათია უჩნდება ამ დადებითი მუსტის მატარებელი ადამიანის მიმართ.

მხატვრული თარგმანი მხატვრული შემოქმედების ფორმაა. მხატვრული თარგმანის ენაც გვეძლევა, როგორც თვისობრივად განუმეორებელი კატეგორია, იგი შეიძლება წარმოადგენდეს სხვადასხვა სტილთა ნარევს. ასევე უპირატესია მხატვრული თარგმანის ენისათვის ესთეტიკური ფუნქცია, მაგრამ მხატვრული თარგმანის ენა მაინც განსხვავდება ორიგინალის ენისაგან სალიტერატურო ენის სტილებსა და სალიტერატურო ენის მიღმა მდებარე სტილისტურ შრეებით.

მოთხრობა საროიანისთვის დამახასიათებელი იუმორითაა გაუღენთილი. ქნ მანანა დუმბაძემ გაიაზრა დედანში ასახული და ემოციური ელფერიტ გადმოსცა ქართულად. “მთარგმნელმა იგივე გზა უნდა გაიაროს, რაც მწერალმა, ანუ უნდა შეიცნოს პერსონაჟის ემოციები, „დაინახოს“ მწერლის მიერ აღწერილი გმირები და მათი სამოქმედო გარემო და ბოლოს უნდა „გაიგონოს მათი ხმა“. სწორედ კარგი თარგმანი ახდენს ემოციურ შთაბეჭდილებას მკითხველზე. აქედან გამომდინარე „დედანსა და მთარგმნელს შორის უნდა დამყარდეს დედანსა და მწერალს შორის წერის პროცესში წარმოქმნილის მსგავსი ფსიქოლოგიური კავშირი და შეიქმნას

სათანადო კომუნიკალური სიტუაცია. უამისოდ თარგმანი მოკლებული იქნება იმას, რაც თარგმანს ლიტერატურული ფაქტიდან შემოქმედებით ფაქტად აქცევს“.

ჯიმის გაცნობის შემდეგ სიუჟეტის განვითარება იწყება, რომელიც გმირის გრიპთან ბრძოლის ამბებს მოგვითხრობს. ეს ამბავი პენსილვანიაში პორტ ჩესტერში 1918 წელს მოხდა. ჯიმი სევდანარევი იუმორით ჰყვება თუ როგორ ცდილობდა ერთ დილით შარვლის ტოტში ფეხის გაყრას და უეცრად დაეცა. დიდი წვალების შემდეგ ლოგინამდე მიაღწია და ასე გაატარა მთელი დღე ვიდრე ექიმი არ მოვიდა მეორე დღეს და საავადმყოფოში წაყვანა ურჩია.

მთარგმნელმა ემოციური ძალის მქონე ქართული სიტყვით „დედით“ გადმოსცა “mother“, რომელიც ჯიმის კიდევ ერთ უმნიშვნელოვანეს თვისებას ადამიანისადმი სიყვარულს და პატივისცემას ამჟღავნებს. საჭირო შემთხვევაში მ. დუმბაძე არ ერიდება ორიგინალის ინტერპრეტაციას, ზოგჯერ ემოციურად გაძლიერებასა და ნაწილობრივ შეცვლასაც. ქართულად თარგმანში სიტყვა „there“ ქალაქის დასახელებით შეცვალა, რათა მკითხველისთვის კვლავ შეეხსენებინა მოქმედების ადგილი..

აღსანიშნავია იმ ავადსახსენებელი საავადმყოფოს აღწერილობა, რომელიც ჯიმი „სასაკლაოდ“ კი აღიქვა. „ჩემი პალატა, გრძელი, უშველებელი ოთახი ვიწრო გასადრომით შუაში და ბევრი, ბევრი ლოგინით ორთავ მხარეზე, თავლას გავდა ...“

სიტყვა “stable“ – თავლის აღმნიშვნელია, მაგრამ ქ-ნი მანანა ამ ერთ სიტყვიან წინადადებას მომდევნოსთან აერთიანებს. მთარგმნელი “stable“-ს თავიდან „პალატას“ უწოდებს, წინადადების ბოლოს კი „თავლას“ ადარებს. მ. დუმბაძემ მკითხველის ყურადღების გასამახვილებლად გამოიყენა სიტყვები „ბევრი, ბევრი“ – ამით ჩამწკრივებული საწოდების რაოდენობაზე მიუთითა, თუმცა ორიგინალში ერთი სიტყვაა “beds“. საინტერესოა როდესაც მთარგმნელი ხმარობს ჟარგონს „ვეგდე“, რომელიც ორიგინალში ასე უღერს: “I began to wait“, რაც მიგვითითებს გარშემომყოფთა უყურადღებობასა და გულგრილობაზე.

მ. დუმბაძეს ზოგჯერ მოხმობილი აქვს ჟარგონი, ზოგჯერ მთელი წინადადება ან სიტყვა ნაკლებ ემოციური ძალის მქონე ჩვეულებრივი ქართული სამეტყველო სიტყვითაა გადმოცემული. ზოგან უცდია ამერიკული ენის წყლიანობა, ხალხურობა და ემოციურ ფერში ქართული ვერსიისთვის მიესადაგებინა. მაგალითად „პანტაპუნტი“ დედანში “was dying“ არის ნახსენები, რაც უშუალოდ „სიკვდილს“ ნიშნავს. მთარგმნელი არ ერიდება ორიგინალის ინტერპრეტაციას და ემოციურად აძლიერებს თარგმანს. სიტყვა “pushed“ გადმოცემულია, როგორც „წევს“, “full“ კი, როგორც „გადატვირთული“, “the worst“ - როგორც „სასაკლაო“. ამით მთარგმნელმა საავადმყოფოში მიმდინარე პროცესები ირონიულად ასახა...

მთხრობის მთავარი გმირი ვერ შეგუებია მიახლოებულ სიკვდილს და თავდაუზოგავად იბრძვის სიცოცხლის შესანარჩუნებლად.. ჯიუტი პაციენტი საავადმყოფოდან გამორბის. ჯიმის დაბრუნება ყველას უკვირს, რადგან ხმა გავრცელდა, რომ გარდაიცვალა. უ. საროიანი მის დაბრუნებას იუმორით გვიყვება და მთავარ გმირს მკვდრეთით აღმდგარ ბიბლიურ პერსონაჟს ლაზარეს ადარებს. წვერიანი და დასუსტებული პეტროსი მართლაც მიცვალებულს ჰგავს: “ერთმა პატარა ბერძენმა კი ჩემს დიასახლისს უთხრა, ჯიმი პეტროსი მოკვდა, ნულარ ელით, გუშინ ჩემი ხელით დავმარხეო. საცოდავმა დიასახლისმა, კარებში აღმდგარი რომ დაინახა ლაზარესავით, სამი დღის შემდეგ მობრუნებული, წვერმოშვებული და გაძვალტყავებული.”

მთარგმნელმა “I was dead“ – თარგმნა „ჯიმი პეტროსი მოკვდა,“ კითხვითი წინადადება “You know Lazar?“ თარგმანში არ გვხვდება, ხოლო “I was like Lazar“ – ასე ურერს: „მკვდრეთით აღმდგარი რომ დაინახა ლაზარესავით, სამი დღის შემდეგ მობრუნებული.“

საბოლოოდ ჯიმის უცნაური გამოჯანმრთელების მიზეზად ასეთივე უცნაური დიაგნოზი დაუსვეს „გესმის რა მოხდა-თურმე სხეულში ძველი ელადის მიწის მაცოცხლებელი ძალა მედგა და აბა, რა მომერეოდა. მე რომ ბავშვობაში ფეხსაცმელი ჩამეცვა, ახლა ცოცხალი აღარ ვიქნებოდი“.

ბოლო აბზაცი გმირის იუმორზე მიგვითითებს, რომელმაც სიკვდილს თვალეში ჩახედა. იუმორის გრძნობამ და გმირულმა ხასიათმა კი სიცოცხლე შეინარჩუნა.

უ. საროიანის შემოქმედების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას ბავშვების თემა წარმოადგენს. მწერალი წუხს მათ ბედ-იღბალზე, იზიარებს მათი ტკივილს, განიცდის მათ ცხოვრებისეულ პრობლემებს და ყოველთვის მზად არის ყოველივე შეუმსუბუქოს. მოთხრობა „ცეცხლი“ გადმოსცემს პატარა ბიჭის ემოციას და ღრმა ფილოსოფიურ აზრებს, რომელიც საყვარელი დედის სიკვდილით არის გამოწვეული. ცეცხლის პირას მჯდომი ანაალიზებს ცხოვრების მწარე რეალობას. ბავშვის გული ტკივილით ივსება. იგი სამყაროს მხოლოდ შავ და მოწყენილ ფერებში აღიქვამს. ცხოვრებამ მას ტკივილი და ნაღველი არგუნა. ბიჭი ცდილობს თავის გამხნეებას და გამხიარულებას, მაგრამ ამოდ, რადგან ყველაფერმა მისთვის აზრი დაკარგა. სათამაშოებიც კი დარდს ახსენებს და გრძნობებს უმძაფრებს. ბავშვს დედის ზრუნვა და აღერსი აკლია. არავის შეუძლია მისი მიტყუება, რადგან პირველად შეიცნო ყოველივე. „იცოდა ქვეყნად არაფერი არ ხდება, არაფერი ის მკვდარი იყო, არაფერი უკუნი სიბნელის გარდა! არაფერი, მხოლოდ ცეცხლი. არა სინათლე და არა სითბო, არა ფერი და არა სიყვარული... სციოდა, იყინებოდა, თან თითქოს იწვოდა სიცხისგან. პირველად ცხოვრებაში, სციოდა და იწვოდა ერთდროულად.“ მ. დუმბაძემ ფრაზა “It was empty” ქართული სიტყვით „არაფერი“ ჩაანაცვლა რამაც თარგმანს ქართულ ჟღერადობა მიანიჭა.

ეს აზრები სწრაფი თანმიმდევრობით მოსდიოდა თავში ცეცხლის პირას მჯდომ ბავშვს „ცეცხლის ენები ყვავილის ფურცლებივით მოფრინავდნენ ღუმელიდან იატაკზე და უჩინარდებოდნენ.“ შესაძლოა ეს ცეცხლის ყვავილები ადამიანის წუთიერ ცხოვრებასთან ასოცირდება, რადგან ადამიანის ცხოვრებაც ისეთივე წამიერი და შეუმჩნეველია, რომ ვერავინ ამჩნევს მის გაუჩინარებას. უ. საროიანი ცეცხლს ჯერ „სიცილს, სიმღერას, კოკრების ყვავილობას“ აღარებს, შემდეგ კი „აღსასრულს“, მიუხედავად იმისა რომ „ფურცელს გაუთავებლად ფურცელი მოსდევდა“. ბიჭისთვის სამყარო უძლური და უსარგებლოა, რადგან ქვეყნად არ არსებობდა ვინმე, რომელსაც ერთი ადამიანის გაცოცხლება მაინც რომ შეეძლოს. მან პასუხი ზუსტად იცის. „არ შეუძლიათ.“ გაოცებული სვამს კითხვას: „მაშ, რაზე წვალობენ, რა უნდათ, მაშ რისი მაქნისნი არიან, თუ ამის ძალა არ შესწევთ. თუ ამის შეძლება არასოდეს ექნებათ, მაშ, ყველაფერი ხომ ამაოებაა და რაღა აზრი აქვს მილიონობით გაცემულ პასუხს, თუ ყველა კითხვა უაზროა!“

ოჯახის უმძიმესი მდგომარეობა სიღარიბე და ბავშვის მუდმივი ავადმყოფობაა ასახული ნოველაში „შობის მესამე დღე.“ სამი წლის ალისას ავადმყოფობით გაბეზრებული მამა ჰარი ეფო რძის და წამლის საყიდლად წავიდა, თან დონალდიც წაიყვანა. ჰარის ცოტახნით დონალდის თავიდან მოცილება უნდოდა და არა მარტო მის ყველასი და ყველაფრის. მას მობეზრებოდა თავს მოხვეული პრობლემები. სცადა მათგან თავის დაღწევა და საუკეთესო საშუალება სასმელში იპოვა, რომელიც წამალზე ძვირი ღირდა. „გზას შეუყვება და უკან დაბრუნება სულ აღარ გახსენებია.“ მიტოვებული და უმისამართოდ დარჩენილი დონალდ ეფო მოთმინებით ელოდა მამის დაბრუნებას, რომელმაც ის ქუჩის კუთხეში დატოვა. ქუჩაში გაყინულს და ოჯახური სკანდალით გაბეზრებულს იმედის სხივი ჩაესახა, როდესაც ალისას ჯანმრთელობის გაუმჯობესება წარმოიდგინა მამის ნაყიდი წამლით. რასაც საბოლოოდ ოჯახური სიმშვიდე და იდილია მოჰყვებოდა. „დასრულდებოდა ომი და წივილ-კივილი დედასა და მამას შორის.“ ეს არ იყო

ზრდასრული ადამიანის ფიქრები ბედნიერ მომავალზე, არამედ ეს იყო ექვსი წლის ბავშვის აუხდენელი ოცნება. მას მხოლოდ თავის შექმნილ სამყაროში - ფიქრებში შეეძლო ყოფილიყო ღალი და უსახლვროდ, უკიდევანოდ ბედნიერი.

მწერალი თითქოს განგებ ღოთის პირით ამბობს, რომ ყოველი ადამიანი ვაღდებულება შეიწყალოს პატარა ბიჭი, რომელსაც დედა ელოდა. ეს ის ძონძებში ჩაცმული მათხოვარია, რომელიც მაცხოვრის შობას იხსანებს, რომელიც სამი დღის წინ იშვა. ყოველივეს სიმბოლური დატვირთვა აქვს. სწორედ ხომ უპოვრების, უსახლკაროების, იმედ-დაკარგულების და ღოთების ნუგეში და სასოებაა უფლის შობაში, რომელსაც ყველა ასეთი დიდი სიხარულით ელის. უფალი ხომ ყველასთვის სიყვარულის და სიკეთის მარცვალია.

სასოწარკვეთილი დონაღდის უნუგეშობის ნუგეშს და იმედს ბარმენი -ჯო წარმოადგენს.. მამისგან მიტოვებული და მივიწვებული დონაღდი საიმედო ხელშია, ცდილობს სახლი აპოვნინოს, მაგრამ ამაოდ. მან საკუთარი შვილივით მიიღო, გაითავისა ბავშვის ტრაგედია და სახლში თავის ოთხ შვილთან მეხუთედ მიიყვანა. დიდია დონაღდის შიში და თანაც გამოუთქმელი ახლად შექმნილი მეგობრის მიმართ, რომელსაც წინააღმდეგობის გარეშე მიყვებოდა და თანაც ტიროდა შესაძლოა თავის უკუდმართ ცხოვრებაზე. „ადრე უცხო და მტერი, ერთი ცნება იყო მისთვის, ახლა კი მის გვერდით იდგა კაცი, რომელიც ცხოვრებაში არ უნახავს, ის არც უცხო იყო მისთვის და არც მტერი.“ ანდა რა წინააღმდეგობა უნდა გაეწია ან სად უნდა წასულიყო. იგი ხომ სრულებით მარტო და მიტოვებული აღმოჩნდა ამ დიდ სამყაროში. მას გააზრებული აქვს თავისი უმწეო მდგომარეობა და მისი შინაგანი ხმა ამბობს: „საზარელია სიმარტოვე და აუტანელი. ოღონდაც ნურავინ ნუ მიგატოვებს, გაბრაზებული მამაც კი.“ ნოველა იმედის მომცემი დასასრული აქვს, რადგან დონაღდი „ადარ ტიროდა. იქით იყურებოდა, სადღაც შორს. მთელი ცხოვრება ხომ კიდევ წინ ჰქონდა.“

ორი განხილული ნოველის მთავარი მოქმედი გმირები ბავშვები არიან მათ სატკივარი ცხოვრების მძიმე პირობებით - შიმშილით, სიღარიბით, დედის სიკვდილით და მამის მიერ ქუჩაში მიტოვებით არის გამოწვეული. მძიმეა ამ ბავშვების ხვედრი. ისინი ხომ ჯერ კიდევ არასრულწლოვანები არიან და მიუხედავად ამისა შეიგრძნობენ და თავიანთ თავზე განიცდიან ცხოვრების უღმობელ კანონებს. თითოეულს თავისი წილი ტრაგედია არგუნა ბედმა.

უილიამ საროიანი ძლიერად და ოსტატურად გვიხსნის, თუ შეიძლება ითქვას აშიშვლებს ბავშვების შინაგან ბუნებას და მათ სულს, ბავშვების ცხოვრებისა და განცდების ყველა მხარეს, მოქმედების იმპულსს, ნაფიქრს და ნააზრევს, ისე, რომ მთლიანი წარმოდგენა გვექმნება გმირების ხასიათზე.

Bibliography

1. დუმბაძე მ. (1988): უ. საროინი მოთხრობები. თბილისი;
2. ფანჯიკიძე დ. (1988): თარგმანის თეორია და პრაქტიკა. თბილისი;
3. FOREIGN LANGUAGE PUBLISHER HOUSE (1960): MODERN AMERICAN SHORT STORIES. MOSCOW;
4. PROGRESS PUBLISHER (1975): W. SAROYAN . MOSCOW.
http://en.wikipedia.org/wiki/Short_story
http://en.wikipedia.org/wiki/Sketch_story
http://en.wikipedia.org/wiki/William_Saroyan
http://lib.ge/body_text_php/5571

INTERCULTURAL DIALOGUE REVISITED: SYMBOL, PREJUDICE TRANSLATION

Kh. Beridze

beridze@illinois.edu

4. Theory and Practice of Translation

Batumi Shota Rustaveli State University

The postcolonial approach to the translation of Georgian poet into Russian pursues the stipulation of R. Suny that Russian romanticism feminized image of Georgians, which was further argued by H. Ram. The paper draws parallels between the verse: “The Eagle” by the XIX-XX cc. Georgian poet Vazha-Pshavela, and its two English and two Russian translations by D. Rayfield, G. Hewitt and A. Tarkovskiy and N. Zabolot’skiy successively. Analyzing the symbolic charge of the eagle in the SL as juxtaposed to its TL versions in English and Russian, the paper posits the argument that there are irreparable transgressions of the symbol in the Russian translations.

Анализ русскоязычных переводов произведений грузинского поэта Важа Пшавелы в постколониальной призме подтверждает мнение Р. Суни и Г. Рема о том, что русские романтики в своих переводах представили феминизированный образ Грузии. В статье сопоставлены английский и русский переводы стихотворения Важа Пшавелы «Орел». Нами отмечены переводческие ошибки, вызванные нивелировкой символической нагрузки стихотворения.

Key words: postcolonial, symbol, translation, prejudice, feminization

The research involves an interdisciplinary analysis of the poem The Eagle by Vazha-Pshavela in English and Russian translations from Georgian. The main objective of the research is to answer the question whether or not the spirit and image of the national writer, striving for independence from the Empire, are observed in English and Russian translations. The degree of importance that has recently been given to it by researchers makes the subject of research more relevant. For instance, H. Ram’s paper: “Towards a Cross-Cultural Poetics of the Contact Zone: Romantic, Modernist, and Soviet Intertextualities in Boris Pasternak’s Translations of Titsian Tabidze” is devoted to Georgian romanticist T. Tabidze and his poetry in Russian translations by B. Pasternak. In his paper, H. Ram agrees with R. Suny’s following stipulation: “Ronald Suny observed that Russian romanticism constructed an essentially feminized Georgia in which “Christian Georgian men played no role except ...as the impotent or absent opposites of virile Russian empire-builders”. (The Making of the Georgian Nation, 46; cf. Layton 192-211). This stipulation further strengthens the relevance of the research subject, however, there is another justification for the research as well. The Eagle, as well as Vazha’s whole art, is original and it originates in the pristine ethnopoetics of P’shavian traditional folklore. As D. Hymes specifies: “Ethno’- from people not usually recognized as having poetic form’ ‘poetics’ because it is indeed in lines and groups of lines” (Hymes 2006:67). This distinguishes Vazha’s style and poetic power from the conventional Georgian poetic diction, which had encapsulated and reworked both Oriental and Western traditions. As H. Ram notes, while writing on the Georgian father of romanticism, “Chavch’avadze played a vital role in introducing Russian and European literary themes and forms into Georgian literature, without severing ties with the Persian tradition that had nourished Georgian verse in the past” (Ram, Shatirishvili 2004:17). Therefore, Vazha-Pshavela’s voice in Georgian literature and the nucleus of Vazha’s poetry suggest the interplay of folklore and talent of the poet, who condensed the primitive into a sublime. The date of The Eagle’s original composition is April 1887:

არწივი
არწივი ვნახე დაჭრილი
ყვავ-ყორნებს ეომებოდა
ენადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა.
ცალს მხარს მიწაზე მიითრევს,
გულისპირს სისხლი სცხებოდა,
ვაჰ, დედას თქვენსა, ყოველთ,

ცულ დროს ჩაგიგდავთ ხელადა,
თორღ ვნახავდი თქვენს ზუმბულს,
გაშლილის, გაფანტულს ველადა.” (see translations: p.6)

As a true son of the majestic Caucasian mountains, Vazha-Pshavela fostered feelings for Georgia's liberation from the inexorable Tsarist Empire. His profoundly painful emotions come in tandem with the fact that, unfortunately, Russian domination deteriorated rather than improved the socio-economic condition in Georgia, and its coercive policy of assimilation restricted the use of the Georgian language. It was the most venomous strategy of the Tsarist Empire, intended to break the backbone of the nationhood; With this gloomy prospect, the poet sees the image of his country in a senescence eagle. However, Vazha's richly intertextual poem, *The Eagle* has a parallel in the Georgian literary world. In 1890 Ak'aki T'sereteli published a poem with the same title: 'The Eagle'. Lotman writes that "the most conventional notion of a symbol is related to some content of an idea, which in its turn is a means of expressing another, probably more significant from the cultural viewpoint." (Lotman 1992:243). Indeed, the precedence of their shared culture is a precursor for charging the symbol of an eagle with its allegoric content: focal for both Ak'aki and Vazha, the eagle conveys an encoded meaning of Georgia. Wounded in the poem by Vazha, or caged in the poem by Ak'aki, the eagle is a symbol of Georgia's bitter fate under colonial regime. This assertion can be further supported by Vazha's revolutionary uprising in 1905, plotted in P'shav-K'h'evsureti. It was the first Georgian conspiracy against the Tsarist Empire, and the first in the history of the general national anticolonial movement headed by the XIX c. Georgian writers.

Vazha draws parallels between the Caucasian eagle, conventionally symbolizing the Caucasian people's freedom, dignity, pride, power and sovereignty, and his Motherland Georgia, which was tantamount to the eagle for its aspirations to sovereignty. Depicting the wounded eagle, no longer able to soar high in the blue skies, Vazha deplors the victimization of Georgia. Demonized by the ravens and crows, seen as bloodthirsty adversaries of Georgia, surmounting in number, but unequal to the kingly creature, the eagle is yearning revenge, its heroic heart still keeping insatiable lust for life in freedom. Terse in structure and passionate in essence, the poem renders the sublime idea of death for freedom rather than surrender. Generally, laconism instead of verbosity hallmark Vazha's style, which generates the major effect of his poetry:

Below we offer two English translations of Vazha's *Eagle*. The first as a translation by Donald Rayfield, who "has translated a number of poems (long and short) by Vazha-Pshavela... These translations were, however, published in Tbilisi and not marketed abroad" (France 2000: 201).

The Eagle

In haughty pride, though wounded sore,
An eagle fought the raven-crow.
The bird in desperation strove
To rise but fell in frenzied woe.
His right wing swept the blood-stained ground;
His bosom shone in crimson glow.
"Alas! you smite, O ravens wild,
When I am wounded, fallen low.
Were I not struck, your feathers black
Would surely deck the plains below!"

The Eagle

I saw a wounded eagle,
It was warring with crows and ravens,
The poor thing yearned to get up,
But it could no longer get up,
It drags one of its wings along the ground,
Blood had been smeared on its breast.
Ah, a curse on your mother, crows,
At a bad moment you must have seized it in claws
Otherwise yours is the down I would have seen,
Spread about and scattered in the meadow!

The first two lines of the poem repeat the rhythm and intonation of the SL poem, achieved with the same economy of words, although the first line underwent lexical transformation, which ignores the author's presence on the scene: art'sivi vnak'he dac'hgili, k'vav-kor'nebs eomeb'oda (literary translation: 'I saw an eagle wounded, warring with ravens and crows'), which echoes the translation by George Hewitt. The first translation overtly ascribes the quality of pride to the eagle, although this immanent nature of an eagle is only implicated in the original verse. The second translation loses the dynamism of the SL poem, and follows a slower rhythm. Compared to the SL poem, its metrical composition pertains rather to narration than versification. However, both translations adequately convey in the TL the symbol of an eagle, and therefore, the sublime of the poem. With regard to the Russian translations of

the poem, it's relevant for our research to focus on translations by Tarkovs'key and Zabolots'ki successively. Since we found both translations comparable in terms of how much they fall behind the SL poem, we considered parallel linear arrangement more helpful for the analysis:

Орёл	Орёл
(I) Видел я: орёл-подранок	(II) Я видел: окруженный вороньем,
Бился насмерть с вороньем	Упал орел, не в силах отбиваться.
И, уже взлететь не в силах,	Еще хотел бедняга приподняться,
Землю мел одним крылом;	Да уж не мог, и лишь одним крылом
Из груди его струилась	Уперся в землю, и потоком крови
Кровь слабеющим ручьем.	Весь обагрился, к смерти наготове.
Чтоб вам сгинуть! Он попался	Проклятье вам, стервятники могил!
В час недобрый вам живьем,	В несчастный день меня вы сбили, гады,
А не то ваш пух по ветру	А то бы я сегодня без пощады
Долго вился бы кругом.	Все ваши перья по ветру пустил.

As already mentioned above, both English translations strictly observe the original symbol of the eagle. In the case in point, we want to argue against Tarkovskey's translation, which renders an image of the eagle as подранок. As far as its English translation suggests a wounded game (a winged bird), the semantics of this definition draws immediate connotations of hunting, in lieu of warring, depriving the original symbol of its supportive axis. With this shift of emphasis from the war to the implicated hunting, the function of the initial symbol is ignored, and the translation doesn't reflect the sublime of the SL poem. Last but not least, the effect of the personification of the eagle, produced by its dramatic voice, a voice of remarkable pride and dignity, is silenced in the translation, while amidst his "spatial travel" the translator takes ground to offer his reportage from the scene of hunting, overlapping the eagle's interaction:

In Russian translation: Чтоб вам сгинуть! Он попался В час недобрый вам живьем А не то ваш пух по ветру Долго вился бы кругом.

Back translation into English: 'Let you perish! He was gotten alive by you in an unfortunate hour, otherwise your feathers would spin into a circle for a long time'.

II Russian translation: Проклятье вам, стервятники могил! В несчастный день меня вы сбили, гады.

Back translation into English: Curse to you, vultures of tombs, you downed me in an unfortunate hour.

English translation by D. Rayfield: Alas! you smite, O ravens wild. English translation by G. Hewitt: Ah, a curse on your mother, crows.

The sample analysis pinpoints the irreparable transgression of the author's primary intention, which detracts the pivotal significance of the theme and the idea, leaving no reference to the allegories of national heroism and resistance. Switching to his own dialogue instead of the eagle's, the translator produces successive locutionary acts of illocutionary force, with the implication of a compassionate protector besides the hidebound eagle. Ideologically, it unmasks the motivation of the translator: he first gatecrashes into the conflict and then justifies his presence by the role of a protector. Supposedly, the idea of justified presence in the conflict as the third party (a protector) should have been a successful evocation of the intended perlocutionary effect in the reader.

Ultimately, the second translation, by Zabolot'ski, abounds with dysphemisms: стервятники могил, гады (Egyptian vultures of cemeteries, reptiles, metaphorically: mean creatures), addressed to the ravens. Hence, the nobleness and heroism of an eagle is subject to reduction in the translation, which represents a peevish and shrewish, decrepit creature, a far cry from the symbol in the SL poem. Preserved in both English translations, the Russian version overrides the presence of the brave creature, and translates it into a feminine-type image. Therefore, the overtones in the eagle's speech in the II Russian translation construes it as marginalized. Furthermore, Vazha-Pshavela, was a master and genuine magician of the Georgian language, whose spiritual affinity to nature was renowned and appreciated: "Although he was born in 1861 and his verse and prose shares concerns and themes with the work of Ilia Chavchavadze and Akaki Tsereteli, Vazha amounts to far more than just another poet great enough to be known

by his first name alone. As the Georgian Futurists admitted, when repudiating the past, Vazha stands outside time and space” (D. Raefield, 2000:189). He traditionally portrayed stately souls, full of glory, as immanent features of highlanders. In this light, the illustration of the eagle’s feebleness, and peevishness, rather than its heroic stance, questions the impartiality of the Russian translations.

Summing up the findings of the research, which calls for further analysis of the Georgian literature in Russian translations, especially of the period of the Great Soviet Purges under the Communists’ censorship, the paper argues against ideological compatibility of the Georgian poem The Eagle with its Russian translations.

Bibliography

1. Hewitt, G. (1996): *A Georgian Reader*. UK ;
2. Rayfield D.(2000): *The Literature of Georgia, a History*. UK;
3. ТАРКОВСКИЙ А. (1991-1993): СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ В 3-х т. М.
4. ПШАВЕЛА В. (1969): СТИХОТВОРЕНИЯ И ПОЭМЫ ЛЕНИН
5. ПАСТЕРНАК Б. (1958): СТИХИ О ГРУЗИИ. ГРУЗИНСКИЕ ПОЭТЫ.Т6.
6. ЛОТМАН Ю.М. (1992): КУЛЬТУРА И ВЗРЫВ. М.
7. FRANCE P. (2000): The Oxford Guide to Literature in English Translation. UK
8. ქართული ლიტერატურის ისტორია ტ. 5. (1982): თბილისი;
9. RAM, H. (2004): ROMANTIC TOPOGRAPHY AND THE DILEMMA OF EMPIRE: THE CAUCASUS IN THE DIALOGUE OF GEORGIAN AND RUSSIAN POETRY. COAUTHOTHERED WITH ZAZA SHATIRISHVILI, RUSSIAN REVIEW, VOL 63: pp.1-25.

ინტერტექსტუალობის სამი სუბსტანცია: ადამიანი, ტექსტი, დრო

6. გაბადაძე

nana-gab@rambler.ru

5. კულტურის ენა და სამყაროს მოდელი მხატვრულ ტექსტში

Three substances of intertext – a person, a text and a time are discussed in the paper. For scientific discourse three of them are essential. But according to linguistic, literature and the theory of text, this line is discussed as a hierarchy, where a person stands in this centre.

The paper reconstruction of intertextual link of the word “white” according to modern Russian writer Tolstai’s text.

В статье предлагается реконструкция интертекстуальных связей слова «белый» на материале фрагмента текста современной русской писательницы Т. Толстой. Основой анализа является принятая в теории интертекста установка о трех его субстанциях – человек, текст, время. Слово «белый» рассматривается как языковой маркер интертекстуальных связей. При этом подчеркивается, что каждый человек является носителем как общего, так и индивидуального интертекстуального знания.

საკვანძო სიტყვები: человек, текст, время, «белый» интертекстуальность.

ტერმინი „ინტერტექსტუალობა“ დაკავშირებულია ფრანგულ პოსტსტრუქტურალიზმთან, ხოლო მისი გენეტიკური საფუძველი უკავშირდება მიხეილ ბახტინის ფართოდ ცნობილ ნაშრომს «Проблемы содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве» (1924). ბახტინის მიხედვით, ლიტერატურული კომუნიკაცია არ შეიძლება არსებობდეს როგორც ერთგვარი „tabula rassa“ – ყოველი კონკრეტული გამონათქვამი პოულობს იმ საგანს, რომლისკენაც მიმართულია, რომელიც უკვე ნათქვამი, განმარტებული და შეფასებულია. ლიტერატურული ტექსტის გამოთქმა შედის დიალოგიურად გამძაფრებულ „სხვისი“ სიტყვების სფეროში, ერწყმის მას, უკუიგდება მასთან და კვეთს მესამეს. ამგვარად, ფილოლოგიაში შემოვიდა ახალი ცნება – „ტექსტის დიალოგურობა“.

ფრანგული პოსტმოდერნიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებელი იულია კრისტევა ცვლის ბახტინის ტერმინს „დიალოგურობა“ „ინტერტექსტუალობით“. კრისტევას გაგებით, ინტერტექსტუალობა იმ ხერხის აღმნიშვნაა, რომლითაც ლიტერატურული ტექსტი „კითხულობს“ ისტორიას და თავად იწერება მასში.

ინტერტექსტუალობის ძირითადი აზრი მდგომარეობს შემდეგში: ისტორია და საზოგადოება შეიძლება წაკითხულ იქნას როგორც ტექსტი, ადამიანური ბუნება შეიძლება შეცნობილ იქნეს როგორც საერთო ინტერტექსტი, რომელიც თავის მხრივ, ნებისმიერი ახლად შექმნილი ტექსტის წინა ტექსტია. ინტერტექსტუალობის თეორიაში აღიარებულია: ადამიანის შემეცნება ტექსტებში იფანტება, შემეცნება კი კულტურული ტრადიციის „უდიდეს ინტერტექსტს“ წარმოადგენს. ინტერტექსტუალობის თეორიის მიხედვით, ნებისმიერი სუბიექტი ერთვება შეუცნობ ინტერტექსტუალურ თამაშ-პროექციაში, რის შედეგად ტექსტი იძენს ავტორისგან დამოუკიდებელი არსებობის უფლებას. პოსტმოდერნიზმის თეორეტიკოსი რიჩარდ ბარტი ამ მოვლენას „ავტორის სიკვდილს“ უწოდებს.

თანამედროვე ფილოლოგიურ მეცნიერებაში თითქმის კანონიკურად ითვლება რ. ბარტის ინტერტექსტის განსაზღვრება: „ყოველი ტექსტი ეს ინტერტექსტია: სხვა ტექსტები მასში სხვადასხვა დონეზე, შეცნობის სხვადასხვა ფორმებით არიან წარმოდგენილი: ესენი არიან წინამდებარე კულტურისა და ჩვენს რეალობაში მყოფი კულტურის ტექსტები. ყოველი ტექსტი ახალი ქსოვილია, რომელიც ძველი ციტატებისაგან შედგება. კულტურული კოდების ნამსხვრევები, ფორმულები, რიტმული სტრუქტურები, სოციალური იდიომები და ა.შ. – ყველაფერი ესენი შთაინთქმება ტექსტის მიერ და გადატანილია მასში იმიტომ, რომ ტექსტამდე და ტექსტის ირგვლივ არსებობს ენა, როგორც აუცილებელი პირობა ნებისმიერი

ტექსტის არსებობისა: ის წარმოადგენს ანონიმური ფორმულების საერთო ველს, რომელთა წარმოშობა შეიძლება აღმოვაჩინოთ შეუცნობი ანდა ავტომატური ციტატების საფუძველზე, რომელნიც ბრჭყალების გარეშეა წარმოდგენილი” (3, 78).

ინტერტექსტის ფენომენი განისაზღვრება სამი სუბსტანციით: ადამიანი, ტექსტი, დრო. და რა შეიძლება ჩავთვალოთ პირველად ამ ჩამონათვალში? სამეცნიერო დიალოგისათვის ამ ჩამონათვალიდან სამივე არსებითია, მაგრამ თანამედროვე ენათმეცნიერების, ლიტერატურათმცოდნეობისა და ტექსტის თეორიაში ეს რიგი განიხილება როგორც იერარქია, რომლის სათავეში დგას ადამიანი. ჰუმანიტარული ცოდნის საერთო პრობლემების ცენტრში დგას ადამიანი, მისი მენტალიტეტი, ენა და აღქმის სისტემა, სინამდვილის ინტერპრეტაცია და მოქმედების მოტივირება, როგორც პრაქტიკულ, ასევე სულიერ განზომილებაში. ნათქვამიდან გამომდინარე, მხოლოდ ადამიანი შეიძლება იქნეს წარმოდგენილი როგორც „მსაზღვრელი“ ყველა ნივთისა – ადამიანი ტექსტის მატარებელი (ფართო სემიოტიკური გაგებით), ადამიანი ტექსტის ავტორი; ადამიანი მკითხველი და ამავდროულად ტექსტის „თანაავტორი“; ადამიანი დროის გრძნობის მატარებელი, რომელიც თავად დროში ცხოვრობს.

ინტერტექსტუალობაში ადამიანი განიხილება როგორც homo creans – შემოქმედი ადამიანი, ტექსტის მკითხველი და ამავდროულად მისი ავტორი. ავტორის შემეცნებაში მყოფი ტექსტი და ტექსტი, რომელსაც მკითხველი ქმნის, არაიდენტურია. შემოქმედებითი აქტის დროს ავტორი და მკითხველი ერთმანეთთან სარკისებრ ანარეკლის მდგომარეობაში იმყოფებიან. ავტორი ენის კოდების გამოყენებით ქმნის შინაარსს (ტექსტს), ხოლო მკითხველი, აღიქვამს რა მას, იყენებს დეკოდირების მექანიზმს, რათა ტექსტის შინაარსი შეიცნოს. ამ გადაბრუნებულ სარკეში, რიხარდ ბარტიდან გამომდინარე „კვდება“ ავტორი, რომელიც ადგილს უთმობს თანაავტორს – მკითხველს.

ყოველი მკითხველი თავისებურად კითხულობს ტექსტს. კონკრეტულ ნაწარმოებში მკითხველს შეაქვს ის ინტერტექსტუალური ცოდნა-ელემენტები, რომლის მატარებელიცაა თავად. ამასთან დაკავშირებით, აზრის უდიდესი იმპროვიზატორის უმბერტო ეკოს სიტყვებს მოვიყვანოთ: „ბოლოს და ბოლოს ნებისმიერი ტექსტი, ეს ზარმაცი მექანიზმია, რომელიც მოითხოვს, რომ მკითხველმა თავად შეასრულოს სამუშაო მის მაგივრად /.../. ტექსტი, სადაც ყველაფერი იქნებოდა იმდენად ცხადი, რომ ადამიანს შეეძლო ყველაფრის შეცნობა, მხოლოდ ერთი ნაკლით იქნებოდა წარმოდგენილი: ის უსასრულოდ იქნებოდა შემოსაზღვრული (4, 9)“.

ნებისმიერი ტექსტი რაღაც დროში იქმნება: ობიექტურში, გარეგნულ და შიგნით ტექსტურში. როგორც უმბერტო ეკო ამტკიცებდა, მხატვრულ ნაწარმოებში დრო არსებობს სამი ფორმით, ესაა ფაბულური დრო, დისკურსის დრო და კითხვის დრო (4, 99). ფაბულის დრო ამ უკანასკნელის გახსნილობას ემსახურება. დისკურსული დრო უფრო რთული კატეგორიაა. და რას ეფუძვნება ის? ტექსტის სიგრძეს, ან იმას, თუ რა დრო უნდა დაიხარჯოს მისი წაკითხვისას? ხოლო დისკურსის დრო – ეს იმ ხერხების ერთობლიობაა, რომლებიც განსაზღვრავენ მკითხველის რეაქციას, რაც კითხვის დროის ტოლფასია (4, 99-106).

ტექსტური დრო ავტორის ნებით შეიძლება შენეღდეს ან აჩქარდეს. ენას გააჩნია საშუალებების უზღვავე არსენალი იმისთვის, რომ განახორციელოს ავტორის განზრახვა, პუნქტუაციის ნიშნების ჩათვლით. ეს ნიშნები განსაზღვრავენ ფრაზების სიგრძეს, აზრებს და აქედან გამომდინარე დროს, რომელიც მათ აღქმაზეა დახარჯული.

თეორიული მიმოხილვის ილუსტრირებისთვის ვცადოთ ინტერტექსტუალური სივრცის რეკონსტრუირება კონკრეტული ტექსტის ფრაგმენტზე დაყრდნობით. ფრაგმენტი შერჩეულია თანამედროვე რუსი მწერალი ტატიანა ტოლსტაიას ესეების ერთ-ერთ კრებულიდან („დღე“). ზუსტად ამ მასალის არჩევა ნაკარნახევია

არა მხოლოდ იმ ადგილით, რომელიც უკავია მწერალს თანამედროვე ლიტერატურულ პროცესში, არამედ იმ ფაქტის გათვალისწინებითაც, რომ თავად კრებულის სათაური შეიძლება აღვიქვათ როგორც ინტერტექსტუალობის ენობრივი მარკერი.

სიტყვა – ნომინანტი, რომელიც კრებულის სათაურშია წარმოდგენილი, ენობრივი სისტემის წევრია. მას ობიექტური ნიშან-თვისებები გააჩნია. ლექსიკოგრაფიულ წყაროების მონაცემებით „დღე“ არის: 1) დღე-ღამის ნაწილი აისიდან დაისამდე; 2) დროის ნაწილი 24 საათის განმავლობაში; 3) დროის ნაწილი კალენდარული დღე-ღამის განმავლობაში, რომელიც დახასიათებულია რაღაცით, რაღაცისთვის არის განკუთვნილი; 4) კალენდარული თარიღი, თვის რიცხვი რაღაც მოვლენისადმი მიძღვნილი, რაღაცასთან დაკავშირებული; 5) მხოლოდ მრავლობითი რიცხვით წარმოდგენილი: დღეები, დრო, პერიოდი (БАС, МАС, БТС-2000). მიემართოთ რუსული სალიტერატურო ენის ეპითეტების ლექსიკონს (1979), სადაც მოყვანილია „დღის“ შემდეგი ცნებითი ველის რუბრიკატორები: 1) ამინდის ცნობა: ცის შეფერილობა; ჰაერის გამჭვირვალობა; 2) დღის დადგომა, გაგრძელება, დამთავრება; 3) ღირსშესანიშნავი დღე; 4) შთაბეჭდილება, ფსიქოლოგიური აღქმულობა დღისა; დღის განმავლობაში ჩატარებული საქმიანობისა თუ მოღვაწეობის შეფასება. ეს ობიექტური უზუაღური ხედვაა, რომელიც ენობრივ შემეცნებაში მოცემულ ნიშანზეა დამაგრებული.

აი აქ მთავრდება ობიექტური საწყისი და ჩვენს წინ იმლება სუბიექტური ინტერტექსტუალური სამყარო. როგორც აღნიშნავს ჟ. ვარძელაშვილი, „რაც უფრო სიღრმისეულია ტექსტის გაგება, უფრო წარმტაცია ენის სემანტიკურ პარადოქსებთან თამაში, უფრო მეტი გასაღები-ამოცნობა შეიძლება მოვუძებნოთ სიტყვა-კოდს, რომელიც ხორცშესხმულია ენობრივ ერთეულში და მისივე ცნებითი სისტემის გადააზრების საშუალებას გვაძლევს (5). აქ იგულისხმება სიტყვა-ნიშნის ლინგვოკოგნიტური, კონცეპტუალური და ენობრივი ანალიზი.

„დღის“ სემანტიკა მოიცავს შუქს, სისუფთავეს, სინათლეს, გასხივოსნებას, გამჭვირვალობას¹. ამას რუსული ენაში არსებული იდიომები და ფრაზეოლოგიზმები ადასტურებს, მაგალითად: *белый день; ясно, как божий день; среда бела дня* და ა. შ. *«Ясно как Божий день»* – ნათელია, როგორც ღმერთის მიერ შექმნილი დღე, ე.ი. როგორც რაღაც სინათლე, სიკეთე, სინატიფე, აჩრდილ-შიშების გარეშე. შეგუპირისპიროთ ის ფრაზეოლოგიზმს *«Откладывать деньги на черный день»* (ფულის გადადება შავი დღისათვის). დღე ნათელი, ხოლო ღამე ბნელია. ამ ფრაზეოლოგიზმში სინათლისა და სიბნელის ანტონიმია ფიქსირდება. თეთრი და შავი ენაცვლებიან ერთმანეთს და სამყაროს წესრიგის ცვალებადობა ხდება: დღე შავდება, იჩრდილება, შავ ბურუსში ეხვევა. მაშასადამე, „დღის“ კონცეპტუალ ველში გამოიყოფება სეგმენტი „ფერი“, რომელშიც წამყვანი თეთრი ფერია.

მხატვრულ ტექსტში კონკრეტული ენობრივი ერთეული, ჩვენს მაგალითში სიტყვა – *თეთრი-белый* ინტერტექსტუალური კავშირებით „ივსება“. ტატიანა ტოლსტაიას ტექსტში ვკითხულობთ: *«Она осталась там, где всегда была - „у моря, где лазурная пена, где встречается редко городской экипаж», там, где «над розовым морем вставала луна», там, где, «очи синие, бездонные цветут на дальнем берегу», там, где море шумит, как мертвая, покинутая своим обитателем ракушка, где под плеск волны всем белым и нежным, вечным, как соль, снится придуманный дольний мир, обитаемый смертными нами» (Т. Толстая „Лилит“ стр. 123)*

მოყვანილი ფრაგმენტი სტრუქტურულად ერთი წინადადებაა, რომელშიც ავტორის ჩანაფიქრით, სამი აშკარა ციტატაა ჩაქსოვილი: *«у моря, где лазурная пена, где встречается редко городской экипаж», «над розовым морем вставала луна», «очи синие, бездонные цветут на дальнем берегу»* (იგორ სევერიანინი, ალექსანდრე ვერტინსკი). ეს მარკერები მკითხველს დეკადენსის „ვერცხლის საუკუნის“ ხელახალი გადააზრებისაკენ უბიძგებს, მის გონებაში უნდა „ამოძრავდეს“ ხატები: ზღვა, სილაჟვარდე, აქაფებული ტალღები... მკითხველს ექმნება (ან ვერ ექმნება) სათა-

¹ ლექსიკოგრაფიული მონაცემების კომპონენტური ანალიზის საფუძველზე

ნადო განწყობილება, რომლითაც უნდა ვკითხულობდეთ ამ ტექსტს. ...წინადადება კი გრძელდება. პოსტმოდერნიზმის ტერმინოლოგიით, ჩვენთვის შესამჩნევი ხდება ფარული ციტატების გამოყენება და სხვა ტექსტების გამოძახილები. დავაკვირდეთ წარმოდგენილი წინადადებების რიტმს, რომელიც კოდებში მოცემულ ხატებს ავსებს: ტალღები, სინაზე, მკვდარი ნიჟარას სიმბოლო. და აქ ჩვენს შემეცნებაში შემოდის კიდევ ერთი ინტერტექსტუალური მარკერი – ეპითეტი: «белый»+«нежный». ვფიქრობთ, რომ სიტყვა თეთრი ამ კონტექსტში არა მხოლოდ ეპითეტია, ის ინტერტექსტუალური სიტყვა-კოდიცაა. იმისათვის, რომ დავამტკიცოთ ეს მოსაზრება, მივმართოთ რუსული ენის განმარტებით ლექსიკონს², სადაც მოყვანილია კოლოკაცია «Белая кость (ирон.)³ - барская, дворянская порода». შევადართო იდიომას «жить, как белые люди», ანუ ძალიან კარგად და ანტონიმურს - «работать, как негр». ე.ი. სიტყვა თეთრი ენობრივ შემეცნებაში ასოცირდება დახვეწილ, მაღალი წრის წარმომადგენელ ადამიანთან, ხოლო ტოლსტაიას ტექსტში მას ემატება მნიშვნელობა *нежный*.

როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, თუ მკითხველისა და ავტორის კულტურული ფონდი ემთხვევა ერთმანეთს, მაშინ ტექსტის დრო ყოვნდება, იმიტომ რომ ჩვეულებრივი სიტყვა *თეთრი-белый* გადაიქცევა ენობრივ კოდ-მარკერად, რომელიც ინტერტექსტუალურ სივრცეში შეღწევას ღამობს.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. БАХТИН М. М. (1975): Проблема содержания материала и формы в словесном творчестве Москва. стр. 170;
2. KRISTEVA J. (1969): Semiotike: Recherches pour une semanalyse. Pariz, 319 p.;
3. БАРТ Р. (1989): Избранные работы: Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Косикова Г. К. — Москва., стр.78;
4. ЭКО У (2002): Шесть прогулок в литературных лесах. СПб., стр. 99-106;
5. ВАРДЗЕЛАШВИЛИ Ж. «Когнитивный аспект декодирования понятийной системы»// Сборник научных трудов. СПб., №13. Тбилиси;
6. МАС русского языка (в 4-х томах). (1999): М.
7. БТС русского языка- (2000): СПб. М.;
8. УШАКОВ Д. Н. (1947): Толковый словарь русского языка;
9. ГОРБАЧЕВИЧ К. С., ХАБЛЮ Е. П. (1979): Словарь эпитетов русского литературного языка. Ленинград;
10. ТОЛСТАЯ Т. (2002): День. М.;
11. ЛОТМАН М. (2002): Семиотика и типология культуры.

² Толковый словарь русского языка под редакцией Д. Н. Ушакова. М., 1947

³ Полагаем, что помета «ирон.» в словаре Ушакова – дань эпохе, в которую он составлялся

შალვა ნუცუბიძე XX საუკუნის ახალი ფილოსოფიური აზროვნების ფუძემდებელი (ზოგიერთი ასპექტი)

რ. გოლეტიანი

r_goletiani@mymail.ge

8. ენის ფილოსოფიური ასპექტები

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Shalva Nutsubidze began his activity at the beginning of the XX century. His erudition and intelligence quickly attracted the society's attraction. Because of the difficult situation in the country Georgian philosophical concept was greatly halted. In spite of this fact, Shalva Nutsubidze became the leader of great national affair, and he managed not only to withstand unfavorable time, but he lifted Georgian philosophy to the unimaginably higher level. Main field of scientific activity of Shalva Nutsubidze was alethological realism. It is considered to be his main achievement, which he reached after many years of philosophical research and inquiry at the beginning of the XX century. Alethological realism is an attempt to create a new direction based on the ground of idealism.

Шалва Нуцубидзе начал свою деятельность в 10-х годах XX века. Он со своей образованностью и глубокой эрудицией сразу же получил признание общественности. Жизненные неурядицы прекратили развитие философского мышления в Грузии, но Шалва Нуцубидзе стал во главе национального дела и на новый рубеж поставил грузинское философское мышление. Краеугольным камнем его философских исканий стал алетелеогический реализм, который стал основой нового философского течения и возник на реалистической почве.

საკვანძო სიტყვები: ალეთეოლოგიზმი, ლოგიკური, დიალექტიკური.

შალვა ნუცუბიძე, რომელიც მოღვაწეობას ეწეოდა XX საუკუნის 10-იან წლებიდან, მან როგორც ფილოსოფოსმა თავისი განსწავლულობით და ღრმა ერუდიციით მოღვაწეობის დასაწყისშივე მიიქცია საზოგადოების ყურადღება, როგორც აქტუალურ ფილოსოფიურ პრობლემებზე შეჭიდებულმა და ახალი მიმართულებების ძიების დიდი უნარით დაჯილდოებულმა მკვლევარმა.

პრინციპი, რომლითაც მან სერიოზული განაცხადი გააკეთა დამკვიდრებისათვის – ეს იყო სამართლიანობისათვის ბრძოლის პრინციპი, რომლის თაობაზე დასავლეთთან მიმართებაში განაცხადა, რომ დასავლეთისადმი ინტელექტუალურ დამონებას ბოლო უნდა მოეღოს. რა თქმა უნდა ეს შესაძლო გახდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც შიგნიდან დავძლევთ დასავლურ აზროვნებას. უნდა დამტკიცდეს, რომ საამისოდ არა მარტო ისტორიული, არამედ ფაქტიური საბუთიც არსებობს.

გარდასულ დროთა უკუღმართმა გავლენამ თითქმის შეწყვიტა ქართული ფილოსოფიური აზროვნების სვლა, მაგრამ შ. ნუცუბიძე სათავეში ჩაუდგა დიდ ეროვნულ საქმეს, რომლითაც წინ აღუდგა დროის უკუღმართ სვლას, რითაც არა მარტო შეეწინააღმდეგა დროის უკუღმართობას, არამედ ახალ საფეხურზე აიყვანა ქართული ფილოსოფია და მისი ისტორიაც კი შექმნა რაც ორ ტომეულად წარმოაჩინა.

შ. ნუცუბიძისათვის, როგორც მკვლევარისა და მოაზროვნისათვის ახლო თემა იყო სოციოლოგიის პრობლემები. სოციოლოგია მისთვის არასდროს გამხდარა კვლევის უცხო ასპარეზი, რისი მაჩვენებელია თუნდაც ისეთი გარემოებანი, როგორიც იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლის დროს 1907 წელს გაკეთებული მოხსენება თემაზე „ფილოსოფიური და ისტორიული მატერიალიზმი“ და ამავე პერიოდში ქუთაისში წაკითხული მოხსენება - „მარქსიზმი და პიროვნება“, რომელმაც დიდი ინტერესი გამოიწვია, ვინაიდან იგი პიროვ-

ნების როლის საკითხს უჩვეულოდ აშუქებდა, ხოლო შემდგომში ი. სტალინთან და ვ. ლენინთან მისმა შეხვედრებმა დიდი მღვდვარება გამოიწვია.

მეოცე საუკუნის პირველი ათწლეულები მეტად რთული და წინააღმდეგობრივი იმპულსებით გამოირჩეოდა. ეს იყო პერიოდი შ. ნუცუბიძის სამეცნიერო მოღვაწეობის დაწყებისა. ისტორიაში ეს იყო პერიოდი როდესაც რუსეთში მოხდა 1905 და 1917 წლების ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციები, ოთხი წელი გრძელდებოდა პირველი მსოფლიო ომი, რუსეთის პროლეტარიატი წარმატებას აღწევს სოციალისტურ რევოლუციაში და ამყარებს პროლეტარიატის დიქტატურას, შემდგომში კი სოციალისტური რევოლუცია იმარჯვებს საქართველოშიდაც. შ. ნუცუბიძე დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა მიმდინარე მოვლენებს და განსაკუთრებულ ადგილს უთმობდა ეროვნულ საკითხს, რაც კარგად წარმოჩნდა პეტერბურგში მყოფი ნუცუბიძისადმი ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების მიერ გაგზავნილ წერილში, რომელიც 1917 წლის 10 დეკემბრით თარიღდება და აღნიშნულია იმ უძღურების შესახებ, რასაც ჰქონდა ადგილი ხალხში მიმდინარე ეროვნული მოძრაობის შეფასებისას.

მთავარი შედეგი, რომელსაც შ. ნუცუბიძემ ფილოსოფიური კვლევისა და ძიების შედეგად მეოცე საუკუნის ათიან წლებში მიაღწია ეს იყო ალეთეოლოგიური რეალიზმი – ფილოსოფიაში ახალი მიმართულების შექმნის ცდა, რომელიც იდეალიზმის ნიადაგზე წარიმართა.

ალეთეოლოგიის ძირითადი პრინციპები დასრულებული სახით შ. ნუცუბიძემ ჩამოაყალიბა 1922 წელს გამოცემულ წიგნში “ალეთეოლოგიის საფუძვლებია, სადაც მიგვანიშნებს, რომ ალეთეოლოგია ანუ ჭეშმარიტების თეორია, მთავარი ფილოსოფიური დისციპლინაა, რომელშიდაც თავს იყრის, როგორც არსის, ისე აზრის პრობლემები. ალეთეოლოგიური რეალიზმის თანახმად ფილოსოფია შეისწავლის სინამდვილეს, რომელიც არსებობს როგორც ჭეშმარიტება. ჭეშმარიტება გარკვეულობაა, სინამდვილე და ჭეშმარიტება განუყრელად არსებობენ. ჭეშმარიტება ჩაქსოვილია სინამდვილეში, როგორც მისი გარკვეულობა. შ. ნუცუბიძე არკვევს ჭეშმარიტ საგნებს, ფილოსოფია ჭეშმარიტებას, როგორც საგანს, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ პირველ შემთხვევაში მხოლოდ მასაღაა.

ალეთეოლოგიის ფუძემდებელი მტკიცედ იცავს აზრს, რომ ჭეშმარიტება ობიექტურია, არსებულთან არის დაკავშირებული ორგანულად, იგი „ზედ აკრავს“ არსებულს, როგორც გარკვეულობა და მეცნიერებისაგან განსხვავებით, ფილოსოფიის ამოცანას მისი შესწავლა შეადგენს, თვით შემეცნების ბუნების ახსნა კი ეს არის ფართო გზა ალეთეოლოგიის რეალიზმისათვის მიუთითებდა შ. ნუცუბიძე.

არკვევს რა ფილოსოფიის როლს და დანიშნულებას დიდ ადგილს უთმობს შემეცნებას და მიიჩნევს რომ შემეცნება ფილოსოფიისათვის თვითონ არის საგანი. ფილოსოფიური ძიების ობიექტი სპეციალური მეცნიერებანია, რამდენადაც ისინი არსებულს სწავლობენ ან რაზედაც გარკვევით იკითხება ჭეშმარიტება, როგორც გარკვეულობა. ფილოსოფია მიმართავს მეცნიერებას, ახდენს მასზე რეფლექსიას – ამიტომ აღინიშნება, რომ ფილოსოფია მეცნიერებათა მეცნიერებაა, შემეცნების შემეცნებაა. შ. ნუცუბიძის მტკიცებით ფილოსოფიის საგანი იგივე მეცნიერების საგანია, მეცნიერება მას არკვევს, როგორც ემპირიულ მეცნიერებას, ფილოსოფია ამ მოცემულობის გარკვეულობას არკვევს.

ალეთეოლოგია, როგორც ვხედავთ არსებულის აღიარებას ემყარება, მაგრამ არსებული მისთვის არსებობაზე წარმატებულის სახით არსებობს. სინამდვილე თავის თავზე მეტია. ყოველი ფენომენი შეიცავს არსებობაზე მეტს, მაგრამ ამ ფენომენებს შორის აღნიშნული თვისების გაცნობიერება მხოლოდ ადამიანს შეუძლია. შ. ნუცუბიძე წერს: „ადამიანი – არსებობის უმაღლესი ფორმაა – ის არა მარტო არსებობს, არამედ იცის, რომ არსებობს ის არა მარტო მოქმედებს, არამედ შეიცნობს თავის მოქმედებას“. (ნუცუბიძე 1922: 58) ადამიანი ის არსებულია

არსებულთა შორის, რომელიც არა მარტო არსებობს და თავის არსებობაზე ზედმეტს შეიცავს, არამედ სხვა არსებულთა ზედმეტსაც წვდება, ამას ის ახერხებს შემეცნების გზით.

შ. ნუცუბიძის წინაშე არსებული, როგორც ჭეშმარიტებად არსებულის, პრინციპის წამოყენების შემდეგ დღის წესრიგში დგება მისი შემეცნების პრობლემა, რომელიც ემყარება ჭეშმარიტების პოსტულატს. საერთოდ შემეცნებას წინ უსწრებს ჭეშმარიტება, როგორც მისი ტრანსცედენტური პირობა. შემეცნება ჭეშმარიტებისკენაა მიმართული, თვით მისი პირობაც და მიზანიც. ნუცუბიძის აზრით შემეცნების პროცესის განსახორციელებლად თვით შესამეცნებელი საგნის არსებობაა აუცილებელი პირობა. შემეცნება მეორადი მოვლენაა, პირველადი თვით საგანია, რომლის გასარჩევად არის მოწოდებული შემეცნება. მეორე აუცილებელი პირობა რასაც შემეცნება მოითხოვს ეს არის შესამეცნებელი საგნის თავისთავად გარკვეულობა.

ალეთეოლოგიური რეალიზმის მიხედვით შემეცნების პროცესი სუბიექტ-ობიექტის გარეშე მიმდინარეობს. შ. ნუცუბიძე აკრიტიკებს ძველ გნოსეოლოგისტურ თეორიებს რომლებიც ჭეშმარიტებას უწოდებდნენ ობიექტის ზემოქმედების შედეგად სუბიექტის მიერ შემუშავებული სურათის მიმართებას „თვით დასურეთებული სინამდვილისადმი“ ე. ი. ობიექტისადმი. სუბიექტ-ობიექტი შემეცნებისადმი დაბრკოლებადაა მიჩნეული. შემეცნება თავისთავად არსებული ჭეშმარიტის გადაქცევაა ჭეშმარიტებად ჩვენთვის. შ. ნუცუბიძე წერს, რომ შემეცნების პრობლემის სუბიექტ-ობიექტის გარეშე დაყენების უპირატესობა იმთავითვე ცხადია.

ბუნებრივია ამ მცირე მოცულობის სტატიაში ვერ მოვახერხებთ შ. ნუცუბიძის მიერ ჩამოყალიბებული ალეთეოლოგიური რეალიზმის ყოველმხრივ დახასიათებას. ჩვენ გვინდა ვაჩვენოთ, რომ მასზე სერიოზული ზეწოლა ხდებოდა და იგი გარკვეულ წილად მერყეობდა სოციოლოგიის სფეროში, სწორედ ამის გამო არის, რომ ალეთეოლოგიური რეალიზმისადმი ურთიერთსაწინააღმდეგო შეფასება არსებობს. ს. წერეთელი ალეთეოლოგიური რეალიზმის პრინციპის არსის გარკვევისას გვეუბნება, რომ ნუცუბიძისეული გაგება, ავტორის აზროვნების სიძლიერის და დიდ ერუდიციას აჩვენებს, მაგრამ მისტიკური და ლოგიკის ნაკლოვანებებს შეიცავსო რადგან მეტაფიზიკას წარმოადგენს და დიალექტიკას გაურბისო. მისი მტკიცებით თითქოს ჭეშმარიტების პრობლემის გარკვევაში ამოსავალი წერტილი მარქსისტულ-ლენინურ თეორიაში უნდა ვეძებოთ.

შ. ნუცუბიძისათვის ფილოსოფიური ევოლუციის უმაღლესი საფეხური არ ყოფილა ალეთეოლოგია, იგი სოციალისტური რევოლუციის შემდგომ ახალი მეთოდოლოგიური იარაღის გამოყენებით ცდილობს ახსნას საზოგადოებრივი მოვლენები. მან 1925 წლიდან ისტორიული მატერიალიზმის კურსის წაკითხვა დაიწყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. იმავედროულად იგი ეხება სოციოლოგიის საკითხებსაც და იჩენს დიდ ინტერესს ამ სფეროს მიმართ. იგი თვით მარქსიზმისა და ბურჟუაზიული სოციოლოგიის კრიტიკასაც კი მიმართავს და ამ მიმართებით მრავალი ნაშრომი გამოაქვეყნა.

ამ ნაშრომებში მოცემულია თეორიულად და პრაქტიკულად აქტუალური საკითხები, დაყენებულია მათი გადაჭრის გზები, ხერხები და მინიშნებულია საშუალებებზე. ყველა მონაცემიდან აშკარად ჩანს, რომ შ. ნუცუბიძე იძულებულია კრიტიკულად გადახედოს მისსავე ალეთეოლოგიური რეალიზმის თვალსაზრისს. იგი მსჯელობს მსოფლგაგების რელიგიურ პრინციპებზე, აღნიშნავს ქვეყნის, როგორც ერთის და ერთიანობის შესახებ, მიგვანიშნებს მატერიალური და სულიერი მოვლენების შესახებ, სინამდვილის ერთიანი შინაგანი კანონზომიერების თაობაზე.

შ. ნუცუბიძეს არც მარქსისტული ფილოსოფია დაუტოვებია შეფასების გარეშე. თუმცა იძულებული იყო შეფასებისას სიფრთხილე გამოეჩინა, ზოგჯერ ზედმეტიც კი. (ასეთი იყო ძალმომრეობის ლოგიკა) იგი წერდა, რომ მარქსისტული ფილოსოფია წარმატებით იყენებს თავის ძირითად დიალექტიკურ-მატერიალისტურ პრინციპს არა მარტო ბუნების, არამედ აგრეთვე საზოგადოების ახსნისა და შესწავლისათვის. მისი მტკიცებით მარქსისტული მატერიალიზმი ისტორიის მეცნიერულ გაგებასაც შეეცავს, რაც შეიძლება არსებით ნიშნად ჩავთვალოთ.

შ. ნუცუბიძემ ჩამოაყალიბა რა ალეთელოგიური რეალიზმის თეორია, ბუნებრივია შეეხო ფილოსოფიის როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ურთულესი ფორმის არსს. იგი იყენებს ერთის მხრივ რელიგიისა და ფილოსოფიის და მეორეს მხრივ მეცნიერებისა და ფილოსოფიის დამოკიდებულების საკითხს. რელიგიას და ფილოსოფიას მიიჩნევს საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმებად, რომლებიც სხვადასხვა მიმართულებით გამოხატავენ ბუნებისა და საზოგადოების მოვლენებს, მათ მთლიანობას და ცალკეულ მხარეებს, იგი ვრცლად ჩერდება პოზიტიურ მეცნიერებებთან ფილოსოფიის კავშირზე, რაც შეეხება რელიგიას, იგი საჭიროდ ცნობს ფილოსოფიასთან მისი კავშირის გარკვევასაც, რადგან ორივე მსოფლიო მთლიანობას ეხება, განსხვავება კი ის არის, რომ რელიგია დამყარებულია რწმენაზე, ხოლო ფილოსოფია ცოდნაზე, რელიგიის დასაბამი კოლექტიური აზროვნებაა, ფილოსოფიისა კი ინდივიდუალური.

დამოკიდებულება, რომელიც რელიგიასა და ფილოსოფიას შორის არსებობს მკვეთრად განსხვავდება მეცნიერებისა და ფილოსოფიის კავშირისაგან. ამ კავშირის საფუძველი ჭეშმარიტებაა, რომლის აღმოჩენა მიზანია როგორც ერთის, ასევე მეორესათვის. მეცნიერებაც საზოგადოებრივი ცნობიერების ერთ-ერთი ფორმაა.

ადრეულ საფეხურზე, როდესაც ადამიანებს მცირე ცოდნა ჰქონდათ ბუნებისა და საზოგადოების შესახებ, ფილოსოფია და სპეციალური მეცნიერებანი არ იყო გამოყოფილი ერთმანეთისაგან და ფილოსოფია თავის თავში აერთიანებდა ყოველგვარ ცოდნას არსებული სინამდვილის შესახებ. შ. ნუცუბიძე წერდა: „თავდაპირველად მეცნიერება და ფილოსოფია შემეცნების განუყოფელ ნაწილებს შეადგენდნენ, მათ შორის არავითარი განსხვავება არ არსებობდა და ცნება სიბრძნისა თავის სიღრმეში ბუნებრივად იტევდა როგორც ერთს, ისე მეორეს“. (ნუცუბიძე 1922) ფილოსოფიიდან მეცნიერების გამოყოფა კაცობრიობის პროგრესის ნაყოფის.

ფილოსოფიასა და მეცნიერებას შორის ორმხრივი კავშირია, ფილოსოფია ემყარება ცალკეულ მეცნიერებათა მიღწევებს, ახდენს განზოგადებას და მის საფუძველზე განიცდის გამვითარებას და წინსვლას. შ. ნუცუბიძის მტკიცებით: არსებობს ფილოსოფიასა და სპეციალურ მეცნიერებათა შუა: ფილოსოფია სწავლობს ისეთ პრინციპებს და დებულებებს, ურომლისოდაც მეცნიერული მუშაობა სრულიად შეუძლებელი ხდება. რამდენადაც ფილოსოფია არკვევს მეცნიერების საფუძვლებს, იმდენად ფილოსოფიასა და მეცნიერებას შორის მტკიცე კავშირია.

მეცნიერების განვითარებისათვის აუცილებლობა არის ფილოსოფიური განზოგადება. ფილოსოფიის დახმარება ყველა დარგს სჭირდება. როგორც შ. ნუცუბიძე აღნიშნავს და მოჰყავს მაგალითი მიზეზობრიობის, დროისა და სივრცისა და მიგვანიშნებს, რომ ბუნების მეცნიერებანი ქიმიკა, ფიზიკა, გეომეტრია და ა.შ. გამოიყენებენ მიზეზობრიობის, დროისა და სივრცის კატეგორიებს, მაგრამ ისინი ვერ არკვევენ მათ ბუნებას და არც ევალებათ მისი გაკეთება, ვინაიდან ეს მომენტები მათთვის დამახასიათებელი ზოგადი ნიშნებია. ბუნებისმეცნიერებანი დროითი და სივრცითი მიმართულებების თუ მიზეზობრიობის კერძო შემთხვევებს სწავლობენ, მათ აქცევენ ზოგადფილოსოფიურ კატეგორიებში. ყოველი

მეცნიერება მიისწრაფვის ჭეშმარიტების აღმოჩენისაკენ „ჭეშმარიტების აღმოჩენა მეცნიერების მიზანია“.

შ. ნუცუბიძემ პრინციპულად სწორად გადაწყვიტა ფილოსოფიის არსი და მეცნიერებასთან მისი კავშირი, რაც სოციოლოგიის ერთ-ერთი არსებითი საკითხია. აღნიშნულით ფართო სარბიელი მისცა ფილოსოფიისა და მეცნიერების ურთიერთმიმართებას, რამაც აქტუალური დატვირთვა მიიღო მარქსიზმის დომინანტობის დროში, როდესაც საზოგადოება არ იყო განებივრებული არასტანდარტული და იმ დროში დამკვიდრებული შეხედულებებისაგან განსხვავებულ პოზიციაზე დგომით.

ბიბლიოგრაფია

1. ხიდაშელი შ. (1969): შალვა ნუცუბიძე, თბილისი;
2. ნუცუბიძე შ. (1922): ალეთეოლოგიის საფუძვლები თბილისი;
3. წერეთელი ს. (1961): ფილოსოფია საქართველოში 40 წლის მანძილზე. ფილოსოფიის ინსტიტუტის შრომები ტ. X, თბილისი;
4. ნუცუბიძე შ. (1929): ხელოვნების თეორია, თბილისი;
5. ნუცუბიძე შ. (1920): ფილოსოფიის შესავალი, თბილისი.

Эстетическая реализация языка и метафорическая игра

Д. Гоциридзе, Н. Арошидзе

4. Теория и практика перевода

Translated text is a genuine type of the secondary texts – the result of the sophisticated process of the information transcoding, covering not only the selection of the responsive linguistic analogues, but re-addressing to the background knowledge of the recipient. The nations sharing the similarities in terms of the territory, history and culture have a significant scope of similar fixed metaphoric expressions; and vice versa, the more is the cultural distance, the more difficult is to perceive the metaphor for the people of different culture.

ნათარგმნი ტექსტი – მეორედი ტექსტის უნიკალური ნაირსახეობაა, რომელიც იქმნება ინფორმაციის ტრანსკოდირების რთული პროცესის შედეგად, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ შესაბამისი ენობრივი ანალოგიების ძიებას, არამედ ასალი რეციპიენტის ფონურ ცოდნაზე ორიენტირებას. ტერიტორიულად, ისტორიულად და კულტურულად ერთმანეთის მსგავს ერებს საერთო აქვთ მეარი მეტაფორული გამონათქვამების მნიშვნელოვანი ნაწილი; და პირიქით, რაც უფრო დიდია კულტურული დისტანცია, მით უფრო გაძნელებულია მეტაფორების აღქმა სხვა კულტურის წარმომადგენლის მიერ.

Знаки языка производят на людей определенное впечатление (положительное, отрицательное), вызывают определенную реакцию. Характер подобного прагматического воздействия (иначе - коммуникативный эффект) определяется содержанием высказывания, выбором языковых единиц и воспринимающим рецептором. Как отмечает В.Н.Комиссаров, текст обладает прагматическим потенциалом, который по-разному реализуется в конкретных актах коммуникации, но вместе с тем составляет важнейшую часть высказывания (Комиссаров 2002:135).

Принадлежность рецептора перевода к иному языковому коллективу, к иной культуре нередко приводит к тому, что эквивалентный перевод оказывается прагматически неадекватным. В этом случае переводчику приходится прибегать к прагматической адаптации перевода, внося в текст необходимые изменения. Происходит своеобразная переориентация текста на получателя с иными культурными стереотипами, с иным объемом фоновых знаний.

Как правило, отмечает Е.В.Бреус, тексты, адресованные носителю исходного языка, рассчитаны только на его восприятие, они целиком и полностью исходят из специфических черт его психологии, доступного ему объема информации, особенностей окружающей его социально-культурной сферы. В процессе перевода текст переадресовывается иноязычному Получателю, располагающему другим объемом фоновых знаний. При этом происходит прагматическая адаптация исходного текста, то есть внесение определенных поправок на социально-культурные, психологические и иные различия между получателем оригинального текста и текста перевода (Бреус 1998:106).

Определить лишь языковое значение текста не значит понять его смысл. Мыслительная деятельность читателя по интерпретации текста предполагает сложное взаимодействие лингвистических и экстралингвистических знаний и опыта интерпретатора. В сознании получателя лингвистически оформленного сообщения должен иметься определенный комплекс сведений энциклопедического, национально-культурологического характера, которые лежат за пределами этого сообщения, но связаны с ним. Информативная ценность языковой единицы определяется не только ее соотносительностью с денотатом, а также специфическим эмоциональным или эстетическим отношением к ней носителей языка, теми разнообразными ассоциациями, которые данная единица вызывает в данной лингвокультурной общности.

Переводчик переводит не просто язык текста, и не просто содержание текста. Он переводит не только «о чем» говорится в тексте, а «что» говорится и, самое главное, «как» это говорится. Любая языковая единица (слово, словосочетание, предложение) переводится исходя из информационной структуры и языкового стиля

переводимого текста. Но так как тексты непосредственно выражают национально-культурную специфику какого-либо народа, то часто перевод текстовой информации осуществляется на фоне всего контекста жизни.

Проблемы перевода - это, в основном, проблемы анализа, понимания и построения текста. Не случайно, многие переводоведы рассматривают текст в качестве основной единицы перевода (ЕП). Для этого есть несколько оснований. Во-первых, поскольку текст представляет собой единое смысловое целое, значения всех его элементов взаимосвязаны и подчинены этому целому. Поэтому понимание отдельных высказываний в большей или меньшей степени зависит от содержания всего текста и от того места, которое они занимают в тексте. Таким образом, текст является той единицей, в рамках которой решается вопрос о контекстуальном значении всех языковых средств. Во-вторых, при оценке значимости возможных потерь при переводе действует принцип преобладания целого над частью. Это означает допустимость пожертвования менее существенными деталями ради успешной передачи глобального содержания текста. В-третьих, конечной целью переводчика является создание текста, который отвечал бы требованиям когезии и когерентности, и все решения переводчика принимаются с учетом этих требований. Конечно, признание текста основной единицей перевода не решает проблем, связанных с передачей отдельных элементов его содержания, но оно подчеркивает важность текстологических аспектов перевода (Комиссаров 2002:65).

Не имея возможности подробно осветить все расхождения во мнениях маститых ученых по поводу этого еще далеко не познанного феномена, необходимо отметить, что текст, являясь важнейшей динамической единицей коммуникации, предстоит еще в одной своей ипостаси - в виде основной единицы опосредованной межкультурной коммуникации, то есть перевода.

При переводе текста межкультурный посредник должен помочь читателям переводного текста (ПТ) преодолеть лингвоэтнический барьер, чтобы коммуникация была успешной, эффективной. По мнению Л.К.Латышева и В.И.Проворотова, основными составляющими лингвоэтнического барьера являются:

1. Расхождение языковых систем исходного и переводящего языков.
2. Расхождение языковых и речевых (узуальных) норм.
3. Расхождение лингвоэтнических предынформационных запасов (Латышев, Проворотов 2003:20).

Под предынформационным запасом подразумеваются, в свою очередь, два пласта предварительной информации: лингвоэтнические и нелингвоэтнические. К лингвоэтническим сведениям относятся знание стилистических нюансов, способность интерпретировать языковые и жанровые особенности текста. К нелингвоэтническим относится весь комплекс энциклопедических знаний о мире, фоновая информация читателя о писателе, его жизни, об общественно-политическом устройстве, о теме произведения и пр.

Таким образом, чтобы человек со сложившейся картиной мира (языковой и концептуальной) воспринял бы переводный текст адекватно (при всей относительности этого понятия) замыслу автора исходного текста, переводчик должен выступить в роли межъязыкового и межкультурного посредника, а для этого он должен трансформировать исходный текст с учетом всех выше перечисленных составляющих лингвоэтнического барьера. Фактически переводчик переводит культурные концепты и языковые единицы из одной системы координат в другую, учитывая тот коммуникативный эффект, который переводческие трансформации будут иметь на читателя. Являясь представителями разных культур, они по-разному «видят» мир, по-разному осмысливают его концепты, поэтому коммуникативная компетенция переводчика включает хорошее знание страноведческих, общественно-политических и прочих энциклопедических знаний о народе, его истории, культуре. Только при этом условии лингвоэтнический барьер будет преодолен успешно и переводческая трансформация

станет максимально адекватной тому коммуникативному эффекту, который текст оригинала вызывал у своих читателей.

Для реконструкции особенностей картины мира по языковым репрезентациям, несомненно, большой интерес представляет категория рода, свойственная русскому языку и отсутствующая в английском. Например, в соответствии с принципом буквализма из этого факта мы можем сделать вывод о том, что на неодушевленные существительные женского рода в русском языке переносится восприятие их как несущих женское начало: *земля, родина, работа, река, буря, луна, звезда, зима, весна, осень, ложь, правда, печаль, улыбка, грусть, беда, радость, свобода, надежда, любовь, пища, вода, соль, печь, стена*, – независимо от того, конкретное это существительное или абстрактное. На неодушевленные существительные мужского рода в русском языке переносится восприятие их как несущих мужское начало: *подвиг, лес, вечер, день, свет, год, восход, закат, ветер, забор, глаз, взгляд, хлеб, дом*. О существительных среднего рода мы можем сказать только то, что они также объединяются в группу, немаркированную по данному признаку: *небо, лето, окно, поле, ухо*, сюда же входят многие непредметные существительные на *-ние* (*уважение, везение, понимание, решение, существование* и пр.). В английском языке такого деления нет, поэтому мы ничего не можем сказать о существовании такого признака. Как исключение, в английской культуре существует упоминание автомобиля и корабля в женском роде – *she*, что указывает лишь на то, что в английском языке присутствуют зачатки и/или рудименты отнесения предмета к мужскому или женскому началу. Этот факт сложно комментировать, поскольку он переводит наши рассуждения в иную область – в область мифологии, стоящей за языком. Это более глубокий уровень, чем тот, на котором мы ведем наше комментирование в этой работе. Если попытаться приблизительно и условно обозначить последствие этого отличия, то можно сказать, что русскоязычное сознание в гораздо большей степени склонно к антропоморфическому восприятию мира.

Поскольку информация, которая передается английскими и русскими грамматическими категориями, различна, то переводчик имеет два различных набора ситуаций, два выбора. Именно этим объясняется, в первую очередь, очень сильные искажения смысла, которые наблюдаются в переводе, осуществленном не с оригинала, а на материале другого переводного текста. У народов территориально, исторически и культурно близких друг другу значительный пласт устойчивых метафорических выражений оказывается общим. Например, в английском языке (как и в русском) носитель признака твердости – железо, отсюда идиомы – *a man of iron, iron-bound* (ср. в русском – *железная воля*). И, наоборот, чем сильнее культурная дистанция, тем труднее восприятие метафор представителями другой культуры.

На примере устойчивых словосочетаний, описывающих процесс принятия решений, можно себе представить, как он проходит у русских, грузин и англичан. Русские и грузины решения принимают – как нечто постороннее, пришедшее извне, у англичан же “*to make decision*” – дословно «сделать решение», что указывает на активную роль субъекта.

Переводный текст – уникальнейшая разновидность вторичных текстов, создаваемых в результате сложного процесса перекодирования информации, который охватывает не только и не столько поиск соответствующих языковых аналогов, а представляет собой сопоставление двух культур, переориентацию на фоновые знания нового реципиента.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. БРЕУС Е.В. (1998): Основы теории и практики перевода. М.
2. КОМИССАРОВ В.Н. (2002): Современное переводоведение. М.;
3. ЛАТЫШЕВ Л.К., ПРОВОРТОВ В.И. (2003): Перевод: теория, практика и методика преподавания. М.

ცივილიზებულ და პრიმიტიულ სამყაროთა შეპირისპირებისათვის ჯეკ ლონდონის მოთხრობა „ჯის უკის ამბავისა“ და მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის „თეთრი საყელოს“ მიხედვით

ნ. გულუა

n_gulua@mail.ru

5. კულტურის ენა და სამყაროს მოდელი მხატვრულ ტექსტში

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (აწსუ)

Comparative-typological research of literary works is one of the most essential subject matters in the modern literary criticism. This paper is the attempt to find out the typological similarities and differences between 'The Story of Jeas Uck' by J. London and 'The White Collar' by M. Djavakhishvili, using all modern methodological principles. Comparison of these works caused the revelation of typological elements as well as of distinguished ethnocultural aspects where experience, viewpoints and characters of two different ethnoses are represented.

Сравнительно-типологическое исследование художественного текста является одной из актуальных проблем современного литературоведения. В данной работе сделана попытка выявить типологические сходства и отличия между рассказом Дж. Лондона «История Джис-Ук» и романом М. Джавахишвили «Белый воротник». Сопоставление этих двух произведений выявило не только общие типологические черты, но и отличительные культурные архетипы, в которых концентрированы культурный опыт, характер и мировоззрение двух различных этносов.

საკვანძო სიტყვები: ცივილიზაცია, შედარებით-ტიპოლოგიური კვლევა, ეთნოკულტურული არქეტიპები

თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობის ერთ-ერთ აქტუალურ პრობლემას მხატვრული ტექსტის შედარებით-ტიპოლოგიური კვლევა წარმოადგენს. ამიტომ ჯეკ ლონდონისა და მიხეილ ჯავახიშვილის მსოფლმხედველობათა ურთიერთმიმართების საკითხის გასარკვევად შევეცადეთ, თანამედროვე მეთოდოლოგიური პრინციპების გამოყენებით გამოვეჩვენოთ, რა ტიპოლოგიური მსგავსება-განსხვავებანი არსებობს ჯეკ ლონდონის „ჯის უკის ამბავსა“ (ჯეკ ლონდონი, 1966; მ. ჯავახიშვილი 1970) შორის.

ტექსტების ახლებურად წაკითხვამ და განმარტებამ, მოქმედ გმირთა მხატვრულ მთლიანობაში განხილვამ და ქვეტექსტური შინაარსის ამოკრებამ, საანალიზო ნაწარმოებთა იდეურ-მხატვრული შინაარსის ახლებური ინტერპრეტაციის საშუალება მოგვცა. წარმოჩინდა მათი არა ცალსახა, არამედ მრავალმნიშვნელოვანი შინაარსი; ასევე ნათლად გამოვლინდა ავტორისეული იდეურ-მხატვრული ჩანაფიქრი და პერსონაჟთა ქმედების ჭეშმარიტი მოტივები.

„ჯის უკის ამბავისა“ და „თეთრი საყელოს“ შეპირისპირებამ გამოკვეთა ზოგადი ტიპოლოგიური ნიშნები, ასევე, წარმოაჩინა განსხვავებული ეთნოკულტურული არქეტიპები, რომლებშიც კონცენტრირებულია ორი სხვადასხვა ეთნოსის კულტურული გამოცდილება, მსოფლმხედველობა, ხასიათი. აღსანიშნავია, რომ ორივე მწერალი მეოცე საუკუნისათვის ისეთ აქტუალურ თემას შეეხო, როგორცაა ადამიანი და ბუნება. აქედან გამომდინარე, ამ ნაწარმოებებს საერთო ფაბულა გააჩნიათ: გმირი ტოვებს კულტურულ საზოგადოებას და ცხოვრებას აგრძელებს პრიმიტიულ სამყაროში, საიდანაც სასიცოცხლო ენერგიით აღვსებული ბრუნდება უკან, მშობლიურ გარემოში. მათმა სიუჟეტებმა, გარკვეულწილად, გადაკვეთეს ერთმანეთი, თუმცა განსხვავებულად განვითარდნენ; მსგავს გარემო პირობებში მყოფი სხვადასხვა ეთნოკულტურის წარმომადგენლები განსხვავებულად აზროვნებენ, მოქმედებენ და რეაგირებენ მოვლენებზე.

„ჯის უკის ამბავის“ ცალკეულ ეპიზოდთა ანალიზის საშუალებით ცხადი გახდა ავტორის ჩანაფიქრი, გამოიკვეთა მწერლის მიზანდასახულობა: ორი

მკვეთრად განსხვავებული - ცივილიზებულ და პრიმიტიულ სამყაროთა შეპირისპირებით აჩვენოს მათ შორის არსებული უფსკრული, მათი ნათელი და ბნელი მხარეები. ავტორის აზრით, პრიმიტიული და ცივილიზებული სამყაროების თანადროული არსებობა ანომალიაა, იგი მათი სინთეზის მომხრეა და ფიქრობს, რომ თუ მათ შორის არსებული განსხვავება თანდათანობით დაიძლევა, ისინი შეავსებენ ერთმანეთს, მაშინ მათში დავანებული მანკიერებანიც აღმოიფხვრება.

„ჯის უკის ამბავი“ არ არის ზოგადად ცივილიზაციის, პროგრესის წინააღმდეგ მიმართული მოთხრობა, ესაა მწერლის თანამედროვე მაღალი საზოგადოების კრიტიკა. მიხეილ ჯავახიშვილის „თეთრ საყელოშიც“ ორი კონტრასტული სამყარო და სხვადასხვა საზოგადოებრივი მენტალიტეტია ნაჩვენები. ეს ნაწარმოებიც ცივილიზებული სამყაროსათვის დამახასიათებელ ნაკლოვანებებს ამხელს და მეოცე საუკუნის დასაწყისის ქართველებით აღსავსე ცხოვრებისაგან გამოფიტულ, საბჭოთა წყობის მიერ დამკვიდრებული ახალი ურთიერთობებითა და ქართული მენტალიტეტისათვის შეუფერებელი დამოკიდებულებებით სულიერებისაგან დაცლილ ადამიანებს ბუნებასთან სიახლოვისაკენ მოუწოდებს.

მოთხრობაში „ჯის უკის ამბავი“ ორი სხვადასხვა სამყარო გაშლილია ნილ ბონერისა და ჯის უკის ხასიათებში. ნაწარმოებში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი მთავარი გმირის, ნილ ბონერის პიროვნებად ჩამოყალიბების პროცესის ჩვენებას. იგი, ჯეკ ლონდონის „ჩრდილოეთის მოთხრობების“ სხვა გმირებისაგან განსხვავებით, თავისი ნებითა და სურვილით არ აღმოჩენილა „მეოცე მილზე“, რუკაზე აღნიშნულ თეთრ ლაქაზე რომ მდებარეობდა, ის არც ოქროს და არც ბედის მაძიებელი ყოფილა, ნილი მაშინდელი ამერიკული მაღალი საზოგადოების ღვიძლი შვილი იყო: კუჭსავსე და ფუჭსავატი. ცხოვრობდა ცივილიზებული სამყაროსათვის დამახასიათებელი ცხოვრებით: უსაქმოდ, უმიზნოდ, „აურზაურით ფანტავდა“ ენერგიას. კლონდაიკი მისთვის სასჯელი იყო, ადგილი, სადაც ნებისყოფა უნდა გამოეწროთ, რათა ღირსეული ადგილი დაეჭირა იმ საზოგადოებაში, რომელმაც წარმოშვა. ნილმა უკვე იგემა ცივილიზაციის სიტკბოცა და სიმწარეც და ახლა მისი გამოფიტული სული ძალითა და სიხარულით შევსებას ითხოვდა, ახალ, დადებით, პირობითობებისაგან თავისუფალ ურთიერთობებს საჭიროებდა. ჯის უკმა, რომელიც ბონერისთვის განასახიერებდა სუფთა, უბრალო, უშუალო, მარტივ, ხრიკებისაგან შორს მყოფ სამყაროს, გააცოცხლა მისი „მოყირკებული სული“. ამიტომ იყო ნილი ბედნიერი ამ ქალთან ცხოვრების დროს.

„თეთრი საყელოს“ გმირიც, ბონერის მსგავსად, დაქანცა ცივილიზაციამ, ცხოვრების აჩქარებულმა რიტმმა. „ბედისაგან მოთელილი და ნაბურთალი ვარ. ცხოვრებამ გამომფიტა, მომქანცა და ფულურო მყო“, - წუხს ელიზბარი, რომლის სულს სიმხნევე დაუკარგავს, ხოლო გულს სიმტკიცე და ამ სიცარიელის ამოსავსებად, „განკურნებისა და განდგომისათვის“, ხევსურეთის ყველასაგან მივიწყებულ სოფელში - ჯურხასკარში - ცდილობს თავის შეფარებას.

ნილ ბონერის ცხოვრების მაგალითზე მწერალი მოთხრობაში თითქოს შემთხვევით, მაგრამ მაინც გარკვევით მიგვანიშნებს მაღალი წრის ადამიანების ფუქსავატურ ყოფაზე. ამ საზოგადოების ისეთი თვალსაჩინო წევრებიც კი, როგორებიც ნილის მშობლები იყვნენ, არაფერს აკეთებენ ორი განსხვავებული სამყაროს ერთმანეთთან დასახლოვებლად. ნილის მამამ, უსაქმურობისაგან გაზონებს რომ კრეჭდა და ვარდებს სხლავდა, და დედამ, რომელიც „მაღალი წრის ტკბობას ეძლეოდა“, ყველაფერი იღონეს იმისათვის, რომ შვილი მათ დამგვანებოდა. კლონდაიკიდან ნილი მართლაც „ახალ კაცად“ დაბრუნდა სანფრანცისკოში. მიწის სურნელის შეგრძნებამ საშუალება მისცა მას თავისებურად შეეფასებინა ცივილიზაცია და კიდევ უფრო შეეყვარებინა იგი. მართალია, ალიასკამ ბონერი თავდაჭერილი, სერიოზული და გამჭრიახი გახადა, მაგრამ ეს თვისებები საკმარისი არ აღმოჩნდა იმისათვის, რომ არ მიეტოვებინა

საყვარელი ქალი - ჯის უკი და არ დაოჯახებულყო მისი წრის ქალზე - კიტი ბონერზე.

თუ „ჯის უკის ამბით“ ჯეკ ლონდონმა მისი თანამედროვე ამერიკული ცხოვრების წესი გააქენწლა, მიხეილ ჯავახიშვილმა, როგორც თავად აღნიშნავდა, საშუალო საუკუნეების კარჩაკეტილობისა და მეოცე საუკუნის დასაწყისის კარლიობის შეპირისპირებით, გამოხატა უარყოფითი დამოკიდებულება არსებული სინამდვილისადმი, თავისი ანტისაბჭოური განწყობილებით. ჯურხასკარის მცხოვრებლებმა შეგნებულად გაწყვიტეს კავშირი გარე სამყაროსთან და აღადგინეს შუასაუკუნეობრივი ადათები, რითაც დაუპირისპირდნენ საბჭოთა ხელისუფლებას - „წითელ ეშმას“. მათ ზიზღს ქალაქური ცხოვრების მიმართ უფრო ღრმა საფენელი აქვს, ვიდრე ერთი შეხედვით ჩანს. „რამ ახ თქვენი ქალაქი? - მიმართავს ჯურხა წიკლაური ელიზბარს, - ხაშმიან ალაგ ახ, ტიალი. ხალხი სხვა ახ. დამპალი, უჯილაგო, უჯიშო, არც გული აქვ, არც სინდისი, არც ფიცი, არც რჯული, ჩვეულებაი, სიტყვაი... ჩვენ ჭუჭყი გარედან გვაცხია, ქალაქელს კი შიგნით აქვს“... ჯურხას პირით ავტორი არა მარტო ზოგადად ცივილიზაციის უარყოფით მხარეებს აჩვენებს, არამედ საბჭოთა ხელისუფლების თანმსლებ ისეთ მანკიერებებსაც აშიშვლებს, როგორიცაა: ურწმუნობა, საუკუნეების მანძილზე დამკვიდრებული წეს-ჩვეულებების უგულვებელყოფა, ეროვნულობის, ჯიშის მიმართ ნიჰილისტური დამოკიდებულება და სხვ.

ჯეკ ლონდონი ძუნწად, მაგრამ მაინც გამოხატავს უარყოფით დამოკიდებულებას თავისი მოთხრობის გმირისადმი და როცა ნილს „ნამდვილ ქალაქის შვილს“ უწოდებს, უეჭველად იმასაც გულისხმობს, რომ ცივილიზებული სამყაროს ადამიანისათვის უცხოა ღრმა, გულწრფელი გრძნობები და სინდისის ქენჯნა. ბონერი ერთი წუთითაც არ მდგარა არჩევანის წინაშე - ცივილიზაცია თუ პრიმიტიული ცხოვრება. მან თვალისდახამხამებაში დაივიწყა ალიასკა და ჯის უკი. ნილს საპოვნელად სიეტლში ჩასული ჯის უკი შემთხვევით როდი გადააწყდა სენდი მაკფერსონს, ბონერის მეგობარს ალიასკადან. სენდის სახით მწერალს მომხდარი ფაქტის ობიექტურად შემფასებელი შემოჰყავს. სწორედ ამ პერსონაჟის მიერ მოვლენების გაანალიზება ავლენს ავტორის პოზიციას თავისი გმირისადმი. სენდიმ ნილს საქციელი უსინდისობად მიიჩნია და მისი შინაგანი მონოლოგი - ერთგვარი ბურტყუნი: „დალახვროს ეშმაკმა, რა თავის მოჭრააო“, - ავტორის გარემოტყვევებად უნდა მივიჩნიოთ.

„თეთრი საყელოს“ გმირმა კი ბუნებასთან სიახლოვეთ დაიბრუნა თუ არა სიცოცხლის ხალისი და დაკარგული გუმანი, იგრძნო, რომ სული გონების თანდათან მიძინების ხარჯზე ევსებოდა და მეორე უკიდურესობაში რომ არ გადავარდნილიყო, გულმა ქალაქისაკენ, ცივილიზებული სამყაროსაკენ გაუწია. ნილ ბონერისაგან განსხვავებით, ელიზბარმა სინანულით დატოვა ჯურხასკარი და მისი მცხოვრებლები, ამიტომ როცა მას ქალაქი „თოკით მიათრევდა“, ელიზბარმა ამ თოკის ბოლო ხვესურეთში დატოვა იმ მიზნით, რომ მის მიმართ გაღვივებული ნდობა და სიყვარული ჯურხასკარელებს ოდესმე ქალაქში ჩამოეყვანდა. „თუ ჩავითრეთ, ვცხონდებითო“, - ამბობდა ელიზბარი, მიაჩნდა რა, რომ, თუ სოფელი ახალ ცხოვრებას კარს არ გაუღებდა, ფარსმან მეფის დროში დარჩებოდა და დაიღუპებოდა. მთავარი გმირის არჩევანმა ნათლად გამოკვეთა ავტორის მიზანი, რომელიც ცივილიზებულ და პრიმიტიულ სამყაროებს შორის ხიდის გადებას გულისხმობდა.

ჯეკ ლონდონის მოთხრობას „ჯის უკის ამბავი“ ჰქვია და ბუნებრივია, რომ ავტორის სიმპატია და ყურადღება ჯის უკისაკენაა მიმართული. მის მიერ ნილ ბონერის სიყვარულის სახელით გაღებული მსხვერპლი მწერალს ბიბლიური გმირების - აბელისა და აბრაამის უფლისადმი სიყვარულსა და მისი მსახურების წყურვილთან აქვს შედარებული. ამით ჯეკ ლონდონს იმის თქმა სურს, რომ დიდმა სიყვარულმა ჯის უკის ბუნება და ხასიათი შეცვალა, პრიმიტიული არსებიდან

კეთილგონიერ ქალად გადააქცია, აამაღლა „თეთრი რასის მეფურ მწვერვალამდე“ და „ჭეშმარიტად მეფური მსხვერპლი გააღებინა“. ეს არ იყო ჯის უკის სამყაროს ქალებისათვის დამახასიათებელი მხოლოდ მონური სიყვარული და უსაზღვრო ერთგულება, ეს გახლდათ ჭეშმარიტად ცივილიზებული ქალის ტაქტიანი უკანდახევა საყვარელი მამაკაცის, ნილ ბონერის სასარგებლოდ, მისი კეთილდღეობისათვის. ჯის უკიმ გულს ამოაფარა საკუთარი გრძნობები, დამტკრეული ინგლისურით დაფარა დიდი სიყვარული, ნილისადმი რომ განიცდიდა, დათრგუნა საკუთარი ბუნება, ველური ინსტიქტები. ცივილიზებული სამყაროს გაველენით, ჯის უკიმაც, რომელიც ზნე-ჩვევათა თუ ცხოვრებაზე შეხედულებით „პირწავარდნილი ტოიატი“ იყო და რომლის გონება მიჩვეული არ იყო „ვერაგული ხრიკების აწონ-დაწონას“, შეძლო ეთვალთმაქცა და დაემაღლა საკუთარი ქმედების ჭეშმარიტი მიზეზები. აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ სწორედ ჯის უკის ამ კეთილშობილურმა საქციელმა უბიძგა ნილ ბონერს ალიასკის გასანათლებლად ვეებერთელა ხარჯები გაეწია.

ცივილიზაციისა და პრიმიტიული სამყაროს შეპირისპირების თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ჯის უკის სან-ფრანცისკოში ჩამოსვლის ეპიზოდი, სადაც ნათლად გამოიკვეთა პრიმიტივის თვალთ დანახული ცივილური სამყარო მთელი თავისი დიდებულებით, რომლის ფონზე საცოდავი და უბადრუკი იყო „მეოცე მილი“ და ტოიატების სოფელი თავისი ტყავებით ამოკერილი ქოსმახებით. ამ ეპიზოდში ყველაზე უკეთ ვლინდება ავტორისეული ჩანაფიქრი - ერთმანეთს შეუდაროს ორი ძლიერ განსხვავებული სამყარო და ამგვარად აჩვენოს ორივეს კარგი და ნაკლოვანი მხარეები. ჯის უკისა და კიტი ბონერის შეხვედრით ავტორმა კიდევ უფრო თვალსაჩინო გახადა იმ უფსკრულის სიდრმე, რომელიც ამ ორ სამყაროს ყოფდა და რომლის ამოვსებას საუკუნეები დასჭირდა. ნილ ბონერის სახლში მოხვედრილმა ჯის უკიმ პირველად განიცადა მოკრძალება თეთრკანიანთა ცივილიზაციის მიმართ, შეუმცადრად იგრძნო ირგვლივ დავანებული მშვენიერება, სილამაზეში მიჩქმალული სიბრძნე და ოსტატობა; ხოლო ნარნარა და ჰაეროვანი კიტი ბონერის დანახვამ თითქოს დააპატარავა და არარაობად აქცია ყოველთვის თავის სილამაზესა და მომაჯადოებლობაში დარწმუნებული ქალი. ორი განსხვავებული საზოგადოების შედარება სწორედ ჯის უკის თვალმა მოახდინა და აღიარა კიდევ თეთრკანიანთა ცხოვრების უპირატესობა, დაასკენა: ნილის ხალხი სჯობდა მის ხალხს.

ჯეკ ლონდონმა მოთხრობით „ჯის უკის ამბავი“ გვიჩვენა, რომ მომავალი ცივილიზაციას ეკუთვნის და კლონდაიკს სწორედ ნილ ბონერის მსგავსი ადამიანები სჭირდებოდა, რათა ორი განსხვავებული სამყარო ერთმანეთს დაახლოვებოდა და დროთა განმავლობაში შერწყმოდა. ცალსახაა მიხეილ ჯავახიშვილის პოზიცია: არც ქალაქი თავისი ცივილიზაციით და არც სოფლის პრიმიტიული ფორმა ხელაღებით მისაღები არ არის, ორივეშია კარგი, მისაღები, სასარგებლო და ამავე დროს უარსაყოფი, მიუღებელი, ამიტომ უნდა მოხდეს სინთეზი ორივე მხარის დადებითი მხარეებისა. როცა მწერალი წერს: „გმირი ისევ ქალაქში დავაბრუნე, ე.ი. კარნაკტილობა დავეგმე და გამარჯვება კულტურას მივაკუთვნე“, უდავოდ გულისხმობს, რომ ადამიანი მაინც იმ საზოგადოების კუთვნილებაა, რომელმაც წარმოშვა, ამიტომ, კი არ უნდა გაექცეს არსებულ რეალობას და „დათვის ბუნავს“ შეაფაროს თავი, არამედ უნდა შეეცადოს მის გაუმჯობესებას და ამ სახით იღვაწოს თავისი ქვეყნის საკეთილდღეოდ. რაც შეეხებათ გმირებს, ელიზბარსა და ნილს, ისინი, როგორც სხვადასხვა ეთნოკულტურის წარმომადგენლები, განსხვავებულად აზროვნებენ მსგავს გარემო პირობებში მოხვედრილები. ელიზბარისთვის სამშობლოს ცნება ბევრად უფრო გამოკვეთილია და მასზე ზრუნვა სავალდებულოდ მიაჩნია. მიუხედავად იმისა, რომ იგი უპირატესობას ქალაქურ ცხოვრებას ანიჭებს, რომანის ფინალში აშკარად იგრძნობა მისი სიყვარული თავისი ქვეყნის როგორც ბარის, ასევე მთის მიმართ.

„ჯის უკის ამბავისა“ და „თეთრი საყელოს“ ურთიერთშეპირისპირებით ტიპოლოგიურმა კვლევამ აჩვენა, რომ მათ შორის არსებული აშკარად გამოვლენილი პარალელებისა და ანალოგიების მიუხედავად, დიდია განსხვავებაც, როგორც სიუჟეტის განვითარების, ისე იდეური თვალსაზრისით. ამერიკული და ქართული ლიტერატურის შედარებით-ტიპოლოგიური დიალოგმა ამ ორი მწერლის მაგალითზე დაგვანახა, რამდენად შესაძლებელია ნაციონალური ლიტერატურის მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესში ჩართვა.

რა არის პოეზია?

მ. გურგენიძე

maia_Im@hotmail.com

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თსუ)

Existing definitions of poetry are extremely emotional and general. They do not attempt to describe the essence of the poetry. Opinions about the poetry differ. Some think that it has only social function. Others think that it has two functions: didactic and cognitive.

On the basis of the historic analysis of different works of poetry we can conclude that poetry has dual character: 1. Superficial, logical and semantic; 2. Deep, implicit, super semantic.

Существующие определения поэзии являются чрезвычайно эмоциональными и общими. Они не пытаются описать сущность поэзии. Мнения о поэзии отличаются. Некоторые исследователи полагают, что у нее есть только социальная функция. Другие думают, что у поэзии есть две функции: дидактическая и познавательная. На основе исторического анализа поэзии различных авторов можно сделать вывод о том, что у поэзии есть двойной характер: 1. Поверхностный, логический и семантический; 2. Глубокий, имплицитный, сверхсемантический.

საკვანძო სიტყვები: პოეზია, შემეცნებითი, სემანტიკური, იმპლიციტური, ზედაპირული.

ყოველი დრო და, მით უმეტეს, ყოველი ეპოქა მწერლის წინაშე ახალ პრობლემებს წამოჭრის – ახლებურ სატკივარს, ახლებურად დასმულ საკითხთა წყებას და “შემოქმედი ძალა” აიძულებს ხელოვანს, ყურადღება მიაქციოს სინამდვილის იმ ასპექტებს, ადამიანთა სულიერი ცხოვრების ისეთ გამოვლინებებს, რომლებიც წინათ ამგვარი სიმბაფრით არ გამოიკვეთებოდა, არ წარმოადგენდა მთავარსა და გადამწყვეტს. გარკვეულ პერიოდში შექმნილი პოეზიის ნიმუშები აყალიბებს თავიანთ წესებს, გემოვნებას და ყველაფერ იმას, რაც ლიტერატურულ ტრადიციას შეადგენს. თითოეულ ეპოქაში მწერალთა თაობებს საკუთარი, სხვა ეპოქის მწერლებისაგან განსხვავებული შეხედულება აქვთ პოეზიაზე; თითოეული თაობა საკუთარ შეფასებათა კრიტერიუმით იაზრებს მანამდე არსებული პოეზიის ნიმუშებს; მათში საკუთარი პოზიციიდან ჭვრეტს ჭეშმარიტს და საკუთარ მოთხოვნილებებს უყენებს მას. ეს მოთხოვნილებები განსხვავებული თაობების აღქმასა და თეორიაში ლექსის კონკრეტულ ფუნქციაზე სხვადასხვა შეხედულებების სახეს იღებს. მოსაზრება იმის შესახებ, რომ პოეზია ზოგადად ესთეტიკურ ღირებულებებს ქმნის და ესთეტიკური ფუნქციის მატარებელია, უზოგადესი შეხედულებაა და ყველა ეპოქას ერთნაირად ახასიათებს. პოეზიის მცირერიცხოვანი განსაზღვრებები ძირითადად უაღრესად ზოგადი და ემოციურია და არა ისეთი, რომელიც პოეზიის არსის მიკვლევას ცდილობს. როგორც ზემოთ ვთქვით, ლექსის, როგორც მოვლენის, განხილვის მიმართულება არის მისი შეფასება კონკრეტული ფუნქციის მხრივ (ზოგადად ფუნქციაში ყველა ეპოქა გულისხმობს ესთეტიკურ ფუნქციას, ოღონდ დაუზუსტებლად, უზოგადესი სახით). სხვადასხვა ეპოქა სხვადასხვანაირად მსჯელობს პოეზიაზე. ეს მსჯელობა დადის იმ კონკრეტულ, ხშირად სოციალურ ფუნქციამდე, რომელსაც, ამა თუ იმ ეპოქის წარმომადგენლის აზრით, უნდა ასრულებდეს პოეზია.

პოეზიის განვითარების ისტორიაში, ამ კონკრეტული თვალსაზრისით, ეტაპების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, პოეზიის დაყოფა შეიძლება რამდენიმე საფეხურად:

პოეზია – ამადლებული გრძნობის გამოხატულება, ტკბილი; პოეზია – როგორც დიდაქტიკის საშუალება, სასარგებლო; „პოეზია უნდა იყოს სასარგებლო და ტკბილი“. “Poetry should be useful and sweet”. ამ თვალსაზრისში სარგებლობის

მოტანის ფუნქცია შეიძლება ორგვარად გავიგოთ, ერთი, როგორც დიდაქტიკური, რომელსაც სარგებლობა მოაქვს იმ მხრივ, რომ გვასწავლის ცხოვრებას და მეორე ფუნქცია, როგორც შემეცნებითი, რომელიც სასარგებლოა იმით, რომ გვიხსნის ცხოვრებას. „ტკბილი“ კი ცხადია, ესთეტიკობას გულისხმობს, რაც ამ ეტაპზე სასარგებლოზე არანაკლებ არის მიჩნეული. პოეზია – როგორც მეტაფიზიკური გამიზნულობა; პოეზია – როგორც ემოციების ამონაწერი; პოეზია – როგორც ფილოსოფიური განსჯა;

მე-15, მე-16 ს-ში პოეზიას განიხილავდნენ, როგორც „იმიტაციის ხელოვნებას“, საბოლოოდ სწავლისა და სიამოვნების მიზნით, “an art of imitation with this end, to teach and delight” (ლიტერატურის შესავალი, 1975).

როგორც ვხედავთ, აქ ლაპარაკია პოეზიის არამარტო ფუნქციაზე, არამედ არსზე. პოეზია წარმოდგენილია იმიტაციად, ასახვად, „ცხოვრების სარკედ“, როგორც ჰამლეტი იტყვის (მიმეტური პრინციპი), რაც შეეხება ფუნქციას, ამ საუკუნეში გაბატონებულია აზრი, რომ პოეზიამ უნდა გვასწავლოს, დაგვმოძღვროს მაშინაც კი, როდესაც გართობს. შექსპირი წერდა:

‘The poet’s eye, in a fine frenzy rolling
Doth glance from heaven to earth, from earth to heaven;
And, as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet’s pen
Turns to the shapes, and gives to airy nothing
A local habitation and a name (პისკერინგ, ჰოუპერი 1982:34).

კლასიციზტური პოეზიის თეორია პოეზიის ძირითად ფუნქციად მიიჩნევს ზნეობრივი აღზრდის ფუნქციას. პოეტმა თავი უნდა ანებოს რიტორიკული ეფექტების დახვეწას და გამოყენებას (ბუალო „პოეზიის ხელოვნება“) (გაწერელია 1973: 45).

რომანტიკოსი უოდსუორთისათვის „პოეზია – არის ძლიერი გრძნობების სპონტანური გადმოფრქვევა“ “spontaneous overflow of powerful feelings“ (Piskering, Hoepfer 1982:135).

რომანტიკოსი პერსი ბიში შელი მიიჩნევს პოეტს მსოფლიოს აუდიარებელ კანონმდებლად, „The unacknowledged legislators of the world“ (პისკერინგი, ჰოუპერი, 1982:165). იმ აზრით, რომ პოეტების მიერ პირველად გამოთქმულ იდეებს მთლიანად აღიარებს და იღებს ადამიანთა მოღვაძე (აქ, რა თქმა უნდა, ადამიანის შინაგან სამყაროზეა ლაპარაკი და არა სოციალური მოწყობის იდეებზე).

ჩვენ ვეთანხმებით ამ შეხედულებას, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, გენიალური ქმნილებების მიმართ (როგორცაა, მაგ. დანტეს „ღვთაობრივი კომედია“, რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“), რომელიც ერთი მხრივ, რა თქმა უნდა, ასახავს საზოგადოების მსოფლადქმას, მაგრამ არანაკლები ზომით ქმნის მოდელს მკითხველისათვის ეროვნული გმირისას, დიდაქტიკის გარეშე კარნახობს, როგორი უნდა იყოს ის. ამდენად, აზრები უფრო „რეალურია“, ვიდრე საგნები და პოეზია, რადგან ეს არის ფორმა კონცენტრირებული აზროვნებისა, არის მნიშვნელოვანი და გამართლებული ფილოსოფიური ძიება (არისტოტელე 1981:65).

პოეტების ერთმა პლედამ, კერძოდ, მე-20ს-ის პოეტებმა, თავიანთი სიტყვა თქვეს პოეზიის ხელახალ განსაზღვრაში, როდესაც ამტკიცებდნენ, რომ იგი არ უნდა იყოს „მიჯაჭვული რომანტიულ საგნებს“ და რომ პოეზიაში ასახული ადამიანი გამოცდილების დიაპაზონი უნდა გაფართოვდეს და მოიცვას ადამიანის არსებობის მთელი სამყარო, დაწყებული „უძილო ღამეებით ერთ ღამიან იაფი სასტუმროებში განცდის უღრმესი ხვეულებით“ (პისკერინგ, ჰოუპერი 1982 :95) დამთავრებული პოეზიის (და შესაბამისად პოეტის) ფუნქციად ამავე საუკუნის ზოგიერთი პოეტი, მაგალითად რილკე, მიიჩნევს ქმნალობას, დემიურგობას ანუ სამყაროს შექმნას და არა ასახვას (რასაც აკეთებს მიმეტური პოეზია). მე-20ს-ისავე

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმომადგენელი აღენ ტეიტი წერს, „მკითხველმა ლექსს უნდა მისცეს თავისი ინტელექტუალური რესურსების სრული თანამონაწილეობა, მთელი თავისი ინტელექტუალური რესურსების სრული თანამონაწილეობა, მთელი თავისი ცოდნა სამყაროზე, მთელი თავისი შეუპოვრობა და სიფხიზლე, რის მიცემასაც იგი ახლა ფიქრობს მეცნიერული კვლევებისათვის“ (პისკერინგ, ჰოუპერი 1982 :78) *. ტეიტის აზრით, „პოეზია უნდა წავიკითხოთ და ვისწავლოთ, თუმცა მაინც მუდმივად უნდა იკვლევდეთ, თუ რა არის ლექსი ან როგორ იბადება ის“ სწორედ იმას, თუ როგორ იბადება ლექსი, ეხება პოეზიის შესახებ გამონათქვამების ერთი ნაწილი:

„მე არ ვწერ ლექსებს
ლექსი თვითონ მწერს“

ტ. ტაბიძე

ლექსს სიცოცხლეს ანიჭებს შინაგანი ხატი, ის უღერადი მონახაზი ფორმისა, რომელიც წინ უსწრებს ლექსის ხორცშესხმას. არც ერთი სიტყვა ჯერ არ არის, ლექსი კი უკვე უღერს შიგნიდან. უღერს მისი შინაგანი ხატი და სწორედ მისი ხმა სწვდება პოეტის სმენას“ (მანდელშტამი 1997:56).

„ძალიანაც რომ ვეცადო, ალბათ ვერ შევძლებ მართლად და დაუსაბუთებლად გამოვკვეთო ლექსის დაბადების გზები, რადგან მე კი არ ვეძებ ან ვიკვლევ მათ, არამედ თვითონ მეფინებიან ფეხქვეშ, ხან რაღაც უეცარი მთლიანი მელოდიის ან პოეტური ხატის და ხანაც სრულიად უბრალო რითმის სახით, რომლის საფუძველზეც ხორცს ისხამს ლექსის მთლიანი გამომსახველობითი ფორმა“ წერს ა.ფეტი (ვასაძე 1987:51).

ლექსის დაბადების პროცესზე მსჯელობისას სულ სხვა რამეზე აკეთებს აქცენტს რილკე: „რომ დაწერეთ ერთი ბჭკარიც კი, უნდა იცოდეთ ქალაქები, ადამიანები და საგნები. უნდა იცნობდეთ ცხოველებს, გრძნობდეთ როგორ დაფრინავენ ჩიტები, უნდა გესმოდეს, როგორ იშლებიან პატარა ყვავილები დილაობით, უნდა შეგეძლოს ხელახლა იოცნებო ჯერ გაუვლელ და უცნობ გზებზე, მხოლოდ მაშინ, როდესაც ისინი (მოგონებები) გარდაიქცევიან ჩვენს შორის ჩვენსავე არსებად, ხორცად, სისხლად, მხერად, მიმიკად, ქცევად და გახდებიან უსახელონი, როდესაც მათ ვეღარ განასხვავებ საკუთარი თავისაგან მხოლოდ მაშინ შეიძლება აღმოცენდეს ისეთი არაჩვეულებრივი მომენტი, როდესაც რომელიმე იმათგანი ამოსხლტება, ამოცურდება და ლექსად გადმოიღვრება“. (ვასაძე 1987:82).

ამ ორი პოეტის შეხედულებების ასეთი სხვაობა არ არის გასაკვირი. ფეტი ლექსის შექმნაზე მსჯელობისას, აქცენტს რომ აკეთებს შინაგან უღერით ხატზე არ არის გასაკვირი იმიტომ, რომ ის წამის ჩახატვის პოეტია, შთაბეჭდილების პოეტი, განსხვავებით რილკესგან, რომლის ლექსის ბგერითი სტრუქტურა, ვერსიფიკაციული ფორმა ძალიან ძლიერია, მაგრამ ის სხვა მეორე, უფრო მნიშვნელოვანი მხარით – შინაარსობრივი სიღრმით არის ნაკარნახევი.

ამ განსხვავების მიუხედავად, ორივე ამ შემოქმედის ლექსი პოეზიაა, პოეტური ქმნილებაა. პოეტური ნაწარმოების შექმნაში ბევრი რამ არის მისტიური ანუ ადამიანის გონებისათვის მიუწვდომელი, ინტუიტური, ქვეცნობიერი. მაგრამ არის ზოგი ისეთი მომენტი, რომელიც პოეტიკას გაცნობიერებული და აღნუსხული აქვს. ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი მომენტი, პოეტიკაში აღიარებული ფაქტია, საერთოდ ხელოვნების ნაწარმოების და კერძოდ, პოეტური ქმნილებების ორმაგი შინაარსის, ორმაგი სათქმელის არსებობის ფაქტია: ზედაპირულის, ლოგიკურის, სემანტიკურის და სიღრმისეულის, შეფარულის, ზესემანტურის, თუნდაც გალაქტიონის და გ.ღვინიძის ლექსში:

მაგ: „მახსოვს ტოტი ქარისა
აქანებდა მთვარესა“

„მთვარე შრიალებს ფიჭვივით
დაუსრულებელ ოხვრაში“.

ამ ლექსებში გარდა პეიზაჟისა და პეიზაჟთან დაკავშირებული უშუალო განწყობილებისა, გამოხატულია, შეძლება ითქვას, თავისებური ცხოვრებისეული ფილოსოფია: სამყაროს იმპრესიონისტული აღქმის ფილოსოფია, რომ მთავარია, არა მომენტის რეალური ლოგიკა ანუ ამ მომენტის თუ მოვლენის შემადგენელი ელემენტების რეალური მიმართება, რომ მთვარე ვერ გააქანებს ტოტს ან რომ მთვარე ვერ იშრიალებს ფიჭვივით, არამედ ის განცდა, ის შთაბეჭდილება, ის აღქმა, რომლითაც აღიქვამს ამ მიმართებებს ადამიანი. (მანდელშტამი 1997:17). ეს ცხოვრებისეული ფილოსოფია გამოხატულია შეფარულად, იმპლიციტურად, ზესემანტურად და არა ზედაპირზე გამოტანილი ლოგიკური მსჯელობით, რაც პოეტური თვისების მქონე ლექსის არსებითი თვისებაა პუბლიცისტურ-დიდაქტიკური თვისების ლექსისაგან განსხვავებით. ასეთი უფრო პუბლიცისტური და არაპოეტური ხასიათის ლექსის კარგი ნიმუშია კიპლინგის „თუ“:

“IF“

„If you can keep your head when all about you
Are losing theirs and blaming it on you.
If you can trust yourself when all men doubt you
But make allowance for their doubting too.
If you can wait and not be tired by waiting,
Or being lied about, don't deal in lies.
Or being hated, don't give way to hating,
And yet don't look too good, nor talk too wise.

.....
If you can fill the unforgiving minute
With sixty seconds' worth of distance run.
Yours is the Earth and everything that's in it,
And – which is more – you will be a Man, my son¹.

„თუ“

„თუ შეგწევს ძალა, არ დაგებნეს თავგზა, როდესაც
იბნევა ყველა და ბრალსა გდებს ალალი გულით
თუ შეგწევს ძალა, ენდო შენ თავს, როცა ყველა სხვა
ეჭვით გიყურებს, მაგრამ მაინც ათხოვო ყური.
თუ შეგწევს ძალა, დაელოდო მშვიდად საწადელს,
ცილისწამებას არ მიაგო ღვარძლი და შური,
სიძულვილს სხვისას შეხვდე თმენით, როგორც განსაცდელს
და არ გეგონოს, რომ ხარ ბრძენი ან წმინდა სული.
თუ შეგწევს ძალა, დაუნდობელ წუთის წამები
ღირსად აქციო იმისა, რომ გულდაგულ სდიო,
შენი იქნება ეს ქვეყანა თავის ავ-კარგით
და, კიდევ მეტი, იცოდე, რომ კაცი ხარ, შვილო“ (თარგმნა: მ. ნათაძისა)

---

¹ "The reader must give to the poem "the fullest cooperation of his intellectual resources, all his knowledge of the world, and all the persistence and alertness that he now thinks of giving to scientific studies"

ბიბლიოგრაფია

1. არისტოტელე (1981): რიტორიკა, თარგმნა, წინასიტყვაობა და კომენტარი დაურთო თ.კუკავამ. თბილისი
2. გაწერელია ა. (1973): რჩეული ნაწერები, თბილისი
3. ვასაძე ა. (1987): პოეზიის პრინციპები, თბილისი
4. ლებანიძე გ. (1998): კომუნიკაციური ლინგვისტიკა და ენათმეცნიერება, თბილისი
5. მანდელშტამი ო. (1997): პოეზიის შესახებ, სანქტპეტერბურგი
6. ნათაძე მ. (1979): პოეტიკა და ლინგვისტიკა, საქ. სსრ მეც. აკად. „მაცნე“ № 2, თბილისი
7. ნათაძე მ., ნათაძე გ. (1988): „რა არის სტროპი და როგორ აისახება მის ცვლაში ეპოქების სვლა (დ/ე ლიტ-რა (მე-20 ს) ლიტ. ისტ. პოეტიკა, ურთიერთობანი, თბილისი
8. შენგელია ნ. (1987): ტექსტის ლინგვისტიკის პრობლემები, (ლექციების კურსი) თბილისი
9. შენგელია ნ. (2001): არასრული სიტყვები და ტექსტის სემანტიკური მთლიანობა, თბილისი
10. AN INTRODUCTION TO LITERATURE (1975): Fiction, Poetry, Drama) Tenth edition, ed.by Sylvan Barnet, Morton Berman, William Burto, New York.
11. BARLOW M. (1998): Parallel texts in Linguistic analysis. English Corpus Linguistics. London
12. JACOBSON R. (1975): Linguistics and Poetics, in “Style in Language”, Cambridge
13. PISKERING G.H. Hoepfer G. D. (1982): Games, „Literature”, Macmillan Pub
14. “POETRY FOR TODAY” (1988): edited by George Macbeth, London
15. LEECH, GEOFFREY N, MICHAEL H. (1981): “Style in Fiction” Longman, London and New York
16. TATE ALLEN (1986): “Understanding Modern Poetry” Essays of Four decades, Chicago
17. THE BOOK OF VIRTUES (1998): edited with commentary by William J. Bennett, New York
18. WARRINGTON J. (1983): “The Poetics” J.M. Dent and Sons
19. WILSON D. (1987): Smith P, “Modern Linguistics”, London.

Concept 'Death' in Folkloristic and individual Poetic Picture of the Universe

I.Diakonidze

ingadiaknidze@yahoo.com

5. Language of the culture and model of the universe in fiction.

Tbilisi State University of Economic Relations (TSUER)

Analysis of folk texts gives us the clear insight into the important components of the culture of the certain ethnos. The members of the certain community together with language apprehend and obtain certain images of the world attached to it. These images constitute mental substances that are verbalized in language and determine the peculiarities of author's idiolect. Therefore, we consider it interesting to analyse the folkloristic picture of the universe in relation to the individual poetic image of the world.

In this article we will perform comparative analysis of the concept of 'Death' within the limits of English folk riddles and John Donne's poetic idiolect.

Анализ фольклорных текстов позволяет составить представление о важных компонентах культуры этноса. Члены определенного сообщества вместе с языком приобретают и культурно маркированные образы мира. Эти изображения являются ментальными субстанциями, вербализованными в языке. Они определяют особенности идиолекта автора. Таким образом, мы считаем актуальным проанализировать соотношение фольклорной картины мира с индивидуально-авторской.

В этой статье мы проведем сравнительный анализ концепта «Смерть» в рамках английской народной загадки и поэтического идиолекта Джона Донна.

Key words: concept, folklore, picture of the universe, idiolect

Recent decades have been marked by the appearance of linguistic works showing that study of the language system and structure gives us important data for judging about the basis values of the culture that is served by this language (N.D Arutinova, J. D.Apresian, A.Vejbitskaia, S.E.Vorkachev, S.E. Nikitina, J.S.Stepanov, A.D.Shmelev and etc.).

In this respect folk texts with its varieties of genres, stir great interest among scholars. Folk texts with their traditionalism, stability, minimal subjectivity are called the 'confession of the people'. They are considered to be the best samples of 'higher culture [Khlorenko 2000: 79]'.

Study of folk texts becomes very reverent from the standpoint of one of the directions of modern linguistics _ 'Conceptual analysis and linguistic picture of the world'(J.D. Apresian, N.D.Arutinova, A.P.Babushkin, Z.D.Popova, I.A.Sternin and etc.), Moreover, as far as the folklore bears in itself the mentality and worldview of the people (which constitutes part of national conceptosphere), analysis of these texts gives us the clear insight into the important components of the culture of the certain ethnos. This insight, in the form of some inherent knowledge is transmitted from generation to generation by word of mouth, by language.

The members of the certain community together with language apprehend and obtain certain images of the world attached to it. Relatively, any author or poet inherits it genetically. These images constitute mental substances, mental lexicon that are verbalized in language and determine the peculiarities of author's/poet's idiolect and idiostyle. Therefore, we consider it interesting to analyse the folkloristic picture of the universe in relation to the individual poetic image of the world. We've chosen English folk riddles and 'Holly Sonnets' by John Donne, famous English poet of the 17th century as an empirical base for our research.

As you are already well aware, folk riddles belong to the specific class of the texts that according to many scholars, present adequate 'picture of the universe'. For example, T.E. Tsivian (Tsivian 1987:65) suggests that 'if we assume that riddles present quite complete picture of the universe with its constituent parts, then riddle analysis can appear to be the most economical way for establishment at least first minimal set of lexemes in the framework of the picture of the universe'.

According to Z.M.Volotskaia (Volotskaia 1987:290) ‘the entire corpus of the riddles can be compared to the dictionary, the wordlist of which is the set of secret denotats and dictionary articles are figurative, metaphoric images of those denotats. The entire corpus of riddles contains set of imaginations, knowledge that is common to the members of the certain community’.

Any type of poetic idiolect can be presented in the same way. In poetic idiolect totality of the words can stand for wordlist and the whole system of trope nominations, attributes and predicates can stand for ‘dictionary articles’ (Volotskaia 1987; 300). Comparative analysis of these ‘dictionary articles’ in both, _ folkloristic model of the universe and in the idiolect of John Donne can be performed according to the following criteria: a) lexemes-substitutes in riddles and trope nominations in idiolect. b) Attributes and predicates assigned to the certain concepts in riddles and idiolect; c) basis connotations attached to the certain concept.

In this article we will perform comparative analysis of the concept of ‘Death’ within the limits of English folk riddles and that of concrete poetic idiolect of John Donne. Our choice is conditioned by the fact that the concept of Death is considered to be universal, key concept of linguistic picture of the universe as well as the concept of ‘Death’ is considered to be one of the several leading concepts in the poetry of John Donne.

We will start with examination of several folk riddles with ‘figurative metaphoric images’, having one and the same ‘secret denotat’ (answer) _ ‘Death’.

1. Little boy slays all

(Taylor 1951: 289);

2. Something looks at you and you can’t look at it

(Taylor 1951: 77);

3. In the wood there is a pond,

In the pond there is a boat,

In that boat there is a cup,

And in that cup there was a sup

That everyone in the world must taste.

(Taylor 1951:493);

4. And smart as little Tommy be, one man kills the whole world.

(Taylor 1951:289);

5. A man without a coat, a man without a belt, a man of hard, slender legs, it is my woe that I can not run.

(Taylor 1951:289);

As we can see from the English riddles cited above, lexeme-substitutes of figurative metaphoric images of the secret denotat ‘Death’ are living persons: ‘a boy’,(1) ; ‘Tommy’(4); having ability of living person _it looks at you (2); the concept of ‘Death’ is assigned by the predicates like ‘to slay’(1). To slay means: to kill violently, wantonly, or in great numbers (Marriam-Webster’s Online Dictionary). The predicate bears negative connotation of killing and murder. Negative emotions are strengthened with the extra connotation of the verb ‘slay’ _ killing in very in great numbers, struggling, just for entertainment and desire, wantonly. ‘Death’ in English folk riddles has the image of almighty power, inevitable, nobody can escape it. It is the ‘Death’ that ‘slays all’ (1), ‘kills the whole world’ (4), something that ‘Everyone in the world must taste’ (3).

John Donne in his ‘holly sonnets’ uses the words of the same semantic meanings and connotations to characterize ‘Death’ like almighty and strong, living creature, able to move, defeat, frighten, slay, cause misfortune, war, woe and can be caused by sickness:

‘But my’ ever-waking part shall see that face

Whose fear already shakes my every joint...’

(sonnet 6).

‘...And dost with poison, war and sickness dwell’...

(sonnet 10)

‘...Shall behold God and never taste death's woe’

(sonnet 7).

‘Oh my black soul! now art thou summoned
 By sickness, death's herald, and champion...’
 (sonnet 4)

‘... And dost with poison, war and sickness dwell..’
 (sonnet 10)

‘Some have called thee Mighty and dreadful’... ‘
 (sonnet 10)

...The Son of glory came down, and was slain...’
 (sonnet 15);

According to the examples cited above, the ways of expression and verbalization of the concept of in folkloristic picture of the universe as well as in idiolect of John Donne are alike if not similar. It is presented as almighty power, that can defeat everything and everyone, but if we go on further and deeper in English folk riddles, we notice that there is still some superior power that death can't defeat and this power is God. As it is in the following riddle, the secret denotat of which is ‘Death’: ‘less than God, greater that the emperor’. Dual character of the representation of the concept of ‘Death’ is revealed in later works by John Donne. The famous sonnet 10 _‘Death be not proud’. In this sonnet ‘Death’ is no longer represented as almighty, but it’s attributed as ‘poor’, ‘slave’, bearing the connotation of weakness, not having any power.

According to DK Ariyam (Ariyam 2005:1-2): “Death Be Not Proud” is a powerful declaration against death, in which death is personified as a tyrant without real power
 “...some have called thee Mighty and dreadfull, for, thou art not soe” (1-2).

The poem continues to dismantle death from something mysterious and feared; to something weak and irrelevant... the speaker starts with a feeling of disdain and loathing in the words used against death, creating an immediate pejorative connotation with this character. This is followed by flippancy and mocking: “Die not, poore Death, nor yet canst thou kill me” (4). Here the words “poore Death” are used to diminish ‘Death’s formidability. This line follows with another that has the same enervating effect:

“From rest and sleep, which but thy pictures be,
 Much pleasure; then from thee much more most flow” (5-6).

Here the speaker, using logic, is stating that since death appears outwardly to be merely a sleep, and sleep being a pleasurable thing, death must be even more pleasurable.

Flippancy and mocking is then turned into disarmament as the speaker addresses ‘Death’ as a slave, at the whim of external influences, “Thou art slave to Fate, Chance, kings, and desperate men” (9). This line intimates that death has no real power, but is merely summoned like an instrument without complete autonomy of its own will.

We can easily find parallelism between the images of death in folk riddles having secret denotat death and the representation of concept of ‘Death’ in John Donne’s idiolect: On the level of:

1. Lexeme-substitutes: personification: Boy, Tommy, a man (in the riddles); tyrant without real power, living creature that can move, act, die and etc.
2. Attributes and predicates assigned to the certain concepts in riddles and idiolect: slay, kill, it is causing woe, nobody can run, everybody must taste, association with fear.
3. Basis connotations attached to the concept of death: negative.

We suppose that this parallelism in conceptualization of death in folk riddles and in John Donne’s idiolect is not unexpected or random. If we go deeper analysing folk tradition, we can come to the point that every folk text, riddles among them, once was created by the individual, who perhaps can’t be compared to John Donne, but it is noteworthy that author of folk texts expresses not only his own, individual cognition of the events, but he is the carrier of the wisdom that has been accumulated in the memory of people during the centuries. This is the archetypal knowledge of collective consciousness, more precisely, ‘collective unconsciousness’ (Jung 1959:85) transmitted through generations.

At the same time we suggest that more or less slight differences between the representation of the images and concepts in folk texts and individual poetic idiolect is the expression of author’s deep

individualism, which creates John Donne's poetic idiosyncrasy that proves to be unique not only in his own time but ever since, down to our own days.

Bibliography

1. Ariyam DK. (2005): A Critical Analysis of "Death Be Not Proud" by John Donne [Electronic resource] <http://www.ariyam.com/docs/essays/deathbenotproud.html> , date of retrieval: 24.05.2010;
2. ХРОЛЕНКО А. Т. (2000): Лингвокультуроведение. Курск;
3. Jung C. (1959): The Archetypes and the Collective Unconscious. Collected works of C.Jung, v.9. p.82-108. New-York;
4. Merriam-Webster's Online Dictionary [Electronic resource] <http://www.merriam-webster.com>;
5. ЦИВЯН Т. В. (1987): Дом в фольклорной модели мира // труды по знаковым системам. Тарту, 1987. вып.20 ст. 64-79. Тарту;
6. Taylor A. (1951): English Riddles from Oral Tradition. London, England;
7. ВОЛОЦКАЯ З. М.(1987): Элементы космоса в фольклорной модели мира // Исследования по структуре текста. стр.290-300. М.;
8. Redpath Th. (2009): The Songs and Sonnets of John Donne pp.47-88. London, England.

„ყველაფერი ხელისგულზე“, ან კულტურული მრავალფეროვნების ასპექტები არავერბალურ კომუნიკაციაში

თ. დიასამიძე

t-diasamidze@mail.ru

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (შრსუ)

3. ენა და საზოგადოება: ენის ფუნქციონირება თანამედროვე სოციო-კულტურულ პირობებში

Nonverbal communication can be divided to four categories: kinesics, proxemics, paralanguage and phonemics. Kinesics refers to the body movements in communication. It has also been called body language. The four most common body activities are facial expressions, eye contact, hand gestures, and touch. We have analysed the hand gestures. From the result of analysis our aim is to study the meanings and using gestures search form of the given conclusion.

Невербальное общение можно разделить на четыре категории: кинесика, проксемика, паралингвистика и фонология. Кинесика подразумевает применение телодвижений в коммуникации. Иными словами это - так называемый язык тела. В данной статье проанализированы жесты с позиций интеркультурной коммуникации.

საკვანძო სიტყვები: არავერბალურ კომუნიკაცია, კინესიკა, ტაქტილური მოქმედება, სენსორიკა, პროქსემიკა, ქრონემიკა.

არავერბალურ კომუნიკაციას უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს ინტერ-კულტურულ კომუნიკაციაში. იგი ყოველთვის გადაიცემა, მოსაუბრის სურვილისდა მიუხედავად, მაშინაც კი, როდესაც ვერბალური კომუნიკაცია წყდება, ანუ როდესაც წყარო წყვეტს ინფორმაციის მიწოდებას; სხეულის პოზა, ჩაცმულობა, სახის გამომეტყველება, არასრული ჩამონათვალია იმ არავერბალური მანიშლებლებისა, რომელთა დახმარებით მუდმივად ვიღებთ ინფორმაციას მოსაუბრის დამოკიდებულებების, განწყობის, ემოციების შესახებ. არავერბალური კომუნიკაციის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი შეგრძნების ყველა ორგანოს მეშვეობით ხორციელდება: მხედველობის, სმენის, შეგრძნების, გემოს, ყნოსვის, რომელნიც კომუნიკაციის საკუთარ არხს ქმნიან.

არავერბალური კომუნიკაციის ელემენტებია: კინესიკა, ტაქტილური მოქმედება, სენსორიკა, პროქსემიკა, ქრონემიკა. სხვადასხვა კულტურის ქცევის შედარებითა შეპირისპირებამ საშუალება მოგვცა დაგვედგინა, რომ სხვადასხვა კულტურის ხალხი ურთიერთობისას სარგებლობს თავიანთ თანამოსაუბრესთან შესების სხვადასხვაგვარი სახეებით. შესების ასეთ სახეს მეცნიერები უპირველესად მიაკუთვნებენ ხელის ჩამორთმევას.

ხელისგული ყოველთვის იწვევს ჩვენში გულახდილობის პატიოსნების, ერთგულებისა და ნდობის ასოციაციას. ყველაზე საუკეთესო საშუალება, გაიგო, მართალია თუ არა შენ წინაშე მდგომი ადამიანი მის ხელისგულებზე დაკვირვებაა. როდესაც იგი მთლიანად გულწრფელია, ის თქვენკენ ერთ ან ორივე ხელისგულს იშვერს. გულახდილი საუბრისას ხელისგულები მთლიანად ან ნაწილობრივ დიაა. ისევ და ისევ, ეს სრულიად არაცნობიერი უესტია, რომელიც გვკარნახობს, რომ ჩვენი მოსაუბრე ამ მომენტში სრულ სიმართლეს ამბობს. როდესაც ადამიანი რაღაცის დამალვას ცდილობს, ის ხელებს ჯიბეებში იწყობს, ან გულზე გადაიჯვარედინებს. ჩატარდა საინტერესო კვლევა, რომელმაც დაადასტურა, რომ ადამიანების უმრავლესობას უჭირს ტყუილის თქმა, როდესაც მათი ხელისგულები დიაა. ხელისგულის უესტის სამი ძირითადი სახეობა არსებობს (Пиз 2006: 80-81). როდესაც ხელისგულები მიმართულია ზევით, როდესაც ხელისგულები მიმართულია ქვევით და გაშვერილი თითის (მიმათითებელი) უესტი. დავეუშათ, თქვენ სთხოვთ ადამიანს მძიმე ყუთის ოთახის ერთი კუთხიდან მეორეში

გადატანას. ყველა სხვა თანაბარ პირობებში, პირველი ქესტი (ანუ ზევით აღმართული ხელისგულები) არის მიმდობი, კეთილგანწყობილი ქესტი, რომელიც რაიმე მუქარას არ შეიცავს. ამ ქესტის დროს ადამიანი არ განიცდის ზეწოლას თქვენი მხრიდან და თქვენს ნათქვამს აღიქვამს, როგორც თხოვნას. თუკი თქვენი ხელისგული ქვემოთაა მიმართული, ქესტი მაშინვე მბრძანებლურ ელფერს მიიღებს; ადამიანში ის მტრულ განწყობას იწვევს და თქვენი თხოვნა, შესაძლოა, უპასუხოდაც დარჩეს. და ბოლოს, თუ მიმართვის დროს თქვენი ხელი მუშტადაა შეკრული, ხოლო საჩვენებელი თითი გაშვერილია, ეს ნიშნავს, რომ თქვენ აიძულებთ ადამიანს, დაგემორჩილოს. თუ თითის გაშვერით საუბრის ჩვევა გაქვთ, შეეცადეთ, შეცვალოთ ის თუნდაც ღია ხელისგულების ქესტით და თავად დარწმუნდებით, რომ ადამიანებთან ურთიერთობისას გაცილებით მეტ წარმატებას მიაღწევთ.

რაც შეეხება ხელის ჩამორთმევას, მეცნიერები მიიჩნევენ, რომ ხელის ჩამორთმევა პირველყოფილი თემური წყობილებიდან იღებს დასაბამს. ღია ხელისგულის ჩვენებით პირველყოფილი ადამიანი ანიშნებდა მეორეს, რომ შეუიარაღებელია. დღესდღეობით, როდესაც ადამიანს ხელს ვართმევთ, ამას მისალმების ან დამშვიდობების მიზნით ვაკეთებთ. თუმცა, აქაც არსებობს გარკვეული ნიუანსები. განვიხილოთ ხელის ჩამორთმევის ტიპები:

დომინანტური: ხელისგული ქვემოთ არის მიმართული. ეს ქესტი არ იძლევა თანაბარი პარტნიორული ურთიერთობის ჩამოყალიბების შანსებს. ასეთი ქესტი ძალაუფლების მოყვარულ ადამიანს ახასიათებს: იგი ყოველთვის თავად არის ხელის ჩამორთმევის ინიციატორი და ამ ქესტით (ქვემოთ მიმართული ხელისგულით) ადამიანებს იმორჩილებს.

უმოციო, უსიცოცხლო ხელის ჩამორთმევა: ამერიკელები ასეთ ხელის ჩამორთმევას ხატონად „მკედარ თევზს“ უწოდებენ. ის ადამიანის სუსტ და უნებისყოფო ხასიათზე მიანიშნებს. თავი აარიდეთ ასეთ ქესტს, იგი ნეგატიურ ასოციაციებს იწვევს – არავის სურს, ხელი „მკედარ თევზს“ მოჰკიდოს.

ხელის ჩამორთმევისას მკლავის ბოლომდე გაშლა: აგრესიულ ადამიანს ახასიათებს. ასეთი ქესტის დანიშნულებაა პარტნიორისგან მაქსიმალური დისტანციის დაჭერა და საკუთარი პიროვნული სივრცის „ხელშეუხებლობის“ დაცვა. ეს ქესტი ხშირად გვხვდება პროვინციაში გაზრდილ ადამიანებში, რადგან მათ უფრო ფართო პიროვნული სივრცე ახასიათებთ. ხელის ამგვარად ჩამორთმევისას ადამიანი მაქსიმალურად წინ იხრება და შესაძლოა ცალ ფეხზეც ბალანსირებდეს.

ხელის ჩამორთმევა თითის წვერებით: საკუთარ თავში დაურწმუნებელ ადამიანს ახასიათებს. ასეთი ქესტის მიზანიც პარტნიორთან გარკვეული დისტანციის შენარჩუნებაა. ასეთ ქესტს ხშირად მიმართავენ ინფანტილური ქალები, რომლებსაც სურთ მამაკაცთან დისტანციის შენარჩუნების ხაზგასმა.

ხელის ჩამორთმევის ინიციატორი პარტნიორის ხელს თავისკენ ექაჩება. ასეთი ადამიანი თავს კომფორტულად და მშვიდად მხოლოდ საკუთარი პიროვნული სივრცის ფარგლებში გრძნობს და ამ ქესტით ცდილობს პარტნიორიც ამ სივრცეში შემოიყვანოს.

ხელის ჩამორთმევისას ორივე ხელის გამოყენება: ჭეშმარიტ ნდობასა და წრფელ გრძნობებზე მეტყველებს. მიაქციეთ ყურადღება მარცხენა ხელის მდგომარეობას. მარცხენა ხელი პარტნიორის იდაყვზე უფრო

მეტი გრძნობის გამომხატველია, ვიდრე როდესაც ის მაჯაზეა მოთავსებული. ამის მსგავსად, მარცხენა ხელი პარტნიორის მხარზე უფრო ღრმა და გულწრფელ გრძნობას ნიშნავს, ვიდრე - თუ ის წინა მხარზეა მოთავსებული. საერთოდ, ადამიანის მხარზე ან იდაყვზე ხელის მოკიდება მხოლოდ ახლო ნათესავებსა და მეგობრებს შორისაა მიღებული.

ხელების თავის უკან ამოდება: ეს ქესტი ახასიათებს თავდაჯერებულ, უპირატესობის გრძნობით შეპყრობილ ადამიანს, ან ადამიანს, რომელსაც მიაჩნია, რომ ყველაფერი იცის ამ ქვეყანაზე. ალბათ, ამიტომაცაა, რომ ბევრი საშინლად ღიზიანდება ამ პოზის დანახვისას. თუ, ამავდროულად, ადამიანი ფეხს ფეხზე დებს (ოთხიანის მსგავსად), მაშინ ის, ყველაფერთან ერთად, კამათისა და დისკუსიის მოყვარულია. ასეთ ადამიანს, მასთან ურთიერთობის გათანაბრების მიზნით, შეეცადეთ, პოზა შეაცვლევინოთ. მაგალითად, თუ რაიმე პრობლემაზე საუბრობთ, გახსნილი ხელისგულების გამოყენებით სთხოვეთ, კომენტარი გააკეთოს და მისი ნათქვამის მიმართ ინტერესი გამოხატეთ.

შეგიძლიათ, ასევე, მისი პოზის ზუსტი გამეორება სცადოთ (როგორც წესი, პოზის სარკისებრი ასახვა ადამიანთან დათანხმებას ნიშნავს).

საჩვენებელი თითის დაქნევა ადამიანის დაძახების მიზნით - „მოდი აქ“ ქესტი. ჩვენთან ეს ყოველად უწყინარი ქესტია, თუმცა, საკმაოდ ბევრ კულტურაში ის აღიქმება, როგორც უზრდელო, ხოლო ზოგან უცენზუროც კი. ახლო აღმოსავლეთში, პორტუგალიასა და ესპანეთში, ლათინურ ამერიკაში, იაპონიაში, ინდონეზიასა და ჰონგ კონგში ადამიანის დასაძახებლად, უმჯობესია, დაუქნიოთ მას ყველა თითით ან მთლიანი ხელით (ამ დროს ხელისგული ქვემოთ უნდა იყოს მიმართული).

სხვა ადამიანისკენ საჩვენებელი თითის გაშვება: ეს ქესტი ჩვენთან თუ უბრალო უზრდელობად აღიქმება, სხვა მრავალ კულტურაში საერთოდ მიუღებელია. ახლო და შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნებში ამ მიზნისთვის იყენებენ გაშლილ ხელს, ხოლო ინდონეზიაში - ცერა თითს. იაპონიაში ძალიან შეურაცხმყოფელია რაიმე ნივთის ცალი ხელით გადაწოდება. ისეთი მცირე რამეც კი, როგორც ფანქარია, აუცილებლად ორივე ხელით უნდა მიაწოდოთ. აღმოსავლეთის ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში მარცხენა ხელით მიწოდება დაუშვებელია, რადგან მარცხენა ხელი „უწმინდურია“. მრავალ სიტუაციაში სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელთან კონტაქტისას ყალიბდება წარმოდგენა, თითქოს ადამიანები არაბუნებრივად იქცევიან. თუ ამერიკელი საკუთარ ტავზე ლაპარაკობს საჩვენებელი თითით საკუთარ მკერდზე მიიწმინდებს, ეს კი იაპონელებს უცნაურ ქესტად მიაჩნიათ, მაშინ როცა, ასევე შემთხვევასში ისინი საკუთარ ცხვირს ეხებიან. ჩინელები დღესაც გაურბიან უცნობებთან კონტაქტს, მათთვის მაგრად ხელის ჩამორთმევა, ისევე მიუღებელია, როგორც ევროპელისთვის მხარზე ხელის დარტყმა, რაც ნიშნავს „ჯანმრთელად იყავი“ (Argyle 1991: 45).

უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის ხელები მისი მეორე ენაა, თანაც იერსახესთან შედარებით ისინი ცნობიერ კონტროლს კიდევ უფრო ნაკლებად ექვემდებარებიან, აქედან გამომდინარე, ხელებს შეუძლიათ ისეთი ინფორმაციის განმუქავება, რომელთა გამოაშკარავება შესაძლოა მოცემულ სიტუაციაში სასურველი არ იყოს.

Bibliography

1. Argyle M., (1991): Intercultural Communication. USA;
2. ПИЗ А. (2006): Язык жестов. М.

Интерактивные методы преподавания иностранного языка (на материале урока русского языка в 7-ом классе грузинской школы)

Д. Доборджинидзе (Грузия)

dalidanieli@mail.ru

6. Современные технологии обучения иностранным языкам Государственный университет Шота Руставели (Батуми)

In the article is reviewed interactive methods of teaching, the aim of these methods is to develop students' critical thinking skills (including all ages). Is presented one sample of the lesson plan with its three stages: presentation, practice, production.

სტატიაში განხილულია სწავლების ინტერაქტიული მეთოდები, რომელიც მიზნად ისახავს კრიტიკული აზროვნების განვითარებას მიუხედავად მოსწავლეთა ასაკისა. გაშლილია ერთ-ერთი გაკვეთილის თემატური გეგმა თავისი სამფაზიანი სწავლების მეთოდით: გამოწვევა, შინაარსის რეალიზება, რეფლექსია.

Ключевые слова: интерактивное обучение, стадия вызова, стадия осмысления, стадия рефлексии, коммуникативно-развивающаяся задача.

Интерактивное обучение – способ познания, основанный на диалоговых формах взаимодействия участников образовательного процесса: обучение, погруженное в общение, в ходе которого у обучающихся формируются навыки совместной деятельности. Этот метод, при котором «все обучают каждого и каждый обучает всех» (Дьяченко В.С. 2008: 15). Что позволяет интерактивный урок? Это, прежде всего, высокая мобильность. Каждая минута урока – новая информация. Интерактивный – английское слово: inter – между, act – действие. Дословный перевод: интерактивные методы – это позволяющие учиться взаимодействовать между собой; а интерактивное обучение – обучение построенное на взаимодействии всех обучающихся, включая педагога. Эти методы наиболее соответствуют личностно ориентированному подходу, так как они предлагают сообучение (коллективное, обучение в сотрудничестве), причем и обучающийся, и педагог являются субъектами учебного процесса. Педагог чаще всего выступает лишь в роли организатора процесса обучения, лидера группы, фасилитатора, создателя условий для проявления инициативы учащихся. Кроме того, интерактивное обучение основано на прямом взаимодействии учащихся со своим опытом и опытом своих друзей, так как большинство интерактивных упражнений обращается к опыту самого учащегося, причем не только учебному, школьному. Новое знание, умение формируется на основе такого опыта. Сохраняя конечную цель и основное содержание образовательного процесса, интерактивное обучение изменяет привычные транслирующие формы на диалоговые, основанные на взаимопонимании и взаимодействии.

В системе интерактивного обучения используется работа в группах, в парах, тройках, четверках и т.д.

Групповая форма обучения одновременно решает три основные задачи:

- конкретно-познавательную, которая связана с непосредственной учебной ситуацией;
  - коммуникативно-развивающую, в процессе которой вырабатываются основные навыки общения внутри и за пределами данной группы;
  - социально-ориентационную, воспитывающую гражданские качества, необходимые для адекватной социализации индивида в сообществе. Функции, необходимые для успешной деятельности.
- Решение поставленных учебных, поведенческих и др. задач тесно связано с оказанием поддержки членам группы в ходе совместной деятельности.

Система оценки деятельности учащихся: «Чрезвычайно важно, что в такой системе обучения изменяются подходы к допущенным учащимся ошибкам. Фокус внимания преподавателя смещается от получения правильного ответа к пониманию того, каким образом этот ответ получен. Ошибки учащихся преподаватель использует как часть учебного процесса, вместе с ними анализирует логику мышления, приведшую к просчетам, и тем самым совершенствует мыслительный процесс» (Болотов В.А. 2004:155-167).

«Главный принцип разбора ошибок совместной работы: разбирать не содержательную ошибку, а ход взаимодействия. При оценке работы группы подчеркиваются не столько ученические, сколько человеческие добродетели – терпеливость, доброжелательность, дружелюбие, вежливость, приветливость. Оценивать можно лишь общую работу группы, ни в коем случае не давать детям, работающим вместе, разных оценок» (Цукерман Г.А.1989: 39).

Можно более гибко подойти к вопросу о равной оценке деятельности всех учащихся группы и обратиться за консультацией к самим ученикам. Если между педагогом и воспитателями действительно существует доверительные и искренние отношения, то оценки, выставленные учениками, совпадают с оценкой, данной учителем.

Что даёт внедрение интерактивного режима различным субъектам образовательного процесса ученику?

- осознание включенности в общую работу;
- развитие личностной рефлексии;
- становление активной, субъектной позиции в учебной (иной) деятельности;
- оценка работы каждого ученика учителем или другими учениками.

Учебной микрогруппе:

- развитие навыков общения и взаимодействия в малой группе;
- формирование ценностно-ориентационного единства группы;
- поощрение к гибкой смене социальных ролей в зависимости от ситуации;
- принятие нравственных норм и правил совместной деятельности.

Ученическому классу:

- формирование класса как групповой общности;
- повышение познавательной активности класса;
- развитие навыков анализа и самоанализа в процессе групповой рефлексии.

Связке «класс-учитель»:

- нестандартное отношение к организации образовательного процесса;
- многомерное освоение учебного материала;
- формирование мотивационной готовности к межличностному взаимодействию не только в учебных, но и иных ситуациях.

Приводим пример одного урока с использованием интерактивных методов в грузиноязычной аудитории, главной задачей которого, как и большинства всех проводимых уроков, является развитие устной и письменной речи учащихся путем внедрения современных методов, которые развивают критическое мышление учащихся всех возрастов, независимо от изучаемого предмета. В процессе урока применяются основы трёхфазового обучения и учения (представленные стадией вызова, стадией осмысления содержания и стадией рефлексии).

* Стадия вызова – пробуждается интерес к новой теме, ученики вспоминают свои предыдущие знания и делают прогнозы относительно содержания новой информации.

* Стадия осмысления – проводится работа с текстом, изучается новый материал, ученики интегрируют идеи, заложенные в тексте, со своими собственными идеями для того, чтобы прийти к новому пониманию.

* Стадия рефлексии – учащиеся размышляют над полученной информацией, увязывают прежние представления с только что полученными знаниями, закрепляя таким образом новый материал (Соосаар Н, Замовская Н. 2004: 6).

В качестве примера приводится работа на тему «Столица России». Учащимся предлагается сравнить фильм «Москва – столица России» с содержанием текста из учебника – сравнить весь текст или же отдельный фрагмент действительности.

Цели урока: ознакомить учеников с программным материалом, активизировать уже знакомую лексику, расширить словарный запас по теме урока, развивать устную и письменную речь, обучать учащихся целенаправленному нахождению информации в тексте и ее применению в работе. Помимо вышеперечисленных задач, учитель ставит перед собой цель научить учащихся пользоваться системой условных знаков для осмысленного чтения.

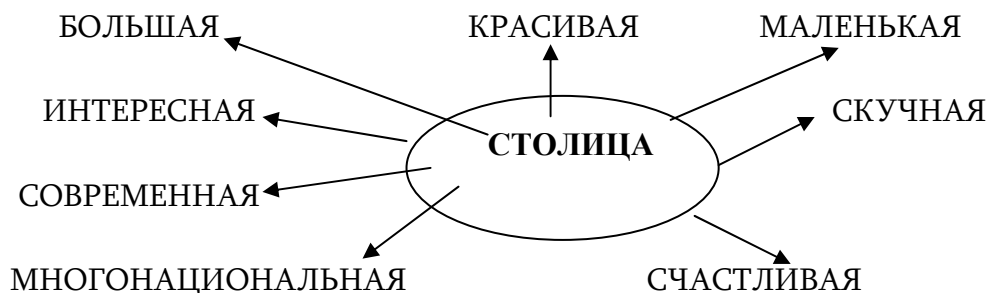
Использованные методы: ассоциации по заданной теме на базе лексических единиц, постановка вопросов, групповой кластер, чтение с пометами (с помощью маркера), составление сравнительной диаграммы.

Форма работы: групповая

Время: 80 мин.

Стадия вызова: 15 минут

Урок начинается с небольшого рассказа о столице Грузии. Затем учитель записывает в центре доски слово *столица* и просит учеников назвать подходящие к этому слову прилагательные (*Какая бывает столица?*).

Когда все предлагаемые учениками слова записаны на доске, учительница задаёт вопрос: *А какая у вас столица?* (ученики отвечают по желанию) – и объявляет тему урока.

Стадия осмысления 25 мин.

Предлагает посмотреть фильм «Москва – столица России».

Распределяет по группам.

Инструктаж: После рассказа учитель предлагает ученикам прочитать текст из учебника «Столица России» и сделать пометки, подчеркнув сходства и различия маркерами различного цвета. Затем раздаёт постеры, чтобы ученики составили индивидуальную диаграмму, сравнивая просмотренный фильм с текстом. Учитель выбирает презентатора - **25 мин.**

Стадия рефлексии 15 мин.

Затем учитель предлагает составить на основе отдельных диаграмм общую сравнительную диаграмму, рисует ее на доске и заполняет вместе с учениками – получается сборная диаграмма: каждый называет по одному моменту из своих записей (один ученик рассказывает о Москве, другой называет различия текста с фильмом, следующий находит общее со своей столицей...).

Когда все основные моменты текста и фильма отмечены и сравнены, учитель предлагает ученикам выделить в диаграмме те факты, которые могут быть общими для многих столиц, например:

Страна, столица, город.

Река, главная площадь.

Популярные улицы.

Самые известные музеи.

Любимое место отдыха для местных и иностранных туристов. Традиции.

Учитель акцентирует внимание учеников на том, что у каждой столицы есть свои определенные традиции и правила. Ученики вспоминают примеры из пройденного материала, в которых сообщалось об этом. Затем учитель задаёт домашнее задание - дополнить диаграмму, подготовиться к рассказу о традициях, написать маленькое эссе «Традиции и мы».

Таким образом, можно сказать, что интерактивное обучение позволяет реализовать субъектный подход в организации учебных взаимодействий, отработать на каждом занятии организацию учебных взаимодействий, различные формы коммуникативных умений учащихся; дать справедливую оценку каждому участнику образовательного процесса; формировать активно-познавательную позицию, что соответствует актуальным образовательным потребностям современного учебно-воспитательного процесса.

Библиография

1. БОЛОТОВ В.А. (2004): Критическое мышление – ключ к преобразованиям. М.
2. ДЬЯЧЕНКО В.С. (2008): Интерактивные методы обучения как средство оценивания знаний. М.
3. ЗАМОВСКАЯ Н. (2004): Санкт-Петербург
4. ЦУКЕРМАН Г.А. (1989): Условия развития рефлексии у шестиклассников. Томск.

ყოფითი „წყალი“ როგორც ენის ფაქტი და კულტურის მოვლენა

ქ. ვარძელაშვილი
ც. წეროძე

vjanetta@yahoo.com
cici_tserodze@yahoo.com

2. ენობრივი პიროვნება და კულტურათშორისი კომუნიკაცია

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

The article deals with the comparative analysis of the concept “Water” in Russian and Georgian pictures of the world. Universality of understanding of the water element is primarily connected with the nature of the object. It runs through epochs and human conceptual structures: cultural, social, personal. However, along with the universality, the image of water engenders unique symbols as well, that are characteristic to a certain linguistic mind. We assume, it is conditioned by the influence of the factors generating the so called symbolic reality in which a word -- a sign is transformed into a generalized cultural symbol.

Статья посвящена сопоставительному анализу концепта «Вода» в русской и грузинской картине мира. Универсализм осмысления водной стихии связан, прежде всего, с самой природой этого объекта. Он пронизывает любые эпохи, любые понятийные человеческие структуры: культурные, социальные, личностные. Однако наряду с универсальным, общечеловеческим, образ воды порождает и уникальные символы, свойственные отдельному языковому сознанию. Полагаем, это обусловлено воздействием факторов, формирующих, так называемую, символическую реальность, внутри которой слово-знак проходит путь к обобщенному культурному символу.

საკვანძო სიტყვები: კონცეპტი „წყალი“, კულტურის მოვლენა, სიმბოლო, სამყაროს ენობრივი სურათი, ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზი

თითქმის ყველაფერი, რაც ადამიანისთვის გარე სამყაროს შეადგენს, მათ შორის ის, რაც ყოფიერებასა და გრძნობებს შეეხება, გამოხატულია ენაში. ადამიანი ვერ გაიაზრება ენის გარეშე. სწორედ ენა აძლევს სახელს ყოველგვარ არსს: ის, რაც ხდება ენის ფაქტი, ამავდროულად ხდება კულტურის ფაქტიც. ფართო ეთნოგრაფიული მნიშვნელობით კულტურა არის იდეების, ტრადიციების, ცხოვრების სტილის, სამყაროს ხედვის, ეროვნული ხასიათის, ხალხის მენტალიტეტის სისტემა. ენაში გროვდება კულტურული გამოცდილება, სიტყვათა აზრობრივი ელემენტები ეპოქიდან ეპოქაში გადადის, ივსება კულტურული კონოტაციებით, მეტაფორიზდება და სიმბოლიზდება იმ ისტორიული კონტექსტების ფონზე, რომლებიც მათ წარმოშობს ან ინტერპრეტირებს. კულტურულად ათვისებული სიტყვის აზრი არის ასოციაციები, განცდები, სიღრმისეული „ნიშნის-შიდა“ სიმბოლოები, რომელიც სცდება ნიშნის რეფერენტთან პირდაპირ კავშირს და შემეცნებელი სამყაროს უსასრულობაში გადადის. ეს აზრები იზრდება, სიმბოლიზდება და ენის საშუალებით გადმოსცემს ადამიანური ცოდნის, კულტურის და ზნეობის სიღრმეს. პირდაპირ ნომინატიურ მნიშვნელობასთან ერთად ისინი ამა თუ იმ ხალხის სამყაროს ერთიანი სურათის ჩამოყალიბებაში მონაწილეობენ. გერმანელი ფილოსოფოსის ჰაიდეგერის აზრით, ყოფიერების ჭეშმარიტი არსის წვდომა ენის რეფლექსიით ხდება. ჰაიდეგერის მიხედვით, ფილოსოფიური განსჯისას ენას მუდმივად უნდა ვუგდოთ ყური, მათ შორის იმ სიტყვებს, რომლებსაც ყოველდღიურად ვიყენებთ. ასე შეიძლება გავიგონოთ ის, რასაც სიტყვები თავისთავად ამბობენ.

ამ ნაშრომში შეპირისპირების საგანია ყოფითი სიტყვა „წყალი“, რომელიც კულტურის უნივერსალიად გამსჭვალავს ნებისმიერი ხალხის სამყაროს

ენობრივ სურათს¹. წინა ნაშრომის მსგავსად, შედარებითი ანალიზის ემპირიული ბაზაა რუსული და ქართული სამყაროს ენობრივი სურათები.

ამოსავალი დებულება არის თეზისი იმის შესახებ, რომ შედარებისას უნდა იყოს რაღაც საერთო შესადარებელ ნაწილებს შორის. ფილოსოფიური თვალსაზრისით, ნებისმიერი ხალხის კულტურაში არსებობს რამდენიმე არსებითი მახასიათებელი: მრავალსახოვნება და ერთიანობა. ჯერ კიდევ V საუკუნის პირველ მესამედში ნეტარმა ავგუსტინემ ჩამოაყალიბა პრინციპი: მთავარში ერთიანობაა, მეორეხარისხოვანში-თავისუფლება, აქედან გამომდინარეობს განსხვავება, მრავალსახოვნება..

მოცემული ლინგვოკულტუროლოგიური ანალიზის მიზანია ერთიანში მრავალსახოვნების ძიება. კვლევის მეთოდოლოგია დაფუძნებულია უახლეს ლინგვისტიკაში მიღებულ მიდგომებზე: ლინგვოკულტუროლოგიური და ლინგვოკოგნიტური ანალიზის სინთეზზე (2). სიტყვა „წყალი“ კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე წარმოდგენილია მეცნიერული აბსტრაქციით, ანუ კონცეპტით.

ამ სტატიაში კონცეპტი გაიაზრება როგორც ენის მიერ ფორმულირებული და მეტყველებაში განხორციელებული ცნება, მაგრამ კონცეპტი უფრო მაღალი წყობის ერთეულია, ვიდრე მნიშვნელობის ნომინატორი. დ. ლიხაჩოვის ხატოვანი განსაზღვრებით, კონცეპტი კულტურის კოლტია ადამიანის შემეცნებაში; ის, რისი სახითაც კულტურა შედის ადამიანის მენტალურ სამყაროში, ამიტომ კონცეპტი თავის თავში შეიცავს უსაზღვრო დაზუსტებებს, აზრობრივ წახნაგებს, ინტონაციებს, ხატებს, შეფასებებს, განცდებს... კონცეპტები ლივლივებს სიტყვების და ცნებების თავზე და ერთობლიობაში ქმნის ადამიანს და მის სამყაროს.

კონცეპტი „წყალი“ ყოველი ხალხის ენობრივ სურათში საბაზოა. წყლის სტიქიის გააზრების უნივერსალიზმი დაკავშირებულია უპირველეს ყოვლისა თვით ამ ობიექტის ბუნებასთან. წყალი გასდევს ნებისმიერ ეპოქას, ყველა ცნებით ადამიანურ სტრუქტურას: კულტურულს, სოციალურს, პიროვნულს. ის სამყაროს სათავეებთანაა, იგი საწყისი მოცემულობაა, ამიტომ წყალი ერთ-ერთი უძველესი არქეტიპია ნებისმიერი კულტურის მატარებლის ცნობიერებაში. მისი არქაული გააზრებაა - გამჭოლი ხატი, რომელიც „გადაედინება“ დროში კულტურიდან კულტურაში და გაიაზრება როგორც კოორდინატი მოცემულ სისტემაში, ასევე-ახალ ხატებში, რომლებსაც ცალკეული კულტურა და ახალი ეპოქა ბადებს.

ლინგვისტური თვალსაზრისით კონცეპტი „წყალი“ ყალიბდება ენობრივი რეპრეზენტატორებით და სემებით, რომლებიც შეიძლება დანაწევრდეს სიტყვანომინატორის კომპონენტური მნიშვნელობის ანალიზის დონეზე. რუსული ენის ლექსიკონში (БТС-2000) წყალი წარმოდგენილია ხუთი ლსეჟ-თ: «Прозрачная бесцветная жидкость, образующая ручьи, реки, озера, моря и представляющая собой химическое соединение водорода с кислородом; 2. только мн. ч.: Минеральные источники, курорт с такими источниками; 3. Водное пространство, моря, реки и т. п., его пространство, уровень; 4. Чистота окраски, блеска, прозрачности драгоценного камня; 5. только мн. ч разг.: Жидкость, окружающая плод в течение беременности и предохраняющая его от толчков и давления благородного источника». სემათა ძირითადი ნაკრები შესაძლებელია წარმოვადგინოთ შემდეგი თანმიმდევრობით: სითხე+უფერო+გამჭვირვალე+სივრცე+ სისუფთავე.

შევადართო ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის (არნ. ჩიქობავას რედ.1960 წ.) მონაცემებს: წყალი-1) უფერული,გამჭვირვალე სითხე; იხმარება სასმელად, სარეცხად, საბანაოდ, სარწყავად; 2) ეს სითხე მდინარის, რუს სახით; 3) ქარვის ერთ-ერთი სახეობა; 4) ძვ. ფერი,ელვარება; მიმზიდველობა, შნო, ღაზათი. კომპონენტური ანალიზი იძლევა ცნების ძირითად სემათა შემდეგ რიგს ქართულ ენაში: სითხე+უფერული + გამჭვირვალე + სითხის სახეობა+შნო, ღაზათი, მიმზიდველობა (4).

¹ ეს სტატია არის გაგრძელება ნაშრომისა „ყოფითის სიმბოლიზაცია სამყაროს ენობრივ სურათში“, სადაც ანალიზის საგანს წარმოადგენდა ყოველდღიური ცნებები „პური,“ „ღვინო“, „მარილი“.

ბუნებრივია, რომ სიტყვათა მნიშვნელობის შედარებითი კომპონენტური ანალიზისას დომინირებს თანხვედრა ერთიანში, თუმცა, როგორც ზემოთ განვაცხადეთ, ჩვენ გვაინტერესებს ერთიანში მრავალსახოვნების ძიება. ამ პოზიციებიდან არსებითი გვეჩვენება შემდეგი:

1. ქართული ენობრივი ცნობიერება არ ამაგრებს სიტყვა „წყლის“ სამანტიკურ ველში მნიშვნელობა „სივრცეს“, მაგრამ როგორც ლექსიკონის საილუსტრაციო მასალიდან ჩანს, ამ აზრს გადმოგვცემს გართულებული სემით-„სითხის მრავალსახეობა“: მდინარის წყალი, რუს წყალი და ა. შ. ცხადია, რომ აღნიშნული განსხვავება დაკავშირებულია იმასთან, რომ წყლის სივრცეს რუსეთში აქვს ხარისხობრივად სხვა მასშტაბები საქართველოსთან შედარებით. ამიტომ სემა „სივრცე“ არ არის ქართული ლექსემის სემანტიკურ ველში;

2. ქართულ ენობრივ ცნობიერებაში მყარი მნიშვნელობის სახით მაგრდება სემა- შნო, ღაზათი, მომხიბვლელობა.(ლსვ4) არსებითია, რომ ლექსიკონში(ლსვ4-თან) არ არის აღნიშვნა გადატანითი მნიშვნელობის ან მისი სტილისტური დახასიათების შესახებ, მაგრამ არის აღნიშვნა (ძვ.). შესაბამისად, ისტორიულ პერსპექტივაში მომხდარმა რეალიის შეფასებამ მიგვიყვანა კატეგორიულ ძვრამდე, რაც მნიშვნელობის სახით მყარად დამაგრდა ცნების ლექსიკურ-სემანტიკურ ველში.

ვვარაუდობთ, რომ ეს სემა ქართულ ენაში მეორეული ნომინაციის აქტის შედეგია, წაშლილი „ხატოვანების“ სახესხვაობაა, ე. წ. „უხატოვნო“ წარმოშობილი მნიშვნელობაა (3, 12). მსგავს ლექსიკურ მოვლენებში მიღებულია თავდაპირველ მნიშვნელობასთან კავშირი აღდგეს ლოგიკურად გამონაწევრებული ნიშნის მიხედვით, რომელიც რელევანტური იქნება როგორც საწყისი, ასევე წარმოშობილი მნიშვნელობისა.. ეს შეიძლება იყოს მსგავსება ფორმით, ფუნქციით და ა. შ. ვვარაუდობთ, რომ ამ შემთხვევაში სიტყვა „წყლის“ საწყის მნიშვნელობასთან კავშირი რეალიზდება ფუნქციით მსგავსებაზე. განვმარტოთ: საქართველოში წყალი უპირატესად ჩქარი მთის მდინარეებია, რომლებსაც აქვთ ძალა და ენერჯია თვითონ გაიკვალონ გზა ქვებს შორის, მოხერხებულად აუარონ გვერდი ბუნებრივ წინააღმდეგობებს. ამ მდინარეთა ნაკადები მოქნილად უვლის გვერდს ლოდებს და მიისწრაფის წინ. მათში წყალი ბობოქრობს, ბრწყინავს, ის ცოცხალი და ძლიერია. ამიტომ ქართულ სამყაროს ენობრივ სურათში წყალთან დაკავშირებული ყველა ინტერპრეტატორი დაფუძნებულია წყლის დინამიურ სასიცოცხლო ძალაზე. ეს ფუნქციონალური კავშირები ლოგიკურად აღდგენადია და, როგორც წარმოჩინდება, რელევანტურია საწყისი წარმოშობი მნიშვნელობისა. ლექსიკონში მეორეული ნომინაციის აქტის აღნიშვნის არარსებობა მიუთითებს დიაქრონიულ დონეზე წარმიქმნილ სემანტიკურ ტრანსპოზიციებზე, რომელიც გამყარებულია ქართულ ენობრივ ცნობიერებაში და შემოაქვს განწყობების მთელი რიგი, რომელიც მიღებულია მოცემულ კულტურაში. ასე, მაგალითად: ... „ნეტა რასა იქმს ქალიო, ჩემი ღხინი და ჯავარი, ჩემი სოფლისა წყალიო?“ (რუსთაველი). ეს მაგალითი ამტკიცებს ე. სეპერის ცნობილ აზრს, რომ განსხვავებები, რომელიც ერთი ხალხისათვის გარდაუვალია, შესაძლებელია სრულიად იგნორირებული იქნას სხვა ტიპის კულტურის ენებში. აღნიშნავთ, რომ სტატიაში საუბარია იმ განსხვავებებზე, რომლებიც ორივე ლინგვოკულტურაში „წყლის“ ცნების გააზრების თანხვედრის ფონზე ვლინდება.

სხვადასხვა კულტურაში წყალი უნივერსალური ბირთვული კონცეპტია. ამიტომ ბუნებრივია, რომ მსოფლიოს ხალხებს აქვთ უამრავი ანდაზა და გამონათქვამი, რომლებიც კონცეპტუალურად დაკავშირებულია ცნება „წყალთან“. შედარებითი ანალიზის ამ დონეზე შესაძლებელია გამოვავლინოთ როგორც საერთო, ისე უნიკალური: შდრ. რუს. топочь воды» და სინონიმური ქართ. „წყლის ნაყვ“

წყლის სტიქიის აღქმის უნივერსალიზმის სათავე უნდა ვეძებოთ არქაულ მსოფლადქმაში. წყლის არქაულ გააზრებას დროთა განმავლობაში ედება

პირველი ფილოსოფიური დასკვნები. სამყაროს ერთ-ერთ პირველ ფილოსოფიურ გააზრებაში, თაღეს მიღეთელთან, წყალი სამყაროს დასაწყისი და დასასრულია: „ყველაფერი წყლიდან ჩნდება და წყალშივე იშლება” (2, 109).

წყალს უამრავი ფორმა აქვს: ოკეანე, ზღვა, ტბა და მდინარე, ნაკადული, ჭაობი. იგი გამჭვირვალე და სუფთაა, ანკარაა. ასეთი წყალი კლავს წყურვილს, სიცოცხლეს ანიჭებს ადამიანსა და დედამიწას. ამგვარ აღქმამდე მიდის წყლის საწყისის ნათელი, განმწმენდი სიმბოლიზაცია. ასეთი წყალი სიცოცხლეა. მაგრამ წყალი შეიძლება იყოს მღვრიე, ჭუჭყიანი, ბობოქარი. მაშინ მას ნგრევა და სიკვდილი მოაქვს. აქედან გამომდინარეობს მსოფლიოს თითქმის ყველა ენაში წყლის სტიქიის მიმართ დაფიქსირებული ორმაგი დამოკიდებულება, ეგზისტენციალური კვანძი, რომელშიც ინასკეება ორი ყველაზე მძაფრი ცნება-სიცოცხლე და სიკვდილი.

მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, უნიკალური, მხოლოდ რუსული ენობრივი ცნობიერებისთვის დამახასიათებელი არის სამყაროს ენობრივ სურათში დამაგრებული ოპოზიცია «живая – мертвая» вода. ზღაპრულ მოტივებში ასეთი წყალი გამოიყენება როგორც განმაკურნებელი ძალა. ამასთან, პარადოქსია ის, რომ რუსულ ჯადოსნურ ზღაპრებში განმაკურნებელი ძალა აქვს როგორც ცოცხალ, ასევე მკვდარ წყალს. საერთოდ რუსულ ფოლკლორში ცნება «живая вода» დამაგრებულია მდინარეების, წყაროების, ნაკადულების წყალზე, ანუ მოძრავ წყალზე, ხოლო ცნება «мертвая вода» – ჭაობებისა და დამდგარი წყალსაცავების წყალზე (4). სიმბოლიზაციის ვექტორი შეიძლება ასეთი სახით წარმოვიდგინოთ: წყალი → სიცოცხლე → სიკვდილი.

კულტუროლოგიური თვალსაზრისით საინტერესოდ გვეჩვენება ის ფაქტი, რომ ქართულ ენობრივ ცნობიერებაში როგორც დომინანტური დახასიათება მაგრდება წყლის ცხოველმყოფელი საწყისი. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს უნიკალური, რუსული სამყაროს ენობრივ სურათში გამოვლენილთან შედარებით, წყლის თვისებების ხარისხობრივად სხვა სიმბოლიზაციის ვექტორი. წყლის განმწმენდი ძალის სემანტიკას აქ ედება პლასტი: წყალი- მადლია. ადლი – ზეცით მოვლენილია, ეს მფარველობაა, დახმარებაა, დამშვიდებაა. ამგვარად, ბუნების ობიექტი გაიაზრება და ამოიზრდება ხალხის მენტალიტეტში როგორც რაღაც შეუფასებელი, განსაკუთრებული, სიმშვიდის, წყალობის, შეწყალების მომტანი. სემანტიკური გარდასახვის შედეგად ქართულ სამყაროს ენობრივ სურათში წყალი გახდა ხატი, რომელიც აყალიბებს სემანტიკურ ველს ადამიანის სულიერი და სოციალური ცხოვრებიდან: „წყალობა/გულმოწყალება”. სიმბოლიზაციის ვექტორი: წყალი- მადლი, წყალობა, შეწყალება. მიემართოთ ენის მონაცემებს: წყალი, შეწყალება, წყალობა, მოწყალება, საწყალი, მწყალობელი, შემწყალე, გულმოწყალე, უფალო შემოწყალე. ნიშანდობლივია აგრეთვე კოლოკაცია „წყალი მიტვეებისა”.

კონცეპტი თავის თავში მოიცავს წყლის როგორც ბუნების ობიექტის თვისებებს, ასევე მის სიმბოლიკას, რომელიც გამჭოლ ღერძად აღწევს ადამიანურ კულტურაში. მამარდაშვილი-პიატიგორსკის განსაზღვრებით, წყალი შეიძლება გაგებულ იყოს როგორც ფილოსოფიური ცნება „მსოფლიო მოვლენა” (5). ეს ისეთი მოვლენაა, რომელიც დგას ხაზებზე და ეს ხაზები გამსჭვალავს ნებისმიერ ეპოქას, ნებისმიერ ადამიანურ სტრუქტურას: კულტურულს, სოციალურს, პიროვნულს. ასე, წარღვნა არის წყლით რღვნა, წყალდიდობა, ანუ ბუნებრივი მოვლენა. მაგრამ ადამიანურ ცნობიერებაში არსებობს აგრეთვე სიმბოლო-წარღვნა და ეს უკვე მსოფლიო მოვლენაა, რომელიც წარმოდგენილია კაცობრიობის კულტურაში. ასეთი სიმბოლოა, მსოფლიო მოვლენაა წყალი- განწმენდა, წყალი- აღორძინება.

მიუუახლოვდით რა წყლის განმწმენდ სიმბოლიკაზე მსჯელობას, შევჩერდეთ ჯ. ტრესიდერის თეზისზე, რომელიც მას მოჰყავს სიმბოლოთა ლექსიკონში. ტრესიდერის მიხედვით, „სამყაროს შექმნის შესახებ ცნობილ ყველა ლეგენდაში სიცოცხლე

წარმოიშვა პირველქმნილი წყლებისგან /.../ ითვლებოდა, რომ სუფთა წყალს, განსაკუთრებით ცვარს, წყაროს და წვიმის წყალს აქვს განმაკურნებელი თვისებები და არის ღვთის წყალობის ფორმა, დედამიწის მადლი (წყაროს წყალი) ან ზეციური ღმერთების ძღვენა (წვიმა და ნამი)” (6). ამ აზრის განვითარებისას, ტრესიდერი მიუთითებს განსაკუთრებულ, მოწიწებულ დამოკიდებულებაზე წყლის განმწმენდი ძალის მიმართ იმ ქვეყნების რელიგიებში, სადაც წყლის მარაგი მწირი იყო. (იუდეისტური, ქრისტიანული და ინდური განწმენდის ან ნათლობის რიტუალები). მაგრამ მკვლევარის ეს აზრი რამდენადმე პოლემიკურია.

როგორც ცნობილია, საქართველოს ტერიტორიაზე უხვად ჩამოედინება მყინვარებიდან წამოსული სუფთა ნაკადები. ამასთანავე, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ქართული ენის მონაცემები მოწმობს, რომ ისევე, როგორც გვაღვიან რეგიონებში, წყალი ქართველებისთვის უპ. ყოველისა წყალობაა, მადლია, უდიდესი ძალაა. ნალოგიურად – სამყაროს რუსულ ენობრივ სურათშიც. რუსეთს, თავისი უსახვერო, წყლით დაფარული სივრცეებით, ვერანაირად ვერ მივაკუთვნებთ მსოფლიოს გვაღვიანი, მშრალი რეგიონების რიცხვს. მიუხედავად ამისა, წყალი აქაც გაიაზრება ზოგადსაკაცობრიო, უნივერსალურ ჭრილში.

ამიტომ, ტრესიდერისეული უნივერსალური შეფასებას ახსნა წყლის რესურსების სიმწირით, ჩვენი აზრით, ვერ მოიცავს მოვლენის სრულ სიღრმეს და ამ არგუმენტის გაზიარება მხოლოდ ნაწილობრივ შეიძლება.

არქაულ და მითოლოგიურ კოსმოსში ოთხი სტიქია – წყალი, ცეცხლი, ჰაერი და მიწა – არის სამყაროს შექმნის საწყისი ელემენტები. ეს ოთხი სტიქია შეიძლება აღიწეროს როგორც სამყაროს თავდაპირველი მოდელი, როგორც ძირითად სამანტიკურ ურთიერთდაპირისპირებათა ნაკრები, რომელსაც აქვს მსოფლიოს ხალხებისთვის პრაქტიკულად უნივერსალური ხასიათი. ეს უძველესი კონცეპტებია, მათი კავშირი არქეტიპური ცნობიერების დონეზე ვერიფიცირდება ქართული კოლოკაციით „მიწა-წყალი“ (სამშობლოს მნიშვნელობით) ან, მაგალითად, რუსული ფოლკლორული სენტენციით: «Царь огонь да царица водица». უძველესი ადამიანისთვის წყალი არის პირველსტიქიის დამაკავშირებელი ელემენტი: „წყლის და მიწის კავშირი ქმნის ნახელს, მასალას ძერწვისთვის, შემოქმედებისთვის...“, ხოლო „წყლის და ცეცხლის კავშირი- მხურვალე სინოტივის მატერიალურ ხატს, რომელიც კოსმოგონიურ თეორიებში ბადებს ცხოვრების ყველა ფორმას“ (7).

მსოფლიო წესრიგში წყლის სტიქიის უძველეს ადგილზე ცნობიერებაში მიუთითებს მრავალი არქეტიპული მეტაფორა და ხატი მსოფლიო კულტურაში: დროის მდინარე, ყველაფერი მიედინება, ყველაფერი იცვლება; ერთსა და იმავე მდინარეში ორჯერ შესვლა არ შეიძლება... უფრო გვიანდელ, შესაქმის ბიბლიურ სურათში, წყალი მოთავსებულია სამყაროს სათავეებთან: „მიწა იყო უსახო და უდაბური, ბნელი იღო უფსკრულზე და სული ღვთისა იძვროდა წყლებს ზემოთ“ (დაბ. 1.1).

წყალი, აკავშირებს რა სტიქიებს, არ კარგავს თავის პირველქმნილ სისუფთავეს. სუფთა წყლის ხატი ადამიანური ყოფის დიდებული და უსასრულო სიმბოლური ფასეულობაა. როგორც ნ. გ. კრასნოიაროვა თავის კულტუროფილოსოფიურ ნარკვევში წერს: „სუფთა წყლის ხატის აზრობრივ შეფერილობებს შორის არის მისი სიანკარე, რომელსაც შემოაქვს ბუნებასა და ადამიანში განწმენდა. განწმენდის რიტუალებს, როგორც აღორძინების პროცესს, აქვს ღირებულება და მნიშვნელობა. განწმენდის გზით ადამიანი უერთდება რაღაც სასიცოცხლო ამალორძინებელ ძალას, რომლითაც სავსეა სითხის ყოველი წვეთი.“(7)

ცალკეული რეგიონის კულტურის ტრადიციებში და სხვადასხვა ეპოქაში წყალი მონაწილეობს ადამიანის ერთი მდგომარეობიდან მეორეში საკრალური გადასვლის რიტუალებში. ქრისტიანობაში წყალი ნათლობის, ადამიანის ქრისტეში ახალად დაბადების სიმბოლოა.

ყოველივე ზემოთქმული, ქართული და რუსული ენის მონაცემთა ერთობლიობით, გვაძლევს უფლებას დავასკვნათ, რომ ცალკეულ რეგიონში წყლის რესურსების სიუხვე ან სიმწირე არ წარმოადგენს წყლის შეფასების ერთადერთ და წამყვან კრიტერიუმს. ენობრივ ცნობიერებაში წყლის უნივერსალური

შეფასებითი დახასიათება ამოდის არქაული მითოლოგიური მსოფლადქმედან. ქართული და რუსული ენების სამყაროს სურათში ამ არქაულ პლასტს შემდგომში ედება კულტურულად ათვისებული მნიშვნელობების ახალი შრე, ქრისტიანობასთან ერთად მოსული აღმოსავლეთიდან, სადაც, როგორც ტრესიდერი აღნიშნავს, წყლის მარაგი მწირია. ასე, თანდათან, ქართულ და რუსულ ყოფით ენობრივ ცნობიერებაში წყალი გადაიზრება და მაგრდება როგორც განწმენდის და აღორძინების ქრისტიანული სიმბოლო.

წყალი, წარმოადგენს რა ერთ-ერთ საკვანო სიტყვას სამყაროს ენობრივ სურათში, შეიცავს კულტურულად დამუშავებული ობიექტის განსხვავების ელემენტებს, რაც განპირობებულია „სიმბოლური რეალობის“ ჩამომყალიბებელი ფაქტორების ზემოქმედებით, რომლის ფონზეც ხდება ადამიანის ცნობიერებაში ყოფიერების ცნების სხვადასხვა პლანის ფიქსაცია. განსხვავება რეალების კულტურულ დამუშავებაში აისახება სემანტიკაში, სიტყვის კულტურულ კონოტაციასა და სიმბოლიზაციაში. ცნება „წყლის“ კულტურული დამუშავების შეჯამებისას კვლავ ვისარგებლოთ ნეტარი ავგუსტინეს სიტყვებით: მთავარში-ერთიანობაა, მეორესხარისხოვანში-თავისუფლება, აქედან – განსხვავება, მრავალსახოვნება...

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ЛИХАЧЕВ Д. С. (1993): Концептосфера русского языка// Известия Российской Академии наук. Серия литературы и языка. Т. 52., №1;
2. Фрагменты ранних греческих философов. (1989): Ч. I. М.;
3. ВИНОГРАДОВ В. В. (1953): О некоторых вопросах русской исторической лексикологии. // Известия Академии наук СССР. Отделение литературы и языка. Т. 12, вып. 3;
4. ВИНОГРАДОВА Л. Н. Оппозиция «живой – мертвый» в фольклоре и народной культуре славян. Режим доступа: <http://www.velesovkrug.nm.ru/iskania/isk032.htm>;
5. МАМАРДАШВИЛИ М. К., (1997): Пятигорский А. М. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании. символе и языке. М.;
6. ТРЕССИДЕР ДЖ. (2000): Словарь символов. М.;
7. КРАСНОЯРОВА Н. Г. (2006): Природа как концепт культуры: опыт культурофилософского очерка реки, воды, потока. //Гуманитарные исследования. Ежегодник : Межвузовский сб. науч. Трудов. Омск : ОмГПУ, . - **Вып. 11**;
8. КАССИРЕР Э. (1998): Избранное. Опыт о человеке. – М.;
9. ХАЙДЕГГЕР М. (1993): Время и бытие/Статьи и выступления. М.;
10. WIERZBIŃSKA ANNA (1992): Semantics, Culture, and Cognition: Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations. - Oxford: Oxford University Press;
11. СЕПИР Э. (1993): Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.;
12. Большой толковый словарь русского языка. (2000): СПб.;
13. ЧИКОБАВА АРН. (1960): Толковый словарь грузинского языка. Тб.;
14. ДАЛЬ В. И. (1984): Пословицы и поговорки русского народа. М.;
15. ОРБЕЛИАНИ С.-С. (1991): Лексикон грузинский. Тб.

ИНТЕРФЕРЕНТНЫЕ ОШИБКИ УЧАЩИХСЯ-ДАГЕСТАНЦЕВ В УПОТРЕБЛЕНИИ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНЫХ КОНСТРУКЦИЙ

Л.А. Зайналова

kavsarats@yandex.ru

Дагестанский научно-исследовательский институт педагогики им. А.А. Тахо-Годи (ДНИИП)

6. Современные технологии обучения иностранным языкам

В русском языке предлоги выполняют важную функцию в оформлении устной и письменной речи. Не менее важна их роль и в дагестанских языках. В нашей статье мы даём краткую сопоставительную характеристику роли некоторых предлогов русского языка и послелогов лезгинского языка – одного из коренных языков народов Дагестана. Различия в выражении предложно-падежных конструкций русского языка, их несоответствие значениям послелогов родного языка является одной из причин интерферентных ошибок учащихся-лезгин. Знание этих особенностей, на наш взгляд, помогает преодолению интерферирующего влияния родного языка и способствует повышению грамотности учащихся.

Ключевые слова: *предлог, главное и зависимое слово, предложные конструкции*

Предлог иногда является основным грамматическим средством выражения смысловых отношений, хотя самостоятельной синтаксической функции не выполняет. [Магомедов 1993: 3].

Предлог – служебная часть речи. Он связан с существительными и местоимениями. Каждый предлог имеет свое значение, а значит, и несет в себе определенный смысл.

В предложном словосочетании главное слово чаще бывает выражено глаголом (но может также быть существительным, прилагательным и наречием), а зависимым словом, которое при помощи предлога и падежного окончания подчиняется главному слову, служит имя существительное и другие слова с предметным значением: *опасность для жизни, опасный для жизни, опасно для жизни; опасность для всех, опасный для слабых, опасно для неподготовленных* и т.д.

Предлоги, передавая сложные и многообразные отличия между явлениями и событиями, невольно и сами участвуют в этих отношениях, несут в себе конкретный смысл.

Таким образом, предлоги всегда связаны с определенным падежом. При этом большинство предлогов связано только с каким-нибудь одним падежом: *к* (чему?) *подойти к школе - мектебдин патав атун* – Д.п.; *у* (чего?) *находиться у моря- гьуьлуьн патав хьун* – Р.п.; *при* (чем?) *открыться при институте - институтда ахъаюн* – П.п. и т.д. и лишь немногие предлоги могут иметь связь сразу с несколькими падежами: *в* (чем?) *указать в докладе* П.п.- *докладда къалурди*; *во* (что?) В.п.- *верить в правду – авайвилехъ инанмиш хьун*; *на* (чем?) П.п.- *находиться на столе – столдал хьун*, *на* (что?) В.п.- *идти на урок – тарсуниз фин*; *о* (чем?) П.п.- *говорить об урожае – бегьердикай рахун*, *обо* (что?) *удариться о камень – къванце акьун* – В.п.

У дагестанских учащихся возникают значительные трудности в овладении предложными конструкциями русского языка. Обусловлено это во многом тем, что один и тот же русский предлог употребляется с несколькими падежами. Например, предлог *с* употребляется с тремя падежами: родительным, винительным, творительным.

Незнание различий в системе глагольного управления слов в русском и лезгинском языках служит также причиной разнообразных, но типичных для учащихся-лезгин ошибок в составлении предложных глагольных словосочетаний с существительными в косвенных падежах.

Анализ позволяет выделить следующие типы ошибок.

Неправильное употребление падежных окончаний. Связано это с тем, что в родном, лезгинском, языке около 18 падежей. Из них четыре общеграмматические (именительный, эргативный, дательный, родительный), а 14 остальных - местные падежи.

Именительный падеж в лезгинском языке, как в русском языке, представляет собой чистую основу без падежных аффиксов. В дагестанских языках, например, в лезгинском, от именительного падежа образуется форма активного (эргативного) падежа, которая в свою очередь служит для образования всех других падежных форм.

Родительному падежу русского языка в лезгинском языке соответствует талукъвилин падеж. Он образуется путем прибавления к форме эргативного падежа аффикса **н**. Например: *выползти из-под камней – къванцин кІаникай хкІечІна, вернуться с концерта – концертдай хтун.*

Для предупреждения ошибок данного типа предлагаются различные виды упражнений. Например, упражнение на узнавание: указать с каким падежом употребляется предлог *с* в словосочетаниях и предложениях.

1. Вставьте вместо точек пропущенные буквы, укажите падеж существительных, употребляемых с предлогом *с*.

С восток... наносило то низкие черные тучи, то холодный дым пожара. С судьбо... родины я слил судьбу свою. Любо глянуть с середин... Днепра на высокие горы, широкие луга. Незнакомец с удивлен... посмотрел ему вслед.

2. Поставьте слова, заключенные в скобки, в нужном падеже.

Кто к нам с (меч) придет, тот от меча и погибнет. О, смелый Сокол! В бою с (враги) истек ты кровью. День был прекрасен, с (море) дул свежий ветер. С (оружие) играть нечего. Свежий утренний ветер чуть-чуть подул с (север).

Неправильное употребление предлога с творительным падежом. Ошибки такого рода обусловлены тем, что в русском языке существуют предложные и беспредложные конструкции с творительным падежом. Значениям творительного падежа русского языка в лезгинском соответствуют различные формы основных и местных падежей, например:

*спрятаться за домом – квалин къулухъ чубьнухъ хъана,
стало жарко, как перед дождем – чими хъанва марфадин вилик хъиз.*

Для предупреждения ошибок этого типа наиболее эффективными являются упражнения на перевод словосочетаний и предложений с лезгинского языка на русский: пенжердин винел куърсарна – повесить над окном

*чили кІаникай хкудун – добывать под землей
жить с матерью – дидедихъ галаз яшамии хъун
есть ложкой -*

При этом следует обратить внимание учащихся на то, что в русском языке предлог *с* не употребляется с творительным падежом в значении инструмента действия, что нельзя сказать о послелогох, которые употребляются в лезгинских вариантах. Для закрепления навыков можно предложить следующие упражнения.

1. С данными в скобках словами составьте словосочетания, употребите, где нужно, предлог *с*.

Советовать (мать, брат, сестра); советоваться (мать, брат, сестра); встретить (товарищ, мальчик, пионеры); встретиться (товарищ, мальчик, пионеры); поздравить (учительница, друг, родители); поздороваться (учительница, друг, родители).

2. Переведите на лезгинский язык следующие предложения. Объясните, в каких случаях употребляется предлог *с*.

Пошел в школу с соседским мальчиком.

Вышиваю шелковой ниткой.

Дружу с младшим братом.

Рисую новыми карандашами.

Мою руки с мылом.

Смещение предлогов. Например: *Свет сияет с (из) Москвы. С (из) общежития виден красивый стадион. С (от) нас требуют представить работу. Туфельки с высокими каблуками (на высоких каблуках).*

Данные ошибки свойственны не только учащимся-лезгинам, но и носителям других языков, в том числе и русского.

Наиболее часто в речи учащихся наблюдается смешение предлогов *с* и *из*, определяющих различные функции действий в пространстве: предлог *с* – движение с поверхности, *из* – движение изнутри чего-либо. Например: *сойти с лестницы, выйти из комнаты, снять с полки, вырвать из земли*. Эти предлоги антонимичны предлогам *на, в*. Предлог *на* имеет значение «на поверхность», предлог *в* – «внутри». Такое соотношение, как отмечает Н.И. Астафьева [Астафьева 1974: 1], наблюдается почти без исключения и может служить методическим ориентиром для правильного употребления нужного предлога. Например: *поехать в город (шегьердиз финн) – выехать из города (шегьердай хьфин); на работу (квалахал) – с работы (квалахдилай)*.

Также предлог *с* может быть заменен предлогом *от* в причинном значении. Большинство исследователей относят их к стилистическим синонимам. Предлог *с* употребляется обычно в разговорных конструкциях, например: *с горя – от горя, с тоской – от тоски*. Предлог *с* может заменить предлог *от* при выражении внутренней причины глагольного действия. В.С.Бондаренко подчеркивает [Бондаренко 1961: 2], что в предложениях *У Даши от страха похолодела спина* и *Она чуть не плакала от досады* замена предлогов возможна.

В выражениях *голова болела от зноя* и *пальцы замерзали от мороза* – внешняя причина глагольного действия, поэтому замена на предлог *с* недопустима.

Такие конструкции могут провоцировать ошибки у учащихся, недостаточно владеющих русским языком.

Для предотвращения данного типа ошибок можно предложить следующие виды упражнений:

1. Перепишите, выбирая из скобок нужный предлог.

(С, из) галереи видно было море. Тропинка спускалась (с, из) горы. На совещание приехали виноградари (с, из) Молдовы, Дагестана, Грузии.

2. Вставьте вместо точек пропущенные предлоги.

Выехать... города, приехать... дачи, спуститься... горы, выйти... комнаты, снять... полки, вырыть... земли, вынуть... ящика, срисовать... книги.

Таким образом, при усвоении конструкций с предлогами, в частности с предлогом *с*, дагестанские учащиеся допускают несколько типов ошибок. К ним относятся: неправильное употребление падежных окончаний в сочетаниях предлога *с* с существительными; употребление предлога *с* в тех конструкциях, где он не нужен, смешение предлогов, замена одного предлога другими. Первый и второй типы обусловлены межъязыковой интерференцией, третий связан с синонимией предлогов русского языка. Преодолевать эти ошибки помогают различные виды упражнений, которые выполняются на уроках русского языка.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. АСТАФЬЕВА Н.И. (1974): Предлоги в русском языке и особенности их употребления. Минск, С.31-32;
2. БОНДАРЕНКО В.С. (1961): Предлоги в современном русском языке. М., С. 36-37;
3. МАГОМЕДОВ Г.И. (1993): Изучение в лезгинских школах синтаксических связей слов в русском языке. Махачкала, С. 41.

ჟურნალისტურ ჟანრთა თანამედროვე ინტერპრეტაცია

თ. ზაქარაშვილი

tizaka@mail.ru

9. ჟურნალისტიკა და საზოგადოება

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

In journalism facts, events, problems are expressed by the specific forms - genres. The most important thing about the genre is its function and aim. Its character is defined by the nature of the event, the author's goal and attitude to the event. The content and form of journalistic texts defines its genres.

Journalism today is personified. Modern authors not only retranslate the given information but also make own interpretations. Nowadays people are more and more interested in the author's point of view and thoughts. In modern world when we are overwhelmed by the information, not only news is interesting but its "wrapping" as well.

Another characteristic feature of the modern journalism is its constant dialogue with public, which means its interest and reaction to the received information.

В журналистике факты и явления передаются специфическими формами – жанрами. В статье рассматривается современный подход к жанрам публицистики, их современная классификация. Жанр – оптимальная форма решения творческой задачи, стоящей перед журналистом, и в отличие от текста, он детерминирован: выбор жанра определяет цель, лежащую в основе решения любой творческой задачи.

Журналистика наших дней персонифицируется. Журналист является не только ретранслятором информации, но и ее интерпретатором. Журналистские выступления приобретают личностный характер. Это обусловлено и тем, что в условиях обилия информации главное – распространить не только новость, а новость, «упакованную» в публицистический текст.

საკვანძო სიტყვები: ჟანრთა გადაფასება, პერსონიფიცირება, დიალოგის რეჟიმი, განზოგადება

ჟურნალისტიკა საზოგადოებრივი აზრის ასახვისა და ჩამოყალიბების საშუალებაა. ცხოვრებისეულ სინამდვილეს ის სხვადასხვა ხერხით წარმოაჩენს. აქტები და მოვლენები ჟურნალისტიკაში სპეციფიკური ფორმებით – ჟანრებით გამოიხატება. ნებისმიერი ჟანრი გარკვეული ამოცანის გადაწყვეტას ემსახურება და გამოირჩევა მისთვის დამახასიათებელი სტრუქტურულ-კომპოზიციურ ნიშანთა ერთობლიობით. ჟანრის რაგვარობას განსაზღვრავს მოვლენის ხასიათი, ამ მოვლენისადმი ავტორის დამოკიდებულება და მის წინაშე დასახული ამოცანა. ამოცანათა მრავალფეროვნება წარმოშობს ჟანრთა მრავალფეროვნებას.

ჟურნალისტური ტექსტების ჟანრებად დაყოფა ემყარება შინაარსს და ფორმას. შინაარსში მასალათა დანიშნულება და განზოგადება-დასკვნათა მასშტაბები იგულისხმება, ფორმაში კი ლიტერატურულ-სტილისტიკური საშუალებები.

ჟურნალისტიკის ჟანრების დანიშნულება სინამდვილის ასახვის 3 ძირითად ხერხს განსაზღვრავს, ესენია:

- ფაქტების შეტყობინება
- ფაქტების და მოვლენების ინტერპრეტაცია.
- ფაქტების და მოვლენების პუბლიცისტურად გაშლა.

ტრადიციულად მკვლევართა ერთი ნაწილი ჟანრებს ჟურნალისტიკაში ახარისხებს საინფორმაციო, ანალიტიკურ და მხატვრულ-პუბლიცისტურ ჯგუფებად. გასულ წლებში თითოეულ ჟანრს ერთგვარი იერარქია ახასიათებდა: მოწინავე სტატია „ნომრის დროშად“ იყო მიჩნეული, ფელეტონი – „ჟანრების მეფედ“, კორესპონდენცია – „ცხოვრების ნაწილად“. ყველა მათგანს განსაკუთრებული ადგილი ჰქონდა განსაზღვრული საგაზეთო ფურცლებზე და სისტემატურობა ახასიათებდა. ნარკვევი საზეიმოდ იბეჭდებოდა მეორე-მესამე გვერდის „სარდაფში“; საერთაშორისო მიმოხილვა – ყოველკვირეულად, ეკონომიკური – თვეში ერთხელ,

პრესის მიმოხილვა – ყოველთვიურად, რეცენზია – ერთი-ორჯერ თვეში ბოლო გვერდზე. ყველაფერი მკაცრად იყო გათვლილი და განსაზღვრული.

წინამორბედისგან მკვეთრად განსხვავდება პოსტსაბჭოური ჟურნალისტიკა. ღირექტიული, ერთფეროვანი, იდეოლოგიზირებული პრესა უფრო ლაღი და თავისუფალი გახდა. სტილისტიკაც შეიცვალა.

დღევანდელი პუბლიცისტიკა პერსონიფიცირებულია. თანამედროვე ავტორი ინფორმაციის არა მხოლოდ უსახური რეტრანსლატორი, არამედ ინტერპრეტატორი არის. დღეს აუდიტორიას აინტერესებს კონკრეტული პირის, ინდივიდის ხედვა და ნააზრევი. პუბლიკაციები სულ უფრო პიროვნულ ხასიათს ატარებს. ბევრი ჟურნალ-გაზეთი ამ გარემოებას გაფორმების ხერხებითაც ასახავს, წაუმძღვარებს რა ტექსტს ჟურნალისტის ფოტოს.

ინფორმაციის სიუხვის პირობებში ღირებული არა მხოლოდ ახალი ამბავია, არამედ პუბლიცისტურ ტექსტად „შეფუთული“ ახალი ამბავი. პუბლიცისტური ტექსტი კი ორკუხიან აქლემს გვაგონებს: პირველი კუხი ფაქტია, მეორე – ჟურნალისტის დამოკიდებულება ფაქტისადმი.

დღევანდელი ჟურნალისტიკის კიდევ ერთი განსაკუთრებულობა იმაში მდგომარეობს, რომ ის აუდიტორიასთან დიალოგის რეჟიმში მუშაობს. დიალოგი მრავალხმიანობას წარმოშობს და სუბიექტურობის ეფექტს ქმნის. საზოგადოებასთან დიალოგი გულისხმობს მის რეაქციას მიღებულ ინფორმაციაზე, მისდამი ინტერესს. ჟურნალისტური ტექსტი ყურადსაღები და საინტერესო იმ შემთხვევაში იქნება აუდიტორიისთვის, თუ პუბლიცისტი ფაქტს არა უბრალოდ მიაწვდის მას, არამედ ორიგინალურად, გონებამახვილურად, დამაინტრიგებლად წარმოუდგენს.

ავტორი ისეთ ტექსტებს სთავაზობს საზოგადოებას, რომლებიც აღარ პასუხობს ჟანრის (ვიწრო გაგებით) მოთხოვნებს. ცნება „ჟანრს“ თანამედროვე ჟურნალისტიკაში ცნება „ტექსტი“ ჩაენაცვლა. უპირველესად იმიტომ, რომ მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ორგანიზაციის ძველ სისტემასთან ერთად წარსულს ჩაბარდა ჟანრთა ადრე არსებული კლასიფიკაცია. ჟანრთა გადაფასება მოხდა. ზოგიერთი ჟანრი – ნარკვევი, ფელეტონი, მოწინავე სტატია – პრაქტიკულად გაქრა საგაზეთო ფურცლებიდან. ინტერვიუ, კომენტარმა, ესემ კი პირიქით, გაიმყარეს თავიანთი პიზიციები. ჟანრობრივი საზღვრების „გადახარისხების“ შედეგად ინტერვიუ, კორესპონდენცია, რეპორტაჟი, ანგარიში აღარ მიიჩნევა მკაცრად საინფორმაციო ან ანალიტიკურ ჟანრებად. ფართოდ დამკვიდრდა მასშედილაში „პიარული“ და სარეკლამო ტექსტები. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა თანამედროვე თეორეტიკოსები და პრაქტიკოსები ახალ ჟანრებად ასახელებენ ჟურნალისტურ გამოძიებას, ვერსიას, პრეს-რელიზს, ინფოტეიმენტს. კომუნიკაციური სფეროს გაფართოებამ და ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების დამკვიდრებამ ჟანრების უნიფიცირების წინაპირობები შექმნა. მოხდა ესეს, კომენტარის და ფელეტონის ნიშნების შერწყმა, შედეგად ახალი ჟანრი „სვეტი“ ჩამოყალიბდა. ინტერვიუ ნარკვევის აზრობრივი საზღვრები მოიცვა.

პოსტსაბჭოურ სივრცეში მიმდინარე პროცესებმა პრინციპულად შეცვალა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა ხასიათი. ძირეულად გარდაიქმნა ურთიერთობები კომუნიკაციური სისტემის შიგნით: „სინამდვილე – ავტორი – ნაწარმოები – აუდიტორია“. ეს სისტემა ჩაკეტილი, დინამიური და მუდმივად განახლებადია. „სინამდვილე“ – ფაქტი, მოვლენა, ხასიათი – შინაარსობრივად გაფართოვდა. არსებული სამყარო დინამიურია, ჟურნალისტის ამოცანაც ამ დინამიკის სრული ასახვაა. რაც შეეხება ავტორს, ის შეთავაზებული თავისუფლების პირობებში სიამოვნებით წარმოაჩენს საკუთარ შეხედულებებს მოვლენებზე. შედეგად ხდება კომენტარის სტატუსის ამადლება, წინა პლანზე წამოწევა, სტატიის ნაირსახეობიდან მისი დამოუკიდებელ ჟანრად გადაქცევა.

თანამედროვე აუდიტორია აქტიურად ზემოქმედებს მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებზე გამოქვეყნებულ მასალათა რეიტინგის საშუალებით. სოციოლო-

გიური კვლევები მოწმობს, რომ საზოგადოებას ნაკლებად აინტერესებს მასალების ჟანრობრივად გადაწყვეტა, მათთვის თემატიკა უფრო აქტუალურია.

ჟანრი პუბლიცისტიკის წინაშე მდგარი შემოქმედებითი ამოცანის ოპტიმალური ფორმაა და ის მკაცრად დეტერმინირებულია. მიზანი, რომელიც ნებისმიერი შემოქმედებითი ამოცანის გადაწყვეტას უდევს საფუძვლად, ჟანრის არჩევანს განაპირობებს. ჟანრის დეტერმინიზმი (განპირობებულობა) უკავშირდება:

- აღსაწერი ან გამოსაკვლევი ფაქტის ობიექტურ თვისებებს
- ავტორის და გამომცემლობის მიერ გადასაწყვეტ კონკრეტულ ამოცანებს
- ჟურნალისტიკის პიროვნების მსოფლმხედველობრივ და ინდივიდუალურ-ფსიქოლოგიურ თვისებებს.

პუბლიცისტიკის შემოქმედება არჩევის ხასიათს ატარებს. თემის დამუშავების დროს კორესპონდენტი აანალიზებს რა არსებულ ფაქტებს, მუშაობის საწყისს ეტაპზე განსაზღვრავს ჟანრის არჩევანს. ტექსტი, ეფუძნება რა ავტორის აზრის განვითარების ლოგიკას, შეიცავს საჭირო ჟანრობრივ ელემენტებს. პუბლიცისტური ტექსტის ადრე არსებული კლასიფიკაცია მოქველებულია. ჟურნალისტიკის თეორეტიკოსები ახალი ტერმინებით ოპერირებენ: „ახალი ამბების ჟურნალისტიკა“, „საავტორო ჟურნალისტიკა“, „ანალიტიკური ჟურნალისტიკა“. ინფორმაციის მოპოვება – დამუშავების მიხედვით ჟურნალისტურ ტექსტებს „რეპორტიორულ ჟურნალისტიკას“ ან „კომენტირებულ ჟურნალისტიკას“ მიაკუთნებენ.

პუბლიცისტური ტექსტი ყველა შემთხვევაში სამი მთავარი კომპონენტის სინთეზია: ახალი ამბისა და წარმოქმნილი პრობლემის შეტყობინების; სიტუაციის ფრაგმენტული ან დეტალური გააზრების და აუდიტორიაზე ემოციური ზემოქმედების ხერხების გამოყენების. ყოველივეს გათვალისწინებით ჟურნალისტური მასალა თანამედროვე კლასიფიკაციით მიეკუთვნება შემდეგ ჟანრებს:

- ოპერატიულ-ახალი ამბების („ნიუსი“ და მისი სახეები);
- ოპერატიულ-კვლევითი (ინტერვიუ, რეპორტაჟი, ანგარიში);
- კვლევითი-ახალი ამბების (კორესპონდენცია, კომენტარი, სვეტი, რეცენზია);
- კვლევითი (სტატია, წერილი, მიმოხილვა).

ოპერატიულ-ახალი ამბების ჟანრის ბირთვი ახალი ამბავია, რომელიც აუდიტორიისთვის ადრე უცნობ ინფორმაციას შეიცავს.

ეს ჟანრი ცხოვრებისეულ ფაქტს ემყარება და მიზნად ისახავს ამ ფაქტის გავრცელებას. ფაქტი ინვარიანტულია (უცვლელი), მისი ინტერპრეტირება მრავალმხრივ შეიძლება, მაგრამ აუცილებელია საზოგადოებას მიეწოდოს მაქსიმალურად სრული ინფორმაცია მიმდინარე პროცესებზე. მასალა უნდა იყოს ოპერატიული, ლაკონური, დეკოდირებული (გასაგები) და რელევანტური ანუ უნდა პასუხობდეს აუდიტორიის ინტერესებს.

ოპერატიულ-ახალი ამბების ჟანრებში ყველა ფაქტს ერთი თემა აერთიანებს. მასში სინამდვილეში მიმდინარე პროცესების ერთდროული მდგომარეობა აისახება და ზუსტად არის განსაზღვრული მოქმედების ადგილი.

ხშირად საუბრობენ ინფორმაციული შენიშვნის მიუკერძოებელ პროტოკოლურობაზე, მაგრამ რამდენადაც ზუსტი და მართალი არ უნდა იყოს მასალა, ყველა შემთხვევაში სუბიექტურია - კონკრეტული ჟურნალისტის მიერ ინტერპრეტირებულ რეალობის ერთ-ერთ ფაქტს გვამცნობს (სახეზეა ავტორის მიერ ასახულ სუბიექტური მიდგომა ფაქტისადმი). ფაქტისადმი ავტორის დამოკიდებულება იგრძნობა თუნდაც მასალის მიწოდების მანერით.

ოპერატიულ-კვლევით ტექსტებად თანამედროვე თეორეტიკოსები რეპორტაჟს, ინტერვიუს და ანგარიშს მიიჩნევენ. ამ ჯგუფის ჟანრებში ნარჩუნდება ახალი ამბისადმი ინტერესი, მაგრამ უპირატესობა გასავრცელებელი ინფორმაციის განმარტებას ენიჭება და არა მის ოპერატიულობას. რეპორტაჟში, ინტერვიუსა და ანგარიშში ანალიზი თვითმიზანი კი არა, აღსაქმელი მოვლენის ან მისი

კომენტარის ბუნებრივად წარმოქმნილი შედეგია. ამ ჟანრებში თხრობით-აღწერილობითი ელემენტები ჭარბობს და არა ლოგიკურ-რაციონალური.

ინფორმაციულ შენიშვნასთან ერთად რეპორტაჟი და ინტერვიუ სინამდვილის მოძრავ პანორამას ქმნის და ცხოვრების დინამიკის შეგრძნებას გადმოცემს.

რეპორტაჟი პუბლიცისტიკის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური ჟანრია. დასწრების ეფექტს უქმნის აუდიტორიას. ისე აწვდის ფაქტსა თუ მოვლენას, რომ თვალნათლივ წარმოდგენას ქმნის მათ შესახებ უშუალოდ ავტორის მიერ დანახულისა და აღქმულის საფუძველზე. ფაქტსა თუ მოვლენას რეპორტაჟი მისი მიმდინარეობის პროცესში ასახავს თანმიმდევრულად და მაქსიმალურად დოკუმენტურად, რადგან ვერ იტანს რეკონსტრუქციასა და რეტროსპექციას. მას რეპორტაჟში პუბლიცისტი მკვლევარადაც გვევლინება, პასუხობს რა კითხვას, როგორ მიმდინარეობდა პროცესი.

ინტერვიუში ფაქტი მიწოდებულია საუბრის ფორმით. მასში არა ავტორის, არამედ რესპოდენტის აზრი არის უმთავრესი. მაგრამ თანამოსაუბრის შეხედულებების დემონსტრირება წარმოაჩენს კორესპონდენტის პოზიციას განსახილველი საკითხების შესახებ. ინტერვიუთი შეიძლება გადმოსცე როგორც ოპერატიული გამომხატურება ახლახან მომხდარის შესახებ ექსპრეს-ინტერვიუსა და მიკროინტერვიუს სახით, აგრეთვე წარუდგინო აუდიტორიას მომხდარის ერთგვარი კომენტარი გაშლილი მონოლოგით, რომელშიც არა ფაქტი „იბატონებს“, არამედ მისდამი დამოკიდებულება.

ინტერვიუსა და რეპორტაჟთან შედარებით ანგარიში მეტად მკაცრ ჟანრად ითვლება. მისი სპეციფიკა გულისხმობს მაქსიმალურად ვრცელ თხრობას ცალკეული მოვლენის შესახებ, რომელსაც პირადად ესწრებოდა ავტორი. ეს ჟანრი მოითხოვს მოვლენის დეტალიზებას, როგორც წესი მოქმედი პირების რეპლიკების სახით. თხრობა ანგარიშში განსაზღვრულია გარკვეული დროისა და სივრცის ჩარჩოში, რაც აღსაწერი მოვლენის მიმდინარეობაზე მიუთითებს. ანგარიში შესამჩნევად იზღუდება სხვა ჟანრების მიერ თანამედროვე ჟურნალისტიკაში.

კვლევითი-ახალი ამბების ჟანრებში პუბლიცისტი, ერთი მხრივ, ცდილობს გასაზრცელებელ ინფორმაციაში შეინარჩუნოს ახალი ამბის ბირთვი, მოახდინოს პრობლემის აქტუალიზაცია, მეორე მხრივ კი გაანალიზოს წამოჭრილი თემა და შეაფასოს ფაქტები. ამრიგად, ოპერატიულობის საბაზი ადგილს უთმობს აქტუალურად ჟღერად პრობლემას. ამ ჯგუფის ჟანრებში შესაძლებელია უკვე ცნობილი ფაქტების გამოყენება. არა უშუალოდ ცხოვრების ასახვა, არამედ ერთხელ უკვე ასახულის მეორედ წარმოჩენა აქტუალობის გამო. კორესპონდენციაში, კომენტარსა და რეცენზიაში აქცენტი გადატანილია სიახლედან აქტუალობაზე, ფაქტის წარდგენიდან – მის ინტერპრეტაციაზე, კომენტარზე. მთავარია არა ფაქტი, არამედ მათი გაშუქების სიღრმე, ანალიზის მკაფიობა, განზოგადების უნარია ამ ჯგუფის ტექსტებში. კორესპონდენცია, კომენტარი, რეცენზია იძლევა ფაქტის ახსნას, შეფასებას, აკეთებს დასკვნებს.

კვლევით ტექსტებში არა ფაქტებს, არამედ მათ ანალიზს ეყრდნობიან. თხრობის ცენტრში პუბლიცისტის მსჯელობაა, ხანდახან გამოყენებული ფაქტისგან ხაზგასმით აბსტრაგირებული. კვლევითი ტექსტების სპეციფიკაა საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი ფაქტების, მოვლენების, პრობლემების საფუძველიანი შესწავლა და განზოგადება, შესაბამისი დასკვნების გამოტანა. სტატიაში, წერილსა და მიმოხილვაში ფართოდ არის წარმოდგენილი არა მხოლოდ ჟურნალისტის მიერ მოპოვებული, არამედ სხვა გზებითაც მოძიებული ფაქტები. შესასწავლი მოვლენის დასასაბუთებლად ავტორი მრავალ წყაროს იყენებს. შესაძლებელია პრობლემის მეცნიერული დასაბუთება.

ჟანრების არენიდან თითქმის გაქრა მხატვრულ-პუბლიცისტური ტექსტები: ნარკვევი, პამფლეტი, ფელეტონი. ისინი ფაქტობრივ, არც არასოდეს ყოფილა პუბლიცისტური, ამ ცნების ქრესტომატიული გაგებით, რადგან მხატვრული

(ტროპული) აზროვნება ტექსტში სინამდვილის ადეკვატურობის მაღალი ხარისხის მიღწევის ამოცანებს ექვემდებარება. თანამედროვე მასმედიის ზედინამიური სტილი არ განაწყოებს ჟურნალისტებს ხატოვანი თხრობისთვის და ხასიათის მოხაზვისა და, ტიპიზაციის თვისებებზე გულმოდგინე მუშაობისთვის. დღევანდელ პრესაში სტაბილური ადგილი „ბელეტრისტიკისათვის“ უბრალოდ აღარ არის და ეს არცაა პუბლიცისტიკის თვითმიზანი.

მხატვრული ასახვის ფორმებით და ხერხებით ხატოვნად წარმოდგენილი სინამდვილე უკვე ნაკლებად ხიბლავს ადამიანებს ტოტალური სოციალური კრიტიკის ეპოქაში. ისინი ოპერატიულ ინფორმაციას, კომპეტენტურ ანალიზს და ხანდახან კომენტარსაც ითხოვენ. და რაც მეტი გარე წყარო იქნება ჩართული ამ პროცესში, მით უფრო საინტერესო და „სანდო“ იქნება ჟურნალისტური მასალა.

ბიბლიოგრაფია

1. რეპკოვა ტ. (2001): დროება: პროფესიული გაზეთის შექმნა განვითარებადი დემოკრატიის პირობებში, თბილისი;
2. ЛАЗУТИНА Г. (1988): Технология и методика журналистского творчества. М.;
3. КОРКОНОСЕНКО С. (2000): Основы творческой деятельности журналиста. СПб.

Проблема интерпретации архетипических понятий в контексте межкультурного диалога (на материале концепта «Время»)

Эльмира Зогранян

Elmira110@rambler.ru

2. ენობრივი პიროვნება და კულტურათშორისი კომუნიკაცია

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Архетипы формируются культурами крупных исторических общностей как систематизация осмысленного культурного опыта. В сознании отдельной личности архетип реализуется как иррациональный, непреднамеренный акт. Наряду с универсальным, в общечеловеческих архетипах всегда присутствует и национальный компонент, маркирующий иконический образ сквозь призму особенностей менталитета отдельного народа. В статье делается попытка выявить архетипические составляющие базового концепта «Время». Эмпирические данные языков отражают диапазон семантических интерпретаций базовых архетипов.

Archetypes are formed by major historic communities as systematization of comprehended cultural experience. In the mind of separate individuals archetype is realized as an irrational, unintended act. Along with universal archetypes national component always appears and marks the iconic image in the light of the peculiarities of a nation's mentality. The article represents an attempt to identify archetypical components of the basic concept "Time". Empiric data of the languages reflect the range of semantic interpretations of the basic archetypes.

Ключевые слова: архетип, культура, сознание, время, интерпретация.

К архетипическим понятиям культуры относят те базисные понятия, которые формируют константные модели духовной жизни. Архетипы формируются культурами крупных исторических общностей как систематизация осмысленного культурного опыта. Существует целый пласт фундаментальных архетипов, которые являются общечеловеческими универсалиями: огня, хаоса, творения, брачного союза мужского и женского начал, смены поколений, «золотого века» и др. Признается, что в сознании отдельной личности архетип реализуется как иррациональный, непреднамеренный акт. Так, согласно утверждению С. С. Аверинцева, архетипы раскрывают свое содержание не через понятие и дискурс, но иконически; их черты определяются культурной средой и способом их метафорической репрезентации (1980). Если отталкиваться от определения культуры как памяти коллектива (Б.А.Успенский), архетип может быть понят как иконический образ культуры в коллективной памяти. Как полагают исследователи, активизация архетипа в сознании личности является «шагом в прошлое», в общую для данного единства культурную память.

Наряду с универсальным, в общечеловеческих архетипах всегда присутствует и национальный компонент, маркирующий иконический образ сквозь призму особенностей менталитета отдельного народа. Именно в этих образах-иконах хранятся и передаются из поколения в поколение мировоззрение, характер, ценности, – то, что определяет самобытность и цельность отдельного этноса. Этнические архетипы культуры выражают основополагающие свойства культурной целостности этноса, отраженные в его картине мира, а следовательно – и в его языке. Язык эксплицирует итог освоения когнитивных категорий; семантика его единиц и речевые модели фиксируют способ познания внешнего мира – «национальную логику» (в терминологии Г. Гачева (2007).

Время, как и пространство, является одним из основополагающих понятий в системе знаний человека о мироустройстве. Природу, vs. тайну, времени пытаются осознать исследователи из самых различных сфер науки: физики, математики, философы, психологи, лингвисты... Призма, сквозь которую время исследуется физиками и математиками, – наблюдение природных событий и явлений в их движении и круговороте. Психологи и философы пытаются прикоснуться к этому феномену со стороны его восприятия человеком,

понимая его как нечто, вбирающее прошлое, настоящее и будущее. Современные лингвистические исследования основываются на идее о том, что в человеческом языке находятся ключи, открывающие доступ к постижению времени. Как отмечает Постовалова, «язык непосредственно участвует в двух процессах, связанных с картиной мира. Во-первых, в его недрах формируется языковая картина мира у человека. Во-вторых, сам язык выражает и эксплицирует другие картины мира человека, которые через посредство специальной лексики входят в язык, принося в него черты человека, его культуры. При помощи языка опытное знание, полученное отдельными индивидами, превращается в коллективное достояние, коллективный опыт» (1988: 11).

Время в новейшей лингвистике изучается как абстрактный концепт, семиотический объект, знак, функционирующий в определенной знаковой системе, который представляет собой «свертку» когнитивного освоения понятия. В составе этого научного объекта выделяются культурно освоенные смыслы, относящиеся к разным мирам: физическому и духовному, обыденному и научному. Языковая ипостась концепта может быть понята как верхушка айсберга, покрывающая ментальное единство, синтез представлений, сформированных материальным и идеальным опытом. Как полагает Е. А. Нильсен, «Понятие времени онтогенетически осваивается людьми как готовая данность вместе с освоением языка, а филогенетически понятие о нем появляется как предельное обобщение наблюдений за изменениями» (2006: 213). Этот концепт в высшей степени абстрактен, что подтверждается множеством различных интерпретаций времени в высказываниях и поговорках. Его сравнивают с тканью, из которой состоит жизнь, с кораблем, который никогда не бросает якоря, с учителем, убивающим своих учеников, с величайшим достоянием... Время тянется, бежит, ползет, течет, останавливается; его швыряют, тратят, убивают, теряют, находят... Все это – отдельные грани непостижимого человеческому разуму феномена, субъективное, ситуативное ощущение времени. Оно столь остро переживается человеком, столь абстрактно и недоступно постижению обыденным сознанием, что человек, стремясь запечатлеть время в знаке, прибегает к метафорическим образам и метонимическим переосмыслениям, к разного рода символам (круг, стрела). Перечисленное здесь может быть отнесено к разряду универсальных характеристик данного концепта, что, очевидно, восходит к его архетипическому началу.

Время относится к базовым общечеловеческим архетипам, что делает его универсальным образом культуры. Древняя концепция времени имела огромное значение для развития человеческой цивилизации. Первобытная идея времени как циклического повторения событий лежит в основе его измерения, которая сохранилась в наивной картине мира до наших дней, например, узуальное «круглый год», встречающееся почти во всех языках. Именно к этой, древнейшей модели восходит существующий во многих культурах символ-круг.

Символ-стрела появляется значительно позже, когда в сознании человека формируется новый образ времени, так называемое, «линейное время». Язык начинает осваивать новую ментальную связку «пространство – время». Ареал распространения этого символа значительно уже, он свойственен европейским культурам, а онтологически – предельно связан с образом пространства. Так, в английском языке существуют выражения: *Ahead of time*, *about of time*, *before time*, в которых фиксируется представление о времени как об определенном отрезке времени на временной оси. Продолжительность жизни человека передается сращением *life-span*, где второй член коллокации связан со словом «пядь». Отсюда – и зафиксированная в английском языковом сознании: *Time flies like an arrow* – время летит как стрела.

Так, постепенно, время из круга превращается в сознании человека в пространственную линию, на которую помещаются события и вещи. К линейному осмыслению времени восходят универсальные образы «цепь событий», «линия жизни», «вереница дней»...

Темпоральная лексика вбирает в себя разные исторические пласты развития временной картины мира от архаичного «время бежит» до новейшего «бюджет времени». Однако константным элементом осмысления феномена является тяготение к метафоричности, варьированию на метонимической основе, сохранению в концептуальном поле различных интерпретаций архетипического начала. Отсюда – универсальная традиция уподобления времени живому существу, проявляющаяся в персонификации и олицетворении, которая отражается в языковой картине мира в образах-клише: бег времени, остановить время, убить время и т. п.

На синкретическом (нерасчлененном) восприятии действительности выстраиваются языковые метафоры типа «время течет», которая восходит к языковой модели с прямым значением «вода течет». Сравнение разнородных объектов приводит в языковой картине мира к возникновению нового образа, где семантическим посредником метафоризации являются семы «вода» и «движение». Как считают исследователи, одним из самых продуктивных универсальных семантических посредников осмысления времени следует считать метафору потока. Этот образ калейдоскопически связан с фреймами необратимости вектора движения, плавным вечным течением, силой потока, заведенным порядком, устройством мира и космоса.

По этой же модели выстраиваются в языковом сознании сочетания: «время пришло», «время остановилось», «время бежит», «время мчится», «время ползет», «время летит», «клубок воспоминаний», «водоворот событий», «вереница лет» и т. п. Беспредельность человеческого опыта, реальная повторяемость одних и тех же или похожих, подобных явлений на экстралингвистическом уровне создают объективные предпосылки для воспроизведения словосочетаний с образом времени. Приведенные словосочетания регулярно встречаются в письменной и устной, в том числе, и разговорной речи, превращая их в штампы с ослабленной, стертой экспрессивностью.

Как следует из вышесказанного, донаучный, антропоморфный код, восходящий в сознании к архетипическому началу, сохраняется в языках различных культур. В универсальном концепте «Время», который структурируется языковыми единицами и коллокациями, содержатся данные о «внутренней» форме языка, о «национальной логике» его носителей. Базовый архетип «Время» содержит как универсальное, так и культурно маркированное: эмпирические данные языков отражают диапазон семантических интерпретаций базовых архетипов.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. АВЕРИНЦЕВ С. С. (1980): Архетипы. В кн.: Мифы народов мира: Энциклопедия. Издательство «Советская Энциклопедия». М.;
2. ВАРДЗЕЛАШВИЛИ Ж. А. (2001): Метафорические номинации в русском языке. Издательство Тбилисского государственного педагогического университета. Тбилиси;
3. ГАЧЕВ. Г. Д. (2007): Космо-психо-логос Национальные образы мира. Издательство «Академический проект». М.;
4. ЛОСЕВ А. Ф. (1993): Очерки античного символизма и мифологии. Издательство «Мысль». М.;
5. НИЛЬСЕН Е. А. (2006): К экспликации концепта «Время» в английском языке. В: «Вестник СамГУ» № 10/2 (50), стр : 210-216;
6. ПОСТОВАЛОВА В. И. (1988): Картина мира в жизнедеятельности мира. В кн.: Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира, стр.: 8 – 70. Издательство «Наука». М.;
7. СТЕПАНОВ Ю. С. (2003): Константы: словарь русской культуры. Издательство «Академический проект». М.;
8. ТЕЛИЯ В. Н. (1988): Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. В кн.: Метафора в языке и тексте, стр: 26-52. Издательство «Наука». М.;
9. УИТРОУ ДЖ. (2002): Естественная философия времени. Издательство УРСС. М.

The cross-linguistic metadiscourse markers and their pragmatic role in the study of discourse

Ekaterine Topuria

etopuria@yahoo.com

2. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

The article “The cross-linguistic metadiscourse markers and their pragmatic role in the study of discourse” deals with the role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the persuasion of the discourse ingredients’ which are found to play the essential role for the further fulfillment of the speaker’s or the writer’s ideas. According to the evaluation of a group of informants the notion of metadiscourse will be adopted as an analytical framework since it has proved to be useful for textual analysis, agglutinating some of the explicit items that writers use to guide or direct readers through a text so both the text and the writer’s approach to be understood.

В статье рассматриваются языковые лакуны маркеров метадискурса, в частности, характерных для языка газеты, способы их выражения и принципы систематизации для точной передачи замысла адресата речи. В живой речи газеты маркеры приобретают совершенно новую языковую функцию, отражают ту языковую реальность, которая необходима для выражения мыслей автора, то есть создают языковую обстановку, необходимую для реализации реальной языковой коммуникации без понятийных концептуальных потерь. На них часто возлагается такая языковая нагрузка, как, например, сравнение, оценка, суммирование, указание и др. значения и функции, которые при помощи различных грамматических структур часто лучше выражают замысел производителя речи, чем полные распространенные предложения без подобных маркеров.

The key words: metadiscourse, discourse, textual analysis, newspaper

The role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the persuasion of the discourse ingredients’ are found to play the essential role for the further fulfillment of the speaker’s or the writer’s ideas. Using a contrastive corpus of newspaper articles (Guardian and Georgian Times) written in English seeks to identify which metadiscourse markers characterize newspaper discourse, specifically opinion columns, and which of these markers are found to function more persuasively. The living language of press is the best purifier of the language on-going changes in the authentic English texts.

According to the evaluation of a group of informants the notion of metadiscourse will be adopted as an analytical framework since it has proved to be useful for textual analysis, agglutinating some of the explicit items that writers use to guide or direct readers through a text so both the text and the writer’s approach is understood. Although the presence and function of metadiscourse markers has been examined in a number of different contexts, including textbooks (Hyland 1999, 2000), student writing (Crismore 1993), science popularizations, advertisements and research articles (Williams 1981), surprisingly little attention has been given to the genre of newspaper discourse and no study so far has contrasted metadiscourse (Emma Dafouz-Milne 2007).

Newspaper discourse, and opinion columns in particular, can be considered “some of the most adequate examples of persuasive writing in all countries, setting standards for written persuasion”.

Moreover, and given the wide audience they target and the fact that they are among the most widely read genres (Williams 1981), opinion columns serve to acquire and reinforce much of the readers’ knowledge and beliefs. These texts, like editorials, deal with topics that are “considered to be of particular societal importance at the time of publication”. However, unlike editorials, they are texts signed by a subject expert and may not reflect the official stance of the newspaper. Despite these texts’ convincing nature, the automatic acceptance of the ideas presented does not always occur. In order to persuade, columnists have to present the propositional material in a form that the potential audience will find most convincing and attractive. Furthermore, to succeed, writers need to

create a credible textual persona or ethos and develop an appropriate attitude towards their readers and the claims they present. In the construction of this textual persona, metadiscourse plays a vital role. However, whilst the persuasive function of metadiscourse in a text has been sufficiently discussed and proved (Hyland 1998), the persuasive effect on an actual audience is not so evident. The present study, then, goes on to explore, using a questionnaire, whether metadiscourse markers actually attain persuasion on a group of selected informants and, if so, how such persuasion is metadiscursively articulated.

The general findings regarding the number of metadiscourse markers are presented and similar in the number and use of metadiscourse markers from a cross-linguistic perspective, whereas section discusses their persuasive effects; finally, the section includes some comments from the informants involved in the research.

The role of metadiscourse markers in opinion columns: a textual and interpersonal taxonomy. Although more than two decades have passed since the publication of some of the first works on metadiscourse (Williams 1981), interest in this notion from both a theoretical and practical perspective is still lively. Proof of this is the wealth of studies that have adopted a metadiscoursal approach (Crismore 1989), as well as the recent publication of (Hyland 2005), which synthesises different conceptions, reviews the most relevant studies and aims to “offer a more robust, explicit and useful model of metadiscourse”.

Metadiscourse refers to those features which writers include to help readers decode the message, share the writer’s views and reflect the particular conventions that are followed in a given culture. Following (Hyland 2005), in this study metadiscourse is defined as “the cover term for the self-reflective expressions used to negotiate interactional meanings in a text, assist the writer (or speaker) to express a viewpoint and engage with readers as members of a particular community.” Metadiscourse thus is not simply a stylistic device, but is dependent on the rhetorical context in which it is used and the pragmatic function it fulfils (Crismore 1993). Explicitness is a key feature of metadiscourse since, in addition to being a practical means of identification and comparison, it represents the author’s overt attempt to create a particular discoursal effect. Metadiscourse markers can be of many types and adopt various forms. They can range from a single word (‘eventually’) to a full sentence (‘the upcoming elections in Georgia are facing no difficulties), several sentences or even a whole paragraph. A number of taxonomies on metadiscourse markers have been proposed since initial interest began some decades ago (Hyland 1998). Most of these classifications generally organise the linguistic units under the functional headings of textual and interpersonal metadiscourse. Textual metadiscourse refers to the organisation of discourse, while interpersonal metadiscourse reflects the writer’s “belief ” towards both the content in the text and the potential reader. Recently, (Hyland 2005) and have put forth a stronger interpersonal view on metadiscourse, claiming that all metadiscourse categories are essentially interpersonal since they need to take into account the readers’ knowledge, textual experiences and processing needs. Thus, they proposed a change in the terminology adopting (Crismore 1993) label of interactive (instead of textual) and interactional (instead of interpersonal) metadiscourse. Although the present study highlights with the principle that metadiscourse categories are intrinsically interpersonal and ultimately aim to persuade the reader, we prefer to continue using the functional distinction of textual and interpersonal metadiscourse markers. This work, however, goes a step further in the functional division of textual and interpersonal metadiscourse, since it was found that on a functional level, Spanish and English newspaper articles share some findings in the type and even in the number of metadiscourse categories employed. Thus, in this paper the functions of metadiscourse categories as well as the linguistic form they adopt will be examined. This division will offer a variety of subcategories that will enable us to cover both the pragmatic functions of metadiscourse markers and the linguistic devices used to carry out such functions.

The first and foremost the most important language, discourse markers are the logical markers. These markers express semantic and structural relationships between discourse stretches, and help readers interpret pragmatic connections by explicitly signalling additive (and, furthermore. . .), adversative (but, however, moreover. . .), and conclusive relationships (finally, in sum. . .) in the

text. Sequencers, the second category, mark particular positions in a series and serve to guide the reader in the presentation of different arguments (E. Dafouz-Milne / *Journal of Pragmatics* 40 (Crismore 1993). Reminders refer back to previous sections in the text in order to retake an argument, amplify it or summarize some of the previous argumentation (as was mentioned before). Topically related markers explicitly indicate some type of topic shift to the reader so that the argumentation can be easily followed (regarding the health problem/as for X). Code glosses explain, rephrase, expand or exemplify propositional content. Overall, they reflect the writer's expectations about the audience's knowledge (thesaurus) or mental abilities to follow the argument (that is, in the other hand, on the one hand, in a words for instance). In this analysis, we have also included parentheses (Hyland 1998) and colons as instances of glosses, since much of the reformulation and exemplification that takes place in opinion columns is implemented through these visual markers. These non-verbal signals, along with others (such as underlining, capitalization, italics, etc.), are regarded and classified as visual metadiscourse, which shows their importance in the analysis of text. Illocutionary markers explicitly name the act the writer performs though the text (I hope to persuade, I back up this idea. . .). Announcements refer forward to future sections in the text in order to prepare the reader for prospective argumentation.

The essentially important item for the pragmatic analysis of the metadiscourse appear to be the interpersonal metadiscourse markers.

Five main categories comprise the sense: Firstly, hedges referring to markers that withhold full commitment to the statements displayed in the text. Secondly, the textual metadiscourse categories. Third, the Macro-category markers. Such as logical markers expressing semantic relationships between discourse stretches. Fourthly a additive markers. Such as and/furthermore/in addition/moreover. . . And the fifth Adversative and Conclusive markers. (Adversative or / however / but . . .). Conclusive Finally / in any case. . . Mark particular positions in a series first / second / on the one hand, . . . on the other. . . Reminders refer back to previous sections in the text. Let us return to / as was mentioned before. . .

Finally the role of the metadiscourse markers identify the special role of the language units functioning in context to reflect the language reality expressing the stance of the speaker or the writer. The metadiscourse markers perform a double function in the text: they mention explicitly the source of the information (as the Prime Minister indicated), while at the same time using these references of authoritative value with persuasive goals. The markers express the writer's affective values towards the reader and the content presented in the text.

Bibliography

1. CRISMORE, A. (1989): *Talking with readers: Metadiscourse as rhetorical act*. New York: Peter Lang Publishers;
2. CRISMORE Avon and FARNSWORTH RODNEY (1990): "Metadiscourse in popular and professional science discourse". In W. Nash, ed., *The Writing Scholar: Studies in Academic Discourse*. Newbury Park;
3. HYLAND, K. (2005): *Metadiscourse: Exploring interaction in writing*. London: Continuum;
4. VAN DIJK, (1988): *Handbook of Discourse Analysis (Ed.)* 4 vols., London: Academic Press;
5. GASS, S. (1988): Integrating research areas: A framework for second language studies. *Applied Linguistics*, 9;
6. VANDE KOPPLE, W. (1985): Some exploratory discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*;
7. WILLIAMS, J. W. (1981): *Style: Ten lessons in clarity and grace*. Glenview. IL: Scott. Foresman, 212;
8. EMMA DAFOUZ-MILNE (2009): *The metadiscourse markers and their pragmatic role in the study of discourse*. New York.

პრესა როგორც ინფორმაციის თანამედროვე წყარო

ე. თუთისანი

ekatutisani@mail.ru

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

Fist century the time of high technologies. The language of mass media is different from factual information and some of the articles give the author's subjective approach towards the subject and sometimes they contain some kind of implication. Press differs from the other types of literature not only with its informative character, but also with the types of texts. Texture means the group of texts with the similar structural and lingual characters and aspects.

Первейшая функция прессы – качественно и быстро донести до читателя новости, которые представлены разнovidными текстами в журналах и газетах. В этих изданиях, представлена, в первую очередь, содержательно-фактическая информация, хотя не исключена и содержательно-концептуальная или содержательно-подтекстная информация.

საკუანძო სიტყვები: პრესა, შეტყობინება, ინტერვიუ, ნარკვევი, კომენტარი, ესე.

ინფორმაციის ცნება მეცნიერული თვალსაზრისით გულისხმობს რაიმე სიახლეს, რაც მოუხარბი პირისათვის აქამდე უცნობი იყო. განასხვავებენ შინაარსობრივ-ფაქტობრივ, შინაარსობრივ-კონცეფტუალურ და შინაარსობრივ-ქვეტექსტურ ინფორმაციას. შინაარსობრივ-ფაქტობრივი ინფორმაციისათვის დამახასიათებელია სიტყვების გამოყენება მათი პირდაპირი, ლექსიკონში დამკვიდრებული მნიშვნელობებით. შინაარსობრივ-კონცეფტუალური ინფორმაცია გადმოსცემს ავტორისეულ შეხედულებებს კონკრეტულ საკითხთან დაკავშირებით, ხოლო შინაარსობრივ-ქვეტექსტური ინფორმაცია წარმოადგენს ფარულ მინიშნებას, რომელიც „სტრიქონებს შორის“ ძეკს და რომლის ამოკითხვაც გარკვეული ხასიათის წინარე ცოდნას მოითხოვს [Гальперин 1981, 26-28].

მასმედიის ენა განსხვავდება სხვა სახის ლეტერატურის ენისგან ინფორმაციის ხასიათით. ვინაიდან პრესაში წარდგენილია, როგორც წესი, სიახლეები მსოფლიოში მომხდარი ამბების შესახებ, ამგვარი ტექსტები ხასიათდება ძირითადად შინაარსობრივ-ფაქტობრივი ინფორმაციის არსებობით, თუმცა შინაარსობრივ-კონცეფტუალური ინფორმაციაც არ არის გამორიცხული, განსაკუთრებით, როცა საუბარია კომენტარებზე, ფელიეტონებზე, ესეებზე და იმ სახის სტატიებზე, რომლებშიც პრევალირებს სუბიექტურ-ავტორისეული შეხედულება. პრესის ტექსტებში ხანდახან ადგილი აქვს შინაარსობრივ-ქვეტექსტურ ინფორმაციასაც. შეიტყობს თუ არა მას მკითხველი, უკვე დამოკიდებულია მის ინტელექტზე.

თუ მხატვრული და სხვა სახის ლიტერატურა კაცობრიობის გარიჟრაჟზე შეიქმნა, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები ამოცენდა გაცილებით უფრო გვიან (იხ. § 1.1). უ. პიუშელი ახასიათებს გაზეთს ოქსიმორონით „(altjung ძველი-ახალგაზრდა)“, რაც გულისხმობს იმას, რომ გაზეთი გარკვეულწილად ძველია, რადგან იგი „მოზრდილი და მომწიფებულია“, და ამავდროულად ახალგაზრდაა, ვინაიდან იგი ცოცხალი და ვიტალურია“ [Püschel 2000, 28]. სხვა სახის ტექსტებისაგან პრესის ენა გამოირჩევა ნაკლები ხატოვნებით, სამაგიეროდ მეტი ინფორმაციულობით, რაც თავად მასმედიის ბუნებითაა განპირობებული. წარმოდგენილი ინფორმაცია უნდა იქნეს ზუსტი და შეძლებისდაგვარად სწრაფი. ეს განსაკუთრებით ეხება ყოველდღიურ გაზეთებს, რომლებიც უკვე სადამოსატყობინებენ თავიანთ მკითხველებს დილით მომხდარი მოვლენების შესახებ. მკითხველისთვის მნიშვნელოვანია, პირველ რიგში, გაიგოს „ცხელი“ ამბები: რა, როდის და როგორ მოხდა, ხოლო ხდომილების კომენტირება, ანალიზი და

შედარება კეთდება, როგორც წესი, მოგვიანებით. თ. ვან დეიკი ხაზს უსვამს იმას, რომ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის წინა პლანზე წამოწევა არის საერთო სტრუქტურული თვისება ყველა სტატიებისა, რომლებსაც სიახლეების შეტყობინება აკისრია. ამ ვითარებას მეცნიერი აღბიძნავს ზოგადი ტერმინით „სტრუქტურირება რელევანტობის“ პრინციპით (relevance structuring) [Van Deyk 1989, 125].

მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობა საყოველთაოდ ხელმისაწვდომ წინარე ცოდნას და ყველასათვის გასაგებ მსჯელობას, რომლებიც მოითხოვენ ცოდნის ორგანიზირებას ფრეიმების ფორმით. ფრეიმი, ანუ სცენარი, სკრიფტი, ეს არის ადამიანის ცნობიერებაში არსებული წარმოდგენა რაიმე მოვლენის შესახებ. ჩვენი სუბიექტური წარმოდგენა პრესის შეტყობინების სემანტიკურ გამართულობაზე შეიძლება განისაზღვროს იმით, გაგვაჩნია, თუ არა შესაბამისი ფრეიმი.

პერიოდული გამოცემის ტექსტებს ახასიათებს სპეციფიკური ლექსიკა. პრესის ენა გამოირჩევა გარკვეული შაბლონურობით, რაც ვლინდება განსაზღვრული კლიშეების გამოყენებაში. მაგალითად, X შეატყობინა (X teilte mit...), საშიშროების წინაშე, რომ... (angesichts der Gefahr, dass...), ოფიციალური მონაცემების მიხედვით... (nach offiziellen Angaben...), X სურს დაარღვიოს თავისი დუმილი (X will sein Schweigen brechen...) და ა.შ.

პრესა განსხვავდება სხვა სახის ლიტერატურისაგან არა მეტრო ინფორმაციის წარმოდგენის ხასიათით, არამედ ტექსტის სახეობითაც. ტექსტის სახეობა (Textsorte) გულისხმობს ტექსტთა ჯგუფს, რომლებსაც აქვთ მსგავსი ენობრივ-სტრუქტურული ნიშანთვისებები, რომლებსაც განეკუთვნება ტექსტის ფუნქციები, ტექსტთემა და ტექსტური კონსტელაცია, ე.ი. სიტუატიური ასპექტები [Bußmann 2002, 690-691]. პრესისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ტექსტის სახეობა:

შეტყობინება (Nachricht) გარკვეული წესების თანახმად აგებული აქტუალური ინფორმაციაა ხდომილებების, ვითარებების და არგუმენტების თაობაზე. უმნიშვნელოვანესი შეტყობინების (hard news / harte Nachrichten) ფორმულირება ხდება მოკლედ და გასაგებად. ამგვარი შეტყობინება აძლევს შეძლებისდაგვარად ობიექტურ და არსებით ინფორმაციას ე.წ. ოთხ W-თან მიმართებაში: Was (რა) უშუალოდ პროცესის შესახებ, Wer (ვინ) პიროვნებებზე, რომლების მასში მონაწილეობას დებულობენ, Wann (როდის) დროის და Wo (სად) ადგილის შესახებ. შეტყობინება მოიცავს ძირითადად იმ საკითხებს, რომლებსაც აქვთ პოლიტიკური, ეკონომიკური, საზოგადოებრივი და კულტურული მნიშვნელობა. დასაწყისში თავსდება ყველაზე მნიშვნელოვანი სიახლეები. მეორეხარისხოვანი შეტყობინების (soft news / leichte Nachrichten) ფორმულირება არ არის ყოველთვის არსებითი და ხშირად ატარებს სუბიექტურ, ემოციურ და ექსპრესიულ ტონს. ასეთი შეტყობინება ორიენტირებულია არა შემოთავაზებული ინფორმაციის მნიშვნელობაზე, არამედ დამაინტრიგებელ წვრილმანებზე. აგებულების მიხედვით შეტყობინება შედგება ორი ნაწილისაგან: 1) შესავალი – ქვესათაური, რომელსაც ეხება კითხვები Was? (რა?), Wer? (ვინ?), Wann? (როდის?), Wo? (სად?); 2) ძირითადი ნაწილი – შეტყობინების ძირითადი კორპუსი, სადაც დაწვრილებით აღიწერება ახალი ამბავი პრესისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ტექსტის სახეობა:

შეტყობინება (Nachricht) გარკვეული წესების თანახმად აგებული აქტუალური ინფორმაციაა ხდომილებების, ვითარებების და არგუმენტების თაობაზე. უმნიშვნელოვანესი შეტყობინების (hard news / harte Nachrichten) ფორმულირება ხდება მოკლედ და გასაგებად. ამგვარი შეტყობინება აძლევს შეძლებისდაგვარად ობიექტურ და არსებით ინფორმაციას ე.წ. ოთხ W-თან მიმართებაში: Was (რა) უშუალოდ პროცესის შესახებ, Wer (ვინ) პიროვნებებზე, რომლების მასში მონაწილეობას დებულობენ, Wann (როდის) დროის და Wo (სად) ადგილის შესახებ. შეტყობინება მოიცავს ძირითადად იმ საკითხებს, რომლებსაც აქვთ პოლიტიკური,

ეკონიმიკური, საზოგადოებრივი და კულტურული მნიშვნელობა. დასაწყისში თავსდება ყველაზე მნიშვნელოვანი სიახლეები. მეორეხარისხოვანი შეტყობინების (soft news / leichte Nachrichten) ფორმულირება არ არის ყოველთვის არსებითი და ხშირად ატარებს სუბიექტურ, ემოციურ და ექსპრესიულ ტონს. ასეთი შეტყობინება ორიენტირებულია არა შემოთავაზებული ინფორმაციის მნიშვნელობაზე, არამედ დამაინტრიგებელ წვრილმანებზე. აგებულების მიხედვით შეტყობინება შედგება ორი ნაწილისაგან: 1) შესავალი – ქვესათაური, რომელსაც ეხება კითხვები Was? (რა?), Wer? (ვინ?), Wann? (როდის?), Wo? (სად?); 2) ძირითადი ნაწილი – შეტყობინების ძირითადი კორპუსი, სადაც დაწვრილებით აღიწერება ახალი ამბავი. პრესისათვის დამახასიათებელია შემდეგი ტექსტის სახეობა:

შეტყობინება (Nachricht) გარკვეული წესების თანახმად აგებული აქტუალური ინფორმაციაა ხდომილებების, ვითარებების და არგუმენტების თაობაზე. უმნიშვნელოვანესი შეტყობინების (hard news / harte Nachrichten) ფორმულირება ხდება მოკლედ და გასაგებად. ამგვარი შეტყობინება აძლევს შეძლებისდაგვარად ობიექტურ და არსებით ინფორმაციას ე.წ. ოთხ W-თან მიმართებაში: Was (რა) უშუალოდ პროცესის შესახებ, Wer (ვინ) პიროვნებებზე, რომლების მასში მონაწილეობას ღებულობენ, Wann (როდის) დროის და Wo (სად) ადგილის შესახებ. შეტყობინება მოიცავს ძირითადად იმ საკითხებს, რომლებსაც აქვთ პოლიტიკური, ეკონიმიკური, საზოგადოებრივი და კულტურული მნიშვნელობა. დასაწყისში თავსდება ყველაზე მნიშვნელოვანი სიახლეები. მეორეხარისხოვანი შეტყობინების (soft news / leichte Nachrichten) ფორმულირება არ არის ყოველთვის არსებითი და ხშირად ატარებს სუბიექტურ, ემოციურ და ექსპრესიულ ტონს. აგებულების მიხედვით შეტყობინება შედგება ორი ნაწილისაგან: 1) შესავალი – ქვესათაური, რომელსაც ეხება კითხვები Was? (რა?), Wer? (ვინ?), Wann? (როდის?), Wo? (სად?); 2) ძირითადი ნაწილი – შეტყობინების ძირითადი კორპუსი, სადაც დაწვრილებით აღიწერება ახალი ამბავი. რეპორტაჟი (Reportage) სუბიექტური აზრის მქონე შეტყობინებაა, რომელიც ყურადღებას ფაქტებზე ამახვილებს. იგი აშუქებს მოვლენებს, მაგრამ გადმოსცემს მათ ავტორისეული განსჯის პრიზმაში ნარკვევი (Feature) არის რეპორტაჟი, რომელიც ყურადღებას რაიმე თვალსაზრისზე ამახვილებს და უფრო დიდი სუბიექტურობითა და ხატოვნებით გამოირჩევა. გერმანული პრესსააგენტოს თანახმად ნარკვევი არის მოდურ თემებზე მსჯელობა, ხანდახან აქტუალური საბაბის გარეშე. შეტყობინებისგან განსხვავებით ნარკვევს ძალზე თავისუფალი ფორმა გააჩნია.

ინტერვიუ (Interview) არა მარტო გამოხატვის, არამედ კვლევის ფორმაცაა. გაზეთებსა და ჟურნალებში ინტერვიუ წარმოსდგენს გარკვეულ პიროვნებასთან საუბრის შემოკლებულ ვარიანტს. მკითხველებში განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობს ინტერვიუ პორტრეტის სახით. ინტერვიუს აგრეთვე შეიძლება ჰქონდეს დოკუმენტური ხასიათი, როდესაც საუბრის ყოველი სიტყვა ოქმის სახით ფიქსირდება.

მოწინავე სტატია (Leitartikel) არის გაზეთის კვინტესენცია, მისი „დროშა“. იგი გადმოსცემს აზრს, რომელსაც იზიარებს არა ცალკეული პიროვნება, არამედ რედაქციის უმრავლესობა. ველაზე მსხვილი სააბონენტო გაზეთები აქვეყნებენ მოწინავე სტატიას ყოველ ნომერში.

კომენტარი (Kommentar) ახდენს აქტუალური მოვლენებისა და მათთან დაკავშირებული აზრების ინტერპრეტირებასა და შეფასებას. კომენტარი შეიძლება იწყებოდეს ავტორის მიერ დასმული კითხვით, რასაც შეტყობინება პრინციპულად გამორიცხავს. შვიდი ე.წ. W-გან (Wer? (ვინ?), Was? (რა?), Wann? (როდის?), Wo? (სად?), Welche Quelle? (რომელი წყარო?), Wie? (როგორ?), Warum? (რატომ?) განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კითხვა Warum? (რატომ?). აქვე ამატებენ ჩვეულებრივ მერვე W-ეს Welche Schlussfolgerung? (რა დასკვნაა?)

სვეტი (Kolumne) არის სტატია, რომელიც გამოხატავს ცალკეული, ხშირად ძალზე ცნობილ პუბლიცისტთა აზრს. ჟურნალ-გაზეთები ხშირად მიუთითებენ იმაზე, რომ ისინი არ იზიარებენ სვეტში გამოთქმულ აზრს, არამე უბრალოდ აძლევენ ავტორს პუბლიკაციის საშუალებას. ამგვარი ფაქტები, როგორც წესი, არ გადიან რედაქციულ კორექტურას და ინარჩუნებენ ინდივიდუალურ სტილს.

ესსე (Essay) მოკლე დახურული პროზაული, შედარებით თავისუფალი კომპოზიციის მქონე ნაწარმოებია, რომელიც მასშტაბურად განიხილება.

მოკლე კომენტარი (Glosse) არის კრებითი ცნება, უპირველეს ყოვლისა, მოკლე სტატიებისათვის, რომლებიც გამოხატავენ რაიმე აზრს. ფელეტონი (Feuilleton) საგზეთო-საჟურნალო ჟანრია, რომელიც წარმოადგენს სატირული ტონით დაწერილ ლიტერატურულ-პუბლიცისტურ ნაწარმოებს საჭირობოროტო თემაზე. პრესაში შეიძლება დაიბეჭდოს ჰოროსკოპი (Horoskop) – ადამიანის პირადი ცხოვრების პროგნოზი, რომელსაც ასტროლოგები ადგენენ პიროვნების ზოდიაქოს ნიშნის შესაბამისად ვარსკვლავების განლაგების მიხედვით. როგორც ვხედავთ, პრესის უპირველესი ფუნქციაა მკითხველს სწრაფად და ხარისხიანად შეატყობინოს ახალი ამბები, რომლებიც წარმოდგენილია ტექსტის გარკვეული სახეობებით. ჟურნალ-გაზეთებში, უპირველეს ყოვლისა, გამოიყენება შინაარსობრივ-ფაქტობრივი ინფორმაცია, თუმცა არც შინაარსობრივ-კონცეფტუალური ან შინაარსობრივ-ქვეტექსტურია გამორიცხული.

Bibliography

1. თაბუკაშვილი რ. (2004): ტექსტის რევერირება და ანოტირება. თბილისი;
2. ВАН ДЕЙК ТОЙН (1989): Язык, познание, коммуникация. Прогресс. М.;
3. НОВЕЙШИЙ СЛОВАРЬ ИНОСТРАННЫХ СЛОВ И ВЫРАЖЕНИЙ: (2003): Современный литератор. Минск;
4. Bußmann H. (2002): Lexikon der Sprachwissenschaft. Alfred Kröner Verlag. Tübingen;
5. Püschel U. (2000): Text und Stil. In: Kommunikation und Lernen mit alten und neuen Medien. Hrsg. von B. Rüschoff u. U. Schmitz. Peter Lang GmbH / Europäischer Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main;
6. Publizistik / Massenkommunikation. Hrsg. Von E. Noelle-Neumann / W. Schilz / J. Wilke. (2002): Fischer Taschenbuch Verlag. Frankfurt am Mainl;
7. Schollenloher K. / Binkowski J. (1985): Flugblatt und Zeitung. Ein Wegweiser durch das gedruckte Schrifttum. München;
8. Weber J. (1992): Der Beginn gedruckter politischer Wochenzeitungen im Jahre 1605. In: Archiv für Geschichte des Buchwesens 38;
9. Wilke J. (1978): Literarische Zeitschriften des 18. Jahrhunderts (1688-1789). 2 Bd. Stuttgart.

Языковые модели и принцип коммуникативности

Б.Л. Имнадзе, Г.Б. Чикоидзе

boris151132@rambler.ru

7. არაფილოლოგიური სპეციალობის სტუდენტთა ენობრივი მომზადება პროფესიული საქმიანობისათვის

Грузинский технический университет (ТТУ, Тбилиси)

ენის ალგორითმული აღწერა ლინგვისტიკის ახალ და მეტად მნიშვნელოვან განხრას ამ შემთხვევაში და არა მხოლოდ შეპირისპირების სტატიკურ სისტემად იქცევა, არამედ იგი მოქმედ მექანიზმად წარმოგვიდგება, რომელიც თავის მხრივ ლებულობს და ქმნის ტექსტს (მეტყველებას) თავისი ფუნქციების პროცესში. უწორედ ასეთი სახით შეიძლება იგი აღწერილი იყოს და ასახოს ძირითადი ენობრივი აქტივობა. სტატიაში გაშუქებულია ამ მოსაზრების საფუძველზე შექმნილი მოდელების მეშვეობით თარგმნის წარმოება.

Algorithmic language description of linguistic in new and more important sphere in this case, not only to become comparison static system, As a matter of operating mechanism, which in turn receives and creates a text (speech) of his functions in the process. Such as it can be described and the language to reflect the main activity. The article shows the view on the basis of the models through the translation industry.

საკვანძო სიტყვები: алгоритм, динамическая система, противопоставление, анализ, функция.

Алгоритмические описания языка являются, по сути дела, новым и весьма важным разделом лингвистики. Язык становится не просто и не только статической системой противопоставлений, а действующим механизмом, воспринимающим и производящим текст (речь) в процессе своего функционирования. А в этом качестве он может быть описан только динамической моделью, отражающей основные черты языковой активности.

Естественно, лишь такие лингвистические модели могут стать базой для обеспечения системы, имитирующей те или иные стороны человеческой деятельности, связанной с языковым поведением: диалог, перевод и, наконец, обучение языку. Составляющее ядро этих систем, так называемые лингвистические процессоры выполняют функции анализа и синтеза текста (речи). Так, анализ текста, начинается с изолированных слов (морфологический анализ, включая словарь основ); сведения о лексемах и грамматических характеристиках, собранные на этом этапе, используются для выявления синтаксической (синтаксический анализ), а затем и семантической структуры текста. В процессе синтеза тот же путь продельвается в обратном направлении. Легко видеть, что необходимое лингвистическое обеспечение диалога с ЭВМ на естественном языке состоит из полных алгоритмов анализа и синтеза одного и того же языка, а в случае машинного (автоматического) перевода - это полный анализ одного языка и синтез другого. В отличие от других приложений, в системах обучения языку могут находить практическое применение и подсистемы, построенные на определенных фрагментах лингвистического обеспечения, например, алгоритм синтеза русской словоформы может служить ядром для системы обучения морфологии и консультаций по этому разделу грамматики.

Уже реализованная часть системы (синтез словоформ в буквенной записи и пр.) может быть использована, в зависимости от нужд обучения, в справочном, экзаменационном и обучающем режимах. В первом из них пользователь по исходной (словарной) форме слова и заданным грамматическим характеристикам может по желанию вызвать единственный член парадигмы (в ответ на дом + ед. ч., дат. п. выделяется дому), всю парадигму полностью или определяющую ее часть (например, только множественное число для существительных или настоящее время для глаголов и т. д.). Этот режим может быть использован при составлении текста, когда выбраны как лексика, так и синтаксическая конструкция и речь

идет об образовании от заданных лексем тех форм, которых требует заданная конструкция. Он может быть полезен и при заучивании лексики, если оно идет параллельно с ознакомлением с формообразовательными парадигмами усваиваемых лексем. Этот же режим при изучении обычного руководства по грамматике может обеспечить пользователя произвольным многообразием примеров, иллюстрирующих отдельные разделы (особая наглядность связана с возможностью вызывать некоторые грамматически значимые фрагменты парадигмы). Наконец, тот же режим, в частности, вариант образования полной парадигмы, послужил основой для создания некоего суррогата морфологического анализа (анализ через синтез), для использования в процессе чтения: вводится незнакомое слово, встретившееся в тексте, а в ответ выдается его исходная форма и грамматические характеристики словоформы из текста (отметим, что прямой, т. е. независимый от синтеза морфологический анализ находится в стадии программной реализации).

Перечисленные выше ситуации возможного использования первого режима говорят о его ориентированности не только на индивидуальную работу обучающегося над собой, но и на работу в аудитории вместе с обучающим.

Что касается второго и третьего режимов, то независимо от того, используется ли он в ситуации экзамена или самоконтроля и обычного обучения, всегда подразумевается вмешательство обучающего на некотором предварительном этапе: система предъявляет пользователю исходные формы заранее введенных слов и предлагает образовать от них также заранее заданные формы, причем правильность ответа подтверждается, а сообщение об ошибке сопровождается ее корректировкой.

По сути дела, ещё одним, дополнительным режимом является пополнение словаря системы в диалоговом режиме, требующем от пользователя лишь знания русского языка и грамматики в объеме средней школы. Этот режим избавляет от необходимости знакомства со спецификой словарной информации и, тем самым, существенно расширяет круг лиц, способных участвовать в трудоемкой задаче расширения словаря, решение которой, в свою очередь, существенно влияет на эффективность практического использования системы. Вместе с тем, очевидно, что принципиальное расширение диапазона применимости системы связано с наращиванием уже реализованной части новыми лингвистическими уровнями.

Вышеизложенное позволило разработать сферы практического применения полученных языковых моделей посредством использования ЭВМ в качестве справочного источника, действующего в режиме обучения. Предлагаемые алгоритмы, как уже отмечалось, обеспечивают получение словоформ различных частей речи. Таким образом, входом алгоритма является информация о том, какая форма, скажем, имени существительного должна быть получена, а выходом - соответствующая данному имени существительному.

Постараемся описать методику использования разработанных моделей в процессе обучения, как это было проделано на кафедре русского языка, литературы и журналистики Грузинского технического университета. Наблюдения свидетельствуют, что такая система практически весьма полезна для закрепления получаемых знаний, является подспорьем в активизации проводимой преподавателем аудиторной работы и служит основой для самостоятельной работы студентов над собой как в области развития навыков устной речи, так и в области правильного построения письменного текста.

Вся проводимая работа (речь идет об обучении на продвинутом этапе, когда студенты знакомятся с языком специальной литературы) состоит из нескольких этапов: первый этап предполагает работу над изолированным словом. Слова предварительно подбираются преподавателем, а студентам предлагается посредством компьютера выяснить все парадигмы и возможные варианты форм данных слов (следует подчеркнуть, что все предлагаемые студентам для обучения слова, словосочетания, предложения и фразы берутся из заранее подобранного текста, над содержанием которого поработал преподаватель и который студенты в конечном результате должны уметь презентовать и в устном, и в письменном виде). Слова даются в исходной форме.

На следующем этапе имеем дело с более усложненными заданиями, предлагается составлять нужные словосочетания, затем предложения и даже целые фразы. Таким образом, используя предлагаемый нами лингвистический процессор, студенты усваивают нужные слова и приобретают навыки в использовании данных слов в любых измененных ситуациях. Вслед за предварительной проработкой материала преподаватель, убедившись, что студенты в достаточной мере освоили данные слова и словосочетания, приступает к работе над текстом, в котором, по сути уже не могут встретиться незнакомые студентам слова и синтаксические конструкции.

Попытаемся описать небольшой фрагмент проведённой лабораторной работы. Был использован текст, содержащий знакомство с некоторыми явлениями основных законов лексики (Для удобства чтения мы его даем в начале).

Самый дешевый способ путешествовать

Остроумный французский писатель XVII в. Сирано де Бержерак в своей сатирической "Истории государств на Луне и Солнце" рассказывает, между прочим, о таком будто бы происшедшем с ним *удивительный случай*. Занимаясь *физический опыт*, он однажды непостижимым образом был *поднять* вместе со *свои склянками* высоко в воздух. Когда же через несколько *часы* ему удалось спуститься вновь на *Земля*, то к изумлению, *очутился* он уже не в *родная Франция* и даже не в *Европа*, а на материке Северной Америки, в Канаде! Свой неожиданный перелет через Атлантический океан французский писатель, однако, находит вполне *естественный*. Он объясняет его тем, что, пока невольный путешественник был отделен от *земная поверхность планета наша* *продолжать* по-прежнему вращаться на восток; вот почему, когда он *опуститься*, под ногами его вместо *Франции* оказался уже материк *Америки*.

Казалось бы, какой дешевый и простой способ путешествовать! Стоит только подняться над *Земля* и продержаться в *воздух* хотя бы несколько минут, чтобы опуститься уже совершенно в другом месте, далеко к западу. Вместо того, чтобы предпринимать утомительные путешествия через материк и океан, можно неподвижно висеть в воздухе над *Земля* и выждать, пока она сама подставит *путник* место назначения.

К сожалению, *удивительный способ* этот - не более как фантазия. Во-первых, поднявшись в воздух, мы, в сущности, не отделяемся еще от *земного шар*: мы остаемся связанными с его *газообразная оболочка*, висим в его атмосфере, которая тоже ведь участвует во вращении *Земли* вокруг *ось*. Воздух (вернее, его нижние более плотные *слой*) вращается вместе с *Землей*, увлекая с собой всё, что в нем находится: *облако, самолет, летящая птица, насекомое* и т. д. Если бы воздух *не участвовать вращение земного шара*, то стоя на *Земле*, мы постоянно *чувствовали бы сильнейший ветер*, по сравнению с которым самый страшный ураган казался бы *нежное дуновение* (Скорость урагана 40м/с (144км/ч). Земной же шар на широте, например, С.-Петербурга проносил бы нас через воздух со скоростью 230м/с (828км/ч!). Ведь совершенно безразлично: стоим ли мы на месте, а воздух движется мимо нас, или же, наоборот, воздух неподвижен, а мы перемещаемся в нем; в обоих случаях мы ощущаем одинаково сильный ветер. Мотоциклист, движущийся со скоростью 100км/ч, чувствует сильнейший встречный ветер даже в совершенно тихую погоду.

Это, во-первых. Во-вторых, если бы даже мы могли подняться в верхние *слой, атмосфера* или если бы Земля вовсе не была окружена *воздух*, нам и тогда не удалось бы воспользоваться тем дешевым *способ путешествовать*, о котором *фантазировать* французский сатирик. В самом деле, отделяясь от поверхности вращающейся Земли, мы продолжаем по инерции двигаться с *прежняя скорость*, т. е. с той же, с какой перемещается под нами Земля. Когда же мы снова опускаемся вниз, мы оказываемся в том самом месте, от *которого* раньше отделились, подобно тому как, подпрыгнув в вагоне движущегося *поезд*, мы опускаемся на прежнее место. Правда, мы будем двигаться по *инерция* прямолинейно (по касательной), а "место под нами" - по дуге; но для небольших промежутков времени это не меняет дела.

Выделенные в тексте слова студентами выписываются по частям речи (в зависимости от установки преподавателя можно выписать все слова одновременно, а затем производить различные манипуляции с теми из них, с которыми сочтет необходимым преподаватель в данный отрезок времени обучения, можно выписывать по отдельным группам, по отдельным частям речи и т. д., в данной лабораторной работе предпочтение было отдано выписыванию всех нужных для работы слов), например:

Глагол	Имя существительное	Числительное	Прилагательное
поднять	воздух	один	родная
продолжать	вращение	два	сатирический
вращаться	дуновение	три	утомительный
опуститься	Европа	четыре	газообразный
висеть	Земля	пять	плотный
путешествовать	случай	шесть	нижний
участвовать	способ	семь	естественный
подняться	скорость	восемь	физический
отделяться	поверхность	девять	удивительный
мочь	путешествия	десять	земной

Студентам предлагается ряд заданий, которые будут выполняться с помощью компьютера. Задания эти могут содержать предложения ознакомиться с различными словоформами всех данных слов или каких-либо заранее намеченных преподавателем, может быть предложено составление того или иного словосочетания, а далее и целого предложения и т. д.

В ближайшее время к морфологическому синтезу будет подключен фонологический преобразователь, после чего система может использоваться и как пособие для усвоения орфоэпии. Эффективность этого раздела системы в дальнейшем может быть повышена за счет её оснащения фонетико-акустическим преобразователем, разработка которого (правда, пока для грузинского языка) ведется, в частности, и в ИСУ АН Грузии.

Грамматический компонент системы завершит подключение синтаксического уровня. Находящийся сейчас в стадии амортизации синтаксический анализ позволит системе по запросу пользователя выполнять полный грамматический разбор представленного текста.

Разрабатываемый алгоритм строится в виде ориентированного в естественном для текста направлении (слева - направо) парсера, параллельно выполняющего функции двух основных синтаксических подуровней: выявление грамматических связей между словами и определение места синтаксических границ во фразе с попутным установлением отношений между разграниченными сегментами фразы (простыми предложениями, различными оборотами).

Переходя ко второму основному компоненту лингвистического обеспечения систем обучения, а именно, к лексике, выделим три момента этой стороны проблемы: лексика (в узком смысле); идиоматика и семантика. Первая из них может быть представлена в памяти системы хорошими двуязычными словарями в сочетании с морфологическими алгоритмами и средствами обращения к тем и другим в диалоговом режиме. Так, встретившись в тексте с незнакомым словом, пользователь может обратиться к морфологическому анализу, чтобы выяснить его исходную (словарную) форму и попутно определить место встреченной словоформы в парадигме, а затем, уже имея исходную форму (это существенно в таких случаях как *пекла, очи, донья* и др.), можно обращаться непосредственно к словарю, который выдаст спектр значений, характеризующих данную лексему.

Подобным образом, лишь с заменой обычного словаря на фразеологический, может решаться и проблема идиом. Усложнение процедуры возникает лишь в связи с необходимостью «нащупать» ключевое слово оборота, которое, в свою очередь, может обусловить многократность обращения к словарю. Более перспективным представляется

подход, использующий комбинированные словари, являющиеся более последовательным и лучше организованным естественным продолжением и расширением обычных толковых словарей. Однако работа по созданию более или менее полных словарей такого рода, связываемая в первую очередь с именем И.А. Мельчука и его соавторов, пока, к сожалению, далека от завершения.

Наконец, проблема лексики в сочетании с глубинным синтаксисом теснейшим образом связана с семантикой, с представлением содержания связного текста. Существует и разрабатывается множество различных более или менее формализованных способов замены смысла, применяемых в различных областях искусственного интеллекта и, в том числе, при решении задач перевода и диалога с ЭВМ.

„სიყვარულის“ კონცეპტუალური მეტაფორიზაცია ჯონ დონის პოეზიაში

ი. ისიანი

i.isiani@yahoo.com

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები
თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

This paper deals with the concept of “Love” and its metaphorization in John Donne’s poetry. The concept is analyzed as an abstract, universal one and the forms of its metaphorization in English language. In phraseological units and in proverbs, the concept is presented in the form of complete clichés. In John Donne’s poetic image of the universe spiritual images of love are merged with material ones that result in dual character of conceptualization of “Love” in John Donne’s poetry.

В статье рассматривается концепт «Любовь» и его метафоризация в поэзии Джона Донна. Концепт понимается в качестве универсальной абстракции. Прослеживается реализация данной концептуальной метафорической модели в английском языке. В фразеологии и пословицах этот концепт представлен как готовое клише. В поэтическом мире Джона Донна прослеживается явственный параллелизм между духовным и материальным образом концепта «Любовь», который впоследствии формирует его дуалистическую форму.

საკვანძო სიტყვები: კონცეპტი, მეტაფორა, სიყვარული, გამოყოფა, იმედგაცრუება.

ენა კულტურის არსებობის განსაკუთრებული ფორმაა, კულტურულ კოდთა ჩამოყალიბების ფაქტორია. ყოველ ენას სამყაროს კონცეპტუალიზაციის თავისებური, განსაკუთრებული ხერხები აქვს. ენაშია ასახული ადამიანის ცოდნა გარესამყაროზე, ვინაიდან ეს ცოდნა სიტყვით გამოიხატება. სიტყვას შეუძლია შეზღუდოს თავისი მნიშვნელობა, არ შეუშვას თავის ველში ის, რაც მისთვის დაუშვებელია, მაგრამ მას აქვს უნარი გაიფართოვოს საკუთარი საზღვრები, შეუშვას თავის შინაარსში შორეული მნიშვნელობების ელემენტები, სიტყვას შეუძლია გახდეს სიმბოლო, როდესაც ის ირაციონალურის სფეროში გადადის. მას შეუძლია გახდეს კოსმოსი, რომელიც ანალიზისას საჭიროებს ელემენტებად დაშლას. ზუსტად ამიტომ კოგნიტიური ლინგვისტიკა უფრო და უფრო ხშირად ოპერირებს ტერმინით „კონცეპტი“ კლასიკური ტერმინი „სიტყვის“ ნაცვლად (კიბრიკი 2003:103).

კოგნიტიურ ლინგვისტიკაში კონცეპტუალიზაციის ერთეული არის კონცეპტი, რომელიც გაიგება როგორც კოგნიციის შედეგი. კონცეპტი არის მენტალური ლექსიკონის ერთეული და წარმოადგენს მნიშვნელობათა, ღირებულებათა და ნორმათა ერთობლიობას, როგორც ადამიანის შემეცნებითი მოღვაწეობის შედეგს. ადამიანის მენტალურ ლექსიკონში ინახება არა მარტო მნიშვნელობები, არამედ „დანიშნულება“. მოცემული სიტყვით გამოწვეული ყველა მგრძობიარე ხატი, თანამნიშვნელობა, შეფასება და კონოტაცია, პირადი/საკუთარი და კოლექტიური, ენობრივი შემეცნების ამა თუ იმ კულტურის პრიზმაშია ასახული (ლიხაჩოვი 1989:35).

ამჟამად ჩემი კვლევის საგანს წარმოადგენს კონცეპტი „სიყვარული“ ჯონ დონის პოეზიაში. სიტყვა „სიყვარული“ დაკავშირებულია სხვადასხვა გრძობასთან, მდგომარეობასთან და დამოკიდებულებასთან დაწყებული საერთო სიამოვნებიდან (მე მომწონს ჩემი საჭმელი) დამთავრებული ძლიერი ინტერპერსონალური მიზიდულობით (მე მიყვარს ჩემი ცოლი). ასეთი მრავალფეროვანი გამოყენება და მნიშვნელობები დაკავშირებული სხვადასხვა გრძობების კომპლექსთან, „სიყვარულს“ ხდის განსაზღვრისათვის უჩვეულოდ რთულ ცნებად სხვა ემოციურ მდგომარეობასთან შედარებით.

„სიყვარული“ - როგორც აბსტრაქტული ცნება ჩვეულებრივ დაკავშირებულია ღრმა, ერთ აღუწერელ გრძნობასთან, რომელიც სხვა ადამიანზე ზრუნვას ნიშნავს, ეს შეზღუდული ცნებაც კი სიყვარულისა მაინც მოიცავს სხვადასხვა გრძნობების სიმდიდრეს, ვნებიანი სურვილიდან და რომანტიკული სიყვარულის ინტიმურობიდან ჩვეულებრივი და პლატონური სიყვარულის არასექსუალურ ემოციურ სიახლოვემდე და რელიგიური სიყვარულის ერთგულებამდე.

„სიყვარული“ - ერთ-ერთი უნივერსალური კონცეპტი - მეტაფორულად განსხვავებული ნომინაციებით გადმოიცემა.

თავისი რთული და აბსტრაქტული ბუნებით საუბარი სიყვარულზე ჩვეულებრივ შეზღუდულია აზრობრივად დასრულებულ კლიშეებამდე, რაც ასახულია მთელ რიგ ინგლისურენოვან ანდაზებში, რომლებიც უკავშირდება სიყვარულს, დაწყებული ვირგილიუსით „სიყვარული იპყრობს ყველას“, (Love captures all) დამთავრებული ბითლზით „ის, რაც გჭირდება სიყვარულია“ (All you need is love). ფილოსოფოსმა ლაიბნიცმა თქვა, რომ სიყვარული არის სხვისი ბედნიერებით ტკბობა (To be delighted by the happiness of another). <http://en.wikipedia.org/wiki/Love>

ცნობილია, რომ ეს არის სიტყვა, რომელსაც უამრავი ცნებითი დატვირთვა გააჩნია.

სიყვარული –1. ღრმად მგრძნობიარე, ვნებიანი მღელვარება ვინმეს მიმართ.

2. თბილი, პიროვნული ერთგულების გრძნობა ან დიდი მღელვარება მშობლის, ბავშვის ან მეგობრისადმი.

3. პიროვნების მიმართ სიყვარულის განცდა.

4. საყვარელი ადამიანი, სატრფო, მიჯნური.

სიყვარულის სინონიმებია: სინაზე, სათუთობა (Tenderness)

გატაცება, სიყვარული (Fondness)

ძლიერი მიდრეკილება (Predilection)

სითბო (Warmth)

ვნება (Passion)

გაღმერთება, თაყვანისცემა (Adoration)

პატივისცემა (Worship)

მისწრაფება, მიდრეკილება (Inclination)

(ჰორნბაი 2007:913)

ახლა ვნახოთ, როგორ არის ვერბალიზებული სიყვარულის კონცეპტი ჯონ დონის პოეზიაში.

სიყვარულის პრობლემასთან რელიგიური მიმართების კვალს ვხვდებით დონის ლექსში „ჰაერი და ანგელოზი“. (რედფათი 2009:196)

სიყვარული:

1. სული;

2. ჰაერი (მატერია);

3. კოსმოსი.

დუალისტური ფორმები სიყვარული – სული (ანგელოზი) მატერია (ჰაერი) ახდენს სინთეზს, აკრთობს ადამიანის სულის უფაქიზეს სიმებს, რომლებიც წყდებიან „მიწას“ და შემდგომ კი ქმნიან არსებული მარადიულობის შეუსაბამობის კონცეპტს.

მეტაფორული ურთიერთდაკავშირებულობა სხეულისა და სულისა ჯონ დონის ლექსში „ჰაერი და ანგელოზი“. „სხეულის“ საკითხს სხვაგვარად გაიაზრებს, რომელიც პროდუცირებას და ადამიანის აღქმულობას სიმძაფრეს ანიჭებს. მკვდარი გრაფემების თანმიმდევრობა „გაცოცხლებასა“ და „გასულიერებას“ იწვევს, ერთ მთლიან ხატოვან სისტემად გადაიქცევა.

კონცეპტუალური ფორმა სული - სიყვარული გვაძლევს სიტყვის რამდენიმე დეფინიციას, რომელიც გვეხმარება სემური ველის შექმნაში.

სიყვარულის კონცეპტუალიზაცია უკავშირდება ახალი ცნებითი ველის შექმნას, ჯონ დონის ლექსში: „გამოსათხოვარი სიტყვა: ჩემი სახელის თაობაზე, სარკმელში“ (ქარუმიძე 1984:13).

სიყვარული: -

1. ქალი;
2. მინა;
3. გაცოცხლება;
4. გამჭვირვალობა;
5. მზერა;
6. დუალისტური ფორმა შენ და მე.

აღნიშნული დუალისტური ფორმა ორგვარი სივრცული აღქმულობითაა შემოსაზღვრული, პირდაპირი თვალთახედვით და ქვეცნობიერი ხედვით ლექსში: „გამოსათხოვარი სიტყვა: ჩემი სახელის თაობაზე, სარკმელში“ (ქარუმიძე 1984:13).

Here you see me, and I am you

სივრცის აღქმითი „მინისებრი“ გამჭვირვალობა რომელიც ადამიანურ ღირსებასთან და „მზერის“ ადამიანის თვალთახედვის უსასრულობასთანაა დაკავშირებული იწვევს ქვეცნობიერის გააქტიურებას.

სიყვარული: -

1. ცრემლი;
2. თვალი;
3. წუხილი;
4. სასოწარკვეთა.

აზრი სასოწარკვეთისა, რომელიც ჯონ დონის ლექსიდან „განშორებისას თქმული სიტყვა: ტირილის გამო“ გამომდინარეობს არ არის მისი ტკივილის ინსტანცია. ის თვალიდან გადმოდენილ ცრემლთან ასოცირდება. ავტორის შემეცნების მოტივირებული სფეროს ნიშანი ხდება დაშორება - სიყვარულის დუალისტური ფორმა, ქმნის ცრემლის კონცეპტს. ავტორი პერმანენტიკულად განიხილავს ადამიანის ტანჯვას და „მე“ კონცეპტს სამყაროს წრებრუნვაში. (ქარუმიძე 1984:52).

ჯონ დონის სამყაროს პოეტური სურათი ორდონიანია, რომელიც აერთებს მის კონცეპტუალურ და ენობრივ უნარს, ის პოეტის ხედვის არჩევითობითაა გათვალისწინებული, ამიტომ კონცეპტ „ცრემლში“ არის სიყვარულისა და ასევე დაშორების, სასოწარკვეთის ტკივილის კონცეპტუალური სურათი, ამიტომ თავისი თავის გამოაშკარავებისათვის ჯონ დონი სიყვარული - დაშორების დუალისტური ფორმის წარმოდგენისათვის იშველიებს კონცეპტს - ცრემლს.

ლექსში „ჯადოსნობა გამოსახულებით“ პოეტი ემშვიდობება მტირალ საყვარელს (ქარუმიძე 1984:55).

სიყვარული: -

1. დაშორება;
2. საყვარელი ადამიანის უღმობლობა;
3. შეუბრალებლობა;
4. მისტიკური ზემოქმედება.

განშორება იმდენად უღმობელია, ისეთ სულიერ ტკივილს ანიჭებს პოეტს, რომ საყვარელი ქალისადმი მიძღვნაში იგი მისტიკასაც იყენებს. კონცეპტუალურად ტვირთავს მას და დაშორებას კაცის კვლის ცნებით ავსებს.

ადამიანის შემეცნებაში სიტყვას ყოველთვის მიმაგრებული აქვს რაღაც ერთი ძირითადი მნიშვნელობა, სხვა ყველა დანარჩენი მნიშვნელობა არის მოცემული სიტყვის გამოყენების კონტექსტი.

ენის სისტემატურობა მოცემული კონცეპტ „სიყვარულის“ გადმოსაცემად არის პრაქტიკულად უსაზღვრო რაოდენობის აზრობრიობის წყება, რომელიც მოცემულ კონცეპტს ახასიათებს.

„სიყვარული“ ჯონ დონისათვის არის გართობა, პოეტი ვულგარული მატერიალიზმის მიმდევრადაც გვევლინება, მისთვის მთავარი გრძნობაა. ბუნება ადამიანს ქცევის ნორმას კარნახობს, საკუთარ მორალს ახვევს თავს, ამიტომაც პოეტი უმდეროდა სიყვარულის ხორციელ გრძნობას.

ბიბლიოგრაფია

1. ზ. ქარუმიძე, პ. შვეარდნაძე, თ. კობახიძე. (1984): პოეტური ხატის მემკვიდრეობითობა ჯ. დონი, ტ.ხ. ელიოტი, უ.ბ. იეიტსი გვ. 13-57 თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, საქართველო.
2. КИБРИК А. А. (2003) : Анализ дискурса в когнитивной перспективе ; ст 103-104, Москва, Россия
3. ЛИХАЧЕВ Д. С. (1989): О филологии ст.35-36, М.
4. Oxford Advanced learner's Dictionary, A. S. Hornby (2007): Oxford University press. p. 913, Oxford, New York.
5. Redpath Th. The Songs and Sonnets of John Donne (2009): pp.47-88. London, England
6. Wikipedia, the free encyclopedia <http://en.wikipedia.org/wiki/Love>. date of retrieval 18.05.2010

დარგობრივი უცხო ენის სწავლების ეტაპები, მიზნები და საშუალებები

ნ. კალმახელიძე

nkalmachelidze@mail.ru

6. უცხო ენის შესწავლის თანამედროვე ტექნოლოგიები

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

The article deals with the stages of foreign languages teaching methods; gives the classification of professional foreign language students in compliance with the Common European Framework of Reference for Languages.

В статье описаны этапы развития методики преподавания иностранных языков; предложена классификация лиц, желающих изучить профессиональный иностранный язык. Данная классификация составлена в соответствии с общими Европейскими стандартами в области преподавания иностранных языков.

საკვანძო სიტყვები: მეთოდოლოგია, დარგობრივი ენა, საქმიანი ენა.

როგორც ცნობილია, უცხო ენის სწავლების მეთოდოლოგია როგორც მეცნიერებას XIX საუკუნეში ჩაეყარა საფუძველი. პირველი გამოკვეთილი მეთოდი, რომელიც გამოიყენებოდა გიმნაზიებში XIX საუკუნის შუა წლების ევროპაში, იყო თარგმნისა და გრამატიკის მეთოდი. როგორც სახელწოდებიდან ჩანს ამ მეთოდის მიზანი იყო გრამატიკის და თარგმნის სწავლება. უცხოურ სამყაროსთან კავშირს მოკლებულ საბჭოთა კავშირის სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების სასწავლო პროგრამებს ისე კარგად მოერგო ეს მეთოდი, რომ 90-იანი წლების ბოლომდე ცვლილება არ განუცდია, ხოლო დასავლეთში უცხო ენის სწავლების მეთოდოლოგია მუდმივად ვითარდებოდა. თარგმნისა და გრამატიკის მეთოდი შეცვალა პირდაპირმა მეთოდმა. შემდეგი საფეხურები იყო: აუდიო-ლინგვისტური, აუდიო ვიზუალური, შერეული, კომუნიკაციური და ინტერკულტურული მეთოდი. რაც სპეციალურად ქართულ სინამდვილეს, თარგმნისა და გრამატიკის მეთოდიდან კომუნიკაციურ და ინტერკულტურულ მეთოდზე უეცარმა გადასვლამ უამრავი პრობლემა წარმოქმნა, რაც განსაკუთრებით აქტუალური გახდა დარგობრივი უცხო ენის სწავლებისას. დარგობრივი ენა თავისთავად პრობლემებს უქმნის უცხო ენის მასწავლებლებს. მათი კომპეტენცია კომუნიკაციის და არა რომელიმე დარგის სწავლება. ის ვერ შეეხება პრობლემურ პროფესიულ საკითხებს. დარგობრივი უცხო ენა ეს არის კომუნიკაცია უცხო ენაზე რომელიმე კონკრეტულ დარგში და არა ეს დარგი უცხო ენაზე. მთავარი ამოცანაა ენის სწორად გამოყენება, კომუნიკაცია რეალურ სიტუაციაში, სამუშაო ადგილზე.

რუდოლფ ბაიერმა და დიტერ მონმა დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები ენობრივი და დარგობრივი კომპეტენციების გათვალისწინებით ხუთ ჯგუფად დაყვეს:

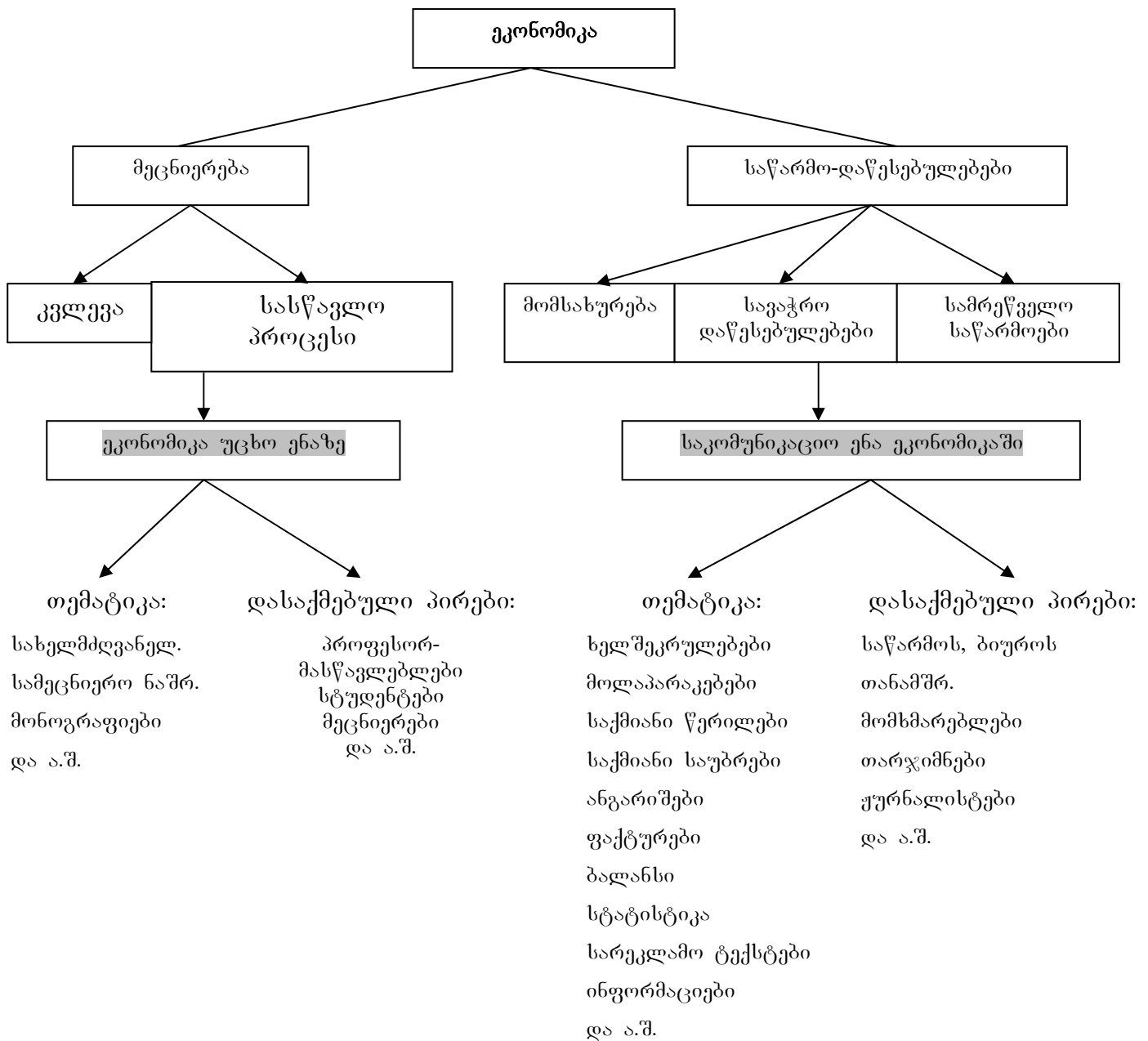
1. დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები, რომელთაც არ გააჩნიათ ცოდნა არც შესასწავლ უცხო ენაში და არც მოცემულ დარგში.
2. დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები, რომელთაც გააჩნიათ გარკვეული ცოდნა უცხო ენაში და მაგრამ არა მოცემულ დარგში.
3. დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები, რომელთაც გააჩნიათ გარკვეული ცოდნა მოცემულ დარგში მაგრამ არა უცხო ენაში.
4. დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები, რომელთაც გააჩნიათ გარკვეული ცოდნა მოცემულ დარგში და ასევე უცხო ენაში, მაგრამ არა დარგობრივი უცხო ენაში.

5. დარგობრივი უცხო ენის შესწავლის მსურველები, რომელთაც გააჩნიათ გარკვეული ცოდნა მოცემულ დარგში და ასევე დარგობრივ უცხო ენაში.

ამ კლასიფიკაციის გათვალისწინება საგრძნობლად გააადვილებს დარგობრივი უცხო ენის სწავლების პროცესის დაგეგმვას.

როდესაც უცხო ენის, როგორც დარგობრივი ენის სწავლების პრობლემებს ვიხილავთ, აუცილებელია იმის განსაზღვრა, თუ რა არის დარგობრივი ენა, რას ნიშნავს საქმიანი ენა, რა განსხვავებაა მათ შორის და რა კავშირი აქვთ მათ სასაუბრო უცხო ენასთან. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმის დადგენასაც, თუ უცხო ენის სწავლების რომელ ეტაპზე უნდა იქნეს შესწავლილი საქმიანი ენა და რომელზე – დარგობრივი ენა.

მაგალითისთვის გავეცნოთ დარგობრივ ენას ეკონომიკაში. როგორც ვიცით ეკონომიკა იყოფა პრაქტიკულ და თეორიულ სფეროებად, წარმოებად და მეცნიერებად. ასევე იყოფა უცხო ენაც პრაქტიკულ, საკომუნიკაციო ენად და მეცნიერულ ენად. უცხო ენა, როგორც ეკონომიკის ენა, ეს არის საკომუნიკაციო უცხო ენა საწარმო – დაწესებულებებში, ბიუროებში და არა ეკონომიკა, როგორც მეცნიერება უცხო ენაზე. ეს არის უცხო ენა ეკონომიკის პროცესში და არა ეკონომიკის შესახებ.

უცხო ენის სწავლებისას მასწავლებელი სტუდენტებს გადასცემს უცხოელ პარტნიორებთან ურთიერთობისათვის საჭირო ენობრივ მასალას და გრამატიკულ სტრუქტურებს და ასწავლის მათ საკუთარი აზრის გადმოსაცემად მ მასალის გამოყენებას. უცხო ენის, როგორც ეკონომიკის ენის დაუფლებისას სტუდენტები სწავლობენ საქმიანი ურთიერთობების წარმოებას რეალურ სიტუაციაში, სამუშაო პირობებში. მათ უნდა შეძლონ პარტნიორთან ურთიერთობისას ზუსტად და უპრობლემოდ გაიგონ საუბრის აზრი, გასაგებად, კონკრეტული სიტუაციის შესაბამისად წარმოადგინონ და ახსნან მოვლენები, ლოგიკურად იმსჯელონ, თავისუფლად მიიღონ მონაწილეობა დისკუსიაში. მათ შეუფერხებლად უნდა შეძლონ საქმიანი საუბრის წარმართვა, მოლაპარაკების წარმოება, ხელშეკრულების დადება, საქმიანი მიმოწერის წარმოება, სარეკლამო ტექსტების, მოხსენებების და სტატიების წერილობით, სწორი სტრუქტურითა და სტილით ჩამოყალიბება, სატელეფონო საუბრების წარმართვა, მოსმენილი ან წაკითხული სპეციფიკური ტექსტის შინაარსის შეჯამება და განხილვა, ტექსტიდან მთავარი ინფორმაციის ამოღება და გადაცემა და ა. შ.

აღსანიშნავია, რომ უცხო ენის პრაქტიკული მეცადინეობა არ ითვალისწინებს ეკონომიკის უცხო ენაზე სწავლებას. ეკონომიკის ცოდნა უცხო ენის პრაქტიკულ მეცადინეობაზე წინა პლანზე არ უნდა წამოვწიოთ. თუმცა ეკონომიკის ენის სწავლების გარკვეულ ეტაპზე დარგის ცოდნა უკვე აუცილებლობას წარმოადგენს.

დარგობრივი ენის სწავლების პროცესს ვყოფთ სამ ეტაპად:

1. სასაუბრო უცხო ენის სწავლება
2. საქმიანი უცხო ენის სწავლება
3. დარგობრივი უცხო ენის სწავლება

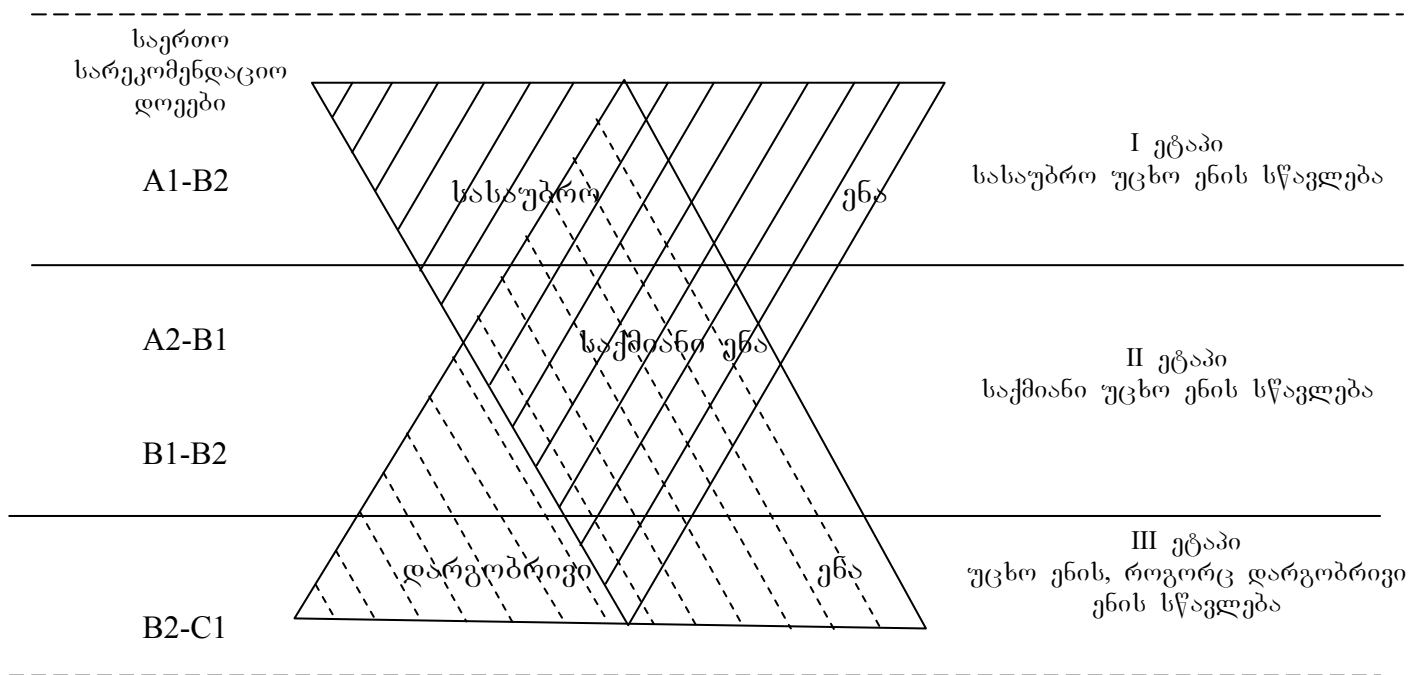
განვიხილოთ ისინი:

1. სასაუბრო უცხო ენის ცოდნა აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს საქმიანი და დარგობრივი ენის შესწავლისთვის. ენების სწავლის, სწავლებისა და შეფასების საერთო ევროპული სარეკომენდაციო ჩარჩოს თანახმად ლექსიკურ მინიმუმად ჩათვლილია 10 000 სიტყვა და გამოთქმა. აქედან 2 000 სიტყვა და გამოთქმა უნდა იყოს აქტიური, პროდუქტიული – სტუდენტს უნდა შეეძლოს მისი საუბრისას და წერის დროს გამოყენება - და 8 000 პასიური, რეცეპტიული – სტუდენტს უნდა შეეძლოს მისი მნიშვნელობის გაგება მოსმენისას ან კითხვისას. ამასთანავე მან უნდა შეძლოს გრამატიკული სტრუქტურების სწორად გამოყენება.

2. საქმიანი ენა არის საკომუნიკაციო ენა, რომელიც ეყრდნობა სასაუბრო ენის ლექსიკურ მარაგს და გრამატიკულ სტრუქტურებს. ეს არის საკომუნიკაციო ენა სამსახურში – საწარმოში, ბიუროში. ეს არის ის ენა, რომელსაც ნებისმიერ დარგში მომუშავე პერსონალი იყენებს საქმიანი ურთიერთობისას. სასაუბრო თემები უფრო მეტად პროფესიულად არის ორიენტირებული. ჩნდება დარგობრივი ტერმინოლოგია, მაგრამ მათ გასაგებად და გამოსაყენებლად აუცილებელი არ არის დარგის საფუძვლიანი, თეორიული ცოდნა.

3. დარგობრივი ენის შესწავლისთვის მთავარ წინაპირობას წარმოადგენს დარგის ცოდნა მშობლიურ ენაზე. ეკონომიკის ენის პრაქტიკული მეცადინეობის ღერძს წარმოადგენს ეკონომიკის ცოდნა, რომლის გარშემოც უნდა მოგროვდეს დარგობრივი ტერმინოლოგია უცხო ენაზე ამა თუ იმ თემის შესახებ. სწავლების ამ ეტაპზე ინფორმაციის გადამუშავებას და კომუნიკაციას ხელს უშლის და აფერხებს ეკონომიკის, როგორც საგნის არცოდნა. სხვა საგნებისგან განსხვავებით, სადაც დარგობრივი თემის ახსნა ლექსიკაზე ხდება, ეკონომიკის ენის პრაქტიკულ მეცადინეობაზე თემის შინაარსი სტუდენტებისთვის უცხო არ უნდა იყოს. ეკონომიკის საკითხები არ უნდა აიხსნას უცხო ენაზე. პრაქტიკულ მეცადინეობაზე უნდა მოხდეს მოცემულ თემაზე სასაუბროდ საჭირო ლექსიკური ერთეულების და გრამატიკული სტრუქტურების მიწოდება და განმტკიცება.

უცხო ენის, როგორც დარგობრივი ენის სწავლების მეთოდის ექსპერტი ჰერმან ფუნკი გვაძლევს შესანიშნავ სქემას, სადაც ნათლად ჩანს განსხვავება სასაუბრო ენის, საქმიანი ენის და დარგობრივი ენის სწავლების ეტაპებს შორის. თუმცა იმასაც ვხედავთ, რა მყარია მათ შორის კავშირი და როგორ არის დამოკიდებული ერთი ეტაპი მეორეზე. სწავლების ეტაპებს შორის რა თქმა უნდა არსებობს მყარი შინაარსობრივი კავშირი, მაგრამ ისინი საფეხურობრივად უკავშირდებიან ერთმანეთს დროის მონაკვეთების სახით. სასწავლო პროცესში დარგობრივი ენა ნელ-ნელა იჭრება სასაუბრო ენაში და გარკვეული დროის შემდეგ ეს უკანასკნელი აღვივებს უთმობს დარგობრივ ენას. ეს პროცესი ჰერმან ფუნკს წარმოადგენს აქვს შებრუნებული პირამიდების მოდელის სახით.

სქემა 2

ჩვენ შეგვიძლია ეს მოდელი მოვარგოთ ენების სწავლის, სწავლებისა და შეფასების საერთო ევროპული სარეკომენდაციო ჩარჩოს და მივუთითოთ სავარაუდო დონეები.

ჰერმან ფუნკის მოდელისა და ზემოთ აღნიშნული უცხო ენის შემსწავლელთა კომპეტენციების გათვალისწინებით შესაძლებელია შესაბამისი სახელმძღვანელოების შერჩევა და სწავლების პროცესის სწორად წარმართვა. ეს თავიდან აგვაცილებს გაურკვეველობებს და შეცდომებს უცხო ენის პროგრამების შემუშავებისას და გაცილებით საინტერესოს და შედეგიანს გახდის უცხო ენის სწავლების პროცესს როგორც მასწავლებლებისთვის, ასევე სტუდენტთათვის.

ბიბლიოგრაფია

1. როზემარია ბულმანი (1997): ეკონომიკური ენის პრაქტიკული მეცადინეობის გეგმაბერლინი;
2. რუთ ბროს-ალბერტ (1999): მეთოდური პრობლემები საქმიანი საუბრის წარმოების სწავლებისას. კოლნი;
3. ჰერმან ფუნკი (2000): საქმიანი უცხო ენის სწავლება „Fremdsprache Deutsch“ ჟურნალი გერმანული ენის მასწავლებელთათვის;
4. ვერნერ შმიტცი (2000): ეკონომიკური ენის სწავლება „Fremdsprache Deutsch“ ჟურნალი გერმანული ენის მასწავლებელთათვის.

Role of Fiction in Foreign Language Learning

M.Lortkipanidze, S.Chuprinina

mlord55@mail.ru

svetagnostik@rambler.ru

5. Язык культуры и модель мира в художественном тексте

Тбилисский государственный университет экономических отношений (ТГУЭО)

Грузинский технический университет (ГТУ)

This article deals with the issues that concern the role of fiction in Foreign Language Learning. There are also considered different ways of reading literature as well as its analysis in the capacity of the most important components of global literary structure that rises reader's expectations. Besides there are discussed new approaches to literary analysis stressing the importance of the participating readers(students) and thereby stirring to activity students' creative search

В данной работе рассматривается роль художественной литературы при изучении иностранных языков. Рассматриваются некоторые виды прочтения художественно-литературного текста, а также анализ его в качестве одного из важнейших структурных компонентов глобальной художественной текстовой организации, который, в свою очередь, стимулирует в читателе творческое познавательное дерзание, активизируя тем самым творческий потенциал студентов.

Not many years ago there seemed to be a negative attitude to the teaching of literature in the foreign-language classroom. Literature was regarded as a written form, far removed from everyday communication. But literature has again recognized as an effective tool in learning a foreign language. After years of discredit, partly due to the grammar-translation method that traditionally was applied in the teaching of literature, it is now regarded as an effective way into a foreign language. Literature represents valuable authentic material. Authentic texts have been used in communicative learning situations for years, but the texts are often very short, mostly timetables, recipes, menus, cartoons, letters, etc. Carefully constructed information-gap exercises have stimulated students to use both argumentative and descriptive language. Open-ended, multilevel literary texts will trigger the readers' responses and function as "disagreement exercises." In literature there is no "correct" solution to how you experience a text, and a class discussion will be genuine communication. Reading literature, as well as talking and writing about it, is both an affective and a cognitive process. Meeting a literary text in the right way will give the reader an emotional and personal experience and give room for reflection; The reader can discover important things about him/herself via the text. This emotional appeal will involve the students in the learning process. The cognitive stimulus is catered for through an analysis of words, structures, discourse patterns, content, and interpretation. This more linguistic approach requires a higher level of proficiency in the target language. By entering a work of fiction the learner will discover how literary effects are created through language, and he/she will see the author's conscious handling of words to convey a message. A piece of literary discourse can provide a valuable analytical experience of generative value. Documents from The Council of Europe strongly emphasize the importance of mutual cultural understanding. A knowledge of another nation's history and social and cultural background is an essential part of a learner's competence in a foreign language. Recent research has shown that a native culture is as much of an interference for foreign- language learning as is native language. However, most people are genuinely interested in learning about other cultures, at least to compare them with their own set of standards and values. A native culture must not be regarded as a "standard" or "norm," but when learners are able to recognize the cultural base of their own attitude and behavior, they are more ready to consider other cultures more favorably. The best way to learn about a country's culture is to stay in that country. The second best way to find out how other people live and think is through literature. A

piece of literature is condensed life. It is real life related through an author, and thus more structured for the receiver. "If we say that language is oriented toward restatement or symbolic transformation of experience, we may say that literature is oriented toward the conscious creation of an illusion of reality" (Brooks 1960; 43) How a text interprets reality may challenge our own prejudices and fixed opinions about other cultures. In the effort to perceive a situation from another point of view, learners will have to detach themselves, at least temporarily, from their own criteria and expectations.

There are different ways of reading texts, such as skimming (reading for gist), scanning (reading for specific information), intensive reading (analyzing the language in a text closely), reading for detail (analyzing a text very closely in order to understand its meaning), extensive reading (reading for pleasure). We deal with extensive reading in the article, as most people read literature just to enjoy a good story. This is true pleasure reading. If we create opportunities for students to read fast and much, they will be able to absorb new vocabulary and idioms, and new grammatical structures will more or less unconsciously become part of their linguistic competence. Extensive reading promotes better language and provides experience and pleasure. A good language learner has to live with uncertainty, and reading is guessing. When reading longer passages of carefully constructed literary discourse, the learner should be given strategies that promote skill in deducing meaning from context. The reader reconstructs meaning from the written language by using graphic, syntactic, and semantic systems of language, but they serve merely as cues for the reader in his/her process of predicting meaning and confirming predictions. To understand a message, we make use of our total life experience as well as our general linguistic knowledge. New approaches of literary analysis stress the importance of the participating reader. A piece of literature does not exist until it is being read. The interaction between reader is what matters. Reading is a two-way process, a kind of dialogue between the text and the reader. When you read a text, your own experiences and expectations will determine what you look for and find important. To read is to select bits and pieces and put them together in a meaningful whole. The meaning and message of a text, then, will be determined by the personality of the readers. Recent research on the role of the reader's receptive aesthetic experience has provided us with an important understanding of what goes on when reader meets literary text.

Each student will meet the text in his/her own way; his/her understanding of the text is based on past experiences and knowledge about literature and life. The learner's literary knowledge will help him/her to find the superstructure of the text, to discover features determining genre, and also to see how linguistic features convey a personal style. Past life experiences determine the process of interpretation. Inner images already established will influence the way new images are created when experiencing literature. The way the parts are fitted into a whole is determined by the reader's personality and intellectual capacity, strongly influenced by emotions and attitudes. I call this learner-understanding the "student text." The mental interactive reading is important, but it can be supplemented by more open confrontations with opinions of fellow students, the teacher, and the text. In class, activities should be structured to start off the student's creativity in relation to a text. The active role of the learners should be encouraged. Literature, when published, is the "property" of the reader. We, as readers, should become involved as co-writers of the text in our imagination, in speech, and on paper. The many ways of interpreting multileveled literature will create a meeting place in class for views and opinions to be exchanged. The teacher will have his/her own "teacher text" – that is his/her interpretation – determined by the same individual factors that determine the students' reading. In addition, he/she will draw on his/her general language and literary education and expectations of literary genre to experience literature in a more nuanced way. The teacher's task is to plan a methodological approach that can create an encounter in class so that the many "student texts" and the "teacher text" can become a "class text," a common and richer experience for all, including the teacher. When students and teacher share their common cultural expectations through a well-planned lesson, all participants will emerge with a broader repertoire for appreciating literature and also with a more personal and autonomous "voice" in the target language. The teacher must be careful in choosing his/her

strategies for text manipulation so that the “teacher text” will not get in the way of the students’ exploration of the piece in its own right. The text must also be well chosen and be of the kind that needs teacher help for a fuller understanding.

Pleasure reading is an individual kind of text-comprehension process. Class interpretation is a public performance, a shared experience in a public room. A teacher, as well as a director, will have to make choices to focus on the important elements in a text. In class, the activities organized and the learning focus taken will influence the way a class experiences a text. The ideas from the USA about process writing have played an important role in renewing the teaching of writing skills both in the mother tongue and in English as a foreign language, since upper secondary school students reach a high level of language proficiency. So far, little has been done to develop a methodology suitable for students at advanced levels. However, there seems to be some similarity in methods between the didactics of the mother tongue and those of TEFL at an advanced level. These two fields have more in common than has been generally assumed. Research in many countries has demonstrated that the particular problems students have when writing English (and Russian) are related to discourse and vocabulary. Classroom reports show that students try to cope with everything at the same time: content, vocabulary, grammar, discourse. This means that they stop to look up words, they lose track of the logical structure, and the flow of their writing is interrupted. When we encourage fluency writing, accuracy can be considered at a later stage. Too much energy has been spent on problems of fossilization of minor grammatical errors instead of developing the students’ wish to express their thoughts on paper. By improving the writing process and putting emphasis on what the students in fact are good at, the end product will also be improved. What is then meant by a creative methodology in language learning? It is the creative use of written and spoken language, combined with an element of fiction. Through a literary text we meet a fictitious world, and in the classroom we create our own world of fiction based on that of the text. The text will give us a universe with its own setting, characters, and conflicts. We enter this world in role, and communicate from a motivation based on fiction. Through identification on an intellectual and emotional level we engage ourselves in a parallel conflict. This method creates immediate situations where the text becomes part of the class’s experience. It will acknowledge the class’s own terms of response to the text – “student text” – as well as the self-organized expression they choose for their response. It will encourage a diversity of reactions and viewpoints which again will be related to the literary text and the totality of the “class text”

This method is effective in all learning situations, as it aims at developing the students’ competence in many fields. Simultaneously, it develops communicative competence, creative competence, and cultural competence. It integrates the four skills in the search for meaning. In addition, it trains students in social skills and gives them an experience of aesthetic form. The method is based upon three main stages, each divided into two sub-stages, each depending on the previous one (s). The three main stages represent a learning process within each student. These six secondary stages represent the methodological preconditions and approach. The impetus stage may include many activities. It covers the pre-reading or pre-listening stage in the teaching or receptive skills and the pre-writing stage in process writing, it serves as an input phase as described in creativity theories, and it is the first stage of acceptance and negotiation in drama work. At this stage interest is aroused and the students tune in to the learning situation. They direct their mental antennae (schemata and acceptance) for what is to come, and hopefully, look forward to it. In the teaching of literature input is the stage where the students actually read or listen to a literary text and work with content, but also language. They build up knowledge and language readiness, so called pre-communicative stage. This stage may comprise activities like extensive or close reading, preliminary vocabulary exercises, finding fact and exploring themes, and problem-solving tasks. This is the period of conscious learning in preparation for the more creative work to come. In the stage of identification, the “as if” of fiction, is the forceful element. Through improvisations you enter imaginary situations where you explore a theme, a person, or a conflict from within. Emotions and intellect go together at this stage; Language springs out of the need to communicate while being in role. You speak through your character. This is a highly dialectical situation, since

you see yourself, and present yourself, through the cover of another person; your language and actions are motivated in a fictitious setting. You also meet your fellow students in this double role. You see them as both real and imaginary people. These role-situations offer a variety of possibilities for exploring different types of language, and they also create an involvement that is the core of language use, so that words and actions can be experienced in an authentic fictitious setting, which is the closest we can come to a natural approach. When students accept the “as if” frame of work and see the value of “pretending,” the shift itself helps to develop a wider perspective on the text. The trying out of different viewpoints parallels the work of an author, and the students get a chance to practice and share literary responses within the fictitious frame.

There has long been a tendency to cluster many activities into one lesson, and talking can easily become a quantitative goal. Pauses for individual thinking and writing can give a more harmonious rhythm to a lesson. Pair work should alternate with individual work and class work; silence to reflect should be allowed in between activities. In process writing the idea is that you learn to think while you write. One idea generates another, and the silence in class when creative writing goes on is a productive one. Writing does not necessarily presuppose a receiver. You may write for your own sake in order to sort out your thought. This associative writing to express inner feelings and ideas has a double purpose. First, it helps to develop fluency in a foreign language. You write whatever comes into your head. Vocabulary and grammar problems are ignored for the moment, and the important thing is content. Secondly, this expressive, associative writing furthers its own logic, comparable to the logic young people often find in music videos, where one image creates an artistic link to the text. Expressive writing has often been regarded as the first rung of a ladder leading up to serious argumentative essay writing, and has thus been regarded as a kind of inferior writing or a prerequisite for writing compositions. In a drama process with a lot of social interaction, pauses are important for reflection and afterthought. After having been emotionally involved over a period, a break is needed to reflect. It is useful to do “writing in role” to reinforce and restructure the language used in oral activities. Examples of student texts show that they manage to adopt the language of a role they play around with style and words. This writing may also serve the purpose of strengthening their identification with a role. At the stage of initiative, impressions that have been reflected on can be further developed to be made public. What has been experienced through drama and fiction can be shared with others in new communicative contexts. A group development of ideas, through the interactive nature of the drama process, will lead the students from a private to a public domain. At this stage, some written products can be polished through the writing process. Accuracy, precision, and layout are now in focus. The initiative should rest with the students; it must be their wish to “go public.” When an experience is strong enough and learning has occurred, there is a motivation to share, but not necessarily with a big audience.

Integrative motivation (the intention of becoming a part of the target language and culture) results in more effective language learning than instrumental motivation. The concept of “language ago” has also been used to capture the affective nature of second/foreign language learning. The integration of language and literature, through an emotional experience, is the ultimate goal for the learner through this method. By exploring a literary text, by creating an imaginary parallel context through identification with the characters and conflicts, the learner manages to identify with the ideas and concepts of a literary work. Building up competence in a foreign language is building up a person’s self-esteem. Learning a foreign language at an advanced level also opens up a new and richer perspective on one’s mother language, and in this way heightens linguistic and cultural awareness in general.

Bibliography

1. BROOKS N. (1960): Language and Language-Learning. N. Y., Bruner J. S. The Process of Education.

რეალიების თარგმნის პრობლემა ტრანსლაციის თეორიის ჭრილში

ნ. მაზმიშვილი

ნ. აროშიძე

nana.mazmishvili@yahoo.com

nino.aroshidze@yahoo.com

4. თარგმანის თეორია და პრაქტიკა

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

The unit of translation used to be the most problematic issue in translation theory as far as the correct choice and realization of the translation unit is the fundament for adequate translation. There are various types of typical mistakes, caused by inaccurate decision of the translator in the process of definition of translation unit that can easily decay the structural and contextual value of the original text in translated version. Inaccurate translation of realia is one of the dominating types of mistakes that is linked to the wrong choice of the translation unit by the translator in the process of translation of literary texts. Realias are either partially retained in the target text or changed by another realia of the target culture. In many cases some realias are completely ignored in the target text.

Единица перевода всегда была проблемным вопросом в теории перевода, так как ее правильный выбор и реализация являются основой адекватного перевода. Существует множество типичных ошибок, обусловленных неточным выбором переводчиком единицы перевода, которые могут легко нарушить структурную и контекстуальную целостность оригинала в переводном варианте. Доминирующим типом ошибок подобного рода является неточный перевод реалий, вызванный неправильным выбором транслатемы в процессе перевода литературных текстов. Реалии либо частично сохранены в тексте перевода, либо заменяются другими реалиями из культуры переводного языка. Во многих случаях, некоторые реалии полностью игнорируются в тексте перевода.

საკვანძო სიტყვები: თარგმანის ერთეული, წყარო ტექსტი, სამიზნე ტექსტი, ადეკვატურობა, რეალია

თარგმანის ერთეულის განსაზღვრა ერთერთ ყველაზე რთულ პრობლემას წარმოადგენს თარგმანის თეორიაში; ამასთან დაკავშირებით მეცნიერებაში არის უამრავი სახის დამოკიდებულება და გაგება და მათ შორის ამ ერთეულის აბსოლიტური უარყოფაც. ასევე გაურკვეველია ის, თუ რა კრიტერიუმებით უნდა ვიხელმძღვანელოთ თარგმანის ერთეულის დადგენისათვის და ამასთან ერთად საიდან უნდა ამოვიდეთ - სათარგმნი თუ სამიზნე ენის ერთეულიდან, ენობრივი ფორმის (სტრუქტურის) ელემენტებიდან თუ შინაარსის (აზრობრივი ერთეულების) ელემენტებიდან და სხვა.

თარგმანის ერთეულის საკითხს განიხილავს სხვადასხვა სკოლისა და მთარგმნელობითი აზრის მიმართულებების მრავალი წარმომადგენელი. ზოგიერთი თარგმანის თეორეტიკოსის შეხედულებით, თარგმანის ერთეული არის სიტყვა, ანუ თარგმანი უნდა შესრულდეს სიტყვის დონეზე. თარგმანის ერთეულის სახით სიტყვაზე აქცენტის გაკეთება შედარებით უფრო გვიან პერიოდშიც ხდებოდა.

თუმცა შემდგომში როგორც თარგმანის თეორეტიკოსები, ასევე თვით მთარგმნელი-პროფესიონალები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ შეუძლებელია სიტყვა ყოველთვის იყოს გამოყენებული თარგმანის ერთეულად, რომ სიტყვა- სიტყვით თარგმანმა შესაძლებელია ხელი შეუშალოს, მაგალითად, მხატვრული ტექსტების ავტორების აზრთა სრულყოფილ და მთლიან გახსნას და მათ გადმოტანას სამიზნე ენაზე ისე, რომ აზრის შენარჩუნებასთან ერთად შენარჩუნებული იყოს ენობრივი თავისებურებები.

ესე იგი, თუ შეუძლებელია სიტყვა იყოს თარგმანის ერთეული, მაშინ, როგორც ჩანს, უნდა მოინახოს რაიმე სხვა გამოსავალი და პრობლემა სხვა ენობრივ დონეზე უნდა გადაიჭრას.

ა.მაღბლანი და ჟ. ვინე გვთავაზობენ თარგმანის ერთეულად ჩავთვალოთ აზრის ერთეული. მათი შეხედულებით ეს არის მეტყველების უმცირესი ნაწივეტი, კავშირი შემადგენელ ელემენტებს შორის, რაც არ იძლევა მათი ცალკე თარგმნის საშუალებას. თუმცა ეს განსაზღვრება ორიენტირებულია მხოლოდ წყარო ენაზე, რაც გარკვეული სახის სირთულეებს წარმოქმნის იმ შემთხვევაში როცა არ ემთხვევა წყარო და სათარგმნი ენების შინაარსთა გეგმა. იმდენად, რამდენადაც ეს მოვლენა ძალზედ ხშირია პრაქტიკულად, ვინაიდან თვით ტიპოლოგიურად ერთმანეთთან ძალზედ ახლოს მყოფ ენებს შორისაც არის შინაარსობრივი გეგმის განსხვავება, მოცემული განსაზღვრა გადახედვას საჭიროებს (ტულენევი 2004: 88).

ო. კადეს შეხედულებით, თარგმანის ერთეულად უნდა ჩაითვალოს წყარო ენაზე შესრულებული ტექსტის უმცირესი ნაწივეტი, რომლისთვისაც შეიძლება შესაბამისი ნაწივეტის (ეკვივალენტის) დადგენა ისე, რომ ამ დროს უცვლელი დარჩეს შინაარსობრივი გეგმა (ტულენევი 2004: 89).

ს.ბარხუდაროვის აზრით, თარგმნის ერთეული წარმოადგენს წყარო ენაში არსებულ ისეთ მინიმალურ ერთეულს, რომელსაც შესაძლებელია მოექცნოს ეკვივალენტი სამიზნე ტექსტში, მაგრამ მის შემადგენელ ნაწილებს არ მოეპოვებათ შესატყვისი თარგმანის ტექსტში (ბარხუდაროვი 1975:175).

პირველად, თარგმანმცოდნეობის თეორიაში ს.ტულენევი თარგმნის ერთეულად ტრანსლატემა აღიარა. მეცნიერის აზრით, ტრანსლატემა ასახავს შინაარსის თარგმნის შედარების შესაბამისობის გეგმის კონსტანტას, რომელსაც აქვს თავისი გამოხატვის კონკრეტული გეგმა ორიგინალის მინიმალურ მონაკვეთში (ტულენევი 2004:89).

აქედან გამომდინარე, თარგმნის ერთეული შესაძლებელია იყოს ნებისმიერი ენობრივი დონის ერთეული: ფონემა, მორფემა, სიტყვა, სიტყვათშეთანხმება, წინადადება და თვით ტექსტიც.

ტრანსლატემის სწორად შერჩევა და რეალიზება განაპირობებს ადეკვატური თარგმანის შესრულებას. მთარგმნელის მიერ თარგმანის ერთეულის არასწორად არჩევამ შეიძლება გამოიწვიოს წყარო ენაზე შესრულებული ტექსტის შინაარსობრივი და სტრუქტურული დატვირთვის სხვადასხვა ტიპის დარღვევა.

ტიპიურ დარღვევათა შორის ჩვენს სტატიაში ფოკუსირებას გადაკეთებთ იმ უზუსტობებზე, რაც თავს იჩენს რეალიების თარგმანის პროცესში მხატვრული ტექსტების მეორე ენაზე გადმოტანისას.

რეალიები, როგორც ვიცით, ერის ყოფაცხოვრების მეტად სპეციფიკურ თავისებურებებს, მნიშვნელოვან დეტალებს ასახავენ, რომელთა აღქმა სხვა ერის წარმომადგენელთათვის ძალზედ რთულია. აქედან გამომდინარე, რეალიების თარგმანი ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სირთულეს წარმოადგენს მთარგმნელებისათვის.

მაგალითისთვის ჩვენ ავიღეთ წინადადება ცნობილი მწერლის ოჰენრის ნაწარმოებიდან *“The Last Leaf”* და მისი თარგმანი ქართულ ენაზე:

So to quaint old Greenwich Village the art people soon came prowling, hunting for north
window and eighteenth-century gables and Dutch attics and low rents
(O.Henry, The Last Leaf:3)

ჰოდა, ამგვარად მიმზიდველი ველიჯისკენ დაიძრნენ ხელოვანნი. ისინი
დაეხეტებოდნენ მის ქუჩებში, ეძებდნენ იაფფასიან ბინებს მეთვრამეტე საუკუნის
ფრონტონებით, ჰოლანდიური სხვენებით და ჩრდილოეთისკენ გადამყურე
ფანჯრებით

(ოჰენრი, უკანასკნელი ფოთოლი:70)

ინგლისურ მაგალითში საუბარია რაიონზე, რომელსაც ინგლისურად ქვია *Greenwich Village*, რაც არ გადმოვიდა სრულყოფილად ქართულ ენაზე, მთარგმნელმა საერთოდ არ მოახდინა ტრანსლატემის- *Greenwich*- რეალიზება, ხოლო სიტყვა *Village*-გადმოიტანა როგორც *ველიჯი*. ინგლისურ ტექსტში საუბარია გეოგრაფიულ სახელზე, ანუ პატარა რაიონზე. მთარგმნელმა რეალიის პირველი ნაწილი საერთოდ დაკარგა, მეორე ნაწილი კი ტრანსკრიბციით გადმოიტანა ქართულ ენაზე, თუმცა გეოგრაფიული სახელების თარგმნისას მთარგმნელს თარგმანის ერთეულად უნდა აერჩია ფონემა და სიტყვა გადმოეტანა ტრანსლიტერაციით, რის შედეგადაც სიტყვა ქართულ ენაზე უნდა ჟღერდეს, როგორც *ვილიჯი* და არა *ველიჯი*, როგორც ამ მაგალითშია მოცემული.

But the people of Chrystie Street were better ornithologists
(O.Henry, *The Guilty Party*:173)

მაგრამ ხალხი ქრისტეს ქუჩაზე უფრო უკეთესად ერკვეოდა
ორნითოლოგიაში
(ო.ჰენრი, დამნაშავე:12)

ინგლისურ ტექსტში მოცემულია ერთერთი ქუჩის სახელი, რომელსაც ინგლისურად უწოდებენ *Chrystie Street*. ეს არის ქუჩა, რომელიც მდებარეობს მანჰეტენის აღმოსავლეთ ნაწილში და მანჰეტენის მეორე პროსპექტს წარმოადგენს. ინგლისური სიტყვის ტრანსკრიბციით გადმოტანის ნაცვლად მთარგმნელი სიტყვას თარგმნის როგორც *ქრისტე* და შესაბამისად ქართულ ტექსტში გვაქვს *ქრისტეს ქუჩა*, თუმცა, *ქრისტე* ინგლისურად იწერება სხვანაირად, როგორც-*Christ*.

A man? Said Sue, with a jew's-harp twang in her voice
(O.Henry, *The Last Leaf*: 4)

მამაკაცი?-წარმოთქვა სიუმ ლერწის სალამურივით მკვეთრი ხმით
(ო.ჰენრი, უკანასკნელი ფოთოლი: 71)

მოცემულ მაგალითში ერთგვარ უზუსტობას აქვს ადგილი: ინგლისურ ტექსტში მოცემულია სიტყვა *jew's-harp*, რაც წარმოადგენს უძველეს, ჩასაბერ, მუსიკალურ ინსტრუმენტს, რომლის წარმომადგობა გაურკვეველია და რუსულად ითარგმნება, როგორც-*варган*, ხოლო ქართულ ენაზე მას ზუსტი თარგმანი არ მოეპოვება. თარგმნის ერთეულის არასწორად რეალიზების შედეგად სიტყვა *jew's-harp*, ქართულ ენაზე გადმოვიდა ქართული რეალით და შედეგად თარგმანში მივიღეთ სალამური.

მაშასადამე, თარგმანის თეორიის ერთერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს თარგმნის ერთეულის დაზუსტება, რომელიც თანამედროვე მეცნიერულ ლიტერატურაში ტრანსლატემად არის აღიარებული. ტრანსლატემის გამოყოფას აქვს დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა ადეკვატური თარგმანის განხორციელებისთვის.

მთარგმნელის მიერ სიტუაციის მიხედვით ტრანსლატემათა არასწორად შერჩევამ და რეალიზებამ მხატვრული ლიტერატურის თარგმნის დროს შეიძლება გამოიწვიოს სხვადასხვა ტიპის დარღვევები და მათ შორის რეალიის არასწორად რეალიზება სამიზნე ტექსტში, რის შედეგადაც რეალიის გადმოტანა ხდება ნაწილობრივ, რეალია იცვლება სხვა მნიშვნელობის მქონე სიტყვით ან საერთოდ არ ხდება რეალიის გადმოტანა სამიზნე ტექსტში, რაც მნიშვნელოვნად აკნინებს ორიოგინალი ტექსტის ღირებულებას.

ბიბლიოგრაფია

1. ბარხუდაროვი ლ. (1975): *ენა და თარგმანი*. მოსკოვი;
2. ზინკოვსკაია ვ. (1980): *პოეტიკა და რიტორიკა*. მოსკოვი;
3. O'HENRY (1999): *Selected Stories*. Moscow.

Problems of Teaching Culture in the Foreign Language Classroom

S. Manjavidze

salomemanjavidze@mail.ru

6. New technologies in Foreign Language Learning

Public School after Kakha Kvantrishvili

The paper is concerned with the contribution and incorporation of the teaching of culture into the foreign language classroom. Thus, some consideration will be given to the why and how of teaching culture. Teaching a foreign language is not only giving a homily on syntactic structures or learning new vocabulary and expressions, but it mainly incorporates, or should incorporate, some cultural elements, which are intertwined with language itself.

Furthermore, some problems to incorporate culture into the classroom are considered. The paper also presents goals, devised by Seelye that will help teachers to select cultural data that will increase student's skill in intercultural communication.

В статье рассмотрены вопросы значения изучения культуры и ее роли при овладении иностранным языком, а также представлены доказательства необходимости изучения культуры с ссылкой на мнения разных ученых и методы ее преподавания. Изучение иностранного языка в наше время предполагает знание не только синтаксических форм, фраз и новых слов. Оно обязательно включает и объединяет элементы культуры, которые глубоко вплетены в язык.

В статье даны различные определения и представлены цели и задачи преподавания вопросов культуры. В работе также говорится и о проблемах, связанных с изучением вопросов культуры, такими как переполненный учебный план, боязнь недостаточного знания и опыта, негативного отношения со стороны студентов и определение итогов преподавания. Статья предлагает возможные пути их разрешения.

Key Words: culture, intercultural, communication, teaching, learning

The successful interpretation of language in context depends upon the degree to which the participants share conversations and procedures, including those related to paralanguage, pragmatics, and genre. Such conventions and procedures, together with the values and beliefs which lie behind them, are elements of cultural knowledge, and the people who share them can be thought of as belonging to the same culture (Cook 2003:52).

The study of cross-cultural communication has often been related to language teaching. Foreign language learning is comprised of several components, including grammatical competence, communicative competence, language proficiency, as well as a change in attitudes towards one's own or another culture. For scholars and laymen alike, cultural competence, i.e., the knowledge of the conventions, customs, beliefs, and systems of meaning of another country, is indisputably an integral part of foreign language learning, and many teachers have seen it as their goal to incorporate the teaching of culture into the foreign language curriculum.

Of course, we are long past an era when first language acquisition and second or foreign language learning were cast in a "behaviouristic mould," being the products of imitation and language "drills," and language was thought of as a compendium of rules and strings of words and sentences used to form propositions about a state of affairs. In the last two decades, there has been a resurgence of interest in the study of language in relation to society, which has led to a shift of focus from behaviourism and positivism to constructivism to critical theory (Benson & Voller 1997: 19-25). Yet, there are still some deeply ingrained beliefs as to the nature of language learning and teaching—beliefs that determine methodology as well as the content of the foreign language curriculum—which have, gradually and insidiously, contrived to undermine the teaching of culture.

There is disagreement over the degree to which cultures, for all their obvious disparity, reflect universal human attributes. Some argue that the differences are superficial and the cultural conventions everywhere realize the same basic human needs.

Another misconception that has permeated foreign language teaching is the conviction that language is merely a code and, once mastered—mainly by dint of steeping oneself into

grammatical rules and some aspects of the social context in which it is embedded—‘one language is essentially (albeit not easily) translatable into another’ (Kramersch 1993: 1).

At any rate, foreign language learning is foreign culture learning, and, in one form or another, culture has, even implicitly, been taught in the foreign language classroom—if for different reasons. What is debatable, though, is what is meant by the term “culture” and how the latter is integrated into language learning and teaching.

Culture in language learning is not an expendable fifth skill, tacked on, so to speak, to the teaching of speaking, listening, reading, and writing. It is always in the background, right from day one, ready to unsettle the good language learners when they expect it least, making evident the limitations of their hard-won communicative competence, challenging their ability to make sense of the world around them (Kramersch, 1993: 1).

Teaching of culture should constitute an integral part of the English language curriculum. To begin with, language is a social institution, both shaping and shaped by society at large, or in particular the ‘cultural niches’ (Eleanor Armour-Thomas & Sharon-Ann Gopaul-McNicol 1998) in which it plays an important role. Thus, if our premise is that language is, or should be, understood as cultural practice, then ineluctably we must also grapple with the notion of culture in relation to language. Language is not an ‘autonomous construct’ (Fairclough 1989) but social practice both creating and created by ‘the structures and forces of [the] social institutions within which we live and function’ (ibid.). Certainly, language cannot exist in a vacuum; one could make so bold as to maintain that there is a kind of “transfusion” at work between language and culture. Amongst those who have dilated upon the affinity between language and culture, it is Duranti who succinctly encapsulates how these two interpenetrate: to be part of a culture means to share the propositional knowledge and the rules of inference necessary to understand whether certain propositions are true (given certain premises). To the propositional knowledge, one might add the procedural knowledge to carry out tasks such as cooking, weaving, farming, fishing, giving a formal speech, answering the phone, asking for a favor, writing a letter for a job application (Duranti, 1997: 28-29). On the other hand, Sapir (1921: 215) asserts that ‘[l]anguage, race, and culture are not necessarily correlated’, only to admit later on that ‘[l]anguage and our thought-grooves are inextricably interrelated, are, in a sense, one and the same’.

But what exactly is culture? As Nemni (1992) and Street (1993) suggest, this is not an easy question to answer, particularly in an increasingly international world. On a general level, culture has been referred to as ‘the ways of a people’ (Lado 1957). Anthropologists define culture as ‘the whole way of life of a people or group. In this context, culture includes all the social practices that bond a group of people together and distinguish them from others’ (Montgomery and Reid-Thomas 1994: 5). According to Peck (1998), Culture is all the accepted and patterned ways of behavior of a given people. It is that facet of human life learned by people as a result of belonging to some particular group; it is that part of learned behavior shared with others. Not only does this concept include a group’s way of thinking, feeling, and acting, but also the internalized patterns for doing certain things in certain ways....not just the doing of them. This concept of culture also includes the physical manifestations of a group as exhibited in their achievements and contributions to civilization. Culture is our social legacy as contrasted with our organic heredity. It regulates our lives at every turn.

"Culture" is a broad concept that embraces all aspects of human life. It includes everything people learn to do. It is everything humans have learned. Culture shapes our thoughts and actions, and often does so with a heavy hand" (Seelye 1984-1993). Of its several meanings, two are of major importance to teachers (according to Brooks 1975): 1. Hearthstone or "little-c" culture: Culture as everything in human life (also called culture BBV: Beliefs, Behavior, and Values); 2. Olympian or "big-C" culture: the best in human life restricted to the elitists (also called culture MLA: great Music, Literature, and Art of the country).

We should realize that knowing the language, as well as the patterns of everyday life, is a prerequisite to appreciating the fine arts and literature, therefore we need a balanced perspective of culture when designing curricula.

The "big-C" Culture is already taught in the classroom; it is the "little-c" one that needs to be emphasized, especially in the FL classroom. Learning a language in isolation of its cultural roots prevents one from becoming socialized into its contextual use. Knowledge of linguistic structure alone does not carry with it any special insight into the political, social, religious, or economic system. Or even insight into when you should talk and when you should not (Seelye 1993:10).

In view of this, it is reasonable to assert that cultural awareness should be viewed as an important component informing, so to speak, and enriching communicative competence. By communicative competence, we mean verbal as well as non-verbal communication, such as gestures, the ability (or lack thereof) to integrate with a specific group or avoid committing any faux pas, and so forth. In other words, the kind of communicative competence posited here is one which can account for the appropriateness of language as well as behaviour. Thus, the aim of teaching culture is 'to increase students' awareness and to develop their curiosity towards the target culture and their own, helping them to make comparisons among cultures. These comparisons, of course, are not meant to underestimate foreign cultures but to enrich students' experience and to sensitize them to cultural diversity. This diversity should then be understood and respected, and never over or underestimated. We have already concluded that teaching culture needs to be integrated in the curriculum of the foreign language. Teachers do indeed need to teach students a few critical skills that can help them develop and improve the quality of their intercultural communication, that can help them "get their feet wet in the waters of another culture." (Seelye 1993, preface) However, it is not easy to determine what to teach. The "big-C" or the "little-c" culture? And within each type of culture, what should teachers focus on? Teachers already have an overcrowded curriculum and they are not adequately trained to teach culture. How do they decide on the skills to teach? Just as every other discipline has focus and goals, the solution to teachers' problems would be to define the skills that students need to acquire when it comes to learning a FL, the skills that students need in order to increase their ability to communicate across cultures. Here are some goals, devised by Seelye in 1974 and refined in 1993, that will help teachers select cultural data that will increase student's skill in intercultural communication. To teach culture for understanding, teachers should achieve the following Goals: (Seelye 1984&1993).

Goal 1 = Interest- The student demonstrates curiosity about the target culture and empathy toward its people.

Goal 2 = Who- The student recognizes that role expectations and other social variables such as age, sex, social class, ethnicity, and place of residence affect the way people speak and behave.

Goal 3 = What- The student realizes that effective communication requires discovering the culturally conditioned images that are evoked in the minds of people when they think, act, and react to the world around them.

Goal 4 = Where and When- The student recognizes that situational variables and convention shape behavior in important ways. (S/he needs to know how people in the target culture act in common mundane and crisis situations)

Goal 5 = Why- The student understands that people generally act the way they do because they are using options society allows for satisfying basic physical and psychological needs, and that cultural patterns are interrelated and tend mutually to support need satisfaction.

Goal 6 = Exploration- The student can evaluate a generalization about the target culture in terms of the amount of evidence substantiating it, and has the skills needed to locate and organize information about the target culture from the library, the mass media, people, and personal observation. Unfortunately various problems are involved in teaching culture. Here are some of them with possible solutions:

The First problem teachers are facing is: Overcrowded Curriculum. The study of culture involves time that many teachers feel they cannot spare in an already overcrowded curriculum; they content themselves with the thought that students will be exposed to cultural material later, after they have mastered the basic grammar and vocabulary of the language. Solution: Teachers should be made aware of the fact that this "later" never seems to come for most students. Therefore, instead

of teaching language and culture in a Serial fashion, they should teach them in an integrative fashion. **The Second problem** teachers are facing is: Fear of Not Knowing Enough. Teachers are afraid to teach culture because they fear that they don't know enough about it, thinking that their role is only to impart facts. Solution: Even if teachers' own knowledge is quite limited, their proper role is not to impart facts, but to help students attain the skills that are necessary to make sense out of the facts they themselves discover in their study of the target culture. Then, the objectives that are to be achieved in cross-cultural understanding involve Processes rather than Facts. A "facts only" approach to culture for which the only goal is to amass bits of information is ineffective. **The Third problem** teachers are facing is: Dealing with Students' Negative Attitudes. When cultural phenomena differ from what they expect, students often react negatively, characterizing the target culture as "strange". Solution: Just as teachers need to help students revise their "linguistic patterns," they also need to help them revise their "cultural patterns. **The Fourth problem** teachers are facing is: Lack of Adequate Training. Teachers may not have been adequately trained in the teaching of culture and, therefore, do not have strategies and clear goals that help them to create a viable framework for organizing instruction around cultural themes. Solution: Check the aforementioned goals, themes and strategies. **The Fifth problem** teachers are facing is: How to Measure Cross-Cultural Awareness and Change in Attitudes. It is very difficult for teachers to measure cross-cultural awareness and change in attitudes so that they can see whether the students have profited or not. Solution : According to Hanvey's (1979) scheme measuring cross-cultural awareness consists of four stages : Level I : Information about the culture may consist of superficial stereotypes. Learners see the culture as bizarre. Culture bearers may be considered rude and ignorant. Level II : Learners focus on expanded knowledge about the culture (contrast with their own culture). They find the culture bearers' behavior irrational. Level III : Learners begin to accept the culture at an intellectual level and can see things in terms of the target culture's frame of reference. Level IV : The level of empathy is achieved through living in and through the culture. Learners begin to see the culture as insiders.

Thus, the teaching of culture should become an integral part of foreign language instruction. Culture teaching should allow learners to increase their knowledge of the target culture in terms of people's way of life, values, attitudes, and beliefs, and how these manifest themselves or are couched in linguistic categories and forms. More specifically, the teaching of culture should make learners aware of speech acts, connotations, etiquette, that is, appropriate or inappropriate behaviour, as well as provide them with the opportunity to act out being a member of the target culture. Equipped with the knowledge that such notions as "superior" or "inferior" cultures are nothing but sweeping generalisations emanating from lack of knowledge and disrespect to other human beings with different worldviews, learners can delve into the target language and use it as a tool not only to communicate in the country where it is spoken but also to give a second (or third) voice to their thoughts, thus flying in the face of cultural conventions and stereotypes.

Bibliography

1. Benson, P. & Voller, P. (1997): *Autonomy and Independence in Language Learning*. London: Longman. University of America Press;
2. Cook G. (2003): *Applied Linguistics*. Oxford University Press;
3. Duranti, A. (1997): *Linguistic anthropology*. Cambridge: University Press;
4. Fairclough, N. (1989): *Language and Power*. London: Longman;
5. Kramsch, C. (1993): *Context and Culture in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press. *Language Teaching: A Scientific Approach*. New York: McGraw-Hill;
6. Montgomery, M., and H. Reid-Thomas. (1994): *Language and social Life*. England: The British Council;
7. Sapir, E. (1921): *Language. An Introduction to the Study of Speech*. London: Rupert Hart-Davis;
8. Seelye, H. (1984): *Teaching culture: Strategies for inter-cultural communication*. Revised edition. Lincolnwood, IL: National Textbook Company;
10. Seelye, H. N. (1988): *Teaching Culture*. Lincolnwood, IL.: National Textbook Company.

ტერმინი სამეტყველო აქტების ლინგვისტურ და ფილოსოფიურ თეორიათა ჭრილში

სალომე მენაბდე

salomemenabde@yahoo.com

2. ენობრივი პიროვნება და კულტურათაშორისი კომუნიკაცია

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Social and economic changes of the recent decades have conditioned the appearance of new realia and consequent new nominations in the language. The majority of the realia emanates from foreign, mainly the English language nomination. It is notable that in modern colloquial speech Georgian speakers tend to replace existing nominations with their English equivalents. The study of this phenomenon requires to broaden the scope of linguistic analysis and to involve data of psychology, sociology, philosophy.

Социально-экономические изменения, происходящие в обществе в последние десятилетия, обусловили появление большого количества новых реалий и, как следствие, новых номинаций в языке. Большинство реалий входит в язык вместе с иноязычной, преимущественно английской, номинацией. Отметим, что в современной речевой практике прослеживается и тенденция: тяготение носителей грузинского языкового сознания заменить уже существующую в языке номинацию английским эквивалентом. Изучение этого феномена требует расширения лингвистического анализа и привлечения данных из области психологии, социологии, философии. В так называемых «Принципах коммуникации» П. Грайса и в «Теории речевых актов» Дж. Остина исследовано коммуникативное поведение языковой личности применительно к общей лексике естественных языков. В статье делается попытка анализа термина как ограниченной сферой употребления лексической единицы в свете вышеназванных теорий.

საკვანძო სიტყვები: ტერმინი, ლინგვისტური თეორიები, საკომუნიკაციო კატეგორიები.

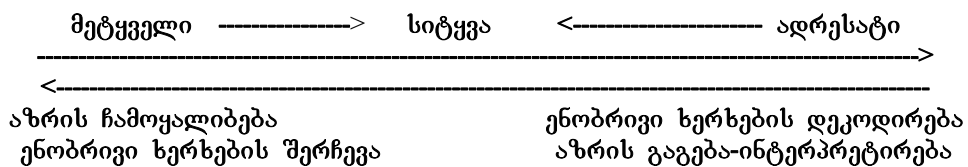
ცვლილებები ნებისმიერი ცოცხალი ენის ლექსიკაში დაკავშირებულია საზოგადოებაში არსებულ ობიექტურ პროცესებთან. სიახლეებს საზოგადო ცხოვრებაში, იდეოლოგიის დარგში, კულტურასა და ეკონომიკაში ყოველთვის თან სდევს ახალი სიტყვებისა და გამოთქმების, ან ძველი სიტყვების ახალი მნიშვნელობების გაჩენა. უკანასკნელ ათწლეულში საქართველოში მიმდინარე კარდინალური ცვლილებები ეკონომიკასა და სოციალურ ცხოვრებაში დაკავშირებულია აქტიურ ენობრივ პროცესებთან, რომლებიც ხშირად სტიქიურ ხასიათს ატარებს. ჩვენ მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტი, რომ ქართული ენის მატარებლის ცნობიერებაში ახალი რეალიების უმეტესობა ნომინაციებთან ერთად შედის (ძირითადად, ინგლისური ენიდან). აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე სამეტყველო პრაქტიკაში ფიქსირდება კიდევ ერთი ტენდენცია: ქართული ენის მატარებლების სწრაფვა ქართული ნომინაციის არსებობის შემთხვევისას შეცვლოს ეს ერთეული ინგლისური ეკვივალენტით: მენჯერი – მმართველი; საქმიანობა – ბიზნესი; მეწარმე – ბიზნესმენი და ა.შ. ამიტომ გლობალიზაციის ფონზე ლინგვისტიკაში ძალზედ აქტუალური ხდება ენობრივი ნასესხობის კვლევები, მათ შორის ტერმინოლოგიის სფეროში: ანალიზი, სისტემატიზაცია, ენობრივ ნორმათა რეგულირება ენის საერთო სისტემის შესაბამისად.

ჩვენი სამეცნიერო ინტერესის საგანია ტერმინოლოგიური ლექსიკა, რომელიც ემსახურება ეკონომიკის სფეროს. თანამედროვე ლინგვისტიკაში არსებობს ცნების „ტერმინი“ მრავალნაირი განსაზღვრება. ყველაზე კონცენტრირებულად ტერმინი შეიძლება განისაზღვროს როგორც “სიტყვა, ან სიტყვათშეთანხმება გარკვეული ბუნებრივი ენისა, რომლის შინაარსიც არის სამეცნიერო, ტექნიკური და სხვა სპეციალური ცნებები“ (გოლოვინი 1, 1988). ამრიგად, ტერმინი სიტყვაა. ენის სიტყვების მასივი წარმოადგენს მის ლექსიკურ სისტემას, რომელშიც ტერმინები ერთ-ერთი ქვესისტემაა. ისევე, როგორც სიტყვა, ტერმინი რეალიის ნომინაციის

ფუნქციას ასრულებს. მაგრამ „ტერმინი ყოველთვის არის პროფესიონალური აზროვნების და სპეციალურ-პროფესიონალური ურთიერთობის შედეგი და იარაღი“ (გოლოვინი 1976). მაშასადამე, ზოგადი ლექსიკის ერთეულებთან შედარებით ტერმინი სემანტიკურად შეზღუდულია. აქ უპრიანია გავიხსენოთ, რომ ლათინურ ენაზე „ტერმინი“ საზღვრავს ნიშანს. ამგვარად, ტერმინს ყოველთვის აქვს საზღვარი, რომელიც შემოფარგლავს მისი გამოყენების სფეროს. ამიტომ, თუ სიტყვა-ტერმინი შეიძენს დამატებით კიდევ სხვა მნიშვნელობას, ის კარგავს ტერმინის სტატუსს. ეს არის მისი მანკი. და ეს მანკი პროფესიულ კომუნიკაციაში გაუგებრობასაც კი იწვევს. ტერმინს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე მნიშვნელობა, თუ იგი განიხილება როგორც სამეცნიერო დიალოგის ერთეული, სადაც ამა თუ იმ ცნებაზე შესაძლებელია სხვადასხვა სამეცნიერო სკოლის წარმომადგენელს ჰქონდეს განსხვავებული ხედვა. მაგრამ ასევე მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ტერმინი თავისუფალი უნდა იყოს ექსპრესიული შეფერილობისაგან.

ტერმინისთვის როგორც ენის სისტემის ერთეულისთვის ყველა ჩამოთვლილ მახასიათებელს აქვს პრინციპული მნიშვნელობა, რათა წარმატებით განხორციელდეს კონკრეტული საკომუნიკაციო ამოცანა. როგორც ცნობილია, იმისთვის, რომ სამეტყველო ამოცანა წარმატებით დასრულდეს ძალზედ მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ შესაბამისი სამეტყველო ერთეულების შერჩევა, არამედ ამ ერთეულთა გაგება და ინტერპრეტირება.

ჰორიზონტალურ ჭრილში სამეტყველო აქტი წარმოადგენს ორ ურთიერთ-მიმართულ ვექტორს, რაც სქემატურად ამგვარად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ:

ამ ვექტორთა, ან კოორდინატთა სისტემის გადაკვეთის წერტილი – სიტყვაა. ამ პირობით წერტილში რეალიზდება ყველა ის თვისება, რაც სამეტყველო აქტს ახასიათებს. ჩვენს შემთხვევაში პირობითი წერტილი „სიტყვა“ შეიცვლება სიტყვის ნაირსახეობით, ანუ „ტერმინით“.

სამეტყველო აქტის მექანიზმები შეისწავლება როგორც უშუალოდ ლინგვისტიკაში, ასევე ფსიქოლოგიაში და ფილოსოფიაში. ამრიგად, ლინგვისტიკაში ფართოდ ცნობილი სამეტყველო თეორიების თანახმად, რომელიც დამუშავდა ოქსფორდის სკოლაში (ჯ. ოსტინი, ჯ.რ. სერლი, ზ. ვენდლერი), ითვლება, რომ არა წინადადება, არამედ ქმედება არის კომუნიკაციის მინიმალური ერთეული. ბრძანება, კონსტატაცია, ახსნა, ბოდიშის მოხდა და ა. შ. – ყველაფერი ეს არის ქმედება. მოცემული თეორიების საფუძველზე ეწეობა სამეტყველო აქტების თეორიები, რომლის საფუძველშიც დევს მოსაუბრის ინტენცია, ანუ განზრახვა, მიზანი, რიგები რომლითაც ხორციელდება ცალკეული სამეტყველო აქტი-ქმედება. გამოყოფენ: 1) სამეტყველო აქტები – კონსტატაციები, რომელიც ატყობინებს საქმეთა მდგომარეობას/ვითარებას. მაგალითად: ფული გაიცემა; 2) სამეტყველო აქტები – კომისივები, რომელშიც მოსაუბრე თავის თავზე იღებს ვალდებულებას. მაგალითად: მე თქვენ მოგცემთ ფულს; 3) სამეტყველო აქტები – დირექტივები, რომელშიც მოსაუბრე აქეზებს/უბიძგებს ადრესატს ქმედებისკენ. მაგალითად: მომეციოთ ფული; 4) სამეტყველო აქტები – დეკლარაციები, რომელშიც კონკრეტული სტატუსის მქონე მოსაუბრე ამჟღავნებს თავის ძალაუფლებას. მაგალითად: სხდომას გახსნილად ვაცხადებ; 5) სამეტყველო აქტები – ინტეროგაციები, სადაც მოსაუბრე ახორციელებს განსაზღვრულ/კონკრეტულ შეკითხვას. მაგალითად: რომელ რიცხვში ჩაბარდება პროექტი? არსებითია ის, რომ ნებისმიერი სამეტყველო

აქტი ყოველთვის შეიცავს ილოკოტურ ფუნქციას, ანუ იმას, თუ რა დგას მოცემული გამონათქვამის უკან: მოტივე, მიზანი, ადრესატზე სამეტყველო ზემოქმედების ტაქტიკა, ინფორმაციის გადმოცემის მანერა და ხერხი, ემოცია და ა. შ.

რამდენად შეესაბამება ტერმინოლოგიურ ლექსიკაზე დაფუძნებული პროფესიონალური დისკურსი მოცემულ კლასიფიკაციას? ანალიზიდან გამომდინარე, პროფესიონალურ ურთიერთობაში ხორციელდება სამეტყველო აქტების ყველა ნაირსახეობა ზემოთხაზოვლილი კლასიფიკაციიდან:

სამეტყველო აქტის დასახელება	ინტენცია	მაგალითი პროფესიონალური დისკურსის სფეროდან (ეკონომიკა)
აქტი-კონსტატივი	ინფორმაცია საქმის მდგომარეობაზე/ვითარებაზე	„ბრუნვაში ფულადი ფონდის ზრდა ხდება ყველა ფორმის ფულადი ერთეულის ბრუნვაში გაშვების ზრდის ხარჯზე-ფულადი ბანკნოტები და ფასიანი ქაღალდები“.
აქტი-კომისივი	მოსაუბრე თავის თავზე იღებს (ან საზოგადო სტრუქტურაზე, რომელსაც ხელმძღვანელობს) ვალდებულებების განსაზღვრას/განწყობას	ჩვენ პასუხს ვაგებთ ფულადი ერთეულის ყველა ფორმის ბრუნვაში ჩაშვების გაზრდაზე
სამეტყველო აქტი - დირექტივი	მოსაუბრე უბიძგებს ადრესატს ქმედებისკენ	საჭიროა გააანალიზოთ ყველა ფორმის ფულადი ერთეულების ბრუნვაში ჩაშვების აუცილებლობა
აქტი-დეკლარატივი	მოსაუბრე დემონსტრირებს თავის ძალაუფლებას	გიბრძანებთ/ვბრძანებ: ყველა ფორმის ფულადი ერთეულის ბრუნვაში ჩაშვების გაზრდას
აქტი - ინტეროგატივი	მოსაუბრე ახორციელებს განსაზღვრულ შეკითხვას/მოთხოვნას	რის ხარჯზე ხდება ბრუნვაში ფულადი მასის ზრდა?

მაშასადამე, სიტყვა-ტერმინი, რომელიც შეზღუდულია გამოყენების სფეროთი, კომუნიკაციური რეალიზაციის პროცესში ინარჩუნებს ყველა თვისებას, რომელიც დამახასიათებელია უზუალური სიტყვისთვის.

განვიხილოთ, თუ როგორ ხდება სიტყვისა და ტერმინის კორელაცია საკომუნიკაციო პროცესების ფილოსოფიური გააზრების პოზიციებიდან. განვიხილოთ ინგლისელი ფილოსოფოსის პოლ გრაისის საკომუნიკაციო კატეგორიები. გრაისის თანახმად, კომუნიკაციაში მოქმედებს ოთხი კატეგორია: 1. რაოდენობა; 2. ხარისხი; 3. შეფარდება; 4. ხერხი¹. ჩვენ კვლევის რაკურსიდან განვიხილოთ, თუ როგორ ექვემდებარება ტერმინი ზოგად საკომუნიკაციო პოსტულატების ქმედებას.

გრაისის მიხედვით კატეგორია „რაოდენობა“ დაკავშირებულია ინფორმაციის იმ რაოდენობასთან, რაც საჭიროა მეტყველმა გადასცეს ადრესატს: „შენი გამუტქმა არ უნდა შეიცავდეს იმაზე ნაკლებ ან იმაზე მეტ ინფორმაციას, ვიდრე საჭიროა“. სიტყვასთან მიმართებაში ამ პოსტულატის განხორციელებას ყოველთვის შეაფერხებს ინტერპრეტაციის ენერჯის ზეგავლენა. სამეტყველო აქტი ყოველთვის დიალოგურია, ამიტომ დიალოგის მონაწილეთა კულტურული დონე და ენობრივი კომპეტენცია არის ის ფონი, რომელზეც ხორციელდება გაგება და ნათქვამის ინტერპრეტაცია. თუ კომუნიკანტების კულტურული და ენობრივი დონე არ დაემთხვევა, ყოველთვის არის იმის ალბათობა, რომ ინფორმაცია დეფორმირებულად აღიქმება. ამასთან ერთად, ყოველთვის იქნება ემოციური ფონიც, რაც დამოკიდებულია დიალოგის მონაწილეთა ინტენციონალურ განწყობაზე – უნდათ თუ არა მათ გაიგონ და მოისმინონ ერთმანეთის. ტერმინი ხორციელდება კონკრეტული დარგის სპეციალისტთა მეტყველებაში. ამიტომ ის არ შეიძლება იყოს ინტერპრეტირებული, არ შეიძლება იყოს გადაჭარბებული, ან არასაკმარისი ნიშანი

¹ როდესაც პოლ გრაისი აყალიბებდა თავის კონცეფციას, მას მხედველობაში ჰქონდა კომუნიკაცია ფართო გაგებით - გრაისს არ დაუზუსტებია სამეტყველო ქმედების ინტენციონალური ასპექტი.

პროფესიონალებისთვის სრულიად გასაგები ცნებისთვის. ემოციონალური განწყობის პოზიციიდანაც კი, პროფესიონალური დიალოგი ყველაზე ნაკლებადაა დამოკიდებული კომუნიკანტების განწყობაზე. ასე მაგალითად, „ფული“ ყოფით კომუნიკაციაში არის არა მარტო კუპიურა ან მონეტა, არამედ მთელი რიგი განწყობებისა, სიმბოლოებისა, ასოციაციებისა. ხოლო სპეციალისტებისათვის ფული - ტერმინია. ამიტომ გრაისის პირველი პოსტულატი შეუფერხებლად მოქმედებს პროფესიულ კომუნიკაციაში.

გრაისის მეორე კატეგორიაა „ხარისხი“: „ეცადე, რომ შენი გამოთქმა იყოს გულწრფელი“, „არ თქვა ის, რასაც შენ თვლი სიცრუედ“, „არ თქვა ის, რისთვისაც საკმარისი საფუძველი არ გაქვს“. ზოგადი ლექსიკისა და არა პროფესიონალური დიალოგის სფეროს საკომუნიკაციო აქტების სიტყვებისათვისაც ეს პოსტულატი, როგორც მიგვაჩნია, გამოყენებისას შეზღუდულია. ყოველი ადამიანს აქვს პირადი გამოცდილება, რომელიც ამტკიცებს იმას, რომ ადამიანი ხშირად არ ამბობს იმას, რაც იცის, რაშიც დარწმუნებულია და ამასთან ერთად არ არის ყოველთვის გულწრფელი. წმინდა ენობრივ დონეზე ამას ამტკიცებს ის, რომ ნებისმიერი ენა ფლობს ყველა იმ ხერხს, რათა გაურკვეველობა გამოიწვიოს ან დაფაროს, შენიღბოს აზრი: იგავები, მეტაფორები, ევფემიზმები და ა.შ. მაგრამ, განვიხილოთ ამ კატეგორიის მოქმედება ტერმინთან მიმართებაში. როგორც ცნობილია, ტერმინი თავისუფალია ემოციური შეფერილობისაგან; იგი შედის პროფესიონალურ ლექსიკაში და მკვიდრდება მასში როგორც ურთიერთობის ერთეული იმისათვის, რათა იყოს მნიშვნელობის მაქსიმალურად ზუსტი ანარეკლი. ამგვარად, ტერმინი არ უნდა იყოს გაუგებრობისა და ემოციის გამოხატვის ხერხი.

მესამე კატეგორია – „რელევანტურობა“: „არ გადაუხვიო თემას“. უზუსის ლექსიკა და მისი კომუნიკაციის სფეროები ყოველთვის დაუშვებენ თემიდან გადახვევასა და მრავალმნიშვნელობას. მაგრამ ტერმინი უკვე თავისი განსაზღვრებით პროფესიონალურ დიალოგთან მიმართებაში რელევანტურია. და ეს ასე თუ არ არის, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც კომუნიკანტები არასათანადო, ან არასაკმარისი პროფესიონალური დონისანი არიან.

მეოთხე კატეგორია „ხერხი“. გრაისის აზრით ეს კატეგორია ეხება არა იმას, თუ რა ითქმება (როგორც დანარჩენი კატეგორიები), არამედ იმას, თუ როგორ ითქმება ეს. გრაისი თავის აზრს განმარტავს შემდეგნაირად: „თავი აარიდე გაუგებარ გამოთქმებს“, „თავი აარიდე არაერთმნიშვნელობას“, „იყავი ლაკონური (თავი აარიდე არასაჭირო მრავალსიტყვაობას)“, „იყავი შეზღუდული“.

ჩვენი ენობრივი გამოცდილება მოწმობს იმას, რომ სიტყვას ყოველთვის შეუძლია გრაისის პრინციპების საწინააღმდეგოდ იმოქმედოს. ის შეიძლება იყოს ორაზროვანი, მრავალმნიშვნელობიანი, შეიძლება გაიზარდოს კონტექსტუალური მნიშვნელობით, და როგორც შედეგი, გამოიწვიოს გაუგებრობა. გარდა ამისა, სიტყვას აქვს ინტერპრეტირების პოტენციალი (გავიხსენოთ ყოფითი კლიშე: „თქვენ არასწორად გამოგეთ“). ხოლო ტერმინი ნამდვილ პროფესიონალურ დიალოგში, ყოველთვის ლაკონური, ზუსტი და ერთმნიშვნელობიანია.

ზემოთქმულის შეჯამებისას, შეიძლება დავასკვნათ ის, რომ ზოგადად ტერმინი უფრო მეტად პასუხობს გრაისის საკომუნიკაციო პოსტულატებს, ვიდრე უზუალური ლექსიკის სიტყვა, რომელიც კონკრეტულ სამეტყველო აქტში შესაძლებელია გაიზარდოს მნიშვნელობებით, მოახდინოს მეტაფორიზება, შეფასება, თემიდან გადაყვანა, დუმილის შევსება და ა.შ.

ბიბლიოგრაფია

1. ზ.ბ. ბოლო3060 (1976): ლინგვისტური ტერმინები და ლინგვისტური იდეები //ენათმეცნიერების საკითხები; №3;
2. ზ.ბ. ბოლო3060 (1988): მეტყველების კულტურის საფუძვლები. მ;
3. J.L. AUSTIN, (1976): How to do Things With Words Second Edition; Oxford University Press;
4. Г. П. ГРАЙС, (1964): Логика и речевое общение; Лондон.

ეფემიზმი როგორც ენობრივი და კულტუროლოგიური კოდი

თ. მერაბიშვილი

t_merabishvili@yahoo.com

2. ენობრივი პიროვნება და კულტურათაშორისი კომუნიკაცია

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Language realization in speech is a speech act, based on a speakers intention. Any utterance consists of information and at the same time expresses the speakers attitude. The peculiarity of human relationship is that the speaker aspires to send or obtain information and is capable to avoid communicational clashes, for example, if he/she considers the topic of the speech tough or offensive, he/she tends to apply euphemisms, emotionally neutral words and expressions to represent the idea in veiled and clouded form. Euphemisms are frequently applied in various fields of human activity such as diplomacy, politics and business. The article deals with the analysis of applied euphemisms in the speech of a contemporary English speaking businessman.

Реализация языка в речи – это речевой акт, в основе которого всегда лежит интенция говорящего. Любое высказывание содержит информацию и одновременно выражает позицию говорящего к содержанию этого высказывания. Особенностью человеческого общения является тот факт, что в реальной коммуникации может возникнуть ситуация, когда говорящий стремится не только передать или получить информацию, но и избежать коммуникативных конфликтов. Так, если говорящий считает, что предмет речи слишком груб или оскорбителен для собеседника, он использует эвфемизмы, эмоционально нейтральные слова или выражения, которые передают смысл в завуалированной и расплывчатой форме. Эвфемизмы характерны для различных сфер социальной и общественной жизни: дипломатия, политика, бизнес. В статье предлагается анализ наиболее частотных эвфемизмов в речи современного англоязычного бизнесмена.

საკვანძო სიტყვები: Euphemisms, utterance, communication, speech, speakers intention.

ბუმბერაზი გერმანელი მეცნიერის ვ. ფონ ჰუმბოლტის აზრით აზროვნება, არამარტო დამოკიდებულია ენაზე, გარკვეულწილად იგი განისაზღვრება ყოველი ცალკეული ენით. თითოეული კულტურა ცნებების, აზრების, შეფასებების და ემოციათა გამოვლენის საკუთარ წესებს იყენებს, რომელთა დარღვევამ საკომუნიკაციო სიტუაციაში მოსაუბრე შეიძლება მიიყვანოს ე.წ. „სამეტყველო მარცხამდე“. ამა თუ იმ კულტურაში მიღებული ნორმებიდან გამომდინარე არსებობს ცნებები, რომლებიც მოითხოვს შერბილებას, ვუალირებას, ამიტომ ენას აქვს მყარი კონსტრუქციები – ეფემიზმები – ემოციურად ნეიტრალური სიტყვები ან გამოთქმები, რომლებიც გამოიყენება იმ სინონიმური სიტყვებისა და გამოთქმების ნაცვლად, რაც მოსაუბრისათვის მიუღებელია. მოსაუბრის ინტენციაა განახორციელოს სამეტყველო აქტი, რადგანაც დილოგზე ორიენტაცია, სწორედ ის ორიენტაციაა, რომელიც ქმნის ურთიერთობის წინაპირობას. ენის მატარებელს შეუძლია ე.წ. კვაზინტენციის ვერბალიზება. კვაზინტენციის გენერაციის სტიმულს წარმოადგენს მოსაუბრის პიროვნული დამოკიდებულება ადრესატსა და გარკვეული სამეტყველო სიტუაციის მიმართ, თუ რაზე საუბრობს ან რაზე არ სურს საუბარი. კვაზინტენციის გადმოცემის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული ენობრივი საშუალებაც ეფემიზმია. მოსაუბრე იყენებს ენის კოდსა და ფსიქოლოგიურ მექანიზმს თავისი აზრის გამოსახატავად, რომელიც მას ამ კომბინაციათა გამოვლენის საშუალებას აძლევს, რაც თავის მხრივ ენის მატარებლის მიერ დამოკიდებული უნდა იყოს მორალსა და ზნეობრივ ფასეულობებზე. როგორც არისტოტელე მიუთითებს: „მორალი გვეხმარება, რა უნდა გავაკეთოთ და რისგან უნდა შევიკავოთ თავი“.

ფსიქოლოგების აზრით განსხვავებული ეროვნებისა და კულტურის ადამიანები ამ ყოველივეს სხვადასხვა ფორმითა და აქტივობით გამოხატავენ. ამ

თვალსაზრისით, არსებობს ორი სახეობის კულტურა „კონტაქტური“ და „არაკონტაქტური“. ეს კულტურები მეტყველების საშუალებით გამოხატავენ სუბიექტურ დამოკიდებულებას არსებულ რეალიასთან. მკვლევარების აზრით „კონტაქტურ“ კულტურას მიეკუთვნებიან არაბები, ლათინური ამერიკის წარმომადგენლები და სამხრეთ ევროპელები. ისინი საუბარში უშუალონი და ტემპერამენტიანები არიან. „არაკონტაქტურია“ ინდოელების, ჩინელების, პაკისტანელების, იაპონელებისა და ჩრდილოეთ ევროპელების კულტურა. მათთან კომუნიკაციის დროს თვალის კონტაქტიც მიუღებლად ითვლება. ნებისმიერი კულტურის კომუნიკაციაში არსებობს სამი შემადგენელი: მოლაპარაკე, მსმენელი და ფაქტი. თუმცადა სამეტყველო კომუნიკაციის დროს მოსაუბრე ადამიანი ჩვეულებრივ არავერბალურ საშუალებებსაც იყენებს (ჟესტ-მიმიკა, სხეულის მოძრაობა, სახის გამომეტყველება), რომლებიც ერთგვარად აზუსტებენ ან ავსებენ მეტყველების გზით გადმოცემულ ინფორმაციას. ზოგიერთი კულტურის წარმომადგენლები ჟესტების სიუხვით გამოირჩევიან. მაგალითად, იტალიაში „მიმიკისა და ჟესტების“ ლექსიკონიცაა გამოცემული, რომელშიც ამ ქვეყანაში მცხოვრებთა ყველა ჟესტია შესული. იაპონიაში კი საქებრად ითვლება მოძრაობის ზომიერება და სიდიდჯე (არავერბალური საშუალებები – პარალინგვიზმებია). კომუნიკაციის სპეციფიკურ სფეროს წარმოადგენს სიტუაციები, როდესაც ენა ემსახურება არა ინფორმაციის ფაქტობრივ გაცვლა-გამოცვლას, არამედ მოსაუბრეთა შორის თბილი, მეგობრული ატმოსფეროს შექმნას და უხერხული პაუზების შევსებას ან მათ თავიდან აცილებას. ეს ე.წ. ფატიკური კომუნიკაციაა (თ.გამყრელიძე, გვ. 345). ეს ერთგვარ თამაშს წააგავს. ასეთი წესები სპეციფიკურია თითოეული კულტურისათვის. ასე, მაგალითად, ინგლისელებისათვის ფატიკური კომუნიკაციის გავრცელებული ნიმუშია არაფრისმთქმელი საუბარი ამინდის შესახებ. ასეთი კომუნიკაციის დროს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება დათანხმების ფენომენს. საზოგადოდ ყოველი ენისათვის არსებობს ფატიკური მეტყველების განსახდვრული წესები, რომელთა შესრულება აუცილებელია მოცემულ ენობრივ სოციუმში ნორმალური ურთიერთობისა და სწორი კომუნიკაციის დამყარებისათვის. ასევე მოსაუბრის მიერ რეალია ფასდება, როგორც უხეშობა, უხამსობა, ამიტომაც აუცილებელია ისეთი ენობრივი ერთეულის შერჩევა, რომელიც არამხოლოდ არბილებს, არამედ შენიღბავს კიდევ მას. რა ენობრივ ერთეულს იყენებს ადამიანი მოსაუბრე, დამოკიდებულია კონკრეტულ სამეტყველო სიტუაციაზე და ინდივიდზე, თუ რომელ კულტურას მიეკუთვნება იგი. როგორც ამერიკელი მეცნიერი რ. რედფილდი მიუთითებს: „არის კულტურა ტაძრებისა და სკოლების და არის კულტურა გლეხური თემის“. ეს კი ნიშნავს, რომ საზოგადოებაში არსებული რეალია სხვადასხვა კულტურაში სხვადასხვაგვარად აღიქმება.

კომუნიკაციური ფრაზების აგება ენაში ხდება ლექსემათა და სიტყვა-ფორმათა კომბინირებისა და შერჩევის ზოგადი კანონზომიერების – მათ შორის სემანტიკური წესების მიხედვით; მაგრამ ზოგადი სემანტიკური წესებით ზოგიერთი ფრაზის მნიშვნელობა მასში შემავალ ლექსემათა მნიშვნელობებზე არ დაიყვანება. მათ შორის მჭიდრო კავშირია. ამიტომ ისინი განიხილება ლექსიკაში და მის ქვესისტემაში. სწორედ ამ შემადგენლობაში გვევლინება ევფემიზმები, რომელთა ლექსიკური სტრუქტურა აზრობრივად გარდაქმნილია და თითქოს დაკარგული აქვთ ნეგატიური ექსპერსიულობა. ასე, მაგალითად, ერთ-ერთ ინტერვიუში წარმატებული ბიზნესმენი ამბობს: „ჩემს თანამშრომლებს ვუკრძალავ წარმოთქვან სიტყვა „პრობლემა“. ჩვენ განვიხილავთ მას, როგორც ერთგვარ გამოწვევას“. როგორც ამ კონტექსტიდან ჩანს, ბიზნესმენს მიაჩნია, რომ გამოწვევას მისი გუნდი გაუმკლავდება, ხოლო სიტყვა პრობლემა მისთვის, როგორც ენის მატარებლისათვის ასოცირდება წნეხთან.

სიტყვათა არჩევა და ერთმანეთთან დაკავშირება განპირობებულია არამარტო ინფორმაციის გადაცემის ამოცანით, არამედ იმ სიტუაციით, რომელშიც კომუნი-

კაცია ხორციელდება. ენაში მოცემულია ერთი და იმავე აზრის გადმოცემის სხვადასხვა საშუალება. რომელთაგან მოლაპარაკე ერთ-ერთს ირჩევს სამეტყველო აქტის გამოზნულობის შესაბამისად. ეს ენაში არსებული სინონიმური რესურსების წყალობით ხორციელდება. ევფემიზმი არის ენის არსებობის ერთ-ერთი ფორმა, რომელიც იხმარება მოცემული ენობრივი ჯგუფის სოციალური ცხოვრების ცალკეულ სფეროებში და რომელიც სხვადასხვა ენობრივ დონეზე ნაწილობრივ განსხვავდება იმავე ენის არსებობის სხვა ფორმებისაგან. სტილს ზოგჯერ „ადაბლებენ“ ან „ამაღლებენ“ გარკვეული მიზნებისათვის. ენობრივი ერთეულები აფორმებენ ემოციურ, ევექტურ მეტყველებას, ისინი დაკავშირებულია მოლაპარაკის მიერ გრძობათა გამოვლენასთან. ზოგჯერ ევფემიზმი ექსპერსიულია, მაგრამ არამდგრადი. მაგ.: “Market Cannibalization” - როდესაც ერთი კომპანიის ახალი პროდუქტი უარყოფითად მოქმედებს სხვა კომპანიის პროდუქტის გაყიდვაზე (მაგრამ ეს პერმანენტული პროცესი არ არის). “Rainmaker” – ითქმის ადამიანზე, რომელიც კომპანიაში მეტად ექსპერსიულია, ვიდრე მოქმედი; Blue Ocean strategy – დროებითი არაკონკურენტული გარემოს ძებნა მეტი საბაზრო წილის მოპოვების მიზნით; 800-Pound Gorilla – კომპანია, რომელიც დროებითი საბაზრო ლიდერია.

ენობრივი ნიშანი შეიძლება მოსაუბრემ შექმნას გარკვეულ პირობებში, კონკრეტულ კონტექსტში. ეს ლექსიკური ერთეულები აღიქმება, როგორც ახალი. გლობალიზაციისა და ხალხებს შორის კავშირების გააქტიურების შედეგად გავრცელდა ინტერნაციონალიზმები ანუ საერთაშორისო ლექსიკა, რომლებიც ევროპულ ენებში ძირითადად ლათინური და ბერძნული წარმომავლობისაა, ხოლო შორეულ აღმოსავლეთში – ჩინურიდან მომდინარე საერთაშორისო ლექსიკაა. კომუნიკაციის დროს ყველა კულტურის წარმომადგენლისათვის საერთოა ის, რომ ყოველი მათგანის აქტიურობა ეფუძნება ზოგადმიღებულ და საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებს, ხოლო სპეციფიკურობა კონკრეტული სფეროს თავისებურებებში ვლინდება.

მაგრამ ლინგვისტური ტიპოლოგიის უპირველეს ამოცანას შეადგენს უნივერსალური ენის გამოვლენა, რომელიც დამახასიათებელია თითქმის ყველა ენის მატარებლისთვის.

ენათა შედარებით-ტიპოლოგიური ანალიზი ცხადყოფს, რომ განსხვავებათა მიუხედავად, რომლებიც არსებობს კულტურათა შორის, ყველა კულტურა და მორალური კოდი ერთიანია ზოგადი მოდელის მიხედვით და მათ შორის პრინციპული განსხვავება არ შეინიშნება.

ამგვარად, ევფემიზმები, როგორც ენობრივი ერთეულები არამარტო გაიაზრებიან, არამედ განიცდებიან კიდევ. უფრო ზუსტად მათ მიმართ ვლინდება ემოციური დამოკიდებულება, რაც მიუთითებს მის მნიშვნელობაზე სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის საქმიან კომუნიკაციაში.

ევფემიზმები განცალკევებულია ბუნებრივი ენის ლექსიკაში და უზრუნველყოფენ კომუნიკაციურ სტაბილურობას.

ამგვარად, ეს ენობრივი ერთეულები და მათი ერთობლიობა ქმნის სამყაროს კონცეპტუალურ სურათს, რომელიც რელევანტურია ამ ენისა და კულტურისა. ყოველი ენის სიმდიდრე განისაზღვრება არა მარტო ლექსიკური მარაგით, არამედ კონცეპტუალური სამყაროსა და პერიფრაზირების სიმდიდრით, რომელშიც ყალიბდება ენობრივი ეროვნული პიროვნება.

ბიბლიოგრაფია

1. სოსიური ფ., (2002): ზოგადი ენათმეცნიერების კურსი. თბილისი;
2. ჯოლია გ., თორია მ. (2007): საქმიანი ურთიერთობები. თბილისი;
3. ЭНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ (2000): М.;
4. REDFIELD R. (1956): An antropological approach to civilization. Chicago;
5. გამყრელიძე თ. (2005): ენა და მეცნიერება ენის შესახებ. თბილისი.

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ В ГРУЗИНСКОМ ПЕРЕВОДЧЕСКОМ И ТЕАТРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ (на примере драматургии А.П. Чехова)

Гоголадзе Т.А.
tamilagogoladze@gmail.com

Миндиашвили Н.М.
nino-niako@mail.ru

4. Теория и практика перевода
Сухумский государственный университет

Первые переводы А.П. Чехова на грузинский язык относятся к 1889 году, однако к концу века было переведено уже более двух десятков произведений писателя, включая пьесы «Медведь» и «Иванов». На начальном этапе развития грузинского театра тексты чеховских пьес преимущественно перекладывались на местную почву, однако в XX столетии для постановок стали выполняться оригинальные переводы.

Для изучения и правильного понимания «грузинской чеховианы» важно учитывать переводческие тенденции начала, середины и конца XX века. В этом смысле очень примечательны 4 осуществленных в разное время перевода последней пьесы драматурга - «Вишневый сад».

Chekhov was loved, read and translated in Georgia even during his life. This was promoted by two arrivals of Russian writer in Georgia (1888, 1900 years) and meeting with Georgian intelligence.

First translations of Chekhov belong to 1889 year, Grigol Volskii (Umtsiparidze) translated the play “Medvedi”. In 1890 M. Nasidze altered “Ivanov”, in 1903 “Diadia Vania” was translated. At the end of XIX century 24 works were already translated into Georgian. At the first level of development of Georgian theatre alterations predominate, but with series of translations, which already for the beginning of XX century occupy only and main place for putting on the stage. Tradition continues even in XX century.

In our article we dwelled on translations of last play of A.P. Chekhov “Vishnovii Sad”. Hoping to put on Georgian stage 4 translations were done: in 1905 by the translator and actress Sofio Tsitsishvili, in 1954 by the writer, actor and producer Shalva Dadiani, in 1990 by the poet Mikhail Qvlividze and in 2004 by the translator Manana Antadze.

Learning “Georgian Chekhovina” it is obligatory to consider translator’s tendency and methodology of the beginning of XX century, 1950-s and the end of century.

Georgian translations of “Vishniiovii Sad” bore the hope to prepare the text for future plays on Georgian stage. But some of them (Sh. Dadiani, M. Qvlividze) with notice of original discover the most famous Russian dramatist for Georgian readers.

Ключевые слова: перевод, драматургия, Чехов, «Вишневый сад».

А.П.Чехова в Грузии любили, читали и переводили еще при жизни. Он сам дважды приезжал сюда – в июле 1888 и мае 1900 года, был очень тепло принят, встречался с местной интеллигенцией. В своих письмах и воспоминаниях Антон Павлович не раз высказывал сожаление по поводу того, что ему не удалось поработать и пописать в этой прекрасной стране.

Первые переводы Чехова на грузинский относятся к 1889 году, когда Григол Вольский (Умципаридзе) перевел пьесу «Медведь», и она была поставлена в переделке с использованием мотивов грузинского национального быта. Тем самым он фактически положил начало «грузинской чеховиане».

В 1890 году уже М.Насидзе осуществил аналогичную переделку пьесы «Иванов», которая в его интерпретации получила название «Жертва бесхарактерности или Нико Джамбарашвили». А в 1903 году некто под псевдонимом Р.Д.С. перевел «Дядю Ваню». Всего к этому времени на грузинский язык было переведено более двух десятков произведений писателя.

Переводческая традиция в Грузии имеет древние истоки и насчитывает сотни лет, начиная с античного периода. Последние два с лишним столетия она охватывает и русских авторов. Известно, что в придворном театре при царе Ираклии II ставили Сумарокова. А

после вхождения в состав Российской империи, в Грузии, наряду с французским и некоторыми восточными языками, стали широко популярны русский язык и литература. В этот период на страницах газет и журналов начали регулярно печататься переводы русских писателей.

На грузинской сцене в XIX веке прочно утвердилась традиция постановки переводных и адаптированных к местному быту драматургических произведений. Аналогичные тенденции были характерны и для тогдашней литературы. Выдающийся общественный деятель, писатель, публицист, «шестидесятник», лидер национально-освободительного движения Грузии Илья Чавчавадзе впервые заострил внимание на качестве перевода и сформулировал определяющие различия между переводом и переделкой оригинального авторского произведения.

«Когда для нашего театра берется сценическое произведение из чужой жизни, следует непременно учитывать два важных условия: либо надо понять и познать эту жизнь, ее характер и обычаи так, как они даны в подлиннике, и точно, без изменений передать их; либо заимствовать только суть, основной предмет и структуру пьесы, и если в ней отсутствуют понятные нашему зрителю характеры, обычаи или образ жизни, если они чужды и не подходят нам, то заменить их нашими характерами, обычаями, образом жизни. Таким путем можно перестроить чужой образ жизни на наш лад... В первом случае мы имеем дело с переводом, во втором – это переделка» [Чавчавадзе 1986: 113].

В первые года XX столетия, так называемые, переделки, доминировавшие на начальном этапе развития грузинского театра, постепенно уступают место полноценным профессиональным переводам, ориентированным на полновесную оригинальную постановку на сцене. И эта традиция окончательно утверждается в последующие годы. Ей способствовали прекрасные переводы шекспировских пьес, осуществленные самим Ильей Чавчавадзе («Король Лир») и Иванэ Мачабели. Совершенствованию методологии перевода способствовали работы французских, немецких, английских, русских, а также грузинских исследователей-теоретиков разных периодов – А.Ф.Тайтлера, П.Кадера, Х.Белгера, Ф.Хеннверта, А.Смирнова, И.Кашкина, А.В.Федорова, Г.Гачечиладзе и др..

Примечательно определение художественного перевода, данное переводчиком и литературоведом Гиви Гачечиладзе: «...Художественный перевод есть форма художественного творчества, в котором подлинник выполняет ту же роль, что и живая правда для органического творчества... Творческий метод переводчика соответствует его мировоззрению. Переводчик согласно своему мировоззрению, изображает художественную правду выбранного оригинала в совокупности содержания и формы, во взаимоотношениях целого и частичного» [Гачечиладзе 1966: 170].

К сожалению, теоретики очень скудно пишут об особенностях перевода драматургических произведений. Поэтому интересно с этой точки зрения оценить в общих чертах несколько переводов Чехова на грузинский язык, тем более, что нам не удалось найти специального исследования по сравнительному анализу подобных переводов и оценке их качества. В частности, мы обратились к последней пьесе «Вишневый сад», ставшей «лебединой песней» автора и считающейся вершиной чеховской драматургии.

Антон Павлович закончил работу над «Вишневым садом» в конце 1903 года. Постановку приурочили ко дню рождения и 25-летию его творческой деятельности. Премьера состоялась в 1904 году, и Чехов, находившийся в Москве, уже тяжело больной, присутствовал на спектакле.

Начиная с этого времени, «Вишневый сад» стал широко переводиться на разные языки и ставиться на сценах многих театров мира. На грузинском существует 4 перевода и 2 переделки этой пьесы, из которых наиболее известны 1905 г. – С.Цицишвили, 1954 г. – Ш.Дадиани, 1990 г. – М.Квливидзе, 2006 – М.Антадзе. Они дают хорошую возможность сопоставить переводческие тенденции и методологию начала, середины и конца XX столетия.

Писательница, актриса и переводчик Софио Цицишвили переводит «Вишневый сад» («აღუბლის ბაღი») уже к концу 1904 г. и публикует текст в приложении к газете «Иверия» (№5, 1905 г.). Это первый адекватный перевод пьесы. Отличается от оригинала лишь форма образования собственных имен, которая соответствует грузинской грамматической традиции. Например: Люба Андреевна Раневская – ლუბა ანდრეას ასული რანევსკისა (Луба Андриас асули Раневскиса), Варя – ვარა (Варо) и т.д. Исключение составила лишь Шарлота Ивановна. В остальном переводчик точно следует за текстом, тонко чувствуя и сохраняя стиль, манеру и идею пьесы.

Можно предположить, что будучи актрисой, участницей драматических кружков, Цицишвили ставила целью не только познакомить грузинского читателя с чеховским шедевром, но и мечтала о его постановке. К сожалению, кроме упомянутой газетной версии, этот перевод больше не издавался.

В 1908 году переделанная под грузинскую почву пьеса «Вишневый сад» под названием «Салхино» (в буквальном переводе «Там, где счастливо пируют») была поставлена в Кутаисском драматическом театре, труппу которого в тот период возглавлял прозаик, драматург, режиссер, актер и общественный деятель - Шалва Дадиани. Однако имена автора переделки и режиссера-постановщика нигде не упоминаются.

На следующий год аналогичная постановка была осуществлена в Тбилиском драматическом театре, и имя автора опять-таки осталось неизвестным. Не исключено, что это был тот же перевод-переделка, поскольку спектакль тоже назывался «Салхино».

До появления очередной версии «Вишневого сада» на грузинском языке миновало около 50 лет. Заметно изменились стиль и методология работы.

«Зачастую говорят, что переводчик должен всецело подчинить свою личность переводимому автору. Это невозможно, и тем более невозможно, чем талантливей переводчик. Долг переводчика проникнуться мировоззрением, манерой, стилистическим характером автора и по мере сил передать это мироощущение, манеру и стиль средствами родного языка, оставаясь самим собою.» [Вопросы художественного перевода 1955: 24].

На этот раз пьесу Чехова перевел сам Шалва Дадиани. В 1954 г. пьеса вышла отдельной книгой в издательстве «Хеловнеба», а в 1964 издательство «Сабчота Сакартвело» включила данный перевод в третий том собрания сочинений А.П.Чехова на грузинском языке.

Грузинский текст реалистичен, освобожден от калькирования, адекватен оригиналу и прекрасно читается, сохраняя чеховский стиль. Некоторые пословицы и поговорки Дадиани старается перевести почти дословно:

«Дуняша. Его так дразнят у нас: двадцать два несчастья. [Чехов 1986: 628].

«ღუბიას დასცობიან კიდევ: ფათერაკიანიო, ოღონდაც ფათერაკიანს უწოდებენ» [Чехов 1986: 350].

В грузинском языке отсутствует выражение «двадцать два несчастья», но переводчик находит прекрасное решение, употребив слово «ფათერაკიანი», означающее человека, с которым часто случаются несчастья.

Следующий по счету перевод был осуществлен во многом по инициативе режиссера Г. Лордкипанидзе, который постарался активно привлечь к театральной деятельности талантливого поэта Михаила Квливидзе. По его просьбе Квливидзе наряду с пьесами Коростылева, М.Горького, Е.Шварца перевел в 1990 г. и «Вишневый сад». Текст пьесы был включен в сборник переводов драматургии Чехова, вышедший в издательстве «Объединение грузинских театральных деятелей».

Перевод Квливидзе прекрасен, необыкновенно поэтичен и точен. Он позволил себе лишь заменить имя Варя на грузинское ვარა (Вара). В 1996 г. известный режиссер Михаил Туманишвили собирался использовать этот перевод для своей постановки, но так и не успел завершить ее разработку...

За несколько лет до этого Туманишвили уже пытался поставить «Вишневый сад» в своем театре, долго над ним работал, тщательно готовил каждую сцену, подбирая актеров

(Нинели Чанкветадзе, Зураб Кипшидзе). Он трижды обращался к пьесе – в 1983, 1986 и 1995, последний раз закончил все 4 акта, но два так и остались незавершенными. Осталась лишь неосуществленная мечта великого мастера и его эссе «Импровизация на тему «Вишневого сада», где он приоткрыл дверцу в удивительный мир Чехова.

«Три правила (и темы) жизни.

Гаев и Раневская – Наши предки Рим спасали.

Жить прошлым.

*Петя – Мечта и стремление к лучшей жизни,
но только без каких-либо действий.*

Лопухин – Занимается делом.» [Туманишвили 1998: 309].

Известный режиссер Роберт Стуруа писал про «Вишневый сад»: «Чехов смеялся. Он не выносил упадок интеллигенции и считал, что все несчастья идут от них самих и их высокомерности...» Туманишвили и соглашается, и не соглашается с этим мнением. «Я не дискутирую с ними. Они правы, но эта концепция навеивает грусть. Почему же не помнят то добро, которое исходит от интеллигенции. Вместе с их уходом ушло что-то хорошее, неповторимое. Они похожи на белых аистов...» [Туманишвили 1998: 318].

Он нередко ссылаясь на постановку «Вишневого сада» Питером Бруком, которая похожа на прекрасный, сказочный мир. Супруга Брука – Натали в роли Раневской надевала платья XIX столетия, а Гаев сидел на высоком сундуке, по-детски болтая ножками. Что это было? Натуралистическое или синтетическое решение?

Брук считал: «Очень распространена ошибка воспринимать Чехова как натуралиста, и в последние годы многие художественные пьесы, известные под названием «куска жизни», охотно возомнили себя чеховскими. Между тем, Чехов никогда не писал просто «кусочек жизни», он был доктором, который невероятно осмотрителен, снимая один за другим тысячи и тысячи слайдов. Эти слайды он обрабатывал, а затем с изысканно хитроумной, абсолютно искусственной и многозначительной последовательностью располагал в замочную скважину» [Брук 1984: 83].

После ухода из жизни Михаила Туманишвили замысел мастера был, казалось, навсегда утрачен. Его ученики часто спорили о том, как восстановить постановку, посвятив ее прощанию с любимым учителем, но не могли договориться.

И вот, наконец, Гоги (Георгий) Маргвелашвили решился поставить «Вишневый сад» на сцене театра Туманишвили. Заведующая литературной частью Манана Антадзе специально перевела пьесу для новой постановки. Ученики Туманишвили объединились и в 2006 году воплотили свою мечту. Спектакль был построен по принципам театра абсурда. Свой замысел режиссер Г.Маргвелашвили объяснял так. Все хорошее когда-то уходит, уходит с грустью, канув в небытие; новое приходит и к нему или привыкаешь, или нет. Тогда ты должен уйти. Эта тема вечна и стара, как мир.

Спектакль имел успех, его показывали на сцене театра Моссовета в Москве. Были очень интересные рецензии, например, большого знатока Чехова Татьяны Шахазизовой. «Здесь мало ностальгии, лирики воспоминаний, видения или того, что Анатолий Эфрос называл «жизненной поэзией». Будто формула от мастера «жизни в сквозняке» стала духом и образом спектакля» [«Экран и сцена», 2006, №5 (797)].

На сцене все четко, холодно, действие происходит на грязно-белом фоне. Огромный шкаф и сундук время от времени становятся дверями и выходом за кулисы, куда исчезают актеры. А бал в доме Раневских напоминает пир ведьм. Герои пьесы жили мечтами о прошлом, новое они не сумели принять и поэтому канули в абсурд...

В течение двух последних лет спектакль выпадал из репертуара театра, но в нынешнем году планируется его восстановить с Нинели Чанкветадзе в роли Раневской. Остальные исполнители – тоже ученики Михаила Туманишвили.

Еще одна постановка «Вишневого сада» была осуществлена в 2003-2006 годах грузинским режиссером Андро Энукидзе в Польше, в драматическом театре Ваучеса.

«Вишневый сад» Антона Павловича Чехова – это мечта, мечта о прошлом, настоящем и будущем. Несмотря на различия в подходах разных грузинских режиссеров, эта пьеса, как и мечта, бессмертна и глубоко понятна грузинскому зрителю.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ЦИЦИШВИЛИ С. (1905): *«Алублис баги»*. Прилож. к газете «Иверия» №5 (на груз. языке);
2. БРУК П. (1984): *Пустое пространство*. Тбилиси, «Хеловнеба» (на груз. языке);
3. ВОПРОСЫ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПЕРЕВОДА (1955): М.;
4. ГАЗЕТА «ДРОЕБА» (1909): номер от 2 января;
5. ШАХАЗИЗОВА Т. (2006): Газета «Экран и сцена», №5 (797);
6. ГАЧЧИЛАДЗЕ Г.Р. (1966): *Введение в теорию художественного перевода*. Тбилиси, «Ганатлеба» (на груз. языке);
7. ТУМАНИШВИЛИ М. (1998): *Занавес*. Тбилиси, «Арадани»;
8. ЧАВЧАВАДЗЕ И.Г. (1986): *Избранные произведения*. Т.3, Тбилиси, «Сабчота Сакартевело» (на груз. языке);
9. ЧЕХОВ А.П. (1986): *Избранные сочинения*. Т.2, Москва, «Художественная литература»;
10. ЧЕХОВ А.П. (1962): *Собрание сочинений в трех томах*. Т.3, Тбилиси, «Сабчота Сакартевело» (на груз. языке);
11. ЧЕХОВ А.П. (1990): *Пьесы*. Тбилиси;
12. ЧЕХОВ А.П. (2003): *Алублис баги*. Тбилиси (на груз. языке на правах рукописи).

Computer-Mediated Communication in English Language Classroom

S. Moralishvili

sophmoral@yahoo.com

6. New technologies in Foreign Language Learning

Tbilisi State University of Economic Relationship (TEUSU)

This paper presents current research trends in computer-mediated communication and illustrates benefits as well as disadvantages of employing the CMC to extend the boundaries of our classrooms and offers a review of technology uses appropriate for English Language Learners. Computer-mediated communication is intended to assist teachers in utilizing accessible and low-cost technologies to design and implement effective learning activities that meet the specific learning needs of English Language Learners. The paper highlights the past and present issues concerning technology-enhanced education, and addresses the appropriate integration of various programs and activities that capitalize on authentic, practical and meaningful contexts, which are considered to be at the core of effective language learning.

На протяжении многих лет ученые стремятся создать теории о различных методах обучения иностранным языкам. В статье дается обзор современных технологий изучения английского языка; рассмотрен метод, основанный на компьютерной коммуникации обучения СМС бенефитами (льготами). Проанализированы положительные и отрицательные стороны этого метода. Компьютерные технологии предусматривают использование доступных и дешевых технологий при работе над упражнениями, удовлетворяют требованиям обучающихся английскому языку.

Key Words: computer-mediated, language learning, context

For many years, educators have been exploring ways to combine theories of differing learning styles and student - constructed knowledge with the theory of practice-centered learning. Instead of being passive recipients of knowledge, we now consider students capable of constructing their own knowledge with guidance from the teacher. We can offer part of this tutorial guidance by setting up an environment that will provide students with the resources necessary for independent exploration. In using emerging computer-based technology as a resource, students are encouraged to explore their own interests and to become active educational workers, with opportunities to solve some authentic problems. The type of change enabled by computer-mediated communication (CMC) does not just involve adding new technology to old ways of organizing teaching and learning (Moore, 1993). Although the eternal problem is still one of instructional content and design, we must not pave over old cow paths. The obvious question to educators outside of the communication discipline is how computer-mediated communication can impact their classrooms.

This paper presents current research trends in CMC and illustrates benefits as well as disadvantages of employing the CMC to extend the boundaries of our classrooms and offers a review of technology uses appropriate for English Language Learners in classes.

Computer-Mediated Communication is the process by which people create, exchange, and perceive information using networked telecommunications systems (or non-networked computers) that facilitate encoding, transmitting, and decoding messages. Computer-mediated communication has been defined as "synchronous or asynchronous electronic mail and computer conferencing, by which senders encode in text messages that are relayed from senders' computers to receivers (Walther, 1992: 52). CMC has also been described as "any communication patterns mediated through the computer" (Metz, 1992: 3). Walther and Burgoon (1992) argue that, "for many of us, CMC is no longer a novelty but a communication channel through which much of our business and social interaction takes place, and this transformation is expected to continue". They note, "CMC produces much different affective and relational patterns than do other types of communication, due to the reduction and types of cues available to participants" (Walther and Burgoon, 1992: 51). The term CMC includes not only person-to-person and person-to-group communication, but also person-to-remote-computer contacts, in which individuals read or download documents from remote computers. Global computerization is breaking down the traditional distinction in print culture between the solo-authored, decontextualized written text and the face-to-face personal

conversation. Thus, within minutes or hours of examining a document via the World Wide Web, a system of links between digital files of text, sound, or graphics, effortlessly accessed on any mainframe computer on the globe, a person can contact its author(s) by electronic mail (email) and begin a dialogue (Danet, Ruedenberg, Rosenbaum).

Research studies of computer-mediated communication use in language education have addressed overall aspects of context in language learning and teaching, including technologies, linguistic features, pedagogy, curriculum, social materials, and social discourses on CMC (Belz 2002, 2003; Belz & Müller-Hartmann 2003; Kinginger, Gourves-Hayward, & Simpson 1999; Kramersch & Thorne 2002; Meskill & Anthony 2005; Meskill & Ranglova 2000; Thorne 2003; Ware 2005). These layers of context show that the occurrence of social interactions in language learning needs to be understood in relation not only to immediate situational contexts, but also to the broad cultural and social contexts shaping immediate situations. The conceptual complexity of context in language and literacy education can be captured by a definition that considers context as a relationship between a focal event and the field of action within which that event is embedded. As such, the conceptual complexity of context has been concerned with micro and macro dimensions of context since the beginning of CMC use in language learning and teaching practices (Duranti & Goodwin 1992; Gebhard 2004; Holliday 1994; Kramersch 1993).

The CMC literature illustrates shifts of focus to different layers of context. Early on, research into uses of CMC in language learning and teaching looked at the linguistic context of CMC text to examine how language learners could improve certain communication functions and learn linguistic features through CMC activities (Blake 2000; 1995; Ortega 1997; Pellettieri 2000; Smith 2003; Sotillo 2000; Toyoda & Harrison 2002; Warschauer 1996). Later, the focus shifted to contextual elements outside the CMC text, demonstrated by studies of intercultural telecollaborative projects that addressed issues at the institutional and societal levels of two different countries (Lee 2004). Researchers studied how long-distance collaborative CMC activities support language development and intercultural understanding, providing access to speakers of the target language. The aforementioned studies examined how online interactions shape or are shaped by contextual elements such as pedagogical, social, and logistical factors at two different institutions, and how social discourses of CMC in each university shaped their CMC activities. Specifically, they demonstrated how global, sociocultural aspects of long-distance collaborative CMC contexts—e.g., power relationships, history, and social discourses of CMC—shape intercultural CMC activities.

Recently, studies of telecollaborative projects have examined how language learners jointly construct the contexts of their CMC activities, as part of their focus on tensions among intercultural communication partners (Belz 2002, 2003; Kramersch & Thorne 2002; O'Dowd 2003; Ware 2005; Ware & Kramersch 2005). The tensions result from social and institutional dimensions (Belz 2002, 2003; Ware 2005), different social discourses surrounding CMC genres and tools (Belz & Müller-Hartmann 2003; Kramersch & Thorne 2002; Ware 2005), and sociocultural values regarding foreign language learning (Ware 2004). This kind of jointly constructed interaction by learners can also be examined in the CMC practices of a single, locally situated classroom; this will contribute to addressing a need to bring current uses of CMC into various situations beyond the long-distance telecommunication projects of university-based language programs and encourage more language teachers to draw on CMC in their teaching practices. Studying CMC use in various settings helps to bring about an understanding of the complexity of its contexts in language learning and teaching.

With a basic understanding of the theories involving computer-mediated communication, it is necessary to turn our attention to the pragmatic issues concerning the use of computer-mediated communication in the classroom. There is an overwhelming number of advantages of engaging in CMC. While we may not agree on every point, the primary advantages of computer-mediated communication would appear to include: enhances flow of information (collaboration through communication over distance); allows for intellectual exploration; provides the capability to store, process and transmit messages; breaks down barriers to communication (status differences/geographical boundaries); eliminates stereotypical classifications as well as preconceived barriers related to individual/personal bias; provides a certain amount of anonymity;

enhances existing interaction patterns; creates new interaction patterns; provides for a constant flow of ideas; allows timely sharing of ideas; supports open discussion and exploration; provides accessibility to information and subsequent sharing of the same; enhances the sharing of multiple ideas and viewpoints simultaneously with a large group of people; provides a forum for experimenting; allows for the neutral mediation of communication (messages); establishes a safe environment with less risk to communicators (people feel less inhibited about communicating their ideas/opinions/feelings about certain issues); fosters more participation and contribution from people who would otherwise feel intimidated (introverts); convenient; flexible; emotions are communicated more descriptively (emotions must be articulated in print); fosters independent learning (learn/communicate at your own pace); allows participants to communicate with experts (learn from the best); allows participants to learn from others without feeling like an idiot; facilitates thoughtful scholarly discourse; allows for fun, exciting and challenging communication (curiosity is aroused by interaction).

Many of the disadvantages of CMC appear to relate to the participants rather than to the medium itself. For example: inhibitions related to computer/technology use; long learning curve to understand network and glean resources (navigation problems); frustration and stress due to sensory and data overload (one of our classmates referred to it as terrorizing); ineffective--time consuming (lack of self-discipline to manage time/messages); problems with perceived leadership roles and perceived climate; asynchronous CMC lacks spontaneous responses to comments; attitudes that CMC is just a glorified high-tech method of old-fashioned correspondence school; problems with access to the technology; hampers individuals ability to work; having to sift through all of the gobbledygook; lack of agreement on what it is and how it is to be studied/employed (Derek 1994).

In an effort to assist those teachers who may wish to integrate some aspect of technology into their classes, the paper provides sample activities that can be executed immediately or used as practical guides with which to create their own lessons. Some of them were successfully used with the second and third year students of English Language and Literature of Tbilisi State University of Economic Relations.

Instant Messenger (IM) is a type of messaging software, which provides instant and synchronous connection to people who are on the user's contacts list. Instant Messenger supports file sharing, and communication in the form of audio (by using microphones and speakers), and video (through digital photos and webcams), and offers extra graphic features, such as background stationary, emoticons and font manipulation. Instant Messenger allows one-to-one, or group-to-group communication, and is serviceable at either low or high internet speeds. A dial-up connection is sufficient for basic instant messaging, although transferring large files or high-resolution photos might require a higher internet speed. Three Instant Messenger programs that are widely used by Internet users include AOL Instant Messenger, Yahoo! Instant Messenger, and MSN Instant Messenger.

The educational potential of Instant Messenger is vast, particularly for language learners, in that IM interaction is seen as a hybrid form of discourse, blending both oral and written language features. This style of discourse, which calls for the engagement of the learner's cognitive and linguistic skills is thought to improve language learners' oral and written language development as well as facilitate overall second language acquisition. Email is a widely used asynchronous communication tool. It enables users to receive, save, and send messages to people who have an email account. Contrary to real-time interaction, the nature of asynchronous communication allows time-delayed responses. Consequently, users are free to reflect and revise messages to be sent. Email can be used in a variety of language teaching and learning contexts. Email supports communication that includes all students, and between students and the teacher, as well as between students and the native speakers in the target culture. Since email writing is essentially written discourse, students can develop writing skills through composing and exchanging email with people nearby or at a distance. Email retains and stores previous messages that can be corrected and commented upon, which in turn, enable language learners to review the corrections, reflect on writing strategies, and easily reproduce words and expressions when replying. In addition, learning

through communication via email emphasizes autonomous learning, that is, students have an opportunity to reflect on language use and make use of resources such as grammar books or dictionaries. The use of email is especially beneficial to ELL students in a content classroom as a means to simultaneously develop language proficiency and academic knowledge.

Discussion boards in educational use are commonly part of a course management system such as Blackboard, WebCt or NICENET. One function of these systems is a forum where teachers and students can discuss topics related to content areas. NICENET is advantageous for teachers who work in a school where course management tools are not available. Because NICENET is a free, web-based courseware system, it provides both link sharing and a discussion board for teachers who register for the service.

Discussion board assignments can be executed cooperatively or individually by students. In differentiated instruction, a valuable arrangement might be to create heterogenous pairs of students (novice-expert) who can capitalize on the immediate verbal interaction to further develop language skills and carry out a task on the discussion board.

The nature of discussion boards allows practice of real-life tasks that require reading and application of written instructions. In the navigation through both the course management system and the internet, students must be able to read and follow instructions, just as the demands of daily life dictate.

Whether it is called the Internet, the World Wide Web, or Cyberspace, the most important advantage of using this technological tool in the education of ELL students, is the great wealth of culturally authentic documents it makes available to teachers and learners. This huge collection of multimedia products lends itself well to differentiated instruction, especially in content-based classrooms.

Web pages are multimedia documents that are published to the Internet. They can include text, graphics, animation, audio and video. Most often, they are hyper-linked to other pages in order to provide the reader with additional information. However, it is important to note that anyone can publish a page to the Internet. There is no governing body that regulates what material is acceptable, reliable, or even truthful. Therefore it is important that every web page that a teacher wants to use in class be critically analyzed in terms of accuracy and appropriateness. When students create their own web page they are more likely to edit and revise their writing because they realize that they are creating work for an authentic audience. They are learning to function within a new literacy framework, and within this framework, students gain technological knowledge of how to write in a multimedia environment. They learn how to best incorporate images, sounds and video into their writing, and this knowledge can lead to social empowerment, in much the same way that traditional literacy did 50 years ago. Yet, this type of technological undertaking might require some teacher-training prior to implementing it in class.

Technology has brought dramatic changes to the lives of many people, and students and teachers are no exception. The future of technology in education is quite promising. In fact, because of networked technologies, language teaching and learning, more specifically, second language learning, is experiencing a new era of innovation. Many educators and researchers agree that it would be a waste of valuable resources if pedagogy does not take advantage of the technologies available. This integration of technology into language learning may just be the tip of the iceberg, as this evolution has, by most accounts, only just begun. The educational tool set that technology provides can enable language teachers and learners to quickly reach new goals, never before thought possible. The ultimate maturity of computer technology, could make second language teaching more effective and spontaneous. The efforts from educators as well as the power of technology will guarantee a brighter future for ELL students in their academic life.

Bibliography

1. Derek R.Lane (1994): Computer-Mediated Communication in the Classroom: Asset or Liability?
2. Metz, J. M. (1992): Computer mediated- communication: Perceptions of a new context. Paper presented at the Speech Communication Association annual conference, Chicago, IL;
3. Moore, M. G. (1993): Is teaching like flying? A total systems view of distance education. *American Journal of Distance Education*, 7(1), 1-10;
4. Walther, J. B. (1992): Interpersonal effects in computer-mediated interaction: A relational perspective;
5. Walther, J. B., & Burgoon, J. K. (1992): Relational communication in computer-mediated interaction. *Human Communication Research*, 19, 50-88. *Communication Research*, 19, 52-90;
6. Ware, P. D. (2004): Confidence and competition online: ESL student perspectives on web-based discussions in the classroom. *Computers and composition*, 21, 451-468;
7. Danet, Brenda, Lucia Ruedenberg, and Yehudit Rosenbaum-Tamari, "Hmmm...Where's All That Smoke Coming From?" Writing, Play and Performance on Internet Relay Chat." In *Network and Netplay: Virtual Groups on the Internet*. Eds. Sheizaf Rafaeli, Fay Sudweeks, and Margaret McLaughlin. Cambridge, MA: AAI/MIT Press, in press;
8. http://en.wikipedia.org/wiki/Computer-mediated_communication.

ПЕРЕДАТЬ РУССКИЙ ЯЗЫК МЛАДШЕМУ ПОКОЛЕНИЮ: МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОЙ ДИАСПОРЫ НА АПЕННИНАХ?

Ю.В.Николаева

libopila@tiscalinet.it

3. Язык и общество: функционирование языка в современных социо-культурных условиях
Университет Сапиенца (Sapienza)

В статье обобщаются некоторые данные полевых исследований, проведенных автором во второй половине 2009 – начале 2010 года с целью описать функционирование русского языка в Италии и создать социолингвистический портрет русскоязычных эмигрантов последних двух десятилетий. По результатам опроса делаются заключения о сохранении родного языка в иноязычном окружении, преемственности русского языка в семье, мотивации и стратегиях его передачи младшим поколениям, степени освоенности русского детьми последней волны эмиграции. Рассматривается роль русского языка как культурной памяти и характеризуется его статус в современном итальянском обществе.

Ключевые слова: русскоязычная диаспора Италии, языковой коллектив, домашний язык, некоординированный билингвизм

Судьба третьей и четвертой волн русской эмиграции в Италии пока мало интересовала исследователей (Perotto 2004; Perotto 2009; Голетиани 2009). Отчасти это связано со сравнительно небольшими масштабами данного явления, количественно намного уступающего таким странам, как Германия, Израиль, Финляндия и США. Отчасти причиной тому территориальная и организационная разрозненность русских в Италии. Русскоязычные устойчивые коллективы, сопоставимые с нью-йоркским Брайтон Бич, здесь отсутствуют. Русскоязычная пресса представлена крайне незначительно, носит зависимый от метрополии характер, ибо чаще всего не создаёт оригинальные тексты в иноязычной среде, а ограничивается воспроизведением уже существующих в интернете статей.

По официальным данным итальянской статистики на 1-ое января 2009 года на Апеннинах проживало 29 тыс. россиян, преимущественно это женщины (80,9%)¹. Эта цифра, однако, не даёт достоверного представления о масштабах русскоязычной диаспоры в Италии: в неё не входят все те, кто принял итальянское подданство до 2000 года. Подлинные размеры диаспоры намного больше и потому, что к ней принадлежат и многочисленные выходцы из Украины и Молдавии (по совокупности это 243,5 тыс. чел.), среднее и старшее поколение которых является русскоязычным. Основными причинами эмиграции являются создание семьи и поиск работы.

Среди 109 стран, представленных в списке иммиграционных итальянских служб, Россия стоит на 29 месте, пропуская далеко вперед румын, албанцев, марокканцев, китайцев, филиппинцев, поляков, индийцев, египтян, немцев, болгар и т.д. Россияне составляют 0,6% от общего количества иностранцев, проживающих в Италии.

В настоящей статье отражена часть результатов экспериментального социолингвистического опроса, проведенного нами в июне 2009 — январе 2010 года среди русскоязычных жителей центральной и северной Италии. Общее количество опрошенных — 100 человек. Из них 12 мужчин и 88 женщин, что в процентном соотношении примерно отражает общую демографическую картину русскоязычной Италии.

Проведённое пилотное исследование позволяет утверждать, что в целом русскоязычная диаспора оценивает себя как достаточно интегрированную в итальянский социум и по степени владения языком, и по социальным контактам, и по

¹ Все приводимые в этом разделе статистические данные почерпнуты из итальянских официальных государственных источников: <http://www.dossierimmigrazione.it>; <http://www.istat.it/popolazione/stranieri/>; <http://www.irpps.cnr.it/>

удовлетворённости социальным статусом или наличием будущих перспектив его изменения к лучшему. Ведущим фактором адаптации в принимающем обществе является семья смешанного типа.

В Италию преимущественно приезжают высококвалифицированные русскоязычные эмигранты, на 65 % это люди с высшим образованием. Наши данные вполне сопоставимы с государственными статистическими данными, касающимися Восточной Европы в целом (сайт <http://www.dossierimmigrazione.it>). Видимо, образование представляет собой значительную ценность в личностной шкале русских эмигрантов, ибо почти половина опрошенных лиц со средним образованием продолжала учиться, считая, что более высокий образовательный ценз поможет найти более интересную и престижную работу.

Стараясь интегрироваться в новое общество, современная русскоязычная диаспора в Италии не теряет при этом своей исконной культурной и языковой идентичности. Преобладает *бикультурная модель* поведения, при которой эмигранты стремятся сохранить старые традиции, обычаи, язык и одновременно не отстраняются от новой чужой культуры, общества, социальных связей в нём, пытаются принять и понять «чужое»².

Одной из задач нашего исследования было выяснение роли русского языка и степени его сохранности во втором поколении эмиграции. В последние два десятилетия вследствие геополитических изменений, произошедших после 1991 года, русский язык утратил позицию *lingua franca* в Восточной Европе и стал *языком этнокультурного меньшинства* в диаспорах (Schuster, Wingender: 2008). В диаспоре русский используется в основном в семейном обиходе, в то время как языком официального общения становится язык титульной нации. Суждено ли выжить русскому языку во втором поколении эмигрантов, несмотря на изменение его социолингвистического статуса и сокращение сфер его функционирования вне России?

На вопрос «Нужен ли вашим детям русский язык?» ни один из анкетированных не ответил отрицательно. Стремление передать родной язык следующему поколению, осознание его культурной ценности и важности для культурно-этнической самоидентификации, для поддержания связи поколений обычно наиболее характерно для высокообразованных людей и особенно присуще женщинам. Контингент опрошенных полностью отвечает указанным параметрам, так что неудивительно, что современной русскоязычной диаспоре в Италии присуще желание передать язык детям. Следующие функции языка выделяются информантами как наиболее важные (см. График № 1):

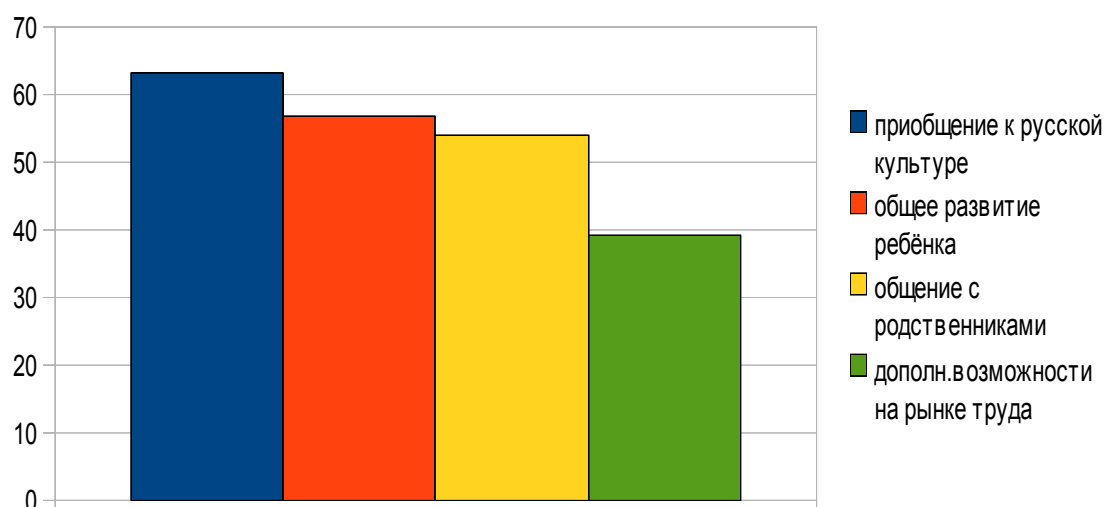
Однако декларация намерений не всегда совпадает с реальностью. В Италии, в отличие от других европейских стран, не существует продуманной государственной программы по развитию и поддержанию индивидуального многоязычия в детском возрасте. В некоторых северных регионах страны государство планомерно проводит политику итальянско-немецкого двуязычия, которое сложилось в результате перераспределения территории с Австрией после Первой мировой войны. Более современные миграционные процессы, несмотря на их существенное усиление в последние десятилетия, не послужили пока толчком к расширению и изменению учебных планов. Школа никоим образом не стимулирует поддержание билингвизма детей, рожденных от смешанных браков и в иностранных семьях. Во всей Италии русский язык, например, преподаётся в двух-трёх десятках лицеев и колледжей как факультативный, каждый год программы этих факультативов переутверждаются, что часто ставит под сомнение сам факт их существования (Николаева, Нистратова 2007: 364-378). Только в этих немногочисленных школах сдача экзамена по русскому языку может принести дополнительные баллы в аттестат.

---

2 Возможные модели интеграции и культурно-психологической и языковой аккультурации эмигрантов описаны в работах английских и американских психологов и в различных лингвистических исследованиях как ассимилятивный, антиассимилятивный и бикультурный тип поведения (Padilla 1980; Smither 1982: 57-68; Пфандль 1994: 71-72; Noels 1996: 246-264; Билз 1997: 348-370; Faist 2000: 189-222).

Мотивация сохранения русского языка во втором поколении

Препятствием к сохранению русского языка в Италии является и отсутствие устойчивых русских языковых коллективов. Хотя выраженное английскими лингвистами сомнение в самой возможности установить строгую зависимость между языком и социальными факторами разделяет всё большее количество учёных, понятие языкового коллектива, меняясь во времени, по-прежнему остается ключевым при описании социальной природы языка (Швейцер 1976: 70-75; Romaine 1982; Berruto 1997: 67-72). В современном мире глобальной коммуникации его воспринимают не только как некоторое социально-историческое и географическое единство, но и как коммуникативное пространство с налаженными каналами общения и связи. Это виртуальное коммуникативное пространство несомненно способствует поддержанию языка среди взрослых, однако не может служить формированию двуязычия на ранних этапах жизни, когда не обойтись без традиционного языкового сообщества, без живого общения в полифункциональной языковой среде. Отчасти недостаток живого общения по-русски восполняется по время поездок в Россию. 40% анкетированных признают, что их дети имеют подобную возможность.

Сфера русского языка как *домашнего* могла бы быть вполне достаточной для формирования некоординированного двуязычия, если ли бы дома с детьми постоянно общались по-русски, ведь приверженцы естественно-трансмиссионного подхода описывают родной язык как естественно воспринятый с ранних лет от матери (Pinker 1994)³. Однако только 67% опрошенных утверждают, что говорят со своими детьми дома по-русски. Остальные, хотя и хотят сохранить родной язык во втором поколении, наивно полагают, что в дальнейшем можно будет дать достаточное языковое образование в специальных группах для дошкольников или в воскресных школах. Круг общения с ровесниками еще уже: только у 18% информантов дети общаются с ровесниками, братьями и сестрами по-русски.

В современной психолингвистике наравне с представлением о родном языке как о «материнском» бытует также мнение, что родным может стать и *язык обучения*, если он займёт со временем в сознании доминантное место (Залевская 1999: 292-294). Как язык школьного обучения русский имеет в Италии весьма периферическую роль. В государственных школах ему отводится роль факультатива, участвовать в котором можно только с 14-ти лет. Число подобных факультативных курсов по всей стране невелико. Дабы расширить сферы использования русского языка, вывести его за рамки домашнего и

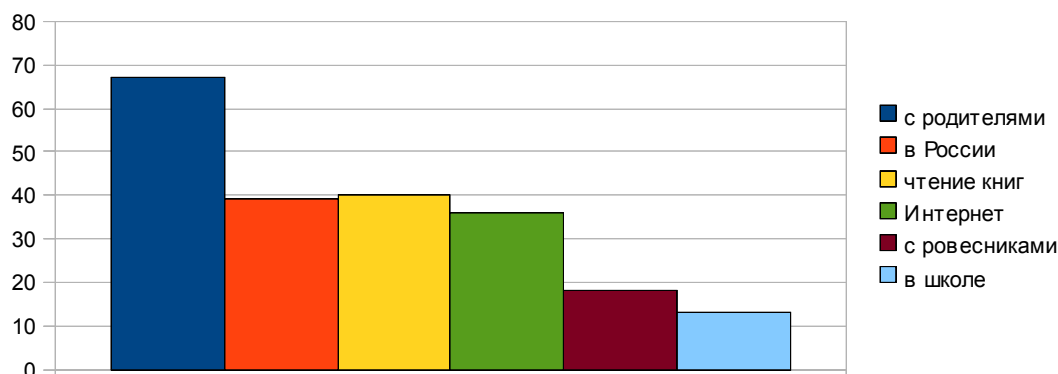
³ Ср. с понятием «унаследованного» или «семейного» языка (Kagan, Dillon 2001), уровень владения которым может варьироваться от элементарного до продвинутого, в зависимости от условий формирования языка в детском возрасте.

укрепить его внебытовые функции, можно определить ребёнка в русскую школу. По такому пути пошло 13% анкетированных. Цифра кажется мизерной, однако она свидетельствует об изменении изучаемой нами языковой ситуации к лучшему: всего 10 - 15 лет назад в Италии не было ни одной школы для детей наших соотечественников, проживающих за границей, кроме школ для детей дипломатических работников. Сейчас положение коренным образом изменилось. В северной и центральной Италии работают десятки воскресных школ: в Риме (2 школы), Милане (4 школы), Турине, Гориции, Удине, Триесте, Местре, Венеции, Варезе и т.д.⁴ Некоторые из этих учебных заведений поддерживаются православной церковью, другие, начиная с 2003 года, созданы при поддержке Союза российских соотечественников в Италии. Количество учащихся колеблется от 20 до 100 человек на школу.

В русскоязычных семьях, как этого и следовало ожидать, дети владеют «материнским» языком лучше и применяют его в более широких функциональных сферах. Преимущественно в этих семьях дети в состоянии читать книги по-русски и пользоваться интернетом, как заявляет 40% информантов.

График 2

Сферы употребления русского языка

Несколько слов в качестве заключения. Ярко выраженное стремление к сохранению русского языка в иноязычной среде можно объяснить высоким образовательным цензом русскоязычного населения Италии и преимущественным присутствием женщин, желающих поддержать семейные связи с Россией, сохранить преемственность поколений и культур. Большинство участников опроса мотивирует необходимость учить своих детей русскому языку не прагматическими факторами, а значимостью языка как культурной памяти и его влиянием на общее умственное развитие ребенка.

Передача родного языка новому поколению затрудняется ролью русского языка как *домашнего* в социуме, где отсутствует устойчивый русскоязычный коллектив и где местные власти лишь декларативно признают многоязычие и сосуществование разных культур как источник культурного богатства страны, на деле ничем не поддерживая подобные риторические заявления.

Во многих случаях желание передать язык детям не поддержано соответствующей осведомленностью родителей о том, *как* это можно сделать, какими конкретными методами можно способствовать формированию детского двуязычия в смешанных семьях и как поддерживать «живой» родной язык в условиях доминирования итальянского. Более трети анкетированных не говорит со своими детьми на родном языке, упуская неповторимый шанс

⁴ Приведем сайты некоторых школ для детей российских соотечественников в Италии: <http://www.aist.it/scuola/> (Варезе); http://unita.nm.ru/main_it.shtml (Гориция); <http://www.scuolarussa.it/> (Милан, средняя школа им. А.С.Пушкина); <http://www.scuolarussamilano.com/> (Милан, школа «Гармония»). Подробнее об одной из миланских школ см: (Крутилина-Медведева 2004: 46-48).

развития раннего двуязычия. Во многих семьях роль русского языка сводится лишь к бытовому общению, при этом игнорируется возможность использовать его как язык домашнего и школьного обучения. Из-за предельно суженной сферы использования русского языка, второе поколение, рождённое в Италии, чаще всего являет собой образец некоординированного двуязычия с преобладанием итальянского. Во время опроса лишь единичные представители русскоязычных семей заявили, что их дети с одинаковой свободой используют русский во всех доступных им по возрасту функциональных сферах. Остаётся только надеется, что создающаяся сейчас в Италии сеть двуязычных детских садов и школ при православной церкви и при Союзе российских соотечественников будет способствовать формированию устойчивого во времени детского двуязычия и поддержанию языковой и культурной памяти.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. БИЛІЗ Р. Л. (1997): *Аккультурация: Антология исследований культуры*. Санкт-Петербург, т. 1, сс. 348-370;
2. ГОЛЕТИАНИ Л. (2009): *Процессы заимствования в речи русскоязычных эмигрантов в Италии*: Zhdanova, V. (ed.) *Русский язык в условиях культурной и языковой полифонии*. Die Welt der Slaven. Band 38, Sammelbände, München, pp. 129 – 138;
3. ЗАЛЕВСКАЯ А. А. (1999): *Введение в психолингвистику*. М.;
4. КРУТИЛИНА-МЕДВЕДЕВА Э.В. (2004): *Русская школа в Милане*, *Русский язык за рубежом*, № 3, сс. 46-48;
5. НИКОЛАЕВА Ю.В., НИСТРАТОВА С.Л. (2007): *Русский язык в Италии в условиях объединенной Европы: Итоги Года русского языка*. Москва, сс. 364-378;
6. ПФАНДЛЬ Г. (1994): *Русскоязычный эмигрант третьей и четвёртой волны: несколько размышлений*, *Русский язык за рубежом*, № 5-6, сс. 101-108;
7. ШВЕЙЦЕР А.Д. (1976): *Современная социолингвистика. Теории. Проблемы. Методы*. М.;
8. BERRUTO G. (1997): *Fondamenti di sociolinguistica*. Bari;
9. FAIST Th. (2000): *Transnationalization in international migration: Implications for the study of citizenship and culture*, *Ethnic and racial studies*. vol. 23, n° 2, pp. 189-222;
10. KAGAN O., DILLON K. (2001): *A New Perspective on Teaching Russian: Focus on the Heritage Learner*, *The Slavic and East European Journal*, Vol. 45, No. 3, pp. 507-518l;
11. NOELS K.A. et al. (1996): *Language, identity and adjustment. The role of linguistic self-confidence in the acculturation process*, *Journal of language and social psychology*. vol. 15, n° 3, pp. 246 -264;
12. PADILLA A.M. (ed.) (1980): *Acculturation: Theory, models and some new findings*. Westview.
13. PEROTTO M. (2004): *Comportamenti linguistici e sociolinguistici degli emigrati russofoni in Italia*, *Studi italiani di linguistica teorica e applicata*, № 2, pp. 247 – 261;
14. PEROTTO M. (2009): *Lingua e identità dell'immigrazione russofona in Italia*. Napoli;
15. PINKER S. (1994): *The language instinct*. London;
16. ROMAINE S. (1982): *Sociolinguistic Variation in Speech Communities*. London;
17. SCHUSTER W., WINGENDER M. (2008): *Russisch. Von der lingua franca in Osteuropa zur Minderheitssprache in Deutschland*, *Die Welt der Slaven*, LIII, pp. 209-229;
18. SMITHER R. (1982): *Human migration and the acculturation of minorities*, *Human relations*. New York, London. Vol. 35. n° 1, pp. 57-68;
<http://www.dossierimmigrazione.it>
<http://www.irpps.cnr.it/>
<http://www.istat.it/popolazione/stranieri/>

ეკონომიური ფორმები თანამედროვე სასაუბრო გერმანული ენის სინტაქსში

თ. ნიჟარაძე

nisharadseteona@yahoo.com

- თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)
3. ენა და საზოგადოება: ენის ფუნქციონირება თანამედროვე სოციო-კულტურულ პირობებში

The article deals with qualitative and quantitative lingual economy on the syntactic level. Quantitative lingual phenomenon implies the decrease of the number of the lingual units, while qualitative indicates the main structural changes of the language.

Both types of the lingual economy are widely spread on the syntactic level of the modern German spoken language. Besides the fact, that they contrast with the codification norms, they must be taken into account as these forms can become linguistic norms and establish the base for the development of the German language.

В данной статье рассматриваются качественные и количественные формы языковой экономии на синтаксическом уровне языка. Качественное языковое явление подразумевает сокращение количества языковых единиц в речи, а количественная экономия предполагает существенные изменения в языковой структуре.

Оба этих вида языковой экономии широко распространены в синтаксисе современного разговорного немецкого языка. Несмотря на то, что они явно противостоят принятым лингвистическим нормам, необходимо принять их во внимание, поскольку указанные формы с течением времени могут заложить основу для дальнейшего развития немецкого языка и стать общепризнанной нормой.

საკვანძო სიტყვები: გერმანული ენის სინტაქსი, სასაუბრო ენა, ქვანტიტატიური ენობრივი ეკონომია, ქვალიტატიური ენობრივი ეკონომია.

სასაუბრო ენის კვლევა ძალზედ რთულია, ზოგიერთი ენათმეცნიერი მას საერთოდ შეუძლებლადაც კი თვლის. რთულია იმის გამო, რომ ასეთი სახის ტექსტი ფიქსირებული სახით არ არსებობს. ამიტომ სტატიაში მაგალითები მოყვანილია თანამედროვე გერმანული ენის სახელმძღვანელოების დიალოგებიდან. სტატია, რა თქმა უნდა, ვერ ასახავს თანამედროვე სასაუბრო ენის სინტაქსში მომხდარ ყველა ცვლილებას, მაგრამ ემპირიულ მასალაზე დაყრდნობით მასში განიხილება გერმანული სასაუბრო ენის სინტაქსის ზოგიერთი თავისებურება.

ენობრივი ეკონომიურობისადმი ინტერესს ჯერ კიდევ ანტიკური ხანის ფილოსოფოსები ამჟღავნებდნენ. ინტერესი პრობლემისადმი ევროპულ ფილოსოფიურ სკოლებში მე-17, 18 საუკუნეებში გაღვივდა. მე-19 საუკუნეში კი, კვლევის სიმძიმის ცენტრი აღნიშნულ საკითხზე მოდის.

უძველესი დროიდან ენობრივ ეკონომიას მეცნიერები ნეგატიურად აფასებდნენ, ის აღიქმებოდა როგორც ენის დამახინჯება და იდეალიდან გადახვევა. ენობრივი ეკონომია პირველად სპენსერმა შეაფასა დადებითად. მან ეს პროცესი უმნიშვნელოვანეს გზადაც კი გამოაცხადა ენის განვითარებისათვის. (ჰაგვე 2003:145).

ენობრივი ეკონომიის შესახებ არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა. მარტინეტი ყველანაირი სახის ცვლილებას, რაც ენაში ხდება, ენობრივ ეკონომიას უკავშირებს. ენათმეცნიერთა მეორე ნაწილი კი მას მხოლოდ სინტაქსურ დონეზე განიხილავს.

თანამედროვე ლინგვისტიკაში ენობრივი ეკონომიის კვლევის დროს განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ქვანტიტატიურ მოვლენებს, რაც ნიშნავს ენობრივ ერთეულთა რაოდენობის შემცირებას. მნიშვნელოვანია ასევე ქვალიტატიური ეკონომია, რომელიც გულისხმობს ენის არსებით სტრუქტურულ ცვლილებებს.

როგორც ცნობილია, სასაუბრო გერმანული ენა გამოირჩევა სიმარტივითა და სიმსუბუქით. ის სპეციფიური სინტაქსის გარეშე წარმოუდგენელიც კი არის. ამიტომ სინტაქსის კვლევის სფეროში სასაუბრო ენის სინტაქსს განსაკუთრებული

ადგილი უჭირავს. (შვიტალავა 2003: 66) მკვლევართათვის საინტერესოა ისეთი გადახვევები კოდიფიცირებული ენისგან, რომლებსაც ხშირად აქვს ადგილი სასაუბრო გერმანულში, რადგან სწორედ ეს ხდება საფუძველი ენის განვითარებისა.

ენათმეცნიერები ცდილობენ დადგინონ ისეთი გრამატიკული კონსტრუქციები, რომლებიც სტანდარტული გრამატიკისაგან თვალშისაცემ გადახვევას წარმოადგენს. სწორედ ასეთ ფორმებს მოუყარა თავი ფრაიმ (ფრაი 2006) წიგნში *Fehlergrammatik*. ამგვარი სტრუქტურები სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვა ტერმინებით აღინიშნება: ზანდიგი მათ უწოდებს ელიფსურ სტრუქტურებს, (ზანდიგი 2000), ხოლო შვიტალავა - მოკლე ფორმებს (შვიტალავა 2003).

მსგავსი ენობრივი შეცდომები ეკონომიის პრინციპს ეყრდნობა. ეკონომიურობა, გამონათქვამის სიმოკლე ასახავს სასაუბრო სინტაქსის არსებით თავისებურებებს. ამ მოვლენის არსს ცნობილი ფრანგი ლინგვისტი შემდეგნაირად განმარტავს: *“Das Benehmen eines Menschen ist dem Gesetz der möglichst minimalen Anstrengungen untergeordnet ... Die Energie, die bei der sprachlichen Kommunikation ausgegeben wird, tendiert, zur Quantität der übertragenen Information proportionell zu sein”* (მარტინეტი 1968: 33-36).

სინტაქსში შეიძლება გამოიყოს სამი კომპლექსური ნაწილი. პირველ მონაკვეთში (სინტაგმატური სინტაქსი) განიხილება სიტყვათშეთანხმებანი. წინადადების სინტაქსში განიხილება წინადადების შიდა სტრუქტურა, მესამე მონაკვეთში (ტექსტური სინტაქსი) განიხილება წინადადების შესაბამისობა კონტექსტთან მიმართებაში. განვიხილოთ პირველი და მეორე პუნქტები.

სიტყვათშეთანხმებების ენობრივი ეკონომია მრავალფეროვნებით ხასიათდება და ის შეიძლება შემდეგი კრიტერიუმების მიხედვით დაგაჯგუფოთ:

დეტერმინატული სიტყვათა ჯგუფების კომპონენტთა იმპლიკაცია. აქ ცალკე გამოიყოფა ნომინალურ და ვერბალურ სიტყვათა ჯგუფი.

1. ნომინალურ სიტყვათა ჯგუფში გვხვდება წინდებულიანი განსაზღვრების იმპლიკაცია:

Sein Name hat (einen guten) Klang.

იშვიათია შემთხვევები ისეთი განსაზღვრების იმპლიკაციისა, რომელიც არსებით სახელს მოსდევს:

Sie ist im 4.Monat (der Schwangerschaft).

ამავე ტიპს შეიძლება მივაკუთვნოთ ყველა ტიპის მეტონიმია:

Noch ein Glas (Wein) bitte!

Das Kind aß den ganzen Teller (Suppe).

2. მსგავსს შეკვეცას ექვემდებარება ასევე ვერბალური ჯგუფიც. ეს ხდება განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუკი ობლიგატორული აქტანტები ექსპლიციტურად არ არის გამოხატული, მაგრამ ივარაუდება (ჰელბიგი 1966: 6).

განსაკუთრებით ხშირად ზმნასთან პირდაპირი ობიექტი გამოიტოვება.

Ich möchte trinken(etwas).

Die Henne legt (Eier).

ვერბალურ სიტყვათა ჯგუფში შეიძლება დატივის დამატება ან წინდებულიანი ობიექტის შეკვეცა:

Dieses Jahr promovierte er (zum Doktor).

ობლიგატორული გარემოების იმპლიკაცია:

Er ist (in der Prüfung) durchgefallen.

Er saß (im Gefängnis).

მთავარი კომპონენტის იმპლიკაცია. ამგვარი სახის იმპლიკაციას იშვიათად ვხვდებით:

Der Gefallene (Soldat).

Das Dunkle/Helle (Bier).

ენობრივი ეკონომია წინადადების დონეზე მდგომარეობს იმაში, რომ წინადადების ისეთი წევრები, როგორცაა სუბიექტი, პრედიკატი, კავშირი და ა.შ. შეიძლება საერთოდ გამოიტოვოს, როდესაც ისინი წინადადებაში ფორმალური სტრუქტურით განპირობებულ როლს თამაშობენ და რომელთა მნიშვნელობაც კონტექსტიდან გასაგებია. მსგავს მოვლენას სტილისტიკაში ელიფსისის ტერმინით აღნიშნავენ, რაც გამოტოვებას, გამოვარდნას ნიშნავს და ითვლება სტილისტიკურ ხერხად. მაგრამ ელიფსისი არა მხოლოდ მხატვრული ლიტერატურისთვის არის დამახასიათებელი. ის სასაუბრო ენაშიც ძალზედ ხშირად გამოიყენება. საინტერესოა ბიულერის დეფინიცია მისი აზრით, ელიფსისად იწოდებიან ისეთი გამონათქვამები *“in denen wirklich eine echte syntaktische Vollendung innerlich erfordert, aber äußerlich nicht geleistet wird, weil sie kontextlich überflüssig erscheint”* (ბიულერი 1999: 166). ელიფსისური ფორმები ეყრდნობიან ეკონომიის პრინციპს, რომლის მიხედვითაც არ არის საჭირო იმის თქმა, რაც მსმენელისთვის უკვე გასაგებია. აქვე უნდა შევეხოთ თემა-რემატულ დაყოფას ანუ ელიფსისები გამოხატავენ რემატულ ორიენტაციას, ხოლო რაც ცნობილია, გასაგებია ანუ თემაა, ის საერთოდ გამოიტოვება (შვიტალავა 2003: 68-69).

ქვანტიტატური ეკონომიის დროს სუბიექტი საერთოდ იკარგება. ელიმინირება კონტექსტით არის განპირობებული:
[Ich] komme sofort.

არაპირდაპირ სიტყვათწყობაში უპირო ნაცვალსახელი „es“ იკარგება, რადგან ამ სუბიექტს გრამატიკული ფუნქცია აქვს და სემანტიკურად მისი ინტერპრეტაცია შეუძლებელია. ეს ტენდენცია გრამატიკული ნორმის თვალსაზრისითაც გამართლებულია, მაგრამ ეს მოვლენა უფრო სასაუბრო ენაშია გავრცელებული.

2. პრედიკატის გამოტოვება

ა. პრედიკატის ელიმინირება, როდესაც ის კონტექსტით განპირობებულია:

Jetzt ... aber schnell nach Hause.

ბ. დამხმარე ზმნის გამოტოვება, როდესაც ის სტრუქტურულად განპირობებულია:

Das haben wir gern gegessen und der Braten [ist] nicht zu vergessen, den haben wir auch gern gegessen.

გ. ძირითადი ზმნის ან მიმღეობის გამოტოვება, როდესაც ის სიტუაციითაა განპირობებული:

Er will heute nach Frankfurt (fahren).

დ. სუბიექტისა და პრედიკატის გამოტოვება:

[Es ist] Genau dasselbe mit der Sense , wenn sie ... mit der Sense etwas hauen hier.

2. სუბიექტი და დამხმარე ზმნა:

In Vereinen war er, in der Union, .. aber sonst ist er nirgends gewesen, also ... Politik [war er] vermischt niemals...

3. სუბიექტი და მიმღეობა:

... da starb mein Vater sehr schnell, ist an Lungenentzündung [er... gestorben]

ქვალიტატური ენობრივი ეკონომია საუბარს ამარტივებს. ამ შემთხვევაში წინადადების წევრების გამოტოვება არ ხდება. გერმანულში, როგორც ცნობილია, სიტყვათწყობა ფიქსირებულია, მაგრამ სპონტანურ საუბარში სინტაქსური ნორმები უფრო ავლენენ პლასტიურობას, რაც ხშირად ხდება მიზეზი არსებითი სტრუქტურული ცვლილებებისა. გერმანული წინადადების სტრუქტურა განისაზღვრება არა ლოგიკურად არამედ გრამატიკულად.

დამოკიდებული წინადადებები წერილობით ენასთან შედარებით სასაუბრო ენაში უფრო იშვიათად გამოიყენება. ჰიპოტაქსს და პარატაქსს შორის ჰიპოტაქსი ძალიან იშვიათად გვხვდება, ხოლო დამოკიდებულ წინადადებაში კავშირებით *weil, obwohl, während, wobei, dass, wenn* ზმნა არა ბოლო არამედ მეორე ადგილზე დგება, რაც წერილობით ენაში დაუშვებელია (დუდენი 2005: 1218).

დამოკიდებულ კითხვით წინადადებაში ზმნა მეორე ადგილზე დგას:
... da haben sie in der Schule einmal gefragt, was ist denn der größte Feiertag...

მოთავარი წინადადება, რომელიც დამოკიდებულს მოსდევს, ინარჩუნებს პირდაპირ სიტყვათწყობას:

Wie wir nun größer wurden, ich hatte einen Schulfreund...

სასაუბრო გერმანულში შესამჩნევია წინადადების ჩარჩოს რღვევა, რაც ემსახურება წინადადების სტრუქტურის გამარტივებას. წინადადების ზოგიერთი წევრი შეიძლება ჩარჩოს გარეთ აღმოჩნდეს. თხრობით და კითხვით წინადადებაში ხშირად რემა დგას ჩარჩოს გარეთ, ხოლო დამოკიდებულში - თემატური წევრები:
Und dann wurde das gekocht im Kessel...

...wir haben gearbeitet einer für den andern...

სასაუბრო გერმანულ დამოკიდებულ წინადადებაში კიდევ ერთი თავისებურება შეინიშნება. თუკი დამოკიდებულ წინადადებას კიდევ ერთი ან მრავალი დამოკიდებული მოსდევს, პირველი ინარჩუნებს დამოკიდებულის სიტყვათწყობას, დანარჩენებში კი თანწყობაა შესამჩნევი:

Da waren wieder die Brautdiener für verantwortlich dass äh, daß die Musik bestellt war, die Musikanten und die waren dann auch mit Essen im Hochzeitshaus und haben dort schon angefangen zu spielen

ეს „დეფორმაცია“ შეიძლება აიხსნას იმით, რომ კავშირის გავლენა სიტყვათწყობაზე შემცირდა, რამაც განაპირობა კონსტრუქციის გამარტივება.

ქვანტიტატურ-ქვალიტატურ ენობრივ ეკონომიაში იგულისხმება როგორც სტრუქტურული კომპონენტის გამოტოვება, ასევე წინადადების სტრუქტურის შეცვლა. უკავშირო კონსტრუქციის არსებობა საუბარს ამარტივებს და შესაძლებელს ხდის მეტი ყურადღება გადავიტანოთ არა წინადადების სტრუქტურაზე არამედ მის შინაარსზე. აღმონის თანახმად, ჰიპოტაქსის კლების ტენდენცია დამახასიათებელია არა მხოლოდ სასაუბრო ენისთვის, არამედ ენის მთელი სისტემისთვის (დუდენი 2005: 1216).

...mein Bruder warnte mich noch, [dass]ich sollte eigentlich nicht hinausgehen, im Zimmer bleiben. Ich weiss, [dass]du kannst das. Ich glaube, hier waren wir schon mal.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ენობრივი ეკონომია სასაუბრო გერმანული ენის სინტაქსურ დონეზე ფართოდ გავრცელებულია. მიუხედავად იმისა, რომ ისინი კოდფიცირებულ ნორმებს აშკარად ეწინააღმდეგებიან, მათი გათვალისწინება აუცილებელია, რადგან შესაძლებელია სწორედ ეს ფორმები დროთა განმავლობაში ენობრივ ნორმად იქცეს და საფუძველი შექმნას გერმანული ენის განვითარებისთვის.

ბიბლიოგრაფია

1. ADMONI, Vladimir (1973): Entwicklungswege des deutschen grammatischen Sprachbaus. Moskau;
2. BRINKMANN, Henning (1974): Reduktion in gesprochener und geschriebener Sprache. In: Sprache der Gegenwart. Schriften des Instituts für deutsche Sprache. Jahrbuch 1972, Bd. 26. Düsseldorf;
3. BÜHLER, Karl (1999): Sprachtheorie: die Darstellungsfunktion der Sprache. 3. Aufl. Stuttgart [u.a.];
4. DUDEN (2005): Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch B. 4. / Hrsg. von Dudenredaktion.7., völlig neu erarb. u. erw. Aufl. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich;
5. FREI, Henri (2006): Fehlergrammatik. Moskau;
6. FRIES, Norbert (1987): Zu einer Randgrammatik des Deutschen. Zur Theorie randgrammatischer satzwertiger Konstruktionen. In: Jörg MEIBAUER (Hrsg.). Satzmodus zwischen Grammatik und Pragmatik. Tübingen;
7. HAGÉGE, Claude (2003): Der sprechende Mensch. Moskau;
8. HELBIG, Gerhard (1966): Untersuchungen zur Valenz und Distribution deutscher Verben In: Deutsch als Fremdsprache. Heft 3; Heft 4;
9. MARTINET, André (1968): Grundzüge der Allgemeinen Sprachwissenschaft. 3. Aufl. Stuttgart [u.a.];
10. SANDIG, Barbara (2000): Zu einer Gesprächs-Grammatik: Prototypische elliptische Strukturen und ihre Funktionen in mündlichem Erzählen. In: Zeitschrift für Germanistische Linguistik;
11. SCHWITALLA, Johannes (2003): Gesprochenes Deutsch: eine Einführung. Berlin.

Концептуальная метафора *Сахарный Кремль*

Н. Певная

napevnaya@yandex.ru

5. Язык культуры и модель мира в художественно тексте Университет Илии

Cognitive models of organizing the conceptual field, are demonstrating the realities of the environment, hypothetical conditions, imaginary circumstances, abstract concepts.

The contents of one conceptual area may correlate with other areas. It creates "ontology" of the cognitive construction of a new mental image, i.e. blend. The object of our study is the conceptual neoplasm – blend “Sugar Kremlin” based on the novel of V. Sorokin «Sugar Kremlin». This Roman forms conceptual space (conceptual sphere), the unifying element of the sphere is a term *Sugar Kremlin*. Each of the part is the "node" of the conceptual network discourse.

Когнитивные модели, организующие концептуальные области, демонстрируют реалии окружающей обстановки, гипотетические условия, воображаемые обстоятельства, отвлеченные понятия. Содержание одной концептуальной области может коррелировать с другой областью и создавать «онтологию» процесса когнитивного продуцирования нового ментального образа, т.е. бленда. Объектом нашего исследования является концептуальное новообразование – бленд *Сахарный Кремль* на материале романа В. Сорокина «Сахарный Кремль». Роман образует полисегментное концептуальное пространство (концептосферу), объединяющим элементом которого является терм *сахарный Кремль*, а каждая из частей – «узел» концептуальной сети дискурса.

Ключевые слова: концептуальное новообразование, контекстно обусловленная категориальная единица, онтологическая конструкция, бленд, дискурсивное пространство.

Процесс когнитивного моделирования, различия в объеме ментальных процедур для активации нового знания, связь человеческого разума с языком переживают на современном этапе период активной разработки.

Когнитивные модели, организующие концептуальные области, демонстрируют реалии окружающей обстановки, гипотетические условия, воображаемые обстоятельства, отвлеченные понятия. Содержание одной концептуальной области может коррелировать с другой областью и создавать «онтологию» процесса когнитивного продуцирования нового ментального образа, т.е. бленда. «Но с лингвистической точки зрения, здесь важно отделить те явления, в которых язык служит всего лишь формой выражения соответствующей когнитивной операции, от явлений собственно языковых, где именно грамматические особенности того или иного языка обуславливают возможность создания определенных блендов (Скребцова: [http:// filologija /vvkht.lt](http://filologija/vvkht.lt))».

Объектом нашего исследования является концептуальное новообразование – бленд *Сахарный Кремль* на материале романа В. Сорокина «Сахарный Кремль». В основе стратегии любого повествования лежит интеракция, акт коммуникации автора и читателя/слушателя, что предполагает коммуникативную общность участников акта общения. В процессе изучения текстового пространства нарратив рассматривается не только как объект продуцирующий возникновение концептуальных значений, но и как сложная семиотическая система, связанная с другими текстами (интертекстуальность), историей, социально-общественными институциями.

Текстовый анализ предполагает использование определенных исследовательских приемов. В задачи текстового анализа входит выявить те коды, которые задействованы в процессе смыслообразования концептуального пространства текста. Процесс реконструкции концептуальной метафоры *Сахарный Кремль* обозначит эмпирические границы, определяющие понимание авторского новообразования – концепта.

Для выполнения описанных выше задач в повествовании выявляются текстовые означающие концепта, затем на основании сравнения выявленных текстовых воплощений

анализируемого явления, лексикографического описания концепта, представленности в прецедентных текстах реконструируется обобщенное содержание множества форм выражения и выводится когнитивная модель концепта – контекстно обусловленная категориальная единица. Начнем с заглавия. Заглавие исполняет маркирующую функцию по отношению к тексту как некоему объекту, «изделию» (Р. Барт) и является денотатом текста, дейктическим элементом, а также исполняет роль посредника: представляет, «знакомит» Читателя с Текстом.

Взятое в качестве заглавия словосочетание *Сахарный Кремль* анонсирует эвристическую процедуру по расшифровке, анализу концептуального гибрида структурных элементов двух языковых единиц: неконкретно-референтной именной группы – бленда *сахарный + Кремль*, концептуальный образ которого отсутствует в модели мира адресата, т.е. читателя. План содержания именной группы, которая не имеет референта в модели мира адресата может рассматриваться, как общеэкзистенциальная именная группа, которая образовала экзистенциальную субкатегорию нереперентной именной группы.

Как уже отмечалось, процедура расшифровки предполагает обращение к лексикографическому, экстралингвистическому описанию анализируемой единицы. Сравнение слова *кремль* по словарям русского языка показывает парадигму развития данной единицы. Диахронический анализ выявил в лексеме *кремль* дополнительные смыслы, которые на современном этапе развития языка не фиксируются в лексикографических источниках, однако имплицитно влияют на развитие концептуального пространства слова. Итак, этимологическая справка дает следующее описание анализируемого слова: «*кремль*: «крепость внутри города», др.-русс. *кремль*, также *крем(ь)ник*. Сюда же: *кремь* м. «часть засеки, где растет лучший строевой лес», *кремлёвый* «крепкий, прочный» (о строительном лесе) (Фасмер 1967)».

В «Кратком этимологическом словаре русского языка» Н.М. Шанского, В.В. Иванова, Т.В. Шанской указывается время фиксации слова – XV в., его исконно русское происхождение от *кремь*, при помощи суффикса *-j-*. Авторами высказывается мнение, что, по всей видимости, слово этимологически восходит к *кром*а – «кромка, край, граница», что первичное значение *кремль* – «огороженное место» (Шанский 1975).

В. Даль определяет лексему следующим образом:

«*кремль* м. *кремь*, *кремникъ* стар. и *кромь* (от *кромить*, *кромленое место*), детинец, внутренняя крепостца, крепость внутри города; стена с бойницами, воротами, башнями, ограждающая важнейшую часть города, дворец, казну (Даль 1955)».

Характеризуя структуру планировки русского города, В.О. Ключевский отмечает: «Древнерусский город состоял из трех экономических и административных частей: из *кремля*, где обитали власти, церковные и мирские; из *посада*, где обитали торгово-промышленные люди; из *слобод* [...], основой экономического быта каждой служило одно ... занятие, соединенное или нет с хлебопашеством (Ключевский 1989: 201)».

В словарных статьях, фиксирующих состояние русского языка XX-XXI вв., прослеживается наращение смыслов слова *кремль*. Словарь под редакцией Д.Н. Ушакова приводит историческое значение как основное и единственное: «*Кремль* – В старых русских городах – внутренняя городская крепость (Ушаков 1935)».

СТСРЯ под редакцией С.А. Кузнецова демонстрирует толкование лексемы, в котором зафиксировано ее сегодняшнее содержание, отражающее реалии современной жизни в России: «*Кремль* 1. Внутренняя городская крепость в старинных русских городах. 2. [с прописной буквы]. Место размещения аппарата президента на территории Московского Кремля. // О власти центрального правительства (Кузнецов 2002)».

Как видно, за семьдесят лет произошло расширение семантики лексемы. Нарращение смысла существительного *кремль* связано с определенными историко-политическими событиями. Раздвоение значения слова на два ЛСВ, «из которых один как бы надстраивается над другим ... значит», что «здесь присутствует ... метаязыковой код (Барт 1989: 432)». Адекватное опознание адресатом на основе знания русского языка выражения *сахарный Кремль* детерминировано контекстом и противопоставлено значению слов *сахарный / Кремль* в лексической системе языка. Значение данного словосочетания недискретно, оно

цельнооформленно, неделимо. Перечисленные характеристики определяют слово. Но в данном случае сегментированность на уровне языка объясняется отсутствием тождественной словоформы в языковой системе. Автором создан концепт, культурный код, и для его актуализации выбрана подобная форма вербального выражения. Заглавие романа представляет собой пропозицию. Именная группа является диффузным вариантом собственного наименования – топонима *Кремль* и представляет образец онтологической конструкции. Возникает вопрос существования данного объекта. В концепции автора онтология Кремля включает предикат *сахарный*. Анализ предиката позволит выявить его имплицитные составляющие. В лексикографических источниках фиксируются следующие значения лексемы *сахарный*:

Сахарный 1. к Сахар. // Относящийся к изготовлению сахара, получению сырья для него. // Предназначенный для упаковки, хранения и т.п. сахара. 2. Содержащий сахар, богатый сахаром (о растениях). 3. Похожий на сахар (по цвету, вкусу и т.п.). 4. Сладкий, приторный, умильный. 5. *Разг.* Приятный, доставляющий чувственное удовольствие, наслаждение. 6. (обычно с отриц.). Хороший, приятный (Кузнецов 2002).

Пропозиция *сахарный Кремль* может рассматриваться как коннотативное означаемое, которое образует латентный аксиологический уровень, комбинацию опредмеченного, актуализированного и подразумеваемого, денотативного и коннотативного слоев. А использование имени собственного в качестве индекса произведения анонсирует не только фактуальность, но и имплицитный фокус пропозиции, ведь «имя собственное – это ... король означающих: его социальные и символические коннотации очень богаты» (Барт 1989 : 432). В наименовании *Кремль* можно выявить следующие эксплицитные коннотации: *власть, правительство, государство*. Как коррелируют ассоциации, связанные с языковой онтологизацией лексической единицы *Кремль*, с детерминантом *сахарный*? Какое конвенциональное значение данной контекстуальной импликации актуализируется адресатами, обладающими стандартной языковой и экстраязыковой компетенцией? Концептуальное новообразование – бленд – может быть трактовано в данной пропозиции метафорически, референциальная завуалированность, непрозрачность затрудняет его буквальное понимание. Выражение *сахарный Кремль* является гештальтом, состоящим из двух кластеров. Эта целостная структура интегрирует исходные в новое ментальное пространство. Две смысловых составляющих – экзистенциальная – *Кремль* – и классифицирующая – *сахарный* – являются авторской дескрипцией объекта, существующего в дискурсивном пространстве романа. В процессе интерпретации пропозиции выявляются следующие составляющие концептуального образования:

- люди знают, что кремль – это тип архитектурного сооружения;
- люди знают, что Кремль – это архитектурный памятник на Красной площади;
- люди знают, что Кремль – это место, где находятся учреждения государственного управления;
- люди знают, что Кремль – это должностные лица, управляющие государством;
- люди знают, что сахар сладкий;
- люди знают, что некоторые продукты делают из сахара;
- люди знают, что из сахара можно приготовить кондитерское изделие;
- некоторые люди считают, что сахар доставляет вкусовое наслаждение;
- некоторые люди называют вкусную еду сладкой, сахарной;
- некоторые люди называют то, что любят, что им нравится сахарным;
- люди называют предметы белого цвета сахарными;
- люди называют сахарным, что-то ложное, не такое, какое должно быть на самом деле;
- люди называют сахарным, кого-то/ что-то лицемерного(-ое), неискреннего(-ее).

Основываясь на фоновых знаниях об объектах данную дескрипцию можно трактовать следующим образом:

Кремль + сахарный → архитектурное сооружение & государственные учреждения & глава государства + сладкий & привлекательный V сладкий & ненастоящий/притворный.

Аксиологическое наполнение заглавия-метафоры романа В. Сорокина неоднозначно. Обычно мы используем эпитет *сахарный*, для того, чтобы сообщить, что некто/нечто нам приятен или вызывает неприятные чувства, притворен, навязчив, фальшив в своих проявлениях. Какая из этих моделей, вариантов актуализируется в заглавии? Очевидно,

прийти к однозначному выводу основываясь только на контексте заглавия невозможно. Для реконструкции наиболее адекватной модели концептуальной метафоры *Сахарный Кремль* в тексте романа вычленяются сегменты (контекстное пространство нарратива – группа из нескольких фраз), в пределах семантического объема которых опредмечивается анализируемый концепт *сахарный Кремль* и выявляется динамика распределения смыслов данной единицы повествования.

Любое повествование создает собственное ментальное пространство. В нарративе автором выделено шестнадцать частей, каждая из которых представляет собой отдельный/самостоятельный текст.

Роман-антиутопия образует полисегментное концептуальное пространство (концептосферу), объединяющим элементом которого является терм *сахарный Кремль*, а каждая из частей – «узел» концептуальной сети дискурса. Каждый узел концептуальной сети романа соответствует определенной социальной институции футуристической «Новой России» 2028 года, которая возводит *Великую Русскую Стену*, чтобы защититься от внешних врагов, а внутренних врагов «опричники на куски рвут». В Кремле, стены которого выкрашены в белый цвет, обитает Государь. Слово *сахарный* указывает на цветовую корреляцию источника и объекта метафоры: «...*государев отец, Николай Платонович, Кремль побелить приказал...*» (Сорокин: 2008). Референт именной группы соотносится с объектом, существующим в гипотетическом пространстве романа. Актуализируется значение метафоры *сахарный Кремль* → *белый Кремль*.

В контекстном сегменте из главы «Марфушина радость» представлена еще одна материальная реализация концепта, что позволяет продолжить процедуру по его интерпретации. Седьмого января, ровно в шесть часов «дети России» собираются на Красной площади, где на небе возникает проекция «лика Государя»; «Государь Всея Руси» поздравляет детей с Рождеством, затем им даруется лакомство – *сахарный Кремль*, который, подобно манне небесной, посылается с небес: «*И вдруг, как по шучьему веленью, сквозь облака, сквозь лицо государя тысячи шариков красных вниз опускаются. И к каждому шарикуну коробочка блестящая привязана. [...] А в коробочке той — сахарный Кремль! Точное подобие Кремля белокаменного! С башнями, с соборами, с колокольней Ивана Великого!*»

Пропозиция, приведенная выше, представляет прямую интерпретацию экстенционала, которая обозначает конкретный объект – изделие из сахара, лакомство. Копия Кремля из сахара представляет собой материализованный символ демиурга, государственности, высшей власти, сам ритуал вручения Рождественского подарка можно рассматривать как ритуал инициации:

сахарный Кремль → символ государства → изготовленный из сахара → праздничный /Рождественский подарок → доставляющий радость → обряд посвящения.

В процессе интерпретации концептуального образования *сахарный Кремль* выделяется еще одна составляющая: *сахарный Кремль* → символ власти.

Следующая аппликация исследуемого концепта содержит оценочное суждение:

«— *Кремль он целокупен быть должен. — Целокупен? — Целокупен. — Почему? — Как почему? Государево дело, садовая голова! Чтобы ни единой трещинки, ни единой щербинки. Ни единого порока. Ясно?».*

Онтология концепта *сахарный Кремль* включает предикат-оккакционализм *целокупен*, состоящий из двух корневых морфем: *цельный*+*купа*. Следовательно, в концептуальной модели проявляется еще один аспект: *Сахарный Кремль* → лакомство из одного куска сахара → идеальная форма → символ власти. Идеальная форма сахарной модели Кремля проецируется на непорочность, чистоту власти, государственности.

В структуре романа, который изобилует символами, прослеживается устоявшийся в мифологических представлениях, в волшебных сказках способ описания мира посредством бинарных оппозиций: противопоставление небо – земля, верх – низ, белый – черный. Подобная классификация может рассматриваться как модель мира, созданная в пространстве нарратива, в которой отражаются и реконструируются архетипы, представления о мире внутри данной культурной традиции: «... указанные двоичные противопоставления могут

развиваться ... в разных кодовых системах ...» и могут быть переданы посредством различных кодов, в том числе и кулинарных (Мифы народов мира 1992: 162). Наиболее традиционный способ трансляции мифопоэтической модели мира осуществляется посредством символа мирового дерева. Можно предположить, что *сахарный Кремль* – одно из воплощений, трансформ, авторская модель образа мирового дерева. В модели мирового устройства соответственно традиции выделяются и определяются основные признаки, характеризующие вселенную: абстрактные и конкретные образы центра мира, временная шкала, определяющая исходный момент творения и воспроизводимая в центральном «годовом ритуале, священном дне» в «священном месте» (Мифы народов мира 1992: 162). Вероятно, Рождественский вечер и Красная площадь – сакральные точки времени-пространства, этические параметры, определяющие структуру мира в романе В. Сорокина. А символика Кремля в историческом понимании, как центра дренерусского города, может рассматриваться также как опредмеченный образ Рая. Согласно мифологизирующей, религиозной традиции развитие образа Рая происходит по трем векторам: Рай – сад, Рай – город; Рай – небеса. «Секуляризация темы Рая как города вела к идеализированному образу общества и цивилизации, т.е. к идеологии утопии» (Мифы народов мира 1992: 364-365). Также, следует отметить, что материалы, из которых сооружен город-Рай, несут свет. Так что *сахарный Кремль* – *белоснежный Кремль* соответствует космологии образа города-Рая, священного города.

Таким образом, на основе эмпирических данных и интроспективном анализе в заглавии романа В. Сорокина «Сахарный Кремль» интегрируются следующие составляющие:

- сахарный Кремль 1 – архитектурное сооружение белого цвета;
- сахарный Кремль 2 – место обитания правителя Руси;
- сахарный Кремль 3 – сладость из сахара;
- сахарный Кремль 4 – Рождественский подарок;
- сахарный Кремль 5 – символ власти и государственности;
- сахарный Кремль 6 – модель мира;
- сахарный Кремль 7 – эталон целостности, единения;
- сахарный Кремль 8 – зримый образ Рая.

Парадигма презентует описание совокупности структур знаний, убеждений, представлений и мнений, относящихся к объекту возможного мира созданного в пространстве дискурса.

Данный когнитивный неоконструкт не копирует первичные составляющие синапоморфных концептуальных областей и не представляет собой совокупность их компонентов, он характеризуется свойственным только ему новым значением, на «генетическом» уровне проявляет черты «семейного сходства» и при этом формирует собственную природу. Подобное концептуальное интегрирование представляет определенную когнитивную операцию, позволяющую анализировать процесс корреляции языка и познания. Этот ракурс исследования позволяет описать явления, которые задействованы в процессе продуцирования образных форм.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. СКРЕБЦОВА ТАТЬЯНА Г. Языковые бленды в теории концептуальной интеграции Ж. Фоконье и М. Тернера.
2. ФАСМЕР М. (1967): Этимологический словарь русского языка. М.
3. ШАНСКИЙ Н. М., ИВАНОВ В.В, ШАНСКАЯ Т.В. (1975): Краткий этимологический словарь русского языка М.
4. ДАЛЬ В. (1955): Толковый словарь живого великорусского языка. М.
5. КЛЮЧЕВСКИЙ В.О. (1989): Соч. в 9 т. Т. VI. Терминология русской истории. М.
6. УШАКОВ Д.Н. (1935): Толковый словарь русского языка. М.
7. КУЗНЕЦОВА С.А. (2002): Современный толковый словарь русского языка. СПб., М.
8. СОРОКИН В. (2008): Сахарный Кремль. М.
9. БАРТ Р. (1989): Избранные работы. М.
10. МИФЫ НАРОДОВ МИРА. ЭНЦИКЛОПЕДИЯ (1992): т. II. М.

ემოციების ენა როგორც ერის კულტურის გამოხატვის საშუალება (უისტან ჰიუ ოდენის ლექსის “The Funeral Blues” მაგალითზე)

დარეჯან რაზმაძე

darejanr@yahoo.com

2. ენობრივი პიროვნება და კულტურათმორისი კომუნიკაცია
თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

В статье рассматриваются особенности лингвистической репрезентации эмоций языковой личности. Эмпирической базой служит стихотворение У.Х. Одена 'The Funeral Blues'. Анализируются языковые средства поверхностного и имплицитного выражения универсальной эмоции, связанной с универсальным концептом «Смерть». Для описания скорби Оден использует не только стандартные, клишированные в поэзии языковые средства. Идиостиль поэта меняет форму обычных, узуальных представлений. В слове и явлении появляется новая психическая глубина, которая отражается в нестандартности эмоционального действия: в метафизическом мире поэта смерть допускает иронию, которая направлена не к эмоциям, вызванным потерей близкого человека, а к обществу, сочувствовавшему просто установленным ритуалом, а не глубоким душевным переживанием.

The article deals with the peculiarities of linguistic explication of emotions of a linguistic personality. W. H. Auden's poem "The Funeral Blues" serves as the empiric base. The linguistic means of superficial and implicit explication of the universal emotion related to the universal concept "the Death" are analyzed. To describe the grief Auden uses not only the linguistic means that are standard, clichéd in the poetry. The poet's idiosyncrasy changes the shape of common, usual conceptions. In the word and phenomenon there appears different psychological depth reflected in the unconventional emotional activity: in the poet's metaphysical world Death allows Irony appear, which is directed not to the sorrow induced by the loss of a dear person but to the society sympathizing by established ritual not the emotionally sincere consolation.

საკვანძო სიტყვები: ემოცია, პოეტური ტექსტი, არქეტიპული სიმბოლო, ლინგვოკულტურული ანალიზი

თანამედროვე ლინგვისტიკის ყურადღება მიმართულია ენობრივი პიროვნების რეალიზაციის თავისებურებების კვლევაზე, რაც გამოწვეულია მეცნიერული პარადიგმის ცვლილებით – წმინდა ლინგვისტური აქცენტის გადატანით ანტროპოცენტრულსა და ტექსტზე მიმართულ პრობლემატიკაზე.

ენობრივი პიროვნება თავის თავში ატარებს უამრავ ტექსტს, რომელთა კონცეპტუალური გააქტიურებაც სხვადასხვა სიტუაციაში წარმოადგენს მისი მსოფლადქმის ან მოვლენაზე რეაქციის გამოხატულების საშუალებას. ცნობილია, რომ რაც უფრო განვითარებული და ინტელექტუალურია ენობრივი პიროვნება, მით უფრო მრავალმხრივია მისი დამოკიდებულება მის გარშემო არსებული სინამდვილის მიმართ, იქნება ეს ცნობიერი თუ ქვეცნობიერი, ანუ - რაციონალური თუ ემოციური. „უფრო მეტიც, ადამიანები ზოგიერთი თეორიისა თუ მოძღვრების აღიარება-არაღიარებისას უმეტესწილად ემოციებით ხელმძღვანელობენ“ (ბერდიაევი, 1991, 71, 93).

ემოციები, ფსიქოლოგიური ლექსიკონის (1999) განმარტებით, წარმოადგენს ფსიქიკურ პროცესებსა და მდგომარეობებს, რომლებიც დაკავშირებულია ინსტინქტებთან, მოთხოვნილებებთან და მოტივებთან, რომლებიც უშუალო განცდების (კმაყოფილება, სიხარული, შიში, ბრაზი, სევდა და ა.შ.) სახით ასახავს ინდივიდზე მოქმედი მოვლენებისა და სიტუაციების მნიშვნელობას. ანუ – ემოციები სიტუაციურია და წამოადგენს რაიმე კონკრეტული სიტუაციის გამოძახილს.

აღსანიშნავია, რომ თუ ფსიქოლოგია ერთმანეთისაგან განასხვავებს ემოციას, გრძნობას, განცდას, ლინგვისტურ ჭრილში ისინი განიხილება როგორც ერთი მოვლენა და წარმოადგენენ სინონიმებს.

ლინგვისტიკისთვის ემოცია ასახავს არა რეალურ სამყაროს, საგნებს ან მოვლენას, არამედ მათ მიმართებას ადამიანთან, ანუ არა საგანთა თვისებას, არამედ მათ მნიშვნელობას ადამიანის ცხოვრებაში. ემოცია არის მხოლოდ იქ, სადაც არსებობს ინტერესი და დამოკიდებულება (შახოვსკი 1987, 23).

ენაში ემოციის რეპრეზენტაციის განსაკუთრებული ხერხია ემოციური ენობრივი ერთეულები. ისინი წარმოადგენენ, ერთი მხრივ, ემოციების აღმნიშვნელ სიტყვებს, მეორე მხრივ, ემოციურად დატვირთულ ერთეულებს, რომლებიც არა მხოლოდ ზედაპირულად, არამედ იმპლიციტურადაც გამოხატავენ მოვლენების, ფაქტების ან პიროვნებისადმი ემოციურ დამოკიდებულებას.

როგორც ენის ბუნების გაგება და ახსნაა შეუძლებელი ადამიანისა და მისი შინაგანი შეცნობის გარეშე, ისე ადამიანის წარმოდგენაა შეუძლებელი ემოციების გარეშე. ადამიანის ემოციური სამყაროს მეცნიერული ანალიზი შეუძლებელია ეთნოფსიქოლოგიის, ეროვნული ხასიათის თავისებურებების, ეროვნული კულტურების არქიტექტონიკის, მათი ტიპოლოგიის და კონკრეტული ეთნოსის მენტალიტეტის დამახასიათებელი ნიშნების გათვალისწინების გარეშე.

ვერბალიზებული და არავერბალიზებული ემოციები ლინგვისტიკაში განიხილება როგორც სამყაროს ენობრივი სურათის ემოციური კონცეპტოსფერო. კონცეპტოსფერო – მეცნიერული აბსტრაქციაა, რომელსაც კონკრეტული ენის კონკრეტული თემატიკური ერთეულები შეადგენს. კულტურათაშორისო დიალოგის ჭრილში აღსანიშნავია, რომ ემოციები, მათი უნივერსალური ხასიათის მიუხედავად, გამოხატვის ხერხებით შეიძლება განსხვავდებოდეს ამა თუ იმ სამყაროს ენობრივ სურათში, მით უფრო, თუ განსხვავდება ერის კულტურის ტიპი. ეს ყოველივე პირობით, ე. წ. „საშუალო“ ენობრივ პიროვნებას ეხება. ამასთანავე, ყველა ეს პროცესი განსაკუთრებულად ნათელი ხდება, კონცენტრირდება პოეზიის ენაში.

იოსიფ ბროდსკის თქმით, „მწერალი ენის მსახურია, ენის მექანიკური საშუალებაა და არა პირიქით. ენა ასახავს მეტაფიზიკურ დამოკიდებულებას. ენა ვითარდება, გარკვეულ დონეს აღწევს, მწერალი კი უბრალოდ იქვეა, რომ დაიჭიროს ან მოწყვიტოს ნაყოფი“ (Бродский, 1978). მეტაფიზიკური პოეზია თავისი არსით ძირითადად ენობრივი, სტილისტური მოვლენაა. ბროდსკისათვის პოეტური მეტაფიზიკის აზრი უკავშირდება ლექსის ენობრივ მხარეს და უპირისპირდება ემოციის სიუხვეს - ლირიულობას. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, დიდი პოეტი სათქმელს გამოხატავს არა ტრადიციული, გაცვეთილი, მაღალფარდოვანი ტკბილხმოვანებით. დიდი პოეტისათვის დამახასიათებელია თანამედროვე აზროვნებისათვის უფრო მისაღები მეტაფორიკა, რომელიც ძალიან ახლოს დგას ყოველდღიურობასთან, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ გამოხატვის ახალი საშუალებები სიმწვავეს უკარგავს აზრებს, გრძნობებსა და განცდებს. პოეტის ნებით (ნიჭით), ენა ფორმას უცვლის ჩვეულებრივ, უზუალურ, წარმოდგენებს. ამგვარად, ჩვენს გარშემო არსებულ რეალობას პოეტთან ერთად სხვა თვალთ ვხედავთ – სიტყვაში და მოვლენაში ახალი ფსიქიკური სიღრმე ჩნდება, რომელშიც „რეალური თუ გამოგონილი საგნები, სამყარო წარმოსახვის ცივი გონებით გარდაიქმნება“ (Wheelwright Ph. 1962, 71).

სიტყვა, რომელიც წარმოსახვის ცივი გონებითაა გარდაქმნილი“, ხატის აღმნიშვნელი ენობრივი ნიშანია. პოეზიის ენაში ის თავისთავად წარმოადგენს ერთგვარ სიმბოლოს, მისი მნიშვნელობა შედგენილია იმ იდეებით, ხატებით და ემოციით, რომელსაც ის აღძრავს ადრესატის გონებაში (Whitehead A.N. 1927). ამიტომ, როდესაც პოეტური ტექსტის ემოციურობაზე ვსაუბრობთ, გასათვალისწინებელია პოეტური ენის დაძაბული (tensive) ბუნება (უილრაიტი).¹

¹ დაძაბულობა თავადაა ემოცია. ემოციის ექსპლიკაციის ერთ-ერთი საშუალება კი არის მეტაფორა ან მისი სახესხვაობა – ეპიფორა (ე. უილრაიტი), რომელიც ყოფით დონეზე დაგროვილი ცოდნის საფუძველზე ნაცნობ, არსებულ საგანს იყენებს რაიმე უცნაურის ან ბუნდოვანის ასახსნელად.

„T“-ენა პოეზიაში ნიშნავს, რომ ერთი სიტყვა ან სიტყვათა ასხმულა, შეიცავს რამდენიმე თანმხვედრ, მაგრამ ხშირად კონტრასტულ მნიშვნელობას ან ეფექტს. თუკი ის მთლიანადაა ინტეგრირებული, ჩანერგილი პოეტურ ნაწარმოებში, მაშინ T-ენა წარმატებულად ახორციელებს პოეტური ინტუიციის – სენსორული, ემოციური, კონცეპტუალური – კომპონენტების ასახვას (Bousono C, 1966.19). ასე რომ, პოეზიის ენა შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც სამი სხვადასხვა ვექტორის – ტექნიკურის (ვერბალური და არავერბალური), გონივრულის (აზრი, იდეა), ემოციურის (გარკვეული განცდის გამომწვევი მიზეზი) – სინთეზს.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოდ გვეჩვენება ხელოვანი ენობრივი პიროვნება, რომელიც ხასიათდება მკვეთრი თვითმყოფადი იდიოსტილით, რომელშიც აუცილებლად აირეკლება ზოგადადამიანური ემოციები. ამ მხრივ ყურადღებას მივაპყრობთ უისტან ჰიუ ოდენის (1907-1973) ლექსს “The Funeral Blues”. ოდენის, როგორც XX საუკუნის ინგლისური და ზოგადად მსოფლიო ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენლის შემოქმედება მნიშვნელოვანია პოეტური, კულტურული და ლინგვისტური თვალსაზრისით.

უ. ოდენის ცნობილი ლექსი, სამგლოვიარო ელექსის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუში “The Funeral Blues”, ჩვენი აზრით, საინტერესო მასალას იძლევა გავარკვიოთ, თუ როგორ შეიძლება ენობრივი საშუალებებით გამოთქმულმა აზრმა გამოხატოს ან გამოიწვიოს სიკვდილთან დაკავშირებული ემოცია, რომელიც უნივერსალური ხასიათისაა და თითქმის ერთნაირი სიძლიერით აღიქმება სხვადასხვა კულტურის მატარებელი ინდივიდის მიერ.

ოდენის ენა ზოგადად ნეიტრალური და თავშეკავებულია. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ნაწარმოები გამოირჩევა განცდის სიღრმით. ოთხსტროფიანი ლექსი აღწერს დროს დაკრძალვამდე (“stop all the clocks, silence the pianos”), დაკრძალვისას (“bring out the coffin, let the mourners comes..”) და დაკრძალვის შემდეგ (“he was my north, my south”) და თანდათან მკითხველიც შეიგრძნობს და განიცდის სიმარტოვეს, ძვირფასი ადამიანის დაკარგვით გამოწვეულ კაემანს და სასოწარკვეთილებას. სიცოცხლე უაზრო და უმიზნო ხდება, თუ საყვარელი ადამიანი გვერდით აღარაა.

შემთხვევითი არაა ლექსის სათაური „დაკრძალვის ბლუზი“. ბლუზი აფრო-ამერიკული მუსიკალური ფოლკლორისა და ჯაზის სფეროს მიეკუთვნება. მისი ტექსტი ძირითადად გადმოსცემს ცხოვრებისეული რეალობის პესიმისტურ შეფასებას და წარმოადგენს რეფლექსიას შავი იუმორის ელემენტებით.

ბლუზის ლექსიკა უმეტესწილად მოკლე, ტევადი ენობრივი ერთეულებისაგან შედგება. მისთვის დამახასიათებელია მოსაზღვრე რითმა AABB (telephone-bone/drum-come) და უპირატესობა ენიჭება ე.წ. „მამრობით“ რითმას (song-wrong), რაც საერთოა ასევე ინგლისური ენის ტრადიციისათვის. შესაბამისად, ოდენი შემთხვევით არ ირჩევს ჟანრს, რომლის დამახასიათებელი ნიშნებიც საშუალებას აძლევს მისთვის მისაღები ხერხებით გამოხატოს და მკითხველს განაცდევინოს დიდი დარდის, მწუხარების კონკრეტული ემოცია.

ლექსის პირველ სტროფში ყოველგვარი რუტინული, ყოველდღიურობისაგან განუყოფელი ქმედებების შეწყვეტის მოწოდება, გამოხატული იმპერატიული, ამკრძალავი ზმნებით (“stop”, “prevent”, “silence”), ძაბავს მკითხველს, ამზადებს ძლიერი განცდისათვის. დაფდაფების მოგუდული ხმების თანხლებით გამოსვენებული კუბო და მგლოვიარეების გამოჩენა სიკვდილსა და მწუხარებას მოწმობს. ამასთან ერთად, ეს ზმნები მკითხველს აიძულებს, შეჩერდეს, დაფიქრდეს და განიცადოს. პოეტი სიჩუმეს მოითხოვს, რათა დაგველაპარაკოს.

მეორე სტროფში ჩნდება საზოგადოება, რომელიც გლოვობს, თუმცა შეიძლება ლირიკული გმირისათვის მნიშვნელობა არც აქვს ცაში მოგუგუნე შეგულმფრენს, შავბაბთაშებმულ მტრედებს და შავხელთათმანიან პოლიციელებს,

რადგან არის კი ეს რიტუალური ქმედებები ამ თავზარდამცემი ფაქტის ადეკვატური? შეცვლის საყოველთაო გლოვა რაიმეს მისთვის? არქექტიპული ანტიოთეზა შავი-თეთრი, რა თქმა უნდა, ასოცირდება ყოველსმომცველ დარდსა და მწუხარებასთან. აღსანიშნავია, რომ ეს რიტუალური სიმბოლიკა შეიძლება აღქმული იქნას როგორც ირონია, რომელიც ლექსის პირველი სტროფის მეორე სტრიქონში ობივატელის აღმნიშვნელი გაშლილი მეტაფორის (მეფიფარე ძაღლი და წვნიანი ძვალი) სახით ჩნდება. ჩვენს მოსაზრებას ადასტურებს ი. ბროდსკის თარგმანი: „И собаку дай кость, чтобы не тявкали он.“

მესამე სტროფი განცდების გადმოცემის კულმინაციაა. გარდაცვლილის გაიგივება ქვეყნიერების კუთხეებთან (“my north, my south, my east and west”), სამუშაო კვირასთან და კვირადღესთან (“my working week and my Sunday rest”) მკითხველს უქმნის აზრს, რომ დაკარგული ადამიანი ლირიკული გმირის ცხოვრება იყო, მისი, ასე ვთქვათ, მორალური კომპასი და გზის მაჩვენებელი. კონცეპტები “noon”, “midnight”, “talk”, “song” სავარაუდოდ აღნიშნავს მხურვალე, იდუმალებით მოცულ ადამიანურ ურთიერთობებს, აზრთა გაცვლა-გამოცვლას, სიხარულსა და გართობას. ეს ოთხი ცნება გამოხატავს ცხოვრების რთულ და მრავალმხრივ არსს. ამ ანტიოთეზებით გაჯერებული ანაფორით ოდენი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ დაკარგული ადამიანი მისთვის წარმოადგენდა არა უბრალოდ ძვირფას ახლობელს, არამედ ყველაფერს, მის სივრცეს (“my north, my south”), დროს (“my noon, my midnight”), სამყაროს (“everlasting love”). ხოლო, როდესაც ამ ყველაფერს კარგავს, ადამიანის ცხოვრებასაც ეკარგება აზრი.

ლექსის დასკვნითი სტროფი ჰიპერბოლიზებულიად გადმოსცემს სასოწარ-კვეთილების ემოციას. რადგან გმირის შინაგანი სამყარო დაინგრა, მისთვის აღარც გარე სამყაროა მისაღები. ყველაფერი, რაც მას დაბადებიდან ასულდგმულებს, ზეცა, მზე მთვარე, წყალი და ტყე, უნდა მოისპოს. არქექტიპული სიმბოლოები, მზე – ენერჯის მომცემი, მთვარე – ქალური საწყისი, ნაყოფიერება, ასოცირდება მიწასთან, ოკეანე – მაცოცხლებელი წყალი, ტყე – ჰაერის წარმომქმნელი, ერთიანდება როგორც სამყაროს ოთხი სტიქია – ცეცხლი, მიწა, ჰაერი, წყალი. ნებისმიერი კულტურის მატარებელი ადამიანისათვის ისინი უნივერსალურია და გამოხატავს სიცოცხლის არსს. შესაბამისად, მათი უარყოფა, იწვევს ასევე უნივერსალურ ემოციას – სასოწარკვეთას. ამ ემოციის განცდა იქმნება ზემოთ აღწერილი ცნებების გამომხატველი არსებითი სახელებისა და მათი კონტრასტული ზმნების ურთიერთქმედებით. იმპერატივებში “pack up the moon”, “dismantle the sun”, “pour away the ocean”, “sweep up the wood” ურთიერთდაკავშირებული სიტყვების სემანტიკური ველების გადაფარვით წარმოქმნილ კონოტაციურ გარსში ჩნდება ემოციის მოუხელთებელი მატერია. ყოველივე ამას დაერთვის დეპრესიული განცდა, გამოწვეული ფინალურ სტრიქონში გამოთქმული დაპირისპირებით: “nothing now” და “ever-any-good”.

როგორც მოყვანილი ლინგვოკულტურული ანალიზიდან გამომდინარეობს, უნივერსალური ცნების „სიკვდილი“ ემოციური დაძაბულობა თითქოსდა ხელახალ თარგზე „ჭრის“ ერთ-ერთი ყველაზე ინტელექტუალური და თავშეკავებული პოეტის ენას. მისი ჩვეულებრივ აწონილ-დაწონილი და გაწონასწორებული ენობრივი სურათი „ფეთქდება“ ემოციებით, რომლებიც უსაზღვროდ ახლობელი ადამიანის დაკარგვასთანაა დაკავშირებული. ოდენი იყენებს ამ გრძნობის აღწერის არა მხოლოდ სტანდარტულ, პოეზიაში „კლიშირებულ“ ენობრივ ხერხებს. მისი მეტაფიზიკური სამყაროს სიღრმე აირეკლება პოეტის ემოციური ქმედების არასტანდარტულობაში: მის სამყაროში სიკვდილი უშვებს ირონიას. მაგრამ ის მიმართულია არა წასულის, არამედ საზოგადოებისაკენ, რომელიც მხოლოდ დადგენილი რიტუალით და არა ღრმა სულიერი ტანჯვით თანაუგრძნობს მას.

Bibliography

1. WHEELWRIGHT PH. (1962): *Metaphore and Reality*. Bloomington: Indiana university press;
2. HART J. (1997): *How good was Oden?* *The New Criterion*. Feb;
3. WHITEHEAD A. N. (1927): *Symbolism: its Meaning and Effect*. Barbour – Page Lectures;
4. BOUSONO C. (1996): *Teoria de la expression poetica*. 4 edicion. Madrid: Editoria. Gredos;
5. БЕРДЯЕВ Н.А. (1991): *Самопознание*. М.;
6. ПОПУХИНА В. (2000): *И. Бродский. Большая книга интервью*. М.;
7. ШАХОВСКИЙ В.И. (1987): *Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка*. Воронеж. изд-во ВГУ;
8. МЕЩЕРЯКОВ Б.Г. (1983, 1996): *Психологический Словарь*. СПб.;
9. ВОЛКОВ С. (1998): *Диалоги с Иосифом Бродским*. М. Изд-во Независимая газета;
10. W.H. Auden (1907-1973):

კლიშირებულ სიტყვათშეთანხმებათა თარგმნის პრაგმატიკა

ქ. სვანიძე

kvanidze@mail.ru

4. თარგმანის თეორია და პრაქტიკა

შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (შრსუ)

Language constructions with a distinguished national character, like lexical, predictive and comparative idioms confront translators with sometimes insurmountable difficulties to achieve their adequate translation. First of all, it is necessary to grasp the essence of the people - a native speaker of the original. Only with this in mind the best way to translate the text can be found. This approach to translation will help the reader to adapt the translated text in other cultural environment.

Языковые конструкции с явно выраженным национальным характером, такие как лексические, предикативные и компаративные фразеологизмы, ставят перед переводчиками порой непреодолимые сложности. Их нельзя обойти стороной, а для достижения их адекватного перевода, прежде всего, необходимо вникнуть в духовную суть народа – носителя языка оригинала. Только с учетом вышесказанного можно найти оптимальные пути перевода текста. Именно такой подход к переводу будет способствовать адаптации читателя переводного текста в инокультурной среде.

საკვანძო სიტყვები: „უთარგმნელი“ ენობრივი ელემენტები, კლიშირებული სიტყვათშეთანხმებები, ლექსიკური ფრაზეოლოგიზმები, პრედიკატიული ფრაზეოლოგიზმები, კომპარატიული ფრაზეოლოგიზმები.

იმ მრავალრიცხოვან პრობლემათა შორის, რომელსაც თანამედროვე ენათმეცნიერება შეისწავლის, ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს ენის სპეციფიკის, მისი უნიკალური, განუმეორებელი სტრუქტურის გახსნას, თითოეული ენის ლექსიკური ერთეულების გრამატიკული წყობის შესწავლას, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ყოველივე იმას, რაც მოცემულ კონკრეტულ ენას სხვა ენებისაგან განასხვავებს. იმის გათვალისწინებით, რომ თარგმანი ამომწურავად უნდა წარმოაჩენდეს ორიგინალს, ენის თავისებურების, მისი ეროვნული „სულის“ განმაპირობებელი ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები პრინციპულად შეუძლებელს უნდა ხდიდეს სხვადასხვა ენებზე დაწერილი ტექსტის შედარებას. ასეთ შემთხვევაში თარგმანის შესრულება ფაქტიურად შეუძლებელი უნდა ყოფილიყო თუნდაც წმინდა ლინგვისტური მიზეზების გამო, რომ აღარაფერი ვთქვათ უდიდიდესი მწერლების შემოქმედებით მანერაზე.

ენათმეცნიერების დამოკიდებულება თარგმანის მიმართ მკაფიოდ გამოხატა ვილჰელმ ჰუმბოლტმა წერილში, რომელიც მან გამოჩენილ გერმანელ მწერალსა და მთარგმნელს, ავგუსტ შლეგერის მისწერა, სადაც იგი აღნიშნავდა, რომ თარგმანის შესრულება ამოუხსნელი ამოცანის შესრულებად ესახება, რადგან მთარგმნელი უნდა გატყდეს ორ ნაწილად: ან ორიგინალი უნდა ემსხვერპლოს მთარგმნელის ენასა და ხალხის გემოვნებას ან პირიქით, ენა და ხალხის გემოვნება გაუთვალისწინებელი დარჩება (იხ.: Паршин 2000: 12). მსგავსი შეხედულებები შემდგომში „უთარგმნელობის“ თეორიის ჩამოყალიბების საფუძვლად იქცა. ამ თეორიას ხშირად ისეთი ენათმეცნიერები იზიარებდნენ, რომლებიც საკმაოდ წარმატებულ მთარგმნელობით საქმიანობას ეწეოდნენ. უთარგმნელობის თეორიამ, ბუნებრივია, გავლენა ვერ მოახდინა თარგმანის განვითარებაზე, უფრო ზუსტად კი, მის შეფერხებაზე. რადგან მთარგმნელი კვლავ განაგრძობდა შეუსრულებელი

ამოცანის შესრულებას. თუმცა, ამავედროულად ეს თეორია თარგმანის ლინგვისტური თვალსაზრისით გაანალიზების არსებით შემაფერხებელ ფაქტორად იქცა.

„უთარგმნელ“ ენობრივ ელემენტთა შორის განსაკუთრებული ადგილი მყარ სიტყვათშეთანხმებებს უჭირავს. სამეცნიერო ლიტერატურაში სიტყვათშეთანხმებების თარგმნის პრობლემის განხილვისადმი ორგვარი მიდგომა არსებობს:

1) ანალიტიკური ტენდენცია, რომელიც ცდილობს ერთი კომპონენტის მეორისაგან განცალკევებას.

2) სინთეზური ტენდენცია, რომელიც ცდილობს კომბინაციის შემადგენელი ნაწილები მოაქციოს ერთ მყარ ერთეულში.

აღნიშნული ტენდენციები სხვადასხვაგვარ ახსნას პოულობს ლექსიკოლოგიასა და სტილისტიკაში. ლექსიკოლოგია კომბინაციას ცალკეულ ნაწილებად შლის, რათა მეცნიერული კვლევის საფუძველზე შეისწავლოს და გაანალიზოს კომპონენტების თავისებურებანი. სტილისტიკაში კი კომბინაციის შემადგენელი ნაწილები ერთ მთლიანობად განიხილება, ავტორის მიერ ტექსტში ჩადებული კომუნიკაციური ეფექტის „აღმოჩენის“ მიზნით.

ხშირად ასეთი სიტყვათშეთანხმებები ლინგვისტური კლიშეს კვალიფიკაციას იძენენ, რომლებიც ძირითადად განისაზღვრება როგორც გაცვეთილი, ბანალური გამოთქმები: *rosy dreams of youth - დრუბლებში ფრენა; the patter of little feet - ფეხების ბაკუნი* და სხვ.

სხვადასხვა ლექსიკონში მოცემულ განმარტებებზე დაყრდნობით, კლიშეობრივია სიტყვათშეთანხმება, რომელიც დამკვიდრებულია ენაში და იმდენად ნაცნობია ენის ნებისმიერი მატარებელისთვის, რომ მისი ამა თუ იმ მოვლენის ან საგნის აღსანიშნავად გამოყენება გაუგებრობას არ ქმნის. კლიშე ენაში თავისთავად არ ჩნდება, ის დროთა განმავლობაში იმკვიდრებს ადგილს.

კლიშეების გამოყენებასთან დაკავშირებით სხვადასხვა მოსაზრებები არსებობს. ზოგისთვის მიუღებელია კლიშეების გამოყენება. მათ მიაჩნიათ, რომ არამართებულია ისეთი სიტყვათშეთანხმებების გამოყენება, რომლებმაც უკვე დაკარგეს თავისი ძირითადი კონტექსტუალური მნიშვნელობა და ერთგვარ გაცვეთილ ფრაზებად იქცნენ. მეორენი კი მიიჩნევენ, რომ თუკი ესა თუ ის სიტყვათშეთანხმება დამკვიდრდა ენაში, ეს ნიშნავს, რომ მან ხალხში გარკვეული აღიარება ჰპოვა და ენის ერთეულად იქცა. მსგავს მაგალითად შეგვიძლია მოვიყვანოთ სიტყვათშეთანხმება: *Jack-of-all-trades - one who can turn his hand to any (or to many kind of) work, мастер на все руки* და სხვ.

მართებული იქნება გამოვიყენოთ ოთხი სიტყვა თოთხმეტის ნაცვლად, თუკი ის ოთხი იგივე შინაარსის მატარებელია. მაგრამ ენობრივ ერთეულად დამკვიდრების პროცესი საკმაოდ ხანგრძლივად მიმდინარეობს. შეუძლებელია წინასწარს განჭვრიტო, თუ რომელი სიტყვათშეთანხმება დარჩება ენაში და რომელი ვერ მოიკიდებს ფეხს.

მოცემულ შემთხვევაში ორი ურთიერთსაპირისპირო იდეა იჩენს თავს:

1) ენა ყოველთვის უნდა იყოს ახალი, ენერგიული, მხნე და გამომხატველობითი;

2) მეორეს მხრივ, როგორც კომუნიკანტთა შორის იარაღი, იგი უნდა შეიცავდეს ისეთ ერთეულებს, რომლებიც ადვილად გასაგებია და იდეის ნორმალური გაგებისათვის დიდ ძალისხმევას არ საჭიროებენ.

გვერდს ვერ ავუვლით ენაში ისეთი სიტყვათშეთანხმებების პრობლემას როგორებიცაა ფრაზეოლოგიზმები. განასხვავებენ ლექსიკურ, პრედიკატიულ და კომპარატიულ ფრაზეოლოგიზმებს.

1) ლექსიკურ ფრაზეოლოგიზმებს გააჩნიათ დამახასიათებელი ნიშანთვისებები, რომელთაგან თარგმნის პროცესში საყურადღებოა ის, რომ:

- ისინი შედიან ენის ლექსიკურ მარაგში როგორც სხვადასხვა მეტყველების ნაწილების ანალოგები;

- მათ ახასიათებთ სემანტიკური მთლიანობა, რამეთუ თითოეულ ერთეულს გააჩნია კონკრეტული მნიშვნელობა, სწორედ ამ მნიშვნელობის რეალიზაცია ხდება შემდგომ მეტყველების პროცესში;

- ლექსიკურ ფრაზეოლოგიზმებს აქვთ შინაგანი გამომხატველობითი ფორმა, ფრაზეოლოგიური ერთეულები წარმოიქმნებიან თავისუფალი სიტყვათშეთანხმებებისაგან და მათი სტრუქტურა ერთმანეთს ემთხვევა. ფრაზეოლოგიზმის შინაგანი ფორმა არის თავისუფალი სიტყვათშეთანხმების ლექსიკურ-სემანტიკური შემადგენლობა, რომელსაც საფუძვლად უდევს მეტაფორა.

არ არის გამართლებული, მთარგმნელს მოეთხოვებოდეს, რომ ორიგინალში მოყვანილი ფრაზეოლოგიზმები თარგმანში სრული ადეკვატურობით, ანუ სტრუქტურისა და შინაარსის სრული დაცვით იქნას გადმოტანილი. მთარგმნელი ვალდებულია დაძებნოს აზრობრივად, ექსპრესიულად და ფუნქციონალურ-სტილისტურად ოპტიმალური ფრაზეოლოგიზმი. ასე რომ, შეიძლება დავასკვნათ: ლექსიკური ფრაზეოლოგიზმის ექვივალენტი შეიძლება იყოს თავად ფრაზეოლოგიზმი, ცალკეული სიტყვები ან სიტყვათშეთანხმებები.

მთარგმნელს, რომელმაც კარგად იცის წყარო ენაში მოცემული ფრაზეოლოგიზმის სტილისტური თავისებურებები, სათარგმნ ენაში ისინი შემდეგი ხერხებით შეუძლია გადაიტანოს:

ა) წყარო ენაში მოცემული ფრაზეოლოგიზმის აბსოლუტურად იდენტური ფრაზეოლოგიზმის მოძებნით სათარგმნ ენაში: *Aechiles heel – აქილევსის ქუსლი*;

ბ) სათარგმნ ენაში არსებული ექვივალენტური ფრაზეოლოგიური ერთეულით ან შინაარსობრივად მასთან ახლოს მდგომი ფრაზით: *Do not whistle before you are out of the wood - ფონი გახვლისას დალოცე*;

გ) სათარგმნ ენაში სტილისტურად ექვივალენტური ფრაზეოლოგიზმების შეთანხმებით, რომელსაც განსხვავებული შინაგანი ფორმა შეიძლება ჰქონდეს: *Dandy-პიჟონი*.

2) პრედიკატულ ფრაზეოლოგიზმთა რიცხვს უმეტეს შემთხვევაში განეკუთვნება ანდაზები და სიტყვის მასალა. სწორედ ეს ტიპი იწვევს თარგმანში ძირითად სირთულეს. პრაქტიკულად ანდაზების თარგმნის ხუთი ხერხი არსებობს:

ა) წყარო ენაში მოცემული ანდაზის ადეკვატის პოვნა სათარგმნ ენაში, ანუ აზრობრივად, ფუნქციონალურად და სტილისტური შეფერილობით იდენტური ფრაზით ჩანაცვლება: *Better late than never - სჯობს გვიან ვიდრე არასდროს*;

ბ) ნაწილობრივ შესაბამისი ერთეულით თარგმნა, ანუ ფორმით განსხვავებული ელემენტის მოძიება: *ხეაღინდელ ქათამს დღევანდელი კვერცხი სჯობს - Лучшие синица в руках, чем журавль в небе*;

გ) მოცემული ფრაზეოლოგიზმის სათარგმნ ენაში კალკირებით გადატანა. ანდაზა თითქმის სიტყვა-სიტყვით გადადის მეორე ენაში: *A friend in need is a friend indeed - ნამდვილი მეგობარი გაჭირვებაში იცნობაო*. ხშირად თავად ავტორის შენიშვნა „როგორც ანდაზა გვეუბნება“, „ანდაზა გვასწავლის“ ორიგინალში ფრაზეოლოგიზმის არსებობაზე მიანიშნებს;

დ) მეორე ვარიანტს „ფსევდოანდაზური“ შეთანხმება შეიძლება ვუწოდოთ, რაც გულისხმობს თავად მთარგმნელის მიერ „შექმნილი“ ფრაზეოლოგიზმით თარგმნას. რა თქმა უნდა, ის უნდა შეიცავდეს იგივე ინფორმაციას, უნდა იყოს გარითმული და მკითხველზე ანდაზის შთაბეჭდილებას უნდა ტოვებდეს;

ე) შემდეგი ხერხი არის ფრაზეოლოგიზმის თარგმნა აღწერილობითი საშუალებით, ანუ ანდაზას არ მოეძებნება ექვივალენტი და მთარგმნელი იძულებულია განმარტებით გადაიტანოს ის სათარგმნ ენაში, ამ შემთხვევაში გარდაუვალია სტილისტური დანაკარგი, ასეთი ხერხის გამოყენებით ფრაზეოლოგიზმი აღარ გამოიკვეთება, არამედ ერწყმის კონტექსტს და მასში იკარგება.

3) კომპარატიული ფრაზეოლოგიზმების თარგმნისას, მართებულია ვიხელმძღვანოთ ორი ხერხით: ადეკვატური ერთეულების მოძებნით ან კალკირებით.

ადეკვატური ერთეულით თარგმნისას იკარგება ფრაზეოლოგიზმში ჩადებული ეროვნული კოლორიტი, მაგრამ შენარჩუნებულია შინაარსობრივი, სტილისტური და ფუნქციონალური ადეკვატურობა. რამდენად პარადოქსურადაც უნდა მოგვეჩვენოს, კალკირებული თარგმნის დროსაც ეროვნული ელფერი შესუსტებულია და საერთოდ, თარგმანი აღიქმება თავისუფალ სიტყვათშეთანხმებად ან მთარგმნელის ინდივიდუალურ-ავტორისეულ შედარებად: *Busy as a bee- ფუტკარივით მშრომელი*. მაგრამ, თუკი შედარების კონსტრუქციების განხილვას ცოტა უფრო ღრმად შევეცდებით, დავინახავთ რომ ეს არც თუ ისე ადვილია, როგორც ერთი შეხედვით ჩანს და მათ თარგმანს არა ერთი მთარგმნელი შეუყვანია შეცდომაში.

როგორც თარგმნის რუსი თეორეტიკოსი, იაკობ რეცკერი (Рецкер 1974:125) აღნიშნავს, ინგლისური სინტაქსის განსაკუთრებით „ვერაგ“ კონსტრუქციად უნდა ვაღიაროთ ე.წ. ფორმალური შედარების კონსტრუქცია, რომელშიც შედარებას მხოლოდ ფორმალური მნიშვნელობა აქვს და რომელსაც ხშირად გამოცდილი მთარგმნელიც კი შეჰყავს შეცდომაში. მათ შედარების კონსტრუქციის გარეგნული ფორმა ხშირად ჭეშმარიტ შედარებად მიაჩნიათ, რაც კონსტრუქციის ამბივალენტურობის შედეგია, ვინაიდან კონსტრუქციას: *as + adjective + as + indefinite pronoun or indefinite adverb* - შეიძლება ჰქონდეს ფრაზეოლოგიური ინტენსიფიკატორის ფუნქცია და სრულებით არ წარმოადგენს შედარების კონსტრუქციას, მიუხედავად ფორმალური მხარისა.

ა.ვ. კუნინი მიიჩნევს, რომ კონსტრუქცია: *as + adjective + as + any/anything anywhere* - წარმოადგენს ფრაზეოლოგიურ ერთეულსაც, რომელსაც ზედსართავი სახელის ინტენსიფიკატორის ფუნქცია აკისრია. ამ მეტად საინტერესო ფრაზეოლოგიზმ-ინტენსიფიკატორს ორ სხვადასხვა ენობრივ დონეზე ვხვდებით: ფრაზეოლოგიურ და სინტაქსურ დონეზე. ზემოთ აღნიშნული კონსტრუქციის ფრაზეოლოგიზმის დანიშნულებით გამოყენებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს, ჯერ კიდევ *“The Winter’s Tale”*-ში (Shakespeare 1988: 137) ვხვდებით: *Clown- Give me thy hand. I will swear to the prince thou art as honest and true fellow as any in Bohemia*. ტექსტის რუსულ თარგმანში ეს წინადადება კომპარატიულ კონსტრუქციად არის თარგმნილი: *Крестьянин – давай руку . Я поклянусь принцу, что ты такой же честный и верный малый, как всякий человек в Богемии* (Шекспир 1993: 323). ძნელად თუ დაიჯერებს ვინმე და მით უმეტეს ძნელად თუ იგულისხმებდა თვით შექსპირიც, რომ ბოჰემიის ყველა მცხოვრები უკლებლივ პატიოსანი და ერთგული ქვეშევრდომია.

ხშირად ავტორები მეტი ექსპრესიულობისა და გამომხატველობის მისაღწევად, ფრაზეოლოგიზმებს რეკონსტრუქციას უკეთებენ და შედეგად ვღებულობთ დეფორმირებულ ფრაზეოლოგიზმებს. ანდაზების გამოყენების დროს რამდენიმე კომპლიმენტიც რომ მოისხენიოს ავტორმა, ხშირ შემთხვევაში მთლიანი იდეის გაგება პრობლემას არ ქმნის. მაგრამ როცა საქმე გვაქვს დეფორმირებულ ფრაზებთან, აუცილებელია მითითებული იყოს საწყისი ფორმა, შემდგომ იქნეს გამოყენებული სახემეცვლილი ვარიანტი. თუ კი სახემეცვლილი ვარიანტის რამდენიმე კომპონენტს წავაწყდებით, გაუგებრობა წარმოიშვება, რადგან სრული აღქმა ვერ მოხდება, ცალკეული კომპონენტების თარგმანი კი აბსურდული გამოვა. მაგალითად, „დორიან გრეის პორტრეტში“ ვხვდებით მაგალითს, თუ როგორ ასერხებს მთარგმნელი დეფორმირებული ფრაზეოლოგიზმების თარგმნას: *Mr. Erskine of Treadley has the world on his shelves. We practical man like to see things, not to read about them. There is something unfair about its use. It is hitting below the intellect* (Wilde 1980: 125) - *ტრედელელი მისტერ ერსკინისათვის მთელი სამყაროს იდუმალეპანი მისი წიგნის თაროებზეა თავმოყრილი. ჩვენ პრაქტიკოს ადამიანებს, გვიყვარს არა მხოლოდ წავიკითხოთ, თვალით ვნახოთ ყოველივე. მხოლოდ გონების კარნახით ცხოვრება უსინდისობაა. ასეთ გზას ინტელექტთან საერთო არ უნდა ჰქონდეს* (უაილდი 1979: 62).

ამგვარად, მკაფიოდ გამოხატული ეროვნული ბუნების მქონე ფრაზეოლოგიზმები განსაკუთრებულ სირთულეების წინაშე აყენებენ მთარგმნელს იმდენად, რამდენადაც მათი უგულებელყოფა თარგმანში დაუშვებელია. მათი ადეკვატური თარგმანის მისაღწევად კი, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია ჩავწვდეთ სათარგმნი ტექსტის ენის მატარებელი ერის სულს, მის ინდივიდუალურ თვისებებს და ვეძიოთ ტექსტის თარგმნის ოპტიმალური გზები, რაც უცხოულტურული მკითხველის სხვა კულტურაში ადაპტირების კიდევ ერთი წარმატებული საშუალება იქნება.

ბიბლიოგრაფია

1. უაილდი ო. (1979): დორიან გრეის პორტრეტი. თბილისი;
2. КУНИН А. В. (1972): Фразеология современного английского языка. М.;
3. ПАРШИН А. (2000): Теория и практика перевода. М.;
4. РЕЦКЕР. Я. И. (1974): Теория перевода и практика. М.;
5. УАЙЛЬД О. (2007): Портрет Дориана Грея. М.;
6. ШЕКСПИР В. (1993): Зимняя сказка. Перевод П.П.Гнедича. Собрание избранных произведений. Том V. СПб.;
7. Shakespeare W. (1988): The Winter's Tale. London.;
8. Wilde O. (1980): Portrait of Dorian Grey. London.

О СОДЕРЖАНИИ ПОНЯТИЙ «ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ», «КВАЗИГИПЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ» И «ГИПЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ»

С.А.Стройков

stroykov@ya.ru

1. Актуальные проблемы современной лингвистики
Поволжская государственная социально-гуманитарная академия (г. Самара, Россия)

The following paper deals with the terms “intertextuality”, “kvazihypertextuality” and “hypertextuality”, which are widely used in modern linguistics research papers. The problem is that sometimes researchers can't spot the difference between them. This comparative analysis is an attempt to differentiate “intertextuality” from “kvazihypertextuality” and from “hypertextuality”. The author hopes the paper will be useful for the hypertext research from the linguistic point of view.

Key words: intertextuality, kvazihypertextuality, hypertextuality, intertext, hypertext

В современной лингвистике понятия «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертекстуальность» до сих пор не нашли своего однозначного толкования, при этом они широко используются во многих работах по теории интертекста и гипертекста. Нам представляется важным и своевременным разграничить данные понятия, несмотря на существование параллелей между употреблением этих терминов.

Термин «интертекстуальность» был впервые введен в 1967 теоретиком постструктурализма Ю.Кристева (Кристева 1995: 102) для обозначения общего свойства текстов, выражающегося в наличии между ними связей, благодаря которым тексты (или их части) могут многими разнообразными способами явно или неявно ссылаться друг на друга. По мнению французского семиолога и литературоведа, «... всякий текст вбирает в себя другой текст и является репликой в его сторону».

В трудах по лингвистике текста последних лет термины «интертекстуальность» и «интертекст» получили очень широкое распространение (см., например, работы Ю.Кристева, Р.Барта, И.Ильина, Н.А.Фатеевой, Н.Ф.Ковалева и др.). Р.Барт считает, что «каждый текст является интертекстом; другие тексты присутствуют в нём на различных уровнях в более или менее узнаваемых формах: тексты предшествующей культуры и тексты окружающей культуры. Каждый текст представляет собой новую ткань, сотканную из старых цитат. Обрывки культурных кодов, формул, ритмических структур, фрагменты социальных идиом и т.д. – все они поглощены текстом и перемешаны в нём, поскольку всегда до текста и вокруг него существует язык. Как необходимое предварительное условие для любого текста интертекстуальность не может быть сведена к проблеме источников и влияний; она представляет собой общее поле анонимных формул, происхождение которых редко можно обнаружить, бессознательных или автоматических цитат, даваемых без кавычек» (цит. по: Ильин 1999: 207). Н.Ф.Ковалева (Ковалева 2004: 36) утверждает, что интертекстуальность подразумевает способность текста принимать элементы другого, ранее созданного текста. Н.А.Фатеева (Фатеева 2006: 37) полагает, что «интертекст позволяет ввести в свой текст некоторую мысль или конкретную форму представления мысли, объективированную до существования данного текста как целого ... интертекст, порождая конструкции “текст в тексте” и “текст о тексте”, создает подобие тропеических отношений на уровне текста».

Понятие «интертекстуальность» чаще рассматривается исследователями в рамках художественных произведений, в которые включаются созданные ранее тексты, однако, по нашему мнению, эти включения распознаются читателем в зависимости от его фоновых знаний и не всегда имеют четкие к ним отсылки.

Понятие «гипертекстуальность», которое в настоящее время становится все более распространенным, так и не нашло своего однозначного толкования. Это понятие исследуется в работах М.В. Масаловой, К.В. Давыдовой, О.В. Дедовой, А.В.Протченко, Е.В. Зыковой и др.

М.В. Масалова исследовала гипертекстуальность как имманентную текстовую характеристику, присущую как традиционным печатным текстам, так и электронным текстам и гипертекстам. В результате ее исследования был сделан вывод о том, что линейность и нелинейность являются внешними характеристиками текста, а гипертекстуальность – внутренней имманентной характеристикой. М.В.Масалова (Масалова 2003: 93–97) выделяет два типа гипертекстуальности: потенциальную и реализованную, и уровни гипертекстуальности: внутритекстовый и межтекстовый.

Гипертекстуальность исследуется также в работе К.В. Давыдовой, в основу которой положена гипотеза о гипертекстуальности как свойстве художественного текста. К.В.Давыдова (Давыдова 2006: 59) понимает гипертекстуальность как «генерализацию отношений и связей между ранее созданными текстами, при которых полученный текст (гипертекстовый фрагмент) представляет собой совокупность составляющих и с точки зрения содержания, и формы». Она считает, что художественный гипертекстовый фрагмент представлен двумя основными типами: гипертекстовым фрагментом с «жесткой» структурой, интертекст которого вербализует внутреннюю речь, и гипертекстовым фрагментом с «мягкой» структурой, содержащим интертекст-цитаты, интертекст-эпиграфы, интертекст-пословицы/поговорки.

По мнению Е.В. Зыковой (Зыкова 2006: 6), понятия интертекстуальности и гипертекстуальности частично пересекаются, но не совпадают. Принципиальным различием, по ее мнению, является то, что для «включения» интертекстуальности необходимы устоявшиеся в культурном, социальном, историческом контексте ключевые слова; в то время как в условиях гипертекстуальности роль значимого понятия может сыграть любой фрагмент текста, включая графические средства и звук. Другим отличием, по мнению Е.В.Зыковой, является направленность от уже известного к новому. При интертекстуальных связях ключевые слова привносят в текст свой собственный багаж смыслов, накопившийся за время бытования первоисточника. Напротив, гипертекстуальность подразумевает, что любой фрагмент информационной единицы, связываемый при помощи гиперссылки с другими информационными единицами, «обрастает» новыми коннотационными, информационными и другими значениями лишь по мере построения реципиентом своего гипертекста.

По мнению А.В. Протченко (Протченко 2006: 43), гипертекстуальность представляет собой текст вне другого текста или сочетание двух или нескольких линейных и/или нелинейных текстов, находящихся не внутри друг друга, а расположенных во внешнем пространстве по отношению друг к другу.

О.В.Дедова (Дедова 2008: 143) считает, что «неопределенность в толковании термина “гипертекстуальность” усугубляется попытками его сопоставления с понятием “интертекстуальность”. Параллели между употреблением терминов и, соответственно, между реалиями, ими обозначаемыми ... не всегда являются обоснованными. Ряд авторов проводит аналогии между гипертекстуальностью и интертекстуальностью, ориентируясь во многом на схожесть внутренней формы самих терминов. Это неизбежно приводит к терминологической путанице и к смешению самих понятий».

В связи с этим выводы Е.В. Зыковой и А.В. Протченко позволяют нам разграничить понятия «интертекстуальность» и «гипертекстуальность» на основании того, что интертекстуальность подразумевает нахождение текста в тексте, а гипертекстуальность – нахождение текста во внешнем пространстве по отношению к другому тексту. Для интертекстуальных включений необходимы определенные фоновые знания читателя, в то время как гипертекстуальность подразумевает наличие явных гипертекстовых ссылок, к которым читатель в любой момент может обратиться. При этом мы, разделяя точку зрения О.В. Дедовой (Дедова 2006: 23), к термину «гипертекстуальность» будем относить

специфические изменения, которые претерпел письменный текст, перемещенный сначала на экран монитора, а затем попавший в сеть Интернет. Для нас принципиально важным является то, что в полном объеме гипертекстуальность реализуема исключительно в пределах компьютерного дискурса.

Таким образом, под гипертекстуальностью мы понимаем специфическое изменение, которое претерпевает текст при перемещении в электронную среду, при этом один текст находится вне другого текста, а связи между ними устанавливаются в виде гипертекстовых ссылок, благодаря чему эти тексты становятся электронным гипертекстом.

Кроме того, вслед за О.В. Дедовой (Дедова 2006: 23) для обозначения определенной специфики традиционных произведений, в силу тех или иных причин напоминающих нам электронный текст, мы будем использовать термин «квазигипертекстуальность», который был впервые предложен Дж. Ландау. Поясним на примере электронного словаря-энциклопедии “The Free Dictionary” (<http://www.thefreedictionary.com>) наше представление о квазигипертекстуальности. Обратимся к вокабуле “colour” указанного лексикографического источника. Статья общего словаря предлагает читателю возможность посмотреть существование данного слова в контексте литературных произведений и отсылает читателя к рассказу Джека Лондона «Красное божество»:

Rather was it a pearl, with the depth of iridescence of a pearl; but of a size all pearls of earth and time, welded into one, could not have totalled; and of a **colour** undreamed of in any pearl, or of anything else, for that matter, for it was the **colour** of the Red One.

The Red One by London, Jack View in context

При обращении к гипертекстовой ссылке **View in context** читатель может прочитать данное произведение, однако в нем не содержится никаких межтекстовых или внутритекстовых переходов (гипертекстовых ссылок), следовательно, данный текст художественного произведения, представленный в электронном виде и являющийся информационной единицей электронного лексикографического гипертекста “The Free Dictionary” мы относим к квазигипертексту. Ведь, с одной стороны, он является элементом лексикографического гипертекста, но, с другой стороны, в его структуре отсутствуют гипертекстовые ссылки и, таким образом, данный текст является совершенно линейным. Следовательно, под квазигипертекстуальностью мы понимаем лишь некоторое изменение, которое претерпевает текст при перемещении в электронную среду, при этом данный текст не снабжается гипертекстовыми ссылками и читается линейно. Именно в связи с этим мы говорим о том, что электронный словарь-энциклопедия “The Free Dictionary” является сетевым, сложным, динамическим, бесконечным, нехудожественным электронным гипертекстом с квазигипертекстуальными художественными элементами, способным существовать только в сети Интернет, обладающим по степени актуализации реализованной гипертекстуальностью, и по характеру элементов текстуального образования реализованной внутритекстовой и межтекстовой гипертекстуальностью (Стройков 2008: 15).

Таким образом, в нашей статье мы предприняли попытку разграничить понятия «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертекстуальность», что позволит избежать терминологической путаницы в процессе формирования лингвистической теории гипертекста.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ДАВЫДОВА К.В. (2006): Гипертекстуальность как свойство художественного текста. На материале английских художественных текстов: дис. ... канд. филол. наук. – Армавир. – 205 с;
2. ДЕДОВА О.В. (2006): Лингвосемиотический анализ электронного гипертекста (на материале русскоязычного Интернета): автореферат дис. ... докт. филол. наук. – Москва. – 48 с;
3. ДЕДОВА О.В. (2008): Теория гипертекста и гипертекстовые практики в Рунете. – М.: МАКС Пресс. – 284 с;
4. ЗЫКОВА Е.В. (2006): Организация гипертекста в сети Интернет (на материале англоязычных сайтов): автореферат дис. ... канд. филол. наук. – СПб. – 19 с;
5. ИЛЬИН И.И. (1999): Интертекстуальность: Современное литературоведение (страны Западной Европы и США: концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник. – М. – С.204–205;
6. КОВАЛЕВА Н.Ф. (2004): Комментарии к тексту как лингвистический гипертекст: дис. ... канд. филол. наук. – Самара. – 181 с;
7. КРИСТЕВА Ю. (1995): Бахтин, слово, диалог, роман: Вестник Московского университета, Серия 9, Филология, № 1. – М.: МГУ. – С. 97–124;
8. МАСАЛОВА М.В. (2003): Гипертекстуальность как имманентная текстовая характеристика: дис. ... канд. филол. наук. – Ульяновск. – 123 с;
9. ПРОТЧЕНКО А.В. (2006): Типологические и функционально-стилистические характеристики англоязычного путеводителя: дис. ... канд. филол. наук. – Самара. – 221 с;
10. СТРОЙКОВ С.А. (2008): Лингвопрагматические характеристики англоязычного электронного лексикографического гипертекста: на материале словаря-энциклопедии «The Free Dictionary»: автореферат дис. ... канд. филол. наук. – Самара. – 23 с;
11. СТРОЙКОВ С.А. (2009): Изучение гипертекста и гипертекстуальности в контексте современной лингвистики: Вестник Волжского университета им. В.Н.Гатищева, Серия «Гуманитарные науки и образование», Выпуск второй. – Тольятти: ЕУиТ. – С. 43–52;
12. ФАТЕЕВА Н.А. (2006): Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности. – М.: КомКнига. – 280 с.

МАЛЫЕ ЖАНРЫ БЕЖТИНСКОГО ФОЛЬКЛОРА КАК ОТРАЖЕНИЕ КУЛЬТУРЫ НАРОДА

К.Г. Сулейманова

kavsarats@yandex.ru

5. Язык культуры и модель мира в художественном тексте

Дагестанский научно-исследовательский институт педагогики им. А.А. Тахо-Годи (ДНИИП)

Бежтинцы – один из коренных народов Дагестана, проживающий в нагорной части республики. Бежтинский язык относится к аваро-андо-цезской группе иберийско-кавказских языков.

В фольклоре отражается история народа, его материально-духовная культура. Наиболее динамичным жанром бежтинского фольклора на современном этапе являются жанры пословиц, поговорок и загадок. В них сохранились архаические формы слов, отражающие элементы эволюции культурной самобытности народа. В некоторых случаях афоризмы народа связаны с конкретными историческими лицами, оставившими свой след в развитии культуры этноса. Они способствуют изучению истории рода, сопоставлению определённых этапов развития жизненного уклада народа, анализу формирования социального опыта и общественного сознания.

Ключевые слова: фольклор, афористическая речь, структура, образ

Бежтинский фольклор до настоящего времени не систематизирован и не изучен. Первые попытки введения в научный оборот текстов устно-поэтического творчества народа сделаны автором статьи в диссертации «Локальные особенности обрядовой поэзии аварцев» на соискание учёной степени кандидата филологических наук, защита которой состоялась в 2002 году. Нами же написан ряд статей, в которых анализируются те или иные жанры бежтинского фольклора. Однако целостного анализа устного народного творчества этноса с точки зрения жанровой характеристики, поэтики, образной системы не проведено. В данной статье мы попытаемся охарактеризовать афористическую речь бежтинцев с точки зрения содержания, тематики, композиционной структуры и сферы бытования.

В афористических жанрах – пословицах, поговорках, загадках – наиболее распространённых и динамичных в устном творчестве любого народа, в том числе и бежтинцев, отразились основные принципы воспитания и развития детей, соответствующие народной педагогике. Как известно, пословица призвана учить как вести себя в той или иной ситуации. В ней отражается многовековой опыт народа, его культура и история. Например, пословица *Водо гугьда, худа екас Пойдёт дождь – будет и роса* отражает наблюдения человека за природными явлениями. С другой стороны, пословица имеет и переносный смысл: дождь здесь сравнивается с изобилием (в чём бы оно ни выражалось), а роса подразумевает последствия дождя. Данная пословица произносится в том случае, когда человек, желая благосостояния другому, надеется на то, что и ему при этом хоть что-то перепадёт. То есть, если мой друг (брат, сосед, знакомый) будет жить хорошо, и со мной он может поделиться.

Аналогичен смысл и другой пословицы: *Эхе ёкъоваь, гьудо багъа Пока половодье, доставай дрова*. Пословица отражает и общественный уклад жизни бежтинцев, и часто используется в переносном, афористическом смысле. По центру селения Бежта протекает река Хзанор, а горы вокруг села покрыты лесом. Осенью бежтинцы готовят дрова на зиму, которые переплавляют по реке. В период половодья река несёт дрова, которые сельчане вылавливают из неё и сушат для топки печей. В переносном же смысле пословица отражает ситуацию, когда что-то достаётся без лишних усилий или даром.

Мудрость и лаконизм бежтинских пословиц и поговорок позволяет им оставаться наиболее развивающимся и употребительным жанром народного творчества. Некоторые афоризмы возникли на основе какого-либо события, оставившего след в жизни народа. Например, поговорка *Гилакья юкьо Асалав Асалав с сохой на плече* возникла после случая с односельчанином. Асалав пошёл утром на дальнее поле. К обеду его встретили в селе. На вопрос: «Как он успел так быстро вспахать поле и вернуться в село?» Асалав ответил, что не смог вспахать поле, так как забыл соху дома. А соха, оказывается, была на его плече.

Оказалось, что Асалав с сохой на плече прошагал на хутор и обратно, так и не заметив, что таскал на себе соху. С тех пор про забывчивого сельчанина говорят: Асалав с сохой на плече.

Всякая работа по хозяйству или поучение ребёнку в семье сопровождается иллюстрацией того или иного случая мудрым народным афоризмом. Например, если ребёнок говорит не по существу или ведёт бессмысленные разговоры, его останавливают пословицей: *Гухълал окьона, йохал йицона габъчов хабар бекІакъа*, что дословно означает: Не веди разговор, не имеющий дна, чтоб положить, и не имеющий ручки, чтоб держать. Данная пословица – перефразированная загадка про яйцо; здесь отражено явление трансформации одного фольклорного жанра в другой.

Нами была проведена параллель бежтинской афористической речи с пословицами других народов. При этом обнаружилось, что большинство бежтинских пословиц аналогичны по смыслу пословицам других народов. Например, у русского народа есть пословица *На бога надейся, а сам не плошай*. Бежтинский вариант на такую же тему звучит следующим образом: *Аллагълинна йяко гуиё маъче баъца* Аллах тоже унавоженное поле любит. В русском варианте указывается на то, что человек должен сам добывать себе пропитание, не надеясь на подачки от других. Бежтинская же пословица конкретизирует вид деятельности, который является характерным для народа. На наш взгляд, в смысловом плане бежтинский вариант более насыщен: унавоженное поле – это не только указание на необходимость полезного труда, но и намёк на зависимость качества урожая с поля от степени ухода за ним. Если хозяин будет ухаживать за полем, обрабатывать его вовремя, то и оно даст богатые дары. Троп «унавоженное поле» используется и в том, случае, когда речь идёт о воспитании ребёнка. При этом делается акцент на положительном отношении к тому, о ком идёт речь.

В пословице *Ляххаъ йяко гульё багъзи яхъна зогъас* Унавозили добротную почву, вот и буйно растёт речь идёт о том, что добро и богатство идёт туда, где оно уже было. Эта пословица носит оттенок отрицательной оценки. Акцент делается на том моменте, что не сам человек добился каких-либо высот, успехов, а ему помогла уже имевшаяся основа, собственных усилий не было применено для достижения благополучия.

Средствами создания образа в бежтинских пословицах является окружающая действительность. Например, лес, камни, горы, предметы домашней утвари, дикие или домашние животные. В пословице *Кид яхъца сукІола йосоъ гулцас къало* Дочь – это камень в стене чужого дома дочь сравнивается с самым нужным для горца строительным материалом. Дочери, конечно, немного обидно слышать такое сравнение, но в действительности это так и происходит: дочь воспитывается в родительском доме, но потом уходит в чужой дом. Это налагает большую ответственность на родителей и саму дочь. Ведь от того, как она воспитана, зависит и её дальнейшая судьба, и мнение чужих людей о семье, в которой воспитывалась данная девушка.

Воспитанию детей посвящено много бежтинских пословиц. *Ниц ахъда, худа йохола* Повесь соплю, коли стесняешься (так говорят, если ребёнок стесняется выполнить поручение старшего); *ГъичІеда, дие къакъало гукІа* Надень мою папаху, если боишься (учит быть храбрым); *Води зукІияъ ауцой суд эчена* Что сидишь, как побитый дождём ишак (так говорят, если ребенок слишком грустен или хмур).

Структура большинства пословиц бежтинцев представляет собой простое или сложное предложение вопросительной или повествовательной конструкции. Имеются пословицы, в которых отсутствует глагол, то есть, построенные в форме назывных предложений. Основную роль в таких конструкциях играют эпитеты или сравнения.

Характерной особенностью бежтинских афоризмов является их дидактическая направленность, наличие поучения, что обусловлено спецификой жанра. Большую роль пословицы играют в воспитании детей в русле традиций народной педагогики.

Загадки занимают значительное место в бежтинском фольклоре. Их тематика продиктована жизнью и бытом народа, а также спецификой его хозяйственного уклада. Как и большинство дагестанских горских народов, бежтинцы испокон веков занимались

земледелием и скотоводством. Кроме того, село Бежта, расположенное в котловине Богосского хребта Большого Кавказа, окружено смешанным лесом с богатым животным миром. В центре села протекает река Хзанор, дающая начало Аварскому Койсу, в которой в изобилии водилась форель. Окружавшая бежтинцев красивая природа отразилась в поэтике малых афористических жанров народа и явилась основой их возникновения и развития.

Не меньший интерес представляет и поэтика бежтинских загадок. Они имеют в основном структуру простого или сложного предложения повествовательной или вопросительной структуры, загадок в стихотворной форме нет. Загадки также отражают быт и жизнь народа. *Бихъхъаль бабало жо*, например На солнечном склоне блестящая вещь, связана с сельскохозяйственной деятельностью человека – с сенокосом. Это коса. Бежтинцы испокон веков занимаются земледелием, скотоводством.

Другая загадка *Йохал йицона, гухълал окьона гаьччов жов* Нет ручки, чтоб держать, нет дна, чтоб поставить сложена про яйцо. Или: *Тлуь тIабла – сиёд?* Всегда в помёте – что это? – это подкова. С птицеводством также связана и следующая загадка: *ЛъильдайчIе бесцас жов* Кто питается, не разжёвывая пищу? – это курица.

Отразилась в загадке и повседневная деятельность, характерная для бежинок, известных как непревзойдённые мастерицы по вязанию: *Лъин исис гьунар сиёд?* Чудо, сотворённое пятью сёстрами. Что это? – это вязаное изделие. Пять сестёр здесь ассоциированы с пальцами руки. Бежтинки вязали и свитера, и шерстяные носки, и даже обувь. До сих пор в народе распространено вязание. Раньше девушку не брали в жёны, если она не умела вязать, так как это был один из первых способов одеть семью.

Имеется в устном творчестве бежтинцев и аналогичная загадка о пятерых братьях: *Лъин истIис гьунар сиёд?* Что за чудо пятерых братьев? – пальцы руки здесь ассоциируются с братьями.

Достаточно много в устном творчестве бежтинцев и загадок про реку и мост. Например, *Йихала ййокъа йяшишъ тичIийо* На длинной (высокой) женщине короткий пояс – это мост на реке. Интересен факт сопоставления реки с женщиной, а не с мужчиной. С одной стороны, бежтинки действительно носили и носят на поясе длинный кушак, который являлся обязательным атрибутом женского костюма. С другой стороны, сопоставление реки с женщиной отражает, на наш взгляд, элементы имитативной магии: река, вода – это источник жизни, как и женщина – продолжательница рода, символ жизни.

Как и в фольклоре других народов, в бежтинском устном творчестве человек и его органы становятся предметом загадок и пословиц. Загадка *Сид муккъа алIна къовчов* На одном куске дёрна – семь отверстий – это про голову человека. Или: *Щудда тIиганаква гьаьлдия гьудбов* На красном насесте белые куры – это зубы на дёснах. Аналогия зубов с курами проводится на привычной для сельского жителя реальности: зубы примостились на дёснах, как куры на насесте. Признак загадываемого предмета по цвету должен подсказать отгадывающему, о чём идёт речь.

Интересна загадка и об ушах, в которой отразилось кустарное производство самодельной обуви – лаптей: *БизолI тисда калмалиял оьллоь лаьб* За горой – кожа, достаточная для шитья олучей (лаптей). Загадка про человека, созданная бежтинцами, не содержит ни одного глагола, идёт простое перечисление предметов: *Къона мукъо, мукъодакъа билIей, билIейкъа лага, лагалкъа лъу* Два гвоздя, на гвоздях - мерка, над меркой - клубок, на клубке - шерсть. Два гвоздя – это ноги, мерка на них – это живот, клубок на мерке – это голова, и шерсть на клубке – это волосы.

В бежтинском фольклоре довольно часто встречаются аналогичные загадки, в которых отсутствует глагол, а значит, действие. Образы таких загадок статичны и отражают неживые существа или предметы. Например, *Къаьм – мизаь, балIос – килоь, мигъ – шелаь.* Голова – в земле, середина – в железе, хвост – в роге. Это загадка про гвоздь, который прибили подкову. Как видим, функция каждой части загадываемого предмета определена предельно точно. Задуматься отгадывающего загадку заставляет ассоциация с живым существом, имеющим голову, туловище и хвост. Только отсутствие глагола может

подсказать, что загадка про неживой предмет. Подобна загадка про ложку: *Иху – эхь, мигь – мицакъа Утка – в реке, хвост – на берегу* (на земле).

В некоторых случаях подсказкой отгадки могут служить эпитеты, которыми обозначены загадываемые предметы или явления. Например, *Щуддо ечеџас, гъальдиё йекъеџас жо сиёд? Красное стоит, белое идёт, что это?* Это огонь и дым.

Таким образом, анализ бежтинских загадок позволяет заключить, что они построены в форме повествовательного или вопросительного предложения простой или сложной структуры. Они отражают общественно-хозяйственную деятельность народа.

Приёмом построения образа в загадках чаще всего служит антитеза, построенная на противопоставлении действий или признаков предмета или явления. Средствами создания образа являются метафоры или метафорические эпитеты, которые отражают художественное мышление народа.

По тематике следует дифференцировать загадки, связанные с самим человеком, загадки, отражающие его уклад жизни, быт, хозяйственную деятельность, а также загадки об окружающем мире: природе, животных, явлениях общественной жизни.

Таким образом, малые жанры бежтинского фольклора являются своеобразным историческим архивом, в котором синкретично отражено развитие культуры, языка и истории народа. Их можно разделить на несколько тематических групп: человек и его строение, быт и культура народа, животный и растительный мир.

Предметом описания в пословицах и загадках бежтинцев чаще всего является окружающая действительность, на основе которой выводятся морально-нравственные ценности. Этим определяется в целом функция пословицы или поговорки – воспитывать подрастающее поколение на образцах народной мудрости. Важную роль в них играет сказуемое, выраженное повелительным глаголом отрицательной или побудительной структуры.

В загадках, призванных развивать навыки художественного осмысления действительности, большое значение имеет система поэтических средств – эпитеты, сравнения, метафора, олицетворение. В них отражаются жизненно-бытовой уклад народа, его мировоззрение и эстетические взгляды.

В малых дидактических жанрах бежтинцев можно также проследить культурно-исторические связи с соседними аварязычными народами, а также ближайшими соседями – грузинами. Отражением таких связей является наличие общей лексики в языке, общность морально-эстетических ценностей, сходство тематики и образно-выразительных средств анализируемых жанров устного народного творчества. Например, слово *калмали* не соответствует структуре большинства существительных бежтинского языка. Аналогичны и слова *нахирхи*, *цламали*, *члътли* и другие, оканчивающиеся на –и. На наш взгляд, подобные слова перешли в бежтинский язык из грузинского языка. Более того, онучи или лапти, обозначением которых является данное слово, не считаются традиционной обувью дагестанских народов. Для бежтинской же бытовой культуры онучи – традиционная обувь, которую носили вплоть до второй половины прошлого столетия. Напрашивается логичный, на наш взгляд, вывод о проникновении подобного типа обуви из соседней Грузии, с которой народ (в силу объективно-субъективных причин) был экономически связан больше, нежели с другими народами Дагестана.

О ГРУЗИНСКИХ ПЕРЕВОДАХ РАССКАЗОВ ШУКШИНА

Н. Каджая

nana.kajaia@yahoo.com

4. Теория и практика перевода

Государственный университет Шота Руставели

The literary works of authentic and profound literary values entail repercussions of turning to them for more extensive reading to discern its various angles of meanings and to fully understand the ideas which it evolves. Literary works by V. Shukshin are viewed to be impermeable at on e reading. The author does not overtly reflect his standpoints. Hence, the author's intention demands decoding from a translator. Therefore, a translator is posed to a deliberate loss in translation of the author's intention by mere transposition of lexical units or multiword units, which can only do as much as construction of factual information. The paper studies peculiarities characteristic to short stories by Shukshin, which might be particularly vulnerable to the losses due to the specific stylistic devices employed by the writer. It also pertains to gradual evolvment of a hero's image and personal traits showing through various situations. The paper argues that in some cases, the translations transform architectonical design of the short stories.

Подлинно высокохудожественные произведения всегда остаются вечными головоломками, обладающими неисчерпаемыми возможностями прочтения. Такими же не до конца прочитанными представляются и произведения В.Шукшина. Писатель не демонстрировал свои взгляды. Некоторая зашифрованность авторской интенции часто является камнем преткновения для переводчиков, так как порой за словом, за фразой забывается автор и в результате в переводном тексте воссоздаётся лишь фактуальная информация, нивелируются авторские намерения. В рассмотренных нами рассказах теряются стилистические особенности зачинов шукшинских рассказов, а именно, нивелируется постепенность, градация в обрисовке характеров, обстоятельств в выявлении человеческих качеств. В ряде случаев трансформируется и архитектоника рассказов.

Ключевые слова: художественный текст, стилистические особенности, перевод.

Несмотря на внешнюю простоту и непритязательность, рассказы В. Шукшина настолько полифоничны, что «всё кажется, что за рамками предложенного «прочтения» остаётся нечто важное – неразгаданное, несформулированное» (Быстров 1987: 2). Сложность определения авторской установки обусловлена художественным принципом Шукшина, названного им «теорией смещения акцентов»: «Главное (главную мысль, радость, боль, сострадание) – не акцентировать, давать вровень с неглавным. Но умело давать. Работать под наив» (Цитируется по Семёновой 1989: 208). Подобная зашифрованность авторской интенции нередко является камнем преткновения для переводчиков, так как порой за словом, за фразой забывается автор и в результате в переводном тексте воссоздаётся лишь фактуальная информация, нивелируются авторские намерения и некоторые моменты писательского мастерства. В настоящей статье мы постараемся отметить некоторые особенности воссоздания на грузинском языке рассказов В.Шукшина «Срезал», «Чудик», «Волки», «Раскас» (Переводчик Дж.Титмерия). В ряде рассказов В.Шукшин поднимает круг вопросов, волновавших многих представителей т.н. «деревенской» прозы. Это, прежде всего, проблема взаимоотношения двух культур - городской и сельской. Идея противопоставления города и села, «как больного начала здоровому», которая увлекла некоторых критиков и писателей-деревенщиков, в одно время и В.Шукшина, однако не смогла стать

доминирующей в его творчестве. При всей своей любви к «сельским жителям» В.Шукшин ясно видит и «слабости обитателей села». Объективно отражая закономерные исторические изменения в сельской действительности, в то же время писатель понимает, что много потеряно на этом пути. Среди тех явлений, которые В.Шукшин не желал приветствовать, можно назвать актуальный для писателя социально-психологический вопрос, наблюдаемый в современной ему деревне. Это, пользуясь термином Л.Ш.Вильчека, «межкультурье»: «Межкультурье – очень сложная ситуация, когда традиционные ценности разрушаются, утрачивают свой безусловный императивный характер, а новые ещё не усвоены и осваиваются поверхностно самым быстрым и эффективным, как кажется, путём: потребительно, через материальные атрибуты и фетиши культуры» (Вильчек 1987: 80).

В рассказе «Срезал» В.Шукшин описывает простой случай – в село к матери приехали интеллигенты. Соседи собрались вечером поглядеть на гостей и побеседовать с ними. Тут-то и появляется Глеб Капустин, деревенский краснбай, который любого «срежет». Его «философские», «интеллектуальные» вопросы, лишённые смысла и логики, направлены лишь на то, чтобы «срезать» кандидата наук, «по носу щелкнуть», чтоб «не задибался выше ватерлинии». Фигура Глеба курьёзна и анекдотична только на первый взгляд. На самом деле писатель довольно чётко показал всю сложность и даже опасность подобного явления. Ведь человек в ситуации межкультурья «плохо различает границы добра и зла и поэтому способен их с лёгкостью преступать» (Вильчек 1987: 81). Это не просто чудак, это уже агрессивный мститель, а мстить он может за всё. Писательское отношение к подобным явлениям довольно рельефно вырисовывается. В авторской речи, а именно в повествовании о Глебе, проскальзывают слова, которые проливают свет на авторскую позицию - Глеб «подбирался к прыжку» (Шукшин 1984: 457), („ნახტომისთვის ეზადებოდა“) (შუკშინი 1979: 238), (фраза наталкивает на ассоциацию с действием хищного зверя), «Глеб взмыл ввысь» (Шукшин 1984: 460) („გლებმა ცაში შეინავარდა“) (შუკშინი 1979: 238), (чувствуется ассоциация с коршуном, как хищная птица, Глеб набрасывается на свою жертву). В грузинском тексте отмеченные оттенки сохраняются. Но можно найти и некоторые несоответствия. Так, «Он улыбался, поддакнул тоже насчёт детства, а сам всё взглядывал на кандидата - примеривался» (Шукшин 1984: 457) („ბავშვობაზე რაც თქვა, იმაში დაეთანხმა კანდიდატს, გუნებაში კი წონიდა მეტოქის შესადგებლობებს – ეზომებოდა: ვაჯობებ თუ მაჯობებსო“) (შუკშინი 1979: 234). В.Шукшин лаконичен, он точным и метким словом создаёт объёмное впечатление о персонаже. Грузинский текст этого отрывка более многословен, он конкретизирует, уточняет действие Глеба. В результате шукшинская натянутость, напряжённость, резкость несколько разряжается, да и Глеб лишается важной черты. Ведь он непоколебим в уверенности, что «любого срежет», так как у него нет ощущения предела. Поэтому вряд ли он подумал бы: ვაჯობებ თუ მაჯობებსო“. Он просто ищет подходящий момент, чтобы напасть на жертву. Готовясь к очередному бою, он не сомневается в своей победе.

Персонажи В.Шукшина неординарны, они не хотят идти проторенными путями, стремятся самостоятельно постичь истину. Шукшинские персонажи не приемлют обывательский взгляд на жизнь, уже устоявшиеся взгляды они опровергают своеобразно, «по-чудному». Поэтому критика заговорила о них как о странных людях, Чудиках. Чудик - это художественный тип, в рамках которого действуют все персонажи Шукшина. Отсюда их не только неординарный характер, но и разнообразие, так как странными бывают и персонажи полярного характера. Их часто называют античудиками, это герои, смысл существования и поведение которых опровергаются народной нравственностью.

Весьма важно адекватное воссоздание такого значимого заглавия. В грузинском тексте «Чудик» звучал как «დაბღუძი» (букв. растяпа). Грузинский вариант не воссоздаёт и части характерных свойств этого типа, потерялась характерная для героев Шукшина чудинка, чудачество, особенность. Выделена бестолковость, невезучесть героя одноимённого рассказа, однако для достижения наибольшей эквивалентности следовало руководствоваться обобщённым образом, целой галереей «чудиков». Таким образом,

функция заглавия на другом языке потерялась. Кроме того, «დაბღუჭი» – слово не столь распространённое, как в русском «чудик». Определённая часть грузинских читателей непременно обратится к словарю. Эти слова лишь отчасти совпадают в смысловом отношении и созвучны лишь в разговорном звучании.

На качество воспроизведения шукшинских заглавий на грузинском языке иногда влияют чисто языковые причины. Так, например, один из рассказов Шукшина так и называется – «Раскас». Произведение повествует о простодушном, малограмотном и немногословном человеке, от которого ушла жена. Обиженный на судьбу человек решил излить душу в сочинении, которое так и назвал – «Раскас». В оригинале ясно чувствуется, что и персонаж простой, не ахти грамотный мужик. В русском тексте в глаза бросается фонетический строй заглавия, который указывает на малограмотность персонажа. При ознакомлении с содержанием постепенно можно «проникнуть» во внутреннее содержание заглавия, т.е. на уровне подтекста можно ощутить, что персонажу больно, тяжело после семейной драмы. Естественно, он хочет излить душу, но некому рассказать, а если и рассказать, то могут и не понять – нет близкой, понимающей души. Поэтому он, малограмотный, и обращается к перу. Отсутствие чуткого человека рядом, человеческого понимания, утрата человеческих связей – вот истинная причина написания сочинения. Таким образом, фонетический строй заглавия «Раскас» несёт в себе дополнительное сообщение: кроме ироничности, в заглавии на уровне подтекста можно уловить постановку важной проблемы – проблемы человеческого общения и взаимопонимания. Отмеченная фонетическая сторона заглавия, которая в оригинале имеет особую нагрузку, на другом языке, естественно, нивелируется. На грузинском заглавие потеряло выразительность – “მითხრობს”, оно вынужденно олитературено. Может быть, следовало как-нибудь другими средствами передать оттенки звучания заглавия. Это, наверное, один из тех случаев, когда можно оправдать отклонение от подлинника. Стремление не к словесному, а к функциональному подобию позволит сохранить функциональную равноценность обоих вариантов. Может быть, на грузинском языке лучше звучало бы „ბუკვლა“? Предложенный вариант по форме отличается от оригинального, но сохраняет отмеченные выше оттенки значения.

В рассказах наблюдаются довольно интересные, несколько скупые, но ёмкие формы авторской оценки: оригинально проводимое сравнение, будто нечаянно брошенное слово и тонкий писательский мазок дают читателю представление о позиции автора. Приведем пример из рассказа «Чудик». В очереди происходит разговор между женщиной и мужчиной в шляпе. Автор называет его «шляпой»: «Шляпа поддакивала», «женщина говорила шляпе» и т.д. (Шукшин 1984: 291). Метонимическое употребление слова имеет свою цель: читатель должен почувствовать позицию автора (не Чудика), его негативное отношение к мужчине в шляпе и к тому, что он говорит. В грузинском тексте такая многозначительная деталь потерялась. В нём воспринята лишь фактуальная информация (мужчина действительно был в шляпе): «Шляпа» переводится как «შლაპიანი» (букв. «в шляпе»), которое лишь констатирует факт. Потерялось значимое авторское слово. Подчеркнём, что это мнение именно автора, у Чудика не могло быть более или менее обоснованного мнения об этих персонажах, тем более, о незнакомых людях, он пока ещё почтительно прислушивается к их беседе (В.Шукшин даже подчёркивает: «Он уважал городских людей» (Шукшин 1984: 291).

Как известно, в ряде случаев наблюдается некоторая зависимость «всесильного» автора от персонажей. Персонажи порой диктуют писателю ход событий, особенности речи и т.д. Настоящий художник всегда чувствует обоснованность подобных диктовок. Он прислушивается к ним, чтобы рисуемая картина не получилась нереальной. В.Шукшин тонко чувствовал подобные нюансы, движение души своего героя, потому в его рассказах видны живые люди. Эти, не очень-то афишируемые, не кричащие особенности мастерства художника порой не отражаются в иноязычных текстах. Сравним, например: Чудик понял, что потерял деньги. «Моя была бумажка-то! - громко сказал Чудик. - Мать твою так-то!.. Моя бумажка-то» (Шукшин 1984: 292). Фраза довольно привычная, характерная для мужика,

тем более в подобной ситуации. В грузинском варианте ругательство заменено сглаженным, нейтральным высказыванием: «ღმერთო ჩემო!» (букв. «боже мой!») (ჭუჭუბო 1979: 57). Несмотря на определённую душевную интеллигентность Чудика, в подобной ситуации естественнее звучат те слова, которые он произносит у В.Шукшина. Его речь, речь сельского труженика, не отличается изысканностью, и вряд ли он произнёс бы так утончённо «ღმერთო ჩემო!» В результате правки шукшинское писательское чутьё, способствующее созданию правдивой жизненной картины, лишается ещё одной важной черты.

Определённое представление о персонаже создаётся в первой же фразе зачина: «Чудик обладал одной особенностью». Дальше автор открыто сообщает, как бы предупреждает читателя, что «... с ним постоянно что-нибудь случалось. Он не хотел этого, страдал, но то и дело влипал в какие-нибудь истории» (Шукшин 1984: 290). Но почему же случалось с ним подобное? Ответ на этот вопрос даётся в следующем отрезке (подготовка к поездке, сцена в кладовой), но уже в виде подсказки: «Он совсем не умел острить, но ему ужасно хотелось» (там же). Развитие действия показывает, что Чудик стремится к человеческому общению, для чего не упускает случая и старается делать это "как бы повеселее, поостроумнее». Так, он захотел удивить покупателей в магазине своим остроумием, увидев на полу деньги: «У нас, например, такими бумажками не швыряются» (Шукшин 1984: 291). А это были его деньги. Из-за «неумения» острить Чудик прошляпил деньги. Эти три отрезка, по нашему мнению, образуют связную цепочку: в первом называется особенность Чудика, во втором объясняется причина его неординарных поступков, а в третьем дан конкретный факт его поведения. При сопоставлении трёх отрезков (причём третий эпизод отдалён от остальных) можно уловить присутствие второго плана, дополнительной информации, указывающей на общительность, открытость характера Чудика, на его честную натуру, и, наконец, на его отношение к юмору. Это отношение автор выразил словами: «Как бы повеселее, поостроумнее». В грузинском варианте подобная последовательность нарушена, в нём отсутствует второе, наиболее важное звено цепочки. В результате этого нарушилась не только бытийная, фактуальная информация, пострадала и архитектура рассказа, так как эпизод в кладовой, кроме того, что был занимательным, сцеплял части рассказа – зачин со сюжетной линией. Он объяснял особенности характера персонажа, из-за которых он попадал в странные ситуации. В результате опущения этого эпизода в грузинском тексте Чудик представляется без предварительной подготовки, читатель видит его уже в действии. А ведь речь идёт о немаловажной детали: шукшинские зачины, наряду со своим «эффектом неподготовленности» несут на себе объясняющую или «статистическую» функцию – дают основные сведения о персонаже, дальнейшее повествование строится во многом на указанной основе.

Однако в рассказе «Волки» Шукшин отходит от этого принципа, в зачине он даёт первоначально ложный образ одного из персонажей. Автор незаметно, постепенно подводит нас к своим персонажам, к идейно-смысловой стороне рассказа. Характер своего героя, его человеческую сущность он уясняет только по поступку, занимающему центральное место в произведении. Наум Кречетов оказался волком в человеческом облике, но указанная правда узнаётся из сюжетного развития, зачин ещё не даёт возможности подобной трактовки персонажа. Тогда как грузинский вариант зачина сразу же намекает на истинное лицо персонажа. Так, например, в зачине рассказа В.Шукшин характеризует персонажа как «хитрого и обаятельного мужика» (Шукшин 1984: 239). На грузинском языке слово «обаятельный» опущено. Нужно полагать, что под влиянием этого слова русский читатель первоначально настраивается на положительное восприятие Наума Кречетова, предполагая в нём душевное обаяние, однако сюжетное развитие заставляет усомниться в этом: Наум смалодушничал, бросил в беде зятя. Между словесной формой («обаятельный») и содержательным планом (поступок Наума) сокрыт неявный контраст, который должен уловить читатель. Вот этот-то контраст в грузинском варианте теряется, так как в нём опущено слово «обаятельный». В грузинском тексте делается попытка сразу же расставить все точки над «и»: сюжетная линия оригинала не представляет Наума привлекательно,

поэтому переводчик, убрав слово «обаятельный», лишает его всякой привлекательности с самого начала, в результате в грузинский вариант зачина чувствуется стремление к открытой трактовке образов и мыслей. Соответственно, весь рассказ преподносится читателю несколько в готовом виде – уже в зачине предопределено отношение грузинского читателя к Науму, читатель-грузин как бы с самого начала ждёт от него малодушного поступка. В грузинском варианте потерялся важный творческий нюанс, характерный для В.Шукшина: контрастный приём в обрисовке персонажа. У него эпитет «обаятельный» применительно к Кречетову лишь усиливал отрицательное впечатление, произведённое его предательским поступком.

Стремление к открытой трактовке чувствуется и в воссоздании другой фразы зачина. Кречетов разбудил утром зятя. «Спишь? - живо заговорил Наум» (Шукшин 1984: 239). (“მამ გვიბნავს, არა? – ქორქილოთ დაიწყო ნაუმმა”) (შუკშობო 1979: 3). Грузинское (“მამ გვიბნავს, არა?”) снабжено явной иронией, в нём можно уловить не только укор, но и поучительный тон, тогда как в оригинале отмеченные оттенки намеренно не акцентируются (писатель пока ещё не стремится настроить читателя против Наума). Кроме того, “ქორქილოთ” не соответствует по смыслу слову «живо», и, во-вторых, в грузинском обиходе это слово имеет несколько низкую валентность, в нём слышится определённо пренебрежительный тон. Писатель-грузин в характеристике своего положительного персонажа этого слова не применил бы. Указанные преобразования, подбор лексических эквивалентов объяснимы вышеотмеченной тенденцией – стремлением к открытой трактовке. На грузинском языке рассказ преподносится в несколько «готовом» виде: улавливается общий дух произведения, его целостный образ, но передаётся всё это слишком линейно, открыто. Контрастность в характеристике героя нивелируется. В отличие от «Чудика», в зачине рассказа «Волки» писатель даёт «ложный» образ, развенчание которого происходит дальше, в сюжетном повествовании. Другими словами, по зачину нельзя судить о персонаже. Именно этот нюанс не уловлен в грузинском тексте. Если зачин «Чудика» даёт возможность прогнозирования, то зачин «Волков» не обладает подобными релевантными сведениями о герое и, соответственно, отмеченные преобразования нельзя оправдать так называемым «механизмом вероятностного прогнозирования» (Чернов 1978: 142-151).

В рассмотренных нами примерах теряются стилистические особенности зачинов шукшинских рассказов, а именно, нивелируется постепенность, градация в обрисовке характеров, обстоятельств в выявлении человеческих качеств. Кое-какие тонкости, нюансы, характеризующие творческий почерк писателя, не всегда улавливались. Иногда происходило настолько активное вмешательство в повествование, что грузинский текст становился чуть ли не «соперником» русского. А ведь шукшинские рассказы настолько «компактны», что всякое неосторожное вмешательство вызывает нарушения поэтической ткани. Говоря словами С.Залыгина, «никогда из его произведений не «торчали уши», никогда эти произведения нельзя было безболезненно сокращать (равно, как и добавить к ним что-то тоже было нельзя)» (Залыгин 1984: 6). По нашему мнению, указанные слова должны стать ориентиром для всех, кто постарается воссоздать на другом языке рассказы В. Шукшина.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. БЫСТРОВ В. (1987): «Мне бы только правду рассказать...» («Логика жизни» в рассказах В.Шукшина), Литература в школе, №6, с. 2-7;
2. შუკშობო ვ. (1979): მკვლედი. თბილისი;
3. ЗАЛЫГИН С. (1984): Герой в кирзовых сапогах. Собр. соч. В.М.Шукшина в 3-х т. Т.1. Москва, с.6;
4. СЕМЕНОВА Г. (1989): Творчество В.Шукшина на родине и за рубежом. Читатель и современный литературный процесс, Грозный, с. 207-210;
5. ШУКШИН В.М. (1984): Собрание сочинений в 3-х томах. М.;
6. ЧЕРНОВ Г.В. (1978): Теория и практика синхронного перевода. Москва, с.142-151;
7. ВИЛЬЧЕК Л.Ш. (1987): Деревенская проза. Современная русская советская литература, ч.2. М., с.81.

გიორგი ლეონიძის ენობრივი სამყაროს ზოგიერთი წყარო

ე. შაკიაშვილი

eka.lado@mail.ru

3.ენა და საზოგადოება: ენის ფუნქციონირება თანამედროვე სოციო-კულტურულ პირობებში

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (სტუ)

With difficult find among Georgian writer so researcher natural language as G. Leonidze. His source activities language appear language inhabitant own land. His differentiate extraordinary love to natural language and Georgian word. Consequently effort nature language he without in Georgian literary language set bright dialectical form oneself create lot of viable new formation in particulars complex word. G. Leonidze revive and return Georgian literary language old bookish vocabulary. The expression many phraseological impress expression which he also return own language. G. Leonidze in lexical fund Georgian language life many national expression than promote use their in contemporary Georgian language.

Трудно найти среди грузинских писателей такого исследователя природы родного языка, как Г. Леонидзе. Источником его языковой деятельности является язык жителей родного края. Его отличает необыкновенная любовь к родному языку и грузинским словам. В результате исследования природы языка он внес в грузинский литературный язык множество ярких диалектических форм, сам создал много жизнеспособных новообразований и, в частности, сложных слов. Г. Леонидзе возродил и вернул грузинскому литературному языку старую книжную лексику. Впечатляет экспрессия многих фразеологических выражений, которые он также вернул родному языку.

Г. Леонидзе обогатил лексический фонд грузинского языка, вдохнул жизнь во многие народные выражения, чем способствовал употреблению их в современном грузинском языке.

Ключевые слова: среда, словосочетание, источник, народная лексика.

გიორგი ლეონიძე ქართულ მწერლობაში სიტყვისადმი გამძაფრებული ინტერესის პოეტი. ამ თვისებით, ცხადია, არაერთი ქართველი ხელოვანი გამოირჩა, ეს მწერლობის ბუნებრივ ვითარებად აღიქმება, მაგრამ გ. ლეონიძის უჩვეულობა სიტყვის პოლისემანტიზმის სასწაულებრივად მოულოდნელი რაკურსებით წარმოჩენაში იხენს თავს. ამ თვისების გამო, მის ლექსიკაში გემოს, სუნისა და ფერის დემონსტრირებასაც კი ხედავენ. ის აზროვნების ყველა დონეზე (ქვეცნობიერი, ცნობიერი) გრძნობდა მოვლენებისა თუ საგნების აღწერა-გამოხატვის შესაძლებლობებს, რაც მის მშობლიურ, ბუნებრივ ენას აქვს. მან კარგად იცოდა, რომ „ინტელიგენტურ-სალიტერატურო ენა ზოგადურია, განყენებული, გაზეთის ენა – მშრალი, ნაჩქარევი და უძარღვო... ხალხური კი მუდამ მოქნილია, მსუქანი, კონკრეტული, სისხლით სავსე და ფერადოვანი“ (მ. ჯავახ., 1980: 95) ამიტომ ღრმად ჰქონდა გამდგარი ფესვები მშობელი ხალხის წიაღში, მას ხომ „რეიანი და ხმიანი იორი ასწავლიდა ქართული ლექსისა და სიტყვის მუსიკას“ (გ. ლეონ. 1990: 5). თავადაც ასე ხსნიდა უდიდესი ლექსიკური მარაგის ქონას: „ეს სიტყვები იქა მაქვს აკრეფილი, იქ მაქვს ნაპოვნი, მშობლიურ ხეთა ჩრდილებში“ (გ. ლეონ. 1990: 6).

გიორგი ლეონიძეს ქართული ენის ბუნების, მისი ლექსიკურ-სემანტიკური ველის წვდომა-გათავისებისა და გამომზეურების მხრივ XX საუკუნის მწერალთაგან ძნელად თუ შეედრება ვინმე. მისი ენობრივი სამყაროდან იმზირება და თავს შეგვახსენებს საქართველოს კულტურული სივრცის კონკრეტული არეალი, რომელიც დღეს გარეკახეთისა და ფშავის გარკვეულ ნაწილს მოიცავს. ამ არეალის მეკიდრთა მეტყველება, სხვა კილოებთან შედარებით, გასაოცარი დახვეწილობითა და სალიტერატურო ენასთან დიდი სიახლოვით გამოირჩევა, რაც იმთაა განპირობებული, რომ ეს რეგიონი, ერთი მხრივ, ახლოსაა ქვეყნის კულტურულ და ადმინისტრაციულ ცენტრთან და ლექსიკასა თუ მეტყველების სტილში დედაქალაქის მეტყველებისთვის (და არა ქალაქურის) ანგარიშგაწევის

ტენდენცია გამოარჩევს. მეორე მხრივ, ისტორიულ მესხიერებაში შთაბეჭდილი განცდა მეტყველების სტილის წიგნიერთან და წიგნიერებასთან კავშირისა.

აღნიშნულის გამო, ამ რეგიონის თანამედროვე სალიტერატურო მეტყველები-სათვის დამახასიათებელი ლექსიკა და სტილი შეგვახსენებს თავს, ისევე, როგორც წიგნიერი ენობრივი არქაიკა და ეს ყველაფერი, თავის მხრივ, გარეკახური დიალექტური მეტყველებით გადალექტებული ქმნის იმას, რასაც დღეს გ. ლეონიძის საარსებო გარემოს ენობრივი სამყარო ჰქვია.

აქედან გამომდინარე, ამ სამყაროს არსებითი მახასიათებელი ისიცაა, რომ მოულოდნელად თანამყოფობს ძველი წიგნიერი ლექსიკა (ზოგჯერ ფრაზეოლო-გიაც), და თანამედროვე ცალკეული ენობრივი ერთეულები, რომელთა ძირძველი მნიშვნელობა შეცვლილია. ამ ენობრივ მოვლენათა კვალი გ. ლეონიძის ნაწერებ-ში აშკარაა, ეს ყოველივე მის სასწაულებრივად ჩამოქნილ ენაში ვლინდება და ამ მწერლის მეცნიერულ, სტილისტიკურ, ლექსიკოლოგიურსა და ლექსიკოგრაფიულ ძიებაში გამოიხატება. შემთხვევითი არაა, რომ მას ქართული სიტყვის ხაზინადარი და ბაზიური უწოდეს. „მის სიტყვაში ქართული მიწის სიმფონია ჟღერს“.

გიორგი ლეონიძეს განსაკუთრებული სიყვარული და პასუხისმგებლობის გრძნობა ჰქონდა ქართული სიტყვისადმი. მან კარგად იცოდა, რომ „ერის დიდებულების საწყაო ლიტერატურაა“ და ბუნებით პოეტმა პროზაშიც სცადა ბედი. „სიცოხლის ბოლო წლებში გრძნეულებრივი ძალით გააცოცხლა დუხჭირი ცხოვრებით გაუხარებლად დამიწებული მეზობლები, თანასოფლელები“ (რ. ინან.) და დაიბადა ბრწყინვალე ნოველების კრებული „ნატვრის ხე“, რომელშიც „ცისა და მიწის დიმილია ჩართული, [ავტორის] ყრმობის სუნთქვაა ჩაქსოვილი“ (გ. ლეონ. 1990: 5).

პროზაში გიორგი ლეონიძის სიტყვიერმა ხელოვნებამ საოცარი ხიბლი, ბრწყინვალეობა და მაგიური ძალა შეიძინა. უფრო ფართო გასაქანი მიეცა პოეტურ-რი წარმოსახვის თავისთავადობასა და სიტყვათწარმოებას.

მწერალმა გააცოცხლა და სალიტერატურო ენას დაუბრუნა ძველი წიგნიერი ლექსიკა, ისეთი არქაული სიტყვები, რომლებიც მივიწყებული იყო, თუმცა აქ შეინიშნება ორი ძირითადი ტენდენცია: ა) გაცოცხლებული სიტყვების ადრინდელი მნიშვნელობით გამოყენება, მაგალითად, მწყაზარი ძველ ქართულში სიკეთეგა-დამეტებულს, ლამაზს ნიშნავდა და ლეონიძეც ამავე მნიშვნელობით იყენებს: „ახლაც ჩემს თვალწინ დგას აღმასური სახე, მწყაზარი, წყნარი, როგორც მაისის წვიმა“ (გ. ლეონ. 1990: 85); „დამწყაზრებული პატარძალი“ (გ. ლეონ. 1990: 119); ყომრალი მუქნაცრისფერს, ლეგას ნიშნავდა, ზვიადი კი – კაცს განდიდების მოსურნეს, ნოველა „მარიტაშიც“ ამავე მნიშვნელობითაა ორივე სიტყვა შეთეს დასახასიათებლად: „შეთე - მლაშე, ზვიადი, ყომრალი, კაცი მგლისფერი!“ (გ. ლეონ. 1990: 94); არქაულ ფორმებს: ტაბაკი (ხის მოზრდილი, სინისმაგვარი თეფში, ხონჩა), და ხახალი (გობის მსგავსი მოწნული ჭურჭელი), ისევე როგორც კაბადონი (ფურცლის ცალი პირი) იმავე, შინაარსით ვხვდებით, რაც ძველ ქართულში ჰქონდა: „მინდა მკითხველს გაეუწოდო, როგორც სახილე ტაბაკი თუ ხახალი და მით ჩემი ბავშვობის მოგონებათა ხილი მივუწილადო“ (გ. ლეონ. 1990: 5); „კი არ უნდა ვწერდე... ჩემი სოფლის ყვავილებით უნდა ვქსოვდე ამ წიგნის კაბადონებს“ (გ. ლეონ. 1990: 5); ბ) მეორე ტენდენციაა არქაული სიტყვების მნიშვნელობის ცვლა, ახალი შინაარსის მინიჭება, მაგალითად, „პიტალო“ საბას „სიტყვის კონაში“ განმარტებულია: „ილეკრო ანუ ოქრო, ვერცხლი, სპილენძი, რკინა, ტყვიასა კლასსა და ყოველსავე მისთანა ერთბაშად“, გ. ლეონიძე კი ახალ სუფსს შთაბერავს ამ სიტყვას და მარიტას დასახასიათებლად იყენებს: „მარიტას უხრწნელი სილამაზე – მთვარის საშუბლე, პიტალო ვერცხლური სახე“ (გ. ლეონ. 1990: 199); სიტყვა „ბუდრუგანა“ ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ახსნილია: „ფუსფუსა, მოუსვენარი, უთავბოლოდ მოძრავი“, ნოველაში „ჩირიკი და ჩიკოტელა“ კი საკმაოდ უცნაურ კონტექსტში ვხვდებით: „[ჩირიკს] ერთი ბუდრუგანა ვენახი ჰქონდა,

ორიოდე ვაზი ეგდა“ (გ. ლეონ. 1990: 61), აშკარაა, სიტყვას ახალი მნიშვნელობა აქვს და პატარას, მომცროს ნიშნავს. სიტყვა „ღარღლი“ საბას შემდგენაირად აქვს განმარტებული: „მცირე რამ ჰაზრი, გინა ჩამიხუმი“, ნოველა „ფუფალაში“ კი შემდეგ კონტექსტშია: „ჭორელებმა წამოანთხიეს გულის ღარღლი, დაღერდეს ყველა, დაასახიხრეს“ აქ, ვფიქრობთ, ღარღლი მცირე აზრსა და ჩამიხუმს არ უნდა ნიშნავდეს. ზავთი – ბაქს (ბაქი-სიტყვით შეაშინოს (საბა)) ნიშნავდა. ამ სიტყვასაც მნიშვნელობა შეცვლილს ვხვდებით გ. ლეონიძის შემოქმედებაში: „ქარბუქმა შეაზავთა, გაშფოთებული ღვინჯუა“ (გ. ლეონ. 1990: 126), „[იორამის] სულს ეთვისებოდა აღვართქაფებული იორი, არწივისა და მერნის ფრთებით რომ მოჰქონდა აბორგებული და ნაზავთარი“; ტაროსი ამინდს ნიშნავდა ლეონიძის ერთ-ერთი გმირი კი ამბობს: „მე რათ მევალება ყველა ვარჩინო, რა ჩემზე იპოვეს ტაროსიო!“ როგორც ვხედავთ, აქაც სიტყვის მნიშვნელობის ცვლასთან გვაქვს საქმე და მსგავსი მაგალითი უამრავია გიორგი ლეონიძის ნაწარმოებებში.

გ. ლეონიძის ენა გამორჩეულია ლექსიკის სიუხვით. მან მხატვრულ ენაში შემოიტანა და სალიტერატურო ქართულისაკენ გზა გაუხსნა ბევრ დიალექტურ ფორმას და თავადაც უამრავი სიცოცხლისუნარიანი, შთამბეჭდავი და ყოვლისმთქმელი კომპოზიტი შექმნა. მაგ., გულნაზუქი, ძვირუნსენებელი, გულჯავრიანი, ენაკეცია, უარისმყოფელი, ცეცხლფრთიანი, ლომდარი, ენამძლავრი, [სუფრაზე] მუცელპირმიდგმული და სხვანი.

საოცარია მისი სიტყვათქმნადობა, ის მაწარმოებელ აფიქსთა გამოყენებით სულს შთაბერავს ახალ სიტყვებს. მაგალითად, „-ურ“ წარმომავლობის, სადა-ურობის ზედსართავი სახელების მაწარმოებელია, მაგრამ გოგლა სხვა დანიშნულებით იყენებს და საკმაოდ შთამბეჭდავ სიტყვებს ქმნის, მაგ., „ვერცხლურა იორი მიმღეროდა“, „მარიტას ვერცხლური სახე“ და მისთ.

თავისებურადაა გამოყენებული გეოგრაფიული სახელების მაწარმოებელი აფიქსი „სა-ეთ“ მაგ., „ხმელეთი, წყლეთი სულ გაყინულიყო“ (გ. ლეონ. 1990: 163), „რატომ საქალეთის სადღეგრძელო არ დალიეს?“ ასევე უცნაურად იყენებს ყოლაქონების მაწარმოებლებს (-იან, -იერ, -ოსან, -ოვან, -ა), მაგ., „დიასახლისი გულკლებით ჩიოდა, ახსენებდა დაძმურიან სიყვარულს, სიყვარულიან პატივისცემას“ (გ. ლეონ. 1990: 122); „უყვარდა ყანწიანობა... ჭამპურას“; „ხნიან ქალებს ცრემლიც გადმოუგორდათ“. -იან სუფიქსს ლეონიძის შემოქმედებაში სხვა დანიშნულებასთან ერთად, შემონახული აქვს შთამომავლობის აღმნიშვნელი ფუნქციაც. მაგ., „ერთ კვირას მოუნდნენ გარსევანიანი სახლის დალაგებას“. როცა -იან სუფიქსი ა ხმოვნიან სახელს ერთვის, კარგავს ი ხმოვანს, მაგ., „მთელი დღე ჩემთან დაიმყოფეს მარიტაანთ“ -იან სუფიქსის ეს მნიშვნელობა დიალექტურია და დღესაც გამოიყენება ქართლ-კახურ მეტყველებაში.

-ოვან სუფიქსის თავისებური გამოყენების უხვ შემთხვევასაც ვხვდებით ლეონიძის შემოქმედებაში. მაგ., „ციციკორე იყო ტანოვანი, მჭეპარე ხმის პატრონი“; „ოქროვანი ხმით მოკრიალე დღეები“; „ძალოვანი ღვინჯუა“ და სხვ.

მე – ე ხელობის მაწარმოებელი აფიქსია, მაგრამ წინადადებაში: „დალაქი მეტად ...მეგულკეთილე მახსოვს“ ხელობას, ცხადია, არ გამოხატავს, ისევე როგორც სიტყვაში მემუსაიფე (დალაქი კარგი მემუსაიფე იყო). ასევე, ენათმეცნიერული თვალსაზრისით, არდანიშნულებისამებრ იყენებს აბსტრაქტული სახელების მაწარმოებელ აფიქსებს (სი-ე, -ება, -ობა) „სად დაჭკნა სივაჟის ყვავილი“; „იმართებოდა კახური პურობა, მაძდარი ჭმეულობა, სმეულობა“; „ღელვას ჰგავდა შენი დაცხენოსნება“. მსგავსი მაგალითები უხვადაა გიორგი ლეონიძის შემოქმედებაში.

აღსანიშნავია მისი ზმნისწინების გამოყენება მაგ., მიფუწილალო, დაიისფერებული, გადმობინადრებული, თვალი შეჰკრა, გაფასებული თამადა და სხვა.

შთამბეჭდავი და საყურადღებოა ლეონიძის სიტყვის ექსპრესიულობისა და ემოციურობის გამოსახვა, მაგ., „სიხუმე საზარლად ხმაურობდა“, „ღედის

ჩაწვეთებულ ცრემლზე ია ამოდის!“ „სილამაზის ნაზო გრიგალო“, „გულში ია ამოსდიოდა“, „[ღვინჯუას] პირიდან ოქრო სცვიოდა, სიტყვით ზღვა გადააყენა, ზღვაზე ხიდი გადო; ცაზე კიბე მიიდგა, მზესთან ადიოდ-ჩადიოდა, სწორუპოვარი თამადა იყო, უტოლუმბაშესი! სუფრაზე ვარდ-მანანა სწვიმდა“ (გ. ლეონ. 1990: 104)

გიორგი ლეონიძის შემოქმედებაში „ქართული სიტყვა ზეიმობს“ მან გაამდიდრა ქართული ენის ლექსიკური ფონდი, მაგრამ მკითხველისთვის გარეკახური მეტყველების გასაცნობად, ინდივიდუალური სტილის შესანარჩუნებლად და შთაბეჭდილების გასაძლიერებლად, მის შემოქმედებაში ვხვდებით სალიტერატურო ენის ნორმებიდან გადახვევის შემთხვევებს გრამატიკული ენათმეცნიერების პოზიციებიდან. მაგალითად, შეიმჩნევა ბგერის დაკარგვა: (მე) მოუვლი, (ჩვენ) არ გაუფრთხილდით, (ჩვენ) გულშიც ჩაუშვით და სხვ. კუმშვადი სახელები ზოგჯერ უკუმშველი სახისთაა, მაგ., თებერვალის, მტკვარის, იალქანები და სხვ. ა-ზე დაბოლოებული უკვეცელი სახელები შეკვეცილია, მაგ., ციცინათელის, ცისარტყელის, იავნანის, ბალამწარისა. პარალელურად იყენებს სწორ და არასწორ ფორმებს: იორის და ივრის, გინახიათ და გინახავთ და მისთ.

„გ. ლეონიძის შემოქმედება უკეთილშობილესი შუქისა და სურნელების მფენია“ მას ხომ ასე ძალიან უყვარდა „მუხლადი, ბედაური, მაძღარი სიტყვა“ და იღვწოდა, რომ გაეჩარხა, გაეფურჩქნა, გაეკამკამებინა და ისე წარმდგარიყო მკითხველის წინაშე. როგორც აღვნიშნეთ, გ. ლეონიძის ენობრივი სამყაროს წყარო მისივე მშობლიური გარემო იყო: „ეს სიტყვები იმ ლურჯთვალა იებში მიპოვია, ჩვენს მიდამოებში რომ ვკრეფდი, იმ ყაყაჩოგარეულ ჯეჯილებში, ... ვერცხლურა იორი მიმდეროდა ამ სიტყვას, ივრის თვალსამოთხე ნაპირები – ჩემი ყრმობის ემბაზი, ჩემი პირველი პოეტური საასპარეზო“ (გ. ლეონ. 1990: 5). შემთხვევითი არაა, რომ მ. ჯავახიშვილმა მას „ქართულ მიწაში ყელამდე ჩაფლული პოეტი“ უწოდა. გრიგოლ რობაქიძემ კი მის შემოქმედებაში ეროვნულ ფესვებთან განსაკუთრებული სიახლოვე, სინოცივრე და სიუხვე შენიშნა და მისი მოღვაწეობა ასე შეაფასა: „გიორგი ლეონიძეს არ ესაჭიროება მიწასთან დაბრუნება. იგი თვითონ არის მიწა“.

გ. ლეონიძემ უამრავ სიტყვას შთაბერა ცხოველმყოფელი სული და ხალხური სამეტყველო ენის წიაღში დაუდო ბინა.

ბიბლიოგრაფია

1. ლეონიძე გ. (1990) : ნატვრის ხე, თბილისი;
2. ნიკოლეიშვილი ა. (2006) : ქართული ლიტერატურა, ქუთაისი;
3. ორბელიანი ს. ს. (1991) : ლექსიკონი ქართული, ტ. I, II, თბილისი;
4. საბაშვილი ნ. (1976) : მწერლის ენა, ბათუმი;
5. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, (1986) : თბილისი;
6. მ. ჯავახიშვილი (1980) : თხზულებანი, ტ. VI, თბილისი.

ეკონომიკური ლექსიკის სტრუქტურა და თარგმნის სპეციფიკა ქართულსა და გერმანულში

6. შარაშენიძე

ninisharashenidze@yahoo.com

4. თარგმნის თეორია და პრაქტიკა

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

The formation of economic terminology is affected by both extralingual and interlanguage factors. In the first case, the economic development and social level of the country plays an important role, but in the second case - the structural features of the language. During the translation and the study of the terminology, the serious problem of establishing the status of the terminology appears. On the basis of this, the development of the criteria which give us the opportunity to reveal the essence of the term and to specify their characteristic structural features. In this article there are a lot of examples of economic terminology in Georgian and German languages.

На формирование экономической терминологии влияют как экстралингвистические, так и внутриязыковые факторы. В первом случае важную роль играют этапы экономического развития страны и ее социальный уровень, а во втором – структурные особенности конкретного языка. Во время исследования и перевода терминологии важной проблемой является установление статуса термина в языковой системе и разработка определенных критериев, которые дают возможность определить суть термина, конкретизируя свойственные ему структурные признаки. В данной статье приведены многочисленные примеры, демонстрирующие структурно-семантические особенности экономической лексики в немецком и грузинском языках.

საკვანძო სიტყვები: формирование экономической терминологии, перевод, структурно-семантические особенности

ინტერესს ეკონომიკური ტერმინოლოგიისადმი აქვს რამდენიმე მიზეზი, რომელიც ატარებს როგორც ექსტრალინგვისტურ ასევე შიდაენობრივ ხასიათს. ექსტრალინგვისტურ ფაქტორს განეკუთვნება ის, რომ თანამედროვე ცივილიზებული ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების პრაქტიკა ნათლად გვიჩვენებს საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობების ფართო შესაძლებლობებს, ეკონომიკური აღმავლობის პერსპექტივებს. როგორც ცნობილია, ქვეყნის რეალური დამოუკიდებლობა მიიღწევა მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობა განმტკიცებულია მძლავრი ეკონომიკით. ეკონომიკური ზრდის ძირითადი და გადამწყვეტი ფაქტორი საზოგადოების საწარმოო ძალების განვითარებაა. იგი ორგანულადაა დაკავშირებული ტექნიკურ პროგრესთან, რომელიც ამ განვითარების მუდმივი თანამგზავრია. მე-XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან დღემდე ტექნიკური პროგრესის ცნების გვერდით გაჩნდა და მეცნიერებაში აღმოცენდა ახალი ცნებები – თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუცია და მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი. ისინი საწარმოო ძალების განვითარების კატეგორიებს წარმოადგენენ, გამოხატავენ მათში მიმდინარე რეალურ, ობიექტურ პროცესებს.

რაც შეეხება ენობრივ ფაქტორს, აქ აღსანიშნავია ის, რომ ეკონომიკა მოღვაწეობის ფართო სფეროა თავისი სპეციფიკური ლექსიკური ტერმინოლოგიით. სიტყვა „ეკონომიკა“ ორი ბერძნული სიტყვისაგანაა წარმოშობილი: oikos – ოჯახი, შინამეურნეობა და nomos – კანონი. და თუ ძველად ეკონომიკაში გულისხმობდნენ საოჯახო მეურნეობის მოწესრიგებას, ახლა მას სხვადასხვა მნიშვნელობით იყენებენ. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია ეკონომიკის გაგება, როგორც ამა თუ იმ ქვეყნის (რაიონის, რეგიონის და ა.შ.) სახალხო მეურნეობისა ან მისი რომელიმე დარგისა, მაგალითად, საქარტველოს ეკონომიკა, სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა და ა. შ. ფართოდ არის გავრცელებული ეკონომიკის გაგება, როგორც მეცნიერების დარგისა. ეს უკანასკნელი ცნობილია „ეკონომიკის“ სახელწოდებით (ტერაშვილი 1992, 5). ეკონომიკის არის მეცნიერება იმის შესახებ, თუ როგორ

ირჩევენ ადამიანები და საზოგადოება დეფიციტური რესურსების, რომელთაც შეიძლება ჰქონდეთ მრავალმიზნობრივი დანიშნულება, გამოყენების ხერხს იმისათვის, რომ აწარმოონ სხვადასხვაგვარი საქონელი და გაანაწილონ ისინი ახლა ან მომავალში სხვადასხვა ინდივიდებისა და საზოგადოების ჯგუფების მოხმარებისათვის (Самуэльсон, Нордхаус 1991: 106).

ტერმინოლოგიური კვლევის დროს ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პრობლემად მიჩნეულია ტერმინოლოგიის სტატუსის დადგენა ენობრივ სისტემაში და ამის საფუძველზე გარკვეული კრიტერიუმების გამომუშავება, რომლებიც გვაძლევს საშუალებას განვსაზღვროთ ტერმინის არსი და დავაკონკრეტოთ მისთვის დამახასიათებელი ნიშანთვისებები. ყოველდღიურ ენაში ჩნდება მთელი რიგი ტერმინები, რომლებიც ენის ზოგად განვითარებაზე დიდ ზეგავლენას ახდენენ. ფართო ინტერესს იწვევენ ტერმინოლოგიური სისტემები, რომელთა ერთ-ერთ სუბკლასს ეკონომიკური ტერმინები წარმოადგენენ. ეკონომიკური ერთეულების სპეციფიკა უკავშირდება ობიექტურ რეალობას, რომელიც ასახავს ადამიანთა ურთიერთობას საზოგადოებრივ პირობებში. ტერმინთა აღმოცენება ენობრივ სისტემაში ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პრობლემაა, რომელსაც იკვლევს თანამედროვე ლინგვისტიკა.

ტერმინოლოგია წარმოადგენს პროფესიული ლექსიკური ერთეულების მარაგს კონკრეტული სამეცნიერო დარგის ფარგლებში. ჰ. ბუსმანი განსაზღვრავს ამ ცნებას შემდეგნაირად: *Terminologie ist Gesamtheit der innerhalb eines wissenschaftlichen Systems definierten Fachausdrücke, die sich von umgangssprachlicher Verwendung durch exakte Definition innerhalb eines bestimmten Systems unterscheiden. Zur Terminologiebildung werden entweder im allgemeinen Sprachgebrauch vorhandene Ausdrücke definitorisch präzisiert [...], Neubildungen geschaffen [...] oder fremdsprachige Ausdrücke übernommen* (Bußmann 2002: 682). ამ დეფინიციის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკური ლექსიკური ერთეული არის ვიწროპროფესიული სიტყვა, რომლის მნიშვნელობაც ასახავს რომელიმე სპეციფიკურ მოვლენას ეკონომიკის სფეროში.

ეკონომიკური ლექსიკური ერთეული თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე იშვიათად წარმოადგენს მარტივ სიტყვას (*einfaches Wort*), რომელიც ერთი მორფემისაგან შედგება. უმეტეს შემთხვევაში ეს არის რთული სიტყვა (*komplexes Wort*) მრავალმორფემიანი სტრუქტურით (Engel 1996: 512-518). ამგვარი ლექსიკის შექმნაში აქტიურად მონაწილეობს დერივაცია (*Derivation, Ableitung*), ე. ი. სიტყვა-წარმოება აფიქსების მეშვეობით (Metzler Lexikon Sprache 2000: 5, Лингвистический энциклопедический словарь 1990: 129). ეკონომიკური ერთეულების დერივაციაში მონაწილეობენ შემდეგი თავსართები: *alt-* აქვს მნიშვნელობა „ძველი, დიდხანს არსებული“ (*die Altbaumiete* - ბინის გადასახადი ძველ სახლებში); *anti-* აღნიშნავს საპირისპირო მქონე მნიშვნელობის რამეს (*antimonopolistisch* - ანტიმონოპოლიური); *blitz-* ნიშნავს რაიმე სასწრაფოს: (*die Blitzaktion* - ბლიტცაქცია, *die Blitzabstimmung-* სასწრაფო კენჭისყრა); *Bomben-* გამოიყენება ძირითადად სალაპარაკო ენაში და ნიშნავს „შტამბეჭდავს, ძალიან კარგს“ (*der Bombengehalt*-ძალიან კარგი ხელფასი, *bombenfest*-ძალიან სანდო); *erz-* აღნიშნავს ძალიან მაღალ ხარისხს, დღესდღეობით ატარებს უმეტესად ნეგატიურ მნიშვნელობას (*erzreaktionär* - ძალიან რეაქციული); *ex-* - „ყოფილი“: (*der Exdirektor* - ყოფილი დირექტორი); *extra-* - „უაღრესად, განსაკუთრებული“. ატარებს უმეტესად პოზიტიურ მნიშვნელობას (*der Extrapreis* - განსაკუთრებული ფასი); *fehl-* აღნიშნავს პროცესებს, რომელთა შედეგი ფასდება როგორც „მცდარი“ ან „არასწორი“ (*die Fehlanzeige* - მცდარი განცხადება, *die Fehleinschätzung* - მცდარი შეფასება); *ge-* აქვს კრებითი მნიშვნელობა და ხშირად გამოიყენება სუფიქსთან *-e* (*das Geacker* - მძიმე სამუშაო (ყანაში); *das Gebäude* - ნაგებობა); *gegen-* ნიშნავს „საპირისპიროს, საწინააღმდეგოს, საპასუხოს“ (*der Gegenakkreditiv* - საკომპენსაციო აკრედიტივი, *der Gegenvorschlag* - საპასუ-

ხო წინადადება); *haupt* – აღნიშნავს ერთი მთლიანის მნიშვნელოვან ელემენტს (*die Hauptablage* – ფირმის მთავარი (ცენტრალური) არქივი); *hyper-* აღნიშნავს ძალიან მაღალ ხარისხს (*die Hyperinflation* – ჰიპერინფლაცია); *ko-* „ერთობლივი, თანა-“: (*die Koproduktion* – ერთობლივი პროდუქცია, *die Koexistenz* – თანაარსებობა, *die Kooperation* – კოოპერაცია); *mini-* „ყველაზე პატარა, მინიმალური“ (*die Minibatterie* – მინიბატარეა); *maximal-* „ყველაზე დიდი, მაქსიმალური“ (*die Maximalhypothek* – მაქსიმალური იპოთეკა (მიწის ნაკვეთის მაქსიმალური ფასის მითითებით)); *miss-* „ცუდი, მცდარი“ (*der Missstand* – დარღვევა); *mit-* ისევე როგორც *ko-* შეიცავს მნიშვნელობას „ერთობლივი, თანა-“ (*der Mitanbieter* – ოფერენტი, *der Mitarbeiter* – თანამშრომელი); *nach-* „ხელახალი, განმეორებითი“ (*die Nachabstimmung* – ხელახალი კენჭისყრა); *nicht-* აძლევს სიტყვას უარყოფით მნიშვნელობას (*die Nichtabnahme* – უარის თქმა სამრეწველო საქონლის მიღებაზე); *non-* „არა“ აღნიშნავს რაიმე საგნის საპირისპირო მნიშვნელობას (*Der Nonkonformist* – არაკონფორმისტი, ე.ი. პიროვნება, რომელიც არ ეთანხმება პასიურად არსებულ ვითარებას); *riesen-* „უზარმაზარი, გიგანტი“ (*der Riesenbetrieb* – ქარხანა-გიგანტი); *super-* აღნიშნავს უმაღლეს ხარისხს, გამოიყენება უმეტეს შემთხვევაში დადებითი გაგებით (*das Superarbitrum* – დავის საბოლოო გადაწყვეტა); *sonder-* „განსაკუთრებული“, გამოიყენება უმეტეს შემთხვევაში დადებითი გაგებით (*der Sonderpreis* – განსაკუთრებული ფასი); *spitzen-* „ძალიან კარგი“, აღნიშნავს უმაღლეს ხარისხს (*das Spitzengehalt* – ძალიან კარგი ხელფასი); *über-* „ნორმის გადაჭარბება, -ზე, -ზევით, თავზე“ (*die Überabschreibung* – ფულის საამორტიზაციო გადარიცხვა ფაქტობრივი გაცვეთის ზევით); *un-* „ცუდი, შეუფერებელი, არა-“ (*unobligat* – არასავალდებულო); *ur-* „თავდაპირველი, საწყისი, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი, ძირითადი“ (*die Urproduktenhandel* – ძირითადი მასალითა და ნედლეულით ვაჭრობა); *vize-* „თანაშემწე“ (*der Vizekonsul* – ვიცეკონსული); *vor-* „ადრე, უფრო ახლოს (მოლაპარაკესთან მიმართებაში), წინა“ (*der Vorraum* – წინკარი, ვესტიბიული; *zwischen-* „შუალედური“ (*die Zwischenabrechnung* – შუალედური ანგარიში).

ეკონომიკური ლექსიკური ერთეულის დერივაციაში აქტიურად მონაწილეობენ შემდეგი სუფიქსები: *-ung* განსაკუთრებით პროდუქტიული სუფიქსია და აწარმოებს არსებით სახელებს ზმნის ფუძისაგან (*die Lieferung* – მიწოდება, *die Rechnung* – ანგარიში, *die Bezahlung*, *die Einlösung*, *die Auszahlung* – გადახდა); *-schaft* -ობა, აღნიშნავს დიდ რაოდენობას (*die Genossenschaft* – ამხანაგობა; *-ie* -ია, ჩვეულებრივ აღნიშნავს დაწესებულებას ან წესთა სისტემას (*die Partie* – პარტია, *die Bürokratie* – ბიუროკრატია, *die Ökonomie* – ეკონომია); *-ik* აღნიშნავს რაიმე მოღვაწეობის სფეროს ან დაწესებულებას (*die Fabrik* – ფაბრიკა); *-ei / -erei* უმეტეს შემთხვევაში განსაზღვრავს ქცევას ან მოღვაწეობას (*die Schieberei* – სპეკულაცია, *die Preistreiberei* – ფასების ხელოვნური გაზრდა); *-e* აღნიშნავს პროცესს, მოღვაწეობას ან მის შედეგს, გარკვეული ფუნქციის მქონე საგნებს (*die Summe* – თანხა, *die Strafe* – ჯარიმა, *die Anzeige* – განცხადება); *-er* აღნიშნავს, როგორც წესი, პროფესიებსა და საქმიანობას (*der Geldgeber* – კრედიტორი, *der Händler* – კომერსანტი); *-ler* აღნიშნავს მოღვაწეობას (*der Wirtschaftler* – ეკონომისტი); *-en* ინფინიტივის სუფიქსი, რომელიც აწარმოებს არსებით სახელებს ზმნებისგან (*das Unternehmen* – საქმე, ბიზნესი, საწარმო); *-nis* აღნიშნავს მდგომარეობას ან თვისებას (*das Erzeugnis* – ნაწარმი, *das Verderbnis* – გაფუჭება, *das Zeugnis* – მოწმობა); *-ität* აღნიშნავს გარკვეულ თვისებებს (*die Qualität* – ხარისხი, *die Quantität* – რაოდენობა, *die Flexibilität* – მოქნილობა); *-haft* აღნიშნავს რაიმე მსგავს (*fehlerhaft* – მცდარი); *-zeug* საგნობრივი მნიშვნელობის მქონე სუფიქსია (*das Werkzeug* – ინსტრუმენტი, იარაღი); *-ig* მიუთი-

თებს საგნისათვის რაიმე თვისებაზე (*fällig* – სასწრაფო); *-fähig* – „უნარიანი“ (*zahlungsfähig* – გადახდისუნარიანი).

იქიდან გამომდინარე, რომ ეკონომიკური სფერო, როგორც წესი, კომპლექსურ საზოგადოებრივ-სოციალურ მოვლენებს ეხება, ლექსიკური ერთეულებისათვის დამახასიათებელია რთული შედგენილი სტრუქტურა. სიტყვაწარმოების ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ ტიპს განეკუთვნება კომპოზიტუმები, ე. ი. ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც სულ მცირე ორი მორფემისაგან ან მორფემული კონსტრუქციისაგან შედგება (Bußmann 2002: 362, Duden 4, 2005: 672-673, 729). კომპოზიტუმი მორფემა + მორფემა: *der Gegenakkreditiv* – საკომპენსაციო ეკრედიტივი; კუთვნილებითი კომპოზიტუმები: *die Urproduktenhandel* – ძირითადი მასალათა და ნედლეულით ვაჭრობა, *der Geschäftsführer* – ფირმის დირექტორი. კოპულატური კომპოზიტუმები: *die Ex-Dividende* – ექს-დივიდენდი (აკციების კომერციალიზაცია, ე.ი. აქციების ყიდა-გაყიდვა დივიდენდის გაცემის შემდეგ), *die Ex-post-Prognose* – რეტროსპექტული პროგნოზი, *die Vor- und nachgelagerte Zweige* – მომიჯნავე დარგები, *die Vor-Ort-Steuerung* – ლოკალური მმართველობა, *die Non-tarif barriers* – არასატარიფო ბარიერები, *die Über-Pari-Emission* – ფასიანი ქაღალდების გამოშვება ემისიური კურსით, რომელიც ნომინალს აღემატება.

ძალზე გავრცელებული სიტყვაწარმოების სახეობაა შემოკლება: *die Gesellschaft mit beschränkter Haftung* – *die GmbH* (შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება – შპს).

როგორც ვხედავთ, გერმანული და ქართული ეკონომიკური ლექსიკის სტრუქტურა ხშირ შემთვევაში ემთხვევა ერთმანეთს, თუმცა არ შეიძლება ითქვას, რომ იგი აბსოლუტურად იდენტურია. ქედან გამომდინარე თარგმანის შესრულების დროს აუცილებელია არა მერთო ტერმინის არსის ზუსტი დადგენა, არამედ მისი სემანტიკურ-შინაარსობრივი თავისებურების გათვალისწინებაც.

ბიბლიოგრაფია

1. ტერაშვილი ნ. (1992): საბაზრო ეკონომიკისა და მარკეტინგის საფუძვლები. თბილისი: ცოდნა;
2. Bußmann, Hadumod (1990): Lexikon der Sprachwissenschaft. Tübingen;
3. Duden 4 (2005): Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich;
4. Engel Ulrich (1996): Deutsche Grammatik. 3., korrigierte Auflage. Heidelberg;
5. Metzler Lexikon Sprache (2000): Hrsg. von H. Glück. 2., erweiterte Auflage. Stuttgart / Wien;
6. ЛЭС (1990): ред. В. Н. Ярцева. М.;
7. САМУЭЛЬСЕН П., НОРДХАУС (1991): Экономикс. В журнале: “Экономические науки“, 1991 N1. с. 42-48.

К проблеме формирования языковой личности учащихся дагестанской национальной начальной школы

А. В. Шаулов

avshsuper@mail.ru

3. Язык и общество: функционирование языка в современных социо-культурных условиях
Дагестанский научно-исследовательский институт педагогики им. А. А. Тахо-Годи

Преобразования в образовательной системе РФ диктуют необходимость изучения и совершенствования методики преподавания русского языка как государственного и языка межнационального общения на всех образовательных ступенях. Национальная школа в данном процессе приобретает особый статус: она является центром формирования национально-русского двуязычия, формирования языковой личности учащихся-билингвов.

В данном процессе необходимо соблюдение дидактических и социо-культурных условий, отвечающих реалиям дагестанской национальной школы.

Ключевые слова: языковая личность, языковая ситуация, билингвизм, нахско-дагестанская группа языков.

Начиная с трудов К. Д. Ушинского, И. И. Срезневского, идея развития личности учащегося осознавалась как предпосылка успешности языкового образования. По определению Т. Г. Рамзаевой, языковое образование есть «процесс и результат познавательной деятельности, направленной на овладение языком и речью, на саморазвитие и становление ученика как личности».

При этом важным фактором развития личности учащихся в процессе начального языкового образования являются потенциальные возможности теоретического и практического усвоения системы и норм неродного языка, которые могут реализоваться при определённых условиях обучения. В нашем случае подобным условием является опора на родной язык учащихся.

Подобный подход – необходимая составляющая методики обучения в полиэтническом регионе, так как ведущими целями обучения русскому языку «Федеральным компонентом государственного стандарта общего образования» названы овладение видами речевой деятельности (аудирование, говорение, чтение и письмо) в их единстве и взаимосвязи, а также умение распознавать, анализировать, классифицировать языковые явления и факты (в том числе орфографические), применяя их в собственной речевой практике. Достижение указанных целей возможно при условии непрерывного совершенствования коммуникативной, языковой и лингвистической (языковедческой), культуроведческой компетенций. При этом овладение означенными умениями и навыками производится с опорой на родной язык учащихся для выявления соответствий, что способствует более прочному усвоению норм изучаемого (русского) языка.

Отсутствие в Республике Дагестан объективных условий для осуществления процесса обучения на родном языке на всех ступенях непрерывного образования по причине несформированности необходимой учебно-материальной, методической, научной базы, а также в связи с тем, что на территории республики представлены языки 14 народов, имеющих письменность, обуславливает особую функцию русского языка: в условиях многоязычия лишь русский язык способен быть языком межнационального общения, и основным звеном, формирующим коммуникативную личность, является школа.

В данной статье речь идет о дагестанской национальной школе, под которой нами, вслед за Магомедовым Г.И и Шурпаевой М. И. понимается «такое образовательное учреждение, в котором осуществляется система обучения и воспитания подрастающего поколения на русском и родном языках, построенная на принципе включения учащихся в этнокуль-

турную среду и приобщения их к культуре других народов»¹. Школа является и центром формирования национально-русского двуязычия, для чего ей самой необходимо быть двуязычной: «Двуязычная национальная школа – это школа, где ни один язык не остается только в качестве учебного предмета, а оба функционируют во всем объеме функций»².

Большинство языков, распространенных на территории Республики Дагестан, относятся к нахско-дагестанской группе кавказских языков, что объясняет определенные фонетические и структурные сходства:

1) В области **фонетики** их отличает богатый консонантизм при сравнительно немногочисленном количестве гласных.

2) **Словообразовательные** возможности языков данной группы развиты слабо.

3) **Морфологический тип** нахско-дагестанских языков – агглютинативно-флективный, синтетический с элементами аналитизма. Суффиксация преобладает над префиксацией, достаточно развита именная и глагольная морфология, причем для данной группы языков характерно «относительно ограниченное глагольное словоизменение и исключительно-богатое именное»³. Для глагола характерна категория класса (за искл. лезгинского, агульского и удинского языков).

4) **Синтаксический строй** дагестанских языков характеризуется **эргативной типологией**: именительный (абсолютный) падеж здесь маркирует как подлежащее непереходного глагола (абсолютная конструкция), так и прямое дополнение переходного (эргативная конструкция), в то время как подлежащее переходного глагола оформляется специальным эргативным падежом, иногда выполняющим и функции инструменталиса (так наз. совмещающий эргатив). Дативная конструкция предложения выступает при глаголах чувств. С определенным кругом глаголов, варьирующих по языкам, связаны и локативная, и посессивная конструкции. Все виды определений здесь постоянно предшествуют определяемому. Основными способами связи членов синтагмы являются примыкание и управление.

Для оптимизации процесса формирования языковой личности необходима разработка методики обучения русскому языку в национальной школе республики, исходя из особенностей языковой ситуации.

В последние десятилетия на языковую ситуацию в Дагестане существенное влияние оказывают миграционные процессы, связанные с переселением жителей высокогорных аулов в равнинные районы республики, а также урбанизация, что повлекло за собой появление 143 населенных пунктов со смешанным национальным составом. Для них характерно недостаточное владение родным языком. Положение осложняется и тем, что русский язык подвергается влиянию языковой среды даже тогда, когда учащиеся не владеют родным языком. В данном случае проявляются явления внутриязыковой интерференции, которые в определенной степени препятствуют успешному усвоению русского языка учащимися-дагестанцами.

Сложившаяся социально-экономическая и политическая ситуация в Республике Дагестан диктует необходимость изучения и совершенствования методики преподавания русского языка как государственного и языка межнационального общения на всех образовательных ступенях. Начальная ступень при этом является своеобразной отправной точкой в овладении учащимися-дагестанцами русской речью, поскольку в ряде случаев в условиях сельской местности учащиеся впервые слышат русскую речь только с приходом в школу.

При этом важно учитывать и неоднородный состав школ (однонациональные школы и школы со смешанным национальным составом), и неодинаковое владение русским языком в различных населенных пунктах.

¹ Магомедов Г. И., Шурпаева М. И. Национально-региональный компонент в системе образования Республики Дагестан: теория и практика. Махачкала, 2003. с. 83

² Сукунов Х. Х., Величук А. П. О разработке типовой модели национальной школы. М., 1996, с. 28

³ Климов Г. А. Кавказские языки. Москва, изд. «Наука», 1965. – с. 53

Обучение русскому языку в начальных классах должно быть построено таким образом, чтобы на самом раннем этапе обучения обогащение словаря, практическое овладение нормами произношения, грамматическими формами и синтаксическими конструкциями было организовано на основе разговорных уроков по языку и чтению. Единицей обучения в этом случае является речевой образец, представляющий собой единство фонетико-интонационных и лексико-грамматических средств языка.

В условиях одновременного изучения родного и русского языков формирование понятий, развитие и обогащение представлений детей об окружающем мире происходят с помощью обоих языков. Однако родной язык является самым верным и кратчайшим путем к пониманию сущности явлений, с которыми ребенку приходится сталкиваться в начальной школе.

На базе родного языка осуществляется и первоначальное овладение русским языком.

В основу обучения русскому языку в начальных классах положены следующие принципы современной методики:

1. Коммуникативность обучения.
2. Учет системного характера языка и комплексное овладение уровнями языковой системы (фонетикой, лексикой, словообразованием, грамматикой).
3. Комплексное овладение видами речевой деятельности.

В этой связи необходимо учитывать, что умения и навыки, приобретенные учащимися на уроках родного языка, служат серьезным подспорьем в обучении русскому языку. Несомненно, что обучение русской грамоте в классах с родным языком обучения – дело более легкое, чем та же работа в классах с русским языком обучения, так как в первом случае обучаемые владеют необходимыми знаниями на материале родного языка.

4. Учет особенностей родного языка.

Осуществление последнего пункта сопряжено с рядом трудностей, социолингвистического характера. К таковым относится наличие в большинстве дагестанских языков (аварском, даргинском, лакском, лезгинском и проч.) диалектов, сосуществующих даже в пределах одного района (например, в Цумадинском районе представлено 8 диалектов андийской группы аваро-андо-цезских языков). В данных условиях учащиеся при поступлении в школу начинают изучать как родной (литературный) язык, так и русский. Нередко в таких случаях управления образованием районов принимают решение о переводе школ на русский язык обучения, что, на наш взгляд, недопустимо. Во-первых, отсутствие опоры на родной язык вызывает ряд трудностей при изучении тем, на материале которых можно провести корреляцию с родным языком учащихся. Во-вторых, изолированное изучение русского языка в условиях билингвизма не предусматривает устранения интерферирующего влияния родных языков учащихся на русскую речь, что вызывает множество ошибок как в русской речи, так и письме. В-третьих, подобный подход создает трудности эмоционального характера, что отрицательно сказывается на здоровье обучающихся.

Нередко перевод на русский язык обучения мотивируется и таким фактором, как степень владения-невладения русским языком учащимися в однопольных школах, расположенных вблизи городов. В этом случае учащиеся в некоторой степени владеют коммуникативными навыками русского языка на бытовом уровне.

В школах со смешанным национальным составом осуществление подобного подхода затруднительно, поскольку в зависимости от района учащиеся в разной степени владеют родным языком, вплоть до полного невладения им. В этом случае опора на родной язык при обучении русскому не представляется возможной.

Таким образом, для оптимизации процесса формирования языковой личности учащегося дагестанской национальной начальной школы необходимо знание не только технологий обучения русскому языку, но и владение ситуацией в области функционирования русского языка в социо-культурных условиях, адекватных окружающей действительности.

მეტაფორა - კომიზმის წარმოქმნის ერთ-ერთი მექანიზმი

ი. ჩხოზაძე

izoldachkhobadze@yahoo.com

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Comicality which is one of the main characteristic features of humorous texts can be produced by different kinds of linguistic means: phraseological units, occasionalisms etc. One of them is metaphor. By Koestler the common ground between metaphorr and humour is termed as the bisociation of ideas.

The goal of this paper is to explore the relationship between metaphor (and, more generally, blending) and humour in order to attain a better understanding of the cognitive processes, that are involved of even contribute in making comical effect. It is a brief research in both areas and an attempt to identify possible common ground between the two. There may be some boundaries between them, but sometimes these boundaries make blending, and metaphor can be used for humorous purposes by applying relevant theories of humour and metaphor.

Комичность – основное свойство каждого юмористического текста. Используемые для достижения этого эффекта языковые возможности неограничены. Некоторые лингвисты рассматривали эту проблему при анализе стиля отдельных авторов, или отдельных функциональных стилей. В других случаях исследователи ограничивались рассмотрением лишь некоторых определенных средств создания комического эффекта. Одно из них метафора.

Задача статьи исследовать взаимоотношения между метафорой и юмором. Объединение этих двух понятий в одном исследовании определила идея биассоциации (Костлер 1964). В статье представлен краткий обзор обоих понятий и те общие когнитивные процессы, которые вызывают комический эффект. Метафоры часто дают нам возможность использовать их в юмористических целях. В статье сделана попытка установить, где проходит грань, между метафорой и юмором? Когда метафора может превратиться в юмор? Какие метафорические когнитивные процессы связаны с возникновением юмора.

საკვანძო სიტყვები: კომიკურობა, მეტაფორა, იუმორი, სემანტიკური კვლი.

კომიკურობა, რომელიც იუმორისტული ტექსტის ერთ-ერთ ცენტრალური კატეგორიაა - რთულ ესთეტიკურ კატეგორიად ითვლება. ესთეტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის თეორიაში არსებობს კომიკურობის სხვადასხვა კონცეფცია, კომიკურობის ცნების არაერთგვაროვან განსაზღვრებათა ერთ სისტემაში მოყვანის მცდელობები.

კომიკურობის ეფექტის მოსახდენად გამოყენებულ ენობრივ საშუალებათა პრობლემა მრავალ ლინგვისტთა ყურადღებას იპყრობდა. ბევრი მათგანი ამ პრობლემას მთლიანად სტილისა ან ცალკეული ფუნქციური სტილის ანალიზით უდგებოდა. ზოგიერთი მხოლოდ კომიკურობის ეფექტის შექმნის განსაზღვრული საშუალებებით შემოიფარგლებოდა. მაგ. ფრაზეოლოგიური საშუალებებით, საავტორო ოკაზიონალიზმებით. არსებობს გამოკვლევები, რომლებიც მიზნად ისახავს კომიკურობის საშუალებათა უფრო ფართო, ყოველმხრივ შესწავლასა და გამოყენებას.

ამ სტატიის მიზანია დაადგინოს, თუ რა შეიძლება ჰქონდეს საერთო ისეთ ორ ცნებას, როგორც იუმორი და მეტაფორა. სად შეიძლება გაიგლოს ზღვარი მათ შორის? როდის შეიძლება მეტაფორა გახდეს იუმორი? რა მეტაფორული კოგნიტური პროცესებია დაკავშირებული იუმორის წარმოშობასთან?

ვიდრე ამ კითხვებს ვუპასუხებთ, საჭიროა გამოვიკვლიოთ რა ურთიერთდამოკიდებულება არსებობს ამ ორ ცნებას შორის, რა საერთო და განსხვავებული თვისებები აქვთ თითოეულ მათგანს.

ლინგვისტური თეორიები იუმორის ძირითად თვისებად იუმორისტულ ტექსტში გაორებას და სიმძაფრეს ასახელებს. კოსტლერი (1964:51) კომიკურობის ეფექტის მექანიზმების კვლევისას მივიდა იმ დასკვნამდე რომ: „ორი სრულიად

განსხვავებული იდეისა ან მოვლენის უეცარი ბიასოციაცია აუცილებლად იწვევს კომიკურ ეფექტს, რომელსაც თან ახლავს ემოციური სიმძაფრე. ზოგ შემთხვევაში ეს სიმძაფრე არ არის ძალზედ ძლიერი და შესაბამისად კომიკური ეფექტი, რასაც ველოდით ისეთი არ აღმოჩნდება, მაგრამ სიცილის ან სულ ცოტა ღიმილის ეფექტი მაინც წარმოიქმნება ხოლმე“.

თეორეტიკოსთა უმრავლესობა თითქმის ერთხმად ამტკიცებს, რომ კომიკურობის საფუძველში ყოველთვის დევს რაღაც წინააღმდეგობრივი. დაპირისპირება წარმოიქმნება იმის განსაზღვრისას, თუ სად და რაში წარმოიშობა ეს დაპირისპირება. ვ.ი. პროპი მიუთითებდა, რომ ხშირად კომიკურობის საფუძველზე წარმოქმნილი ურთიერთდაპირისპირება (მაგ. დაპირისპირება ამაღლებულსა და დამდაბლებულს, იდეალურსა და რეალურს, დიდებულსა და დამცრობილს, ფორმასა და შინაარსს, გარეგნულსა და არსებითს და სხვ. შორის) არ ხსნის მის არსს. ეს ურთიერთდაპირისპირება ეხება კომიკურობის ობიექტს ან მთლიანად ნაწარმოებს რომელიც მას წარმოადგენს (პროპი 1976 : 143-144)

იუმორისტული ტექსტი აუცილებლად უნდა წარმოადგენდეს ორი სხვადასხვა და საწინააღმდეგო სცენარის დაფარულ ურთიერთობას. ეს გაორება ტექსტში თავდაპირველად შეუმჩნეველია, მაგრამ თანდათან რაღაც ელემენტი გასცემს მას, შედეგად წარმოქმნილი სიმძაფრე კი სიცილში გადაიზრდება (კოსტლერი 1964 : 51).

კოსტლერის ეს თეორია შემდგომში განავითარა და სისტემაში მოიყვანა რასკინმა. მან იუმორისტული ტექსტის ტიპად კვლევისათვის ანეკდოტები გამოიყენა და წინ წამოსწია იუმორის სემანტიკური აღწერის თეორია (Semantic Script Theory of Humor) რომლის ძირითადი პიპოთეზა შემდეგია: „ტექსტი შეიძლება ჩაითვალოს ანეკდოტად თუ ის აკმაყოფილებს ორ შემდეგ ძირითად პირობას:

ა) ტექსტში სრულიად ან ნაწილობრივ უნდა იყოს შერწყმული ორი სცენარი;

ბ) ორი სცენარი, რომელიც ტექსტშია ერთმანეთის საპირისპირო უნდა იყოს და სრულად ან ნაწილობრივ ერთმანეთს უნდა ფარავდეს (რასკინი 1985 : 99).“

ორი საპირისპირო სცენარის იდეა (scenario) რომელიც კოსტლერმა შემოიტანა და რასკინთან საბოლოოდ script-ის (სცენა) სახით ფორმულირდა ფსიქოლოგიური წარმოშობის ტერმინია. ხოლო ათარლო (2001) მას შემდეგნაირად განსაზღვრავს. „კოგნიტური სტრუქტურა, რომელიც შინაგანად აძლევს მოსაუბრეს ინფორმაციას როგორ ააწყოს მთელი ტექსტი“. კვლევები, რომელიც ათარლომ ამ კუთხით განახორციელა, არა მარტო ანეკდოტებისათვის, ასევე ყველა სახის იუმორისტული ტექსტისათვის იყო განზოგადებული. ამ კვლევის დეტალური შესწავლა ნამდვილად არ წარმოადგენს სტატიის მიზანს. ჩვენი ინტერესი შემოიფარგლება იუმორისტულ ტექსტებში საწინააღმდეგო სცენარებს შორის საზღვრების კვლევით, რომლებიც დროებით ბუნდოვანია, მათ გარკვევამდე წარმოიქმნება სიმძაფრე, რისი რეალიზაცია იწვევს სიცილს, კომიკურ ეფექტს. ერთხაზიანი იუმორისტული ტექსტის ტიპური მაგალითია შემდეგი ანეკდოტი: “The first thing which strikes a stranger in New York is a big car”. ტექსტში ორი საპირისპირო ცნების ორი სცენარია: ერთი, ის რომ ტურისტის აღფრთოვანებულია რაღაცით ნიუ-იორკში და მეორე, ის რომ ტურისტს რაღაცამ დაარტყა ნიუ-იორკში. დაპირისპირება იქნება რეალურ და წარმოსახვით სცენარს შორის. მათ საზღვრებს შორის ბუნდოვნება, გაურკვეველობა წარმოიშობა. სიტყვა რომელიც ამას წარმოშობს არის “strike” (დარტყმა; შეჯახება, შთაბეჭდილების მოხდენა; უეცრად მიხვდომა). მისი ორმაგი მნიშვნელობა ორივე სცენარს ეკუთვნის. მსმენელი „შთაბეჭდილების“ მოხდენის სცენარს ამჯობინებს „დაჯახების“ სცენარს, რადგან მომდევნო სიტყვა „stranger” (უცხო ადამიანი) უფრო მას ეკუთვნის, მაგრამ ფრაზის a big car (დიდი მანქანა) შემოტანით მსმენელი ხვდება, რომ რეალური სცენარი სწორედ „დაჯახების“ სცენარია. ასე რომ საზღვრები ორ სცენარს შორის

გამქრალია, დაპირისპირება მათ შორის გამძაფრებულია, რასაც საბოლოოდ კომიკურ ეფექტამდე მიყვება.

კოგნიტიური პროცესები, რომელსაც იუმორისტულ ტექსტში აქვს ადგილი, მთელი სისრულით გამოიკვლია კოულსონმა (2001). ის აღნიშნავდა რომ ანეკდოტთა ინტერპრეტაცია მოითხოვს „სემანტიკურ ანალიზს, რომლის შედეგი იმპლიკატურათა გადანაცვლებაა“. ამ პროცესს მან ფრეიმთა გადაადგილებაც უწოდა (კოულსონი 2001:32). „ფრეიმის“ გამოყენება კომიკური ეფექტის წარმოქმნის მიზნით გამოყენებული აქვს მ. მინსკის (1979). ფრეიმის, როგორც მოვლენის, მისეული გაგება მიმართულია არა მხოლოდ კოგნიტური, არამედ ენობრივი სფეროსაკენ და ახლოსაა ჯ. ანდორის განმარტებასთან, რომლის აზრით, ფრეიმები წარმოადგენენ შუალედურ კატეგორიას სცენებსა და სცენარებს შორის (ანდორი 1985).

გაორების იდეა მეტაფორის ბუნებაშიც დევს. მეტაფორული პროცესებიც ორი საპირისპირო კონცეპტის შეთავსებას მოიცავს. თეორეტიკოსები შეიძლება ვერ თანხმდებიან თუ როგორ ურთიერთქმედებენ ეს კონცეპტები ერთმანეთზე, მაგრამ ყველა მეტაფორის თეორია აღიარებს საზღვრების არსებობას ამ ორ კონცეპტს შორის. ისინი მეტაფორას წარმოგვიდგენენ ორველიანი მოდელის სახით, სადაც საწყის საფეხურზე, პირველ ველში განთავსებულია კარგად სტრუქტურალიზებული, ნაცნობი მეტაფორის „წყარო“, ხოლო მეორეში „სამიზნე“. იგი ჩვეულებრივ უცნობი, აბსტრაქტული და სტრუქტურას მოკლებულია. მეტაფორის საშუალებით წარმოიქმნება შეჯახება „წყაროსა“ და „სამიზნე“ ველებს შორის, და ხდება ფრეიმებისა და კოგნიტური მოდელების გადატანა წყაროდან სამიზნემდე.

ხასიათი და დამოკიდებულება ამ ორი ველს შორის მრავალი კვლევის საგანი გამხდარა (მაგ. ლაკოფი და თერნერი 1989, ბრუგმანი 1990, ლაკოფი 1993, თერნერი 1996). განსაკუთრებით ყურადღების ქვეშ სამიზნე ველის თავისებურება იყო, რადგან იგი უფრო პასიური და ნაკლებად სტრუქტურალიზებულია. ბლექმა (1962) რომელიც ხაზს უსვამდა ამ ორ ველს შორის ურთიერთქმედების მნიშვნელობას და პარალელურ ცვლილებების სტიმულირებას მათში, აღნიშნავდა რომ სამიზნე ველის როლი უგულველყოფილი და დაკნინებული იყო. თანამედროვე კოგნიტიურმა თეორიებმა შეცვალა ამ საკითხისადმი ასეთი მიდგომა. მაგ. კოულსონი (2001 146) წერდა: „ორველიანი მოდელები არ არიან იმდენად სრულყოფილი, რომ ახსნან ყოველგვარი პროცესები რაც ორ ველში ხდება“. მაგ. რა კომპრომისზე მიდიან „წყარო“ ველის კონცეპტები, რათა „სამიზნე“ ველის შესაფერისები გახდნენ, ან თუნდაც ახსნან იმპლიკაციები, რომელსაც მეტაფორა ქმნის და რომელიც მანამდე არც ერთ ველში არ არსებობდა. მაგ. My surgeon is a butcher (ჩემი ქირურგი ყასაბია) გამოიყენება „არაკომპეტენტური“ ქირურგის დასახასიათებლად. არაკომპეტენტურობის კონცეპტი არ არსებობს არც ერთ ველში („წყარო“: butcher „სამიზნე“ - surgeon), მაგრამ მათ მეტაფორა ქმნის. საჭირო გახდა უფრო რთული მოდელების შექმნა, რათა ეს პროცესები ამოხსნილი გამხდარიყო. მეცნიერებმა დაიწყეს სხვა ველების ძებნა, რაც ამ პროცესებს ნათელს მოჰფენდა. ინდურხიამ (1972) მოგვაწოდა ორივე პრობლემის რამდენიმე საინტერესო გადაწყვეტა. მაგრამ უფრო მიღებული თეორია, რომელიც მეტაფორულ პროცესებში ინტერაქციის ცნების ჩართვას ასახავს, არის კონცეპტუალური ინტეგრაციის თეორია, რომელიც ფაუქსონიერმა და თერნერმა შეიმუშავეს (1998, 2002). მათი თეორიის მიხედვით კოგნიტური მოვლენების მრავალფეროვნება მოიცავს ინფორმაციის ერთობლიობას, რომელიც განსაკუთრებულ ველშია მოქცეულია და ის მენტალური ველის სახელითაა ცნობილი. პროცესი, კი შეიძლება წარმოვიდგინოთ კონცეპტუალური ინტეგრაციის ქსელის სახით, სადაც ორ-სივრცეიანი ველის ნაცვლად ოთხ-სივრცეიანი ველია წარმოდგენილი და ველის ტერმინი კონცეპტუალური ინტეგრაციის ქსელის ცნებით არის შეცვლილი, რომელიც მენტალურ სივრცეებს შეიცავს. ეს სივრცეები უფრო ფართო და სრულყოფილი სტრუქტურებით არის წარმოდგენილი. ცენტრში განთავსებული ორი სივრცე

„წყაროსა“ და „სამიზნე“ ველს შეესაბამება. ჩნდება მესამე სივრცე „ნარევი“, რომელიც ორივე წინა სივრცის ელემენტებით იქმნება, თუმცა მათ მაინც აქვს თავიანთი საკუთარი განსხვავებული სტრუქტურა. ამათ გარდა ჩნდება მეოთხე სივრცე, საერთო, რომელიც ყველა სივრცისათვის სქემატურ გამოსახვას წარმოადგენს. ზემოთ ნახსენები მაგალითში surgeon/butcher-ის საერთო სივრცეში აღმოჩნდება ისეთი ელემენტები, როგორცაა (agent, event, outcome) აგენტი, მოვლენა, შედეგი, საოპერციო და ყასაბის დანები, ამ ელემენტთა უნიკალური კომბინაცია ქმნის ცალკე სტრუქტურის „ნარევს“, სადაც ჩნდება „არაკომპეტენტურობის“ ცნება. (ექიმი - ყასაბი) მეტაფორულმა ნარევმა ორი სხვადასხვა სივრციდან შექმნა ერთი, თითქოს ერთმანეთში „შედუღებული“ ელემენტი.

მაშასადამე, მეტაფორისა და იუმორს აქვთ საერთო სტრუქტურული მსგავსებანი. ძირითადად გაორება და სიმძაფრე. ორივეში ორი სხვადასხვა კონცეპტი ერთიანდება, მაგრამ განსხვავება მათ შორის ისაა, რომ ამ გაერთიანებებს სხვადასხვა მიზანი აქვთ. ამიტომაც სავსებით შესაძლებელია სხვადასხვა კოგნიტური პროცესის გავლით მეტაფორა გადაიქცეს იუმორად და წარმოქმნას ის კომიკური ეფექტი, რომელიც ნებისმიერი იუმორისტული ტექსტის ძირითადი თვისებაა.

Bibliography

1. ათარდო ს. (1994): Linguistic Theories of Humour. Berlin: Mouton de Gruyter
(2001): Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis. Berlin: Mouton de Gruyter;
2. ბლეკი მ. (1962): Models and Metaphors. Cornell: Cornell University Press;
3. ბრუგმანი ს. (1990): What is the Invariance Hypothesis? Cognitive Linguistic 1(2);
4. კოულსონი ს. (2001): Semantic Leaps. Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction. Cambridge: Cambridge University Press. (2003) What's so funny?: Conceptual integration in humorous examples;
<http://cogsci.ucsd.edu/~coulson/funstuff/funny.hpml>;
5. ფაუქონიერი ჯ. თერნერი მ. (1998): Conceptual integration networks. Cognitive Science (2002): The Way We Think. New York: Basic Books;
6. ინდურხია ბ. (1992): Metaphor and Cognition. Dordrecht: Kluwer;
7. კოსტლერი ა. (1964): The Act of Creation. London: Hutchinson;
8. ლაკოფი ჯ. თერნერი მ. (1989): More Than Cool reason: A field Guide to Poetic Metaphor. Chicago: The University of Chicago Press;
9. ლაკოფი ჯ. (1993): The contemporary theory of metaphor. In Ortony, Andrew (ed.) Metaphor and Thought (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press;
10. რასკინი ვ. (1985): Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht: Reidel;
11. თერნერი მ. (1990): Aspects of the Invariance Hypothesis. Cognitive Linguistics 1(1);
12. პროპი ვ. (1976): Проблемы комизма и смеха. М: Искусство;
13. მინსკი მ. (1979): Фреймы для представления знаний. М. Энергия;
14. ანდორი ჯ. (1985): On the Psychological relevance of frames Quaderni di Semantica, vol VI, num 2.

ინტერტექსტი და ინტერტექსტუალობა

თეა ხეცურიანი

Theakhetsuriani@yahoo.com

1. თანამედროვე ლინგვისტიკის აქტუალური პრობლემები

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

The purpose of this paper is to discuss basic concepts of intertextuality. The term “intertextuality” has, itself, been borrowed and transformed many times since it was coined by poststructuralist Julia Kristeva in 1966. Intertextuality is the shaping of texts' meanings by other texts. It can refer to an author's borrowing and transformation of a prior text or to a reader's referencing of one text in reading another.

Today intertextuality is defined as the magic word, which gives us possibility to look into the "world of texts" and helps to analyze all the intricate intertextual relationships.

In spite of the numerous works dedicated to the study of the problem of intertextuality the problem of relationship between texts is not solved. Thus, the aim of the paper is to show different linguists attitudes and considerations to intertextuality and interdiscourse.

В статье охарактеризовано понятие интертекстуальности. Этот термин впервые был использован Ю. Кристевой в 1966 году. Интертекстуальность определяется как формирование текста на основе других текстов. Она предстает как уже осмысленный феномен автора, который в другом контексте получает иную окраску.

На сегодняшний день интертекстуальность – это то «волшебное» слово, которое помогает осмыслить необъятное пространство текста, определяет внутритекстовые отношения.

Несмотря на то, что многие труды посвящены интертекстуальности, трудно определить отношения между текстами по сей день.

В статье рассмотрены и охарактеризованы взгляды многих учёных, которые посвящены проблеме интертекстуальности.

საკვანძო სიტყვები: Intertextuality, interdiscourse, dialogue, marker.

დღესდღეობით ინტერტექსტუალობა ეს ის ჯადოსნური სიტყვაა, რომელიც „ტექსტის სამყაროს“ ყველა კარებს გვიღებს, ხოლო „ინტერტექსტუალურ სინდრომში“ შიგატექსტური ურთიერთობები განიხილება.

ტერმინი ინტერტექსტუალობა არც თუ ისე დიდი ხნის წინ აღმოცენდა. პირველად ის 1966 წელს გაუღერდა მ. ბახტინისადმი მიძღვნილ ჟ. კრისტევას მოხსენებაში.

სიტყვა თავისი ბუნებიდან გამომდინარე დიალოგიურია. ასეთია მ. ბახტინის საწყისი თეზისი. სიახლე ყოველთვის „აფეთქებასავით“ ჩნდება, იგი სხვა ავტორის მიერ უკვე გააზრებული ფენომენია, მაგრამ ახალ კონტექსტში სულ სხვა შეფერილობას იძენს. ძირითადი მახასიათებელი მ. ბახტინის დიალოგისა არის ადამიანის შინაგანი თავისუფლება. ის გაუთვალისწინებელი და მოულოდნელია, მაგრამ შემეცნებითად დასრულებულ, დიალოგური ურთიერთობის წარმოშობას უწყობს ხელს. „სხვის სიტყვას არ შეუძლია შეაღწიოს ინდივიდის შინაგანი სიმართლის წიადში“. მეორე მხრივ თავად ადამიანი, რომელიც ინტერტექსტუალურ სივრცეს ქმნის, ცდილობს გათავისუფლდეს სხვისი ზეგავლენისაგან, შექმნას თავისი განუმეორებელი, ერთადერთი სიტყვა (ბახტინი 1975:129).

ინტერტექსტუალობის სიტყვის ფართო გაგება ძირითადად ეფუძნება მ. ბახტინის აზრს იმის შესახებ, რომ ლიტერატურული კომუნიკაცია არ შეიძლება არსებობდეს, როგორც სუფთა დაფა.

დიალოგურობის იდეა, წამოჭრილი მ. ბახტინის მიერ, გავრცელებული და რადიკალიზირებული იქნა კრისტევას შრომებში. დიალოგურობა კრისტევამ დაუკავშირა მთლიანად ტექსტის სტატუსს. მისი კონცეფციით, ტექსტი არის ისტორიული, კულტურული პარადიგმა „ტრანსსემიოტიკური უნივერსუმი“,

რომელიც თავის თავში მოიცავს აზრობრივ სისტემებსა და კულტურულ კოდებს, როგორც სინქრონულ, ასევე დიაქრონულ ასპექტში. აქედან გამომდინარე, ნებისმიერი ტექსტი გვევლინება როგორც ინტერტექსტი, სადაც წინატექსტად განიხილება არა მხოლოდ ერთობლიობა ყველა წინაარსებული ტექსტისა, არამედ, მათ საფუძვლად მყოფი საერთო კოდები და აზრობრივი სისტემები. ახლადშექმნილ და წინამდებარე „უცხო“ ტექსტს შორის არსებობს საერთო ინტერტექსტუალური სივრცე, რომელიც მოიცავს პიროვნების სრულ კულტურულ-ისტორიულ გამოცდილებას. ინტერტექსტუალობა კრისტევას მიხედვით, არის უკიდურესად დაუსრულებელი ტექსტის თეორია, რომელიც ყველა მისი ფრაგმენტით ინტერტექსტუალურია.

თუ მ. ბახტინის ინტერტექსტუალობაში სუბიექტები სუვერენულები არიან, კრისტევას ინტერსუბიექტურობა მოითხოვს „სუბიექტის სიკვდილს“, ინტერსუბიექტურობის ადგილს იკავებს ინტერტექსტუალობა. ტექსტს არ გააჩნია საკუთარი იდეოლოგია, რადგან მას არ ჰყავს სუბიექტი, ტექსტი არის განსაკუთრებული მოედანი, სადაც იდეოლოგიურ ბრძოლაში იღუპებიან (კრისტევა 2000: 472).

სემიოტიკური ცნება ინტერტექსტუალობისა, წარმოდგენილი კრისტევას მიერ, უკავშირდება პოსტ-სტრუქტურალისტ თეორეტიკოსებს. კრისტევა ტექსტებს ორი თვალსაზრისით განიხილავს: პორიზონტალური დერძით დაკავშირებული ავტორთან და ტექსტის მკითხველთან; და ვერტიკალური დერძით, რომელიც ტექსტს სხვა ტექსტებთან აკავშირებს (კრისტევა 1980:69).

თითოეული ტექსტი შედგენილია ციტატების მოზაიკისაგან და წარმოადგენს სხვა ტექსტების ტრანსფორმაციისა და აბსორბაციის შედეგს. ინტერტექსტუალობის ცნება ყალიბდება, როგორც ტექსტის კითხვის ერთგვარი კონცეპცია, რომელიც მიმართულია ტრადიციული ლიტერატურული კრიტიკის ერთ-ერთი ფორმის - წყაროებისა და პარალელების მოძიების წინააღმდეგ. კრისტევა ცდილობს გამოიყენოს ინტერტექსტუალობა წყაროებს, გავლენებსა და ტექსტებს შორის პარალელების გავლებისაგან და ხაზი გაუსვას ტრანსპოზიციის ხერხს. ტექსტი არის კომბინაცია, ფრაგმენტებს შორის მუდმივი გაცვლის ადგილი, რომელსაც ნაწერი ანაწილებს და წინა ტექსტებზე დაყრდნობით ქმნის ახალ ტექსტს. ამგვარად, ინტერტექსტუალური წაკითხვა არ გულისხმობს მკითხველის მიერ ნაწარმოების გენეზისის დადგენას. კრისტევას აზრით, კოლექტიურობა და ანონიმურობა ანიჭებს ტექსტს განსაზღვრულ ინტერტექსტუალობას (კრისტევა 1969:85).

ახალი რაკურსი ამ კვლევებში შეიტანა რ. ბარტმა, დაამუშავა რა დაუსრულებელი ტექსტის კონცეფცია, მან ყურადღება გაამახვილა ინტერტექსტუალობის რეცეპტულ-ორიენტირებულ მხარეზე და დააზუსტა მისი, როგორც „დაუსრულებელი ტექსტის“ შეუწყვეტელი კითხვის პროცესი (ბარტი 1973).

ინტერტექსტუალობა ტექსტის ლინგვისტიკაში დამკვიდრდა ინტერტექსტის რადიკალური თეორიის ტერმინით. ინტერტექსტუალობა განისაზღვრება, როგორც ტექსტური კატეგორია, ტექსტების განსაკუთრებული თვისება, რომლებიც ტექსტებისა თუ მისი ფრაგმენტების შინაარსისა თუ გამოხატვის საშუალებას იძლევა. ინტერტექსტუალობა განიხილება ტექსტუალობის კრიტერიუმებით და გულისხმობს კონკრეტულ ტექსტურ ეგზემპლარში ინვარიანტული ტექსტწარმომქმნელი ნიშან-თვისებების წარმოშობას, რომლებიც თავის მხრივ განსაზღვრულია, ტექსტწარმომქმნის ადქმულობის ტიპის ან ჟანრის განსაზღვრული მოდელებით. აქ ჩვენ საქმე გვაქვს ტიპოლოგიურ ინტერტექსტუალობასთან, რომელიც ტექსტის ერთ-ერთ ნიშან-თვისებად მოიაზრება.

რენეტა ლახმანმა (1990) ერთმანეთს დააშორა ონტოლოგიური და დესკრიფციული ტექსტური ასპექტები:

1) დიალოგურობა, როგორც ტექსტის ერთ-ერთი განზომილება, მისი შინაგანი, იმანენტური სტრუქტურა;

2) დიალოგი, როგორც აზრობრიობის ერთ-ერთი მახასიათებელი, რომელიც განსაზღვრულია სხვისი აზრობრივი პოზიციიდან, ე.ი. საკუთრივ ინტერტექსტუალობა.

მ. პვისტერი და მისი თანაავტორი უ. ბროიხი ჰყოფს ინტერტექსტუალობას „სისტემურ-ტექსტური რეფერენციის პრინციპით – ერთ ტექსტობრივ რეფერენტად“ (პვისტერი, ბროიხი 1985: 52-58).

ინტერტექსტუალური დონე ისეთ ცნებებთან ერთად, როგორც არის ენობრივი პრესუპოზიცია და ექსტრალინგვისტური ფაქტორები დიდ როლს თამაშობს ტექსტის ადეკვატური გაგებისათვის ტექსტის დისკურსიულ მოდელში. ამგვარად, მრავალი ლინგვისტის აზრით ინტერტექსტუალობა ტექსტის სხვა ნიშან-თვისებებთან ერთად გვევლინება როგორც ტექსტის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი თვისება.

ინტერტექსტუალურ სივრცეში ავტორი წინასწარ განსაზღვრულად მარკირებს ინტერტექსტუალობით, ის გააზრებულად იყენებს წინამდებარე ტექსტების ფრაგმენტებს, ადრესატის ინტენციას და აღიქვამს ტექსტს დიალოგური შესატყვისობით. აქ ვსაუბრობთ ე.წ. პარტნიორების ინტერტექსტუალურ შემეცნებაზე.

უცხო ადამიანის მიერ აღქმულობა ითვლება ნებისმიერი კომუნიკაციის პირობად და ონტოლოგიურად დამოკიდებულია ენასთან და მის ფუნქციებთან. ადრესაციის ცნებას ჩვენ სამ ძირითად მიმართულებად ვყოფთ: 1. სუბიექტებს შორის ადრესაცია – ავტორი და მკითხველი; 2. შიგა დისკურსიული – შიგა ტექსტური ადრესაცია, რომელიც მოიცავს ტექსტურ და გარესამყაროს დაკავშირებულობას; 3. შიგატექსტური ადრესაცია, რომელიც ინტერპრეტაციას გულისხმობს.

ინტერტექსტუალური კავშირების მარკირება გულისხმობს ლინგვისტური სიგნალების მეშვეობით ერთი ტექსტის სხვა ტექსტებთან ურთიერთობას.

მარკირება წარმოადგენს შიგატექსტური დიალოგის ლინგვისტური სიგნალების არსებობას, ფონეტიკურ, ლექსიკურ, სტილისტიკურ, კომპოზიციურ დონეზე. ეს არის აქტუალური გადაძახილი სხვა ტექსტებში ავტორის ინტენციის გათვალისწინებით.

მარკირება, არის „ნაკერი“ ტექსტის სივრცეში, რომელიც „საკუთრისა“ და „სხვისის“ შეერთებას გულისხმობს. მარკერები შეიძლება შეგნებულად იქნეს გამოყენებული, მითითებული და შეიძლება კიდევ ემყარებოდეს ტექსტის ჰეტეროგენულობას. ეს ტექსტის შიგა სამყაროში, უცხო ელემენტების შეჭრის სქემაა, რომლის დეკოდირების ეფექტურობას განსაზღვრავს მკითხველი.

როგორც ტექსტის ავტორს, ასევე მკითხველსაც გააჩნია საერთო მენტალური პრინციპები, მათ იციან ტექსტწარმოქმნის კულტურული კოდები. ესაა საერთო ტრანსსემიოტიკური უნივერსუმი, ავტორისა თუ მკითხველის ინტერტექსტი, უფრო მეტიც, „ტექსტი გონებაში“, ინტერდისკურსი რადგან, საუბარია საერთო ადამიანურ ცოდნაზე, რომელიც დისკურსიულ ფორმატებშია გაფანტული.

ვსწავლობთ რა ტექსტს, აუცილებლად მივდივართ დისკურსამდე. მხოლოდ ინტერტექსტში არის ერთმანეთთან გადახლართული არა დისკურსები, არამედ მათი ნარჩენები, ტექსტები.

მიუხედავად დისკურსის სფეროში ინტერტექსტუალობის საკითხებისადმი მიძღვნილი მრავალი ნაშრომისა, ტექსტთა შორის ურთიერთქმედების პრობლემა არ შეიძლება ჩაითვალოს ამოწურულად, ვინაიდან ტექსტის ჩამოყალიბება ხდება სხვა როგორც წინამავალი, ისე მომავალი ტექსტების გავლენით და ამგვარად, ინტერტექსტუალობის თვალთახედვით, ტექსტი მუდამ იმყოფება ჩამოყალიბების, ახალი აზრებისა და კავშირების დინამიკურ პროცესში, და რაც უფრო ხანგრძლივია მისი „სიცოცხლე“, ტექსტების მით უფრო დიდი რაოდენობა ახდენს გავლენას მის ინტერპრეტაციაზე. ინტერტექსტუალობის თეორია გვევლინება არა

მხოლოდ, როგორც გაგების თეორია, არამედ როგორც ევოლუციის თეორია. ინტერტექსტს არ გააჩნია ფიქსირებული ზღვარი და ის ყოველთვის გამოდის როგორც მაერთებელი მინიმუმ ორ ტექსტს შორის.

ბიბლიოგრაფია

1. ბარტი რ. (1975): The Pleasure of the Text, Hill and Wang:New York
2. БАХТИН М. (1975): Вопросы литературы и эстетики, Исследования разных лет.
- М. Художественная литература
3. კრისტევა ჟ. (2000): Разрушение поэтики//Французская семиотика; От структурализма к структуралисту. М.;
4. ფისტერი მ. (1985): Zur Systemreferenz//Intertextualität _ Tübingen;
5. შტირლე კ. (1983): Werk und intextualität//Dialog der Texte. Hrsg. W. Schmid und W-D. Stempel-Wiener Slawischer Almanach. Sbd. II _ Wein.

ჟურნალისტიკა და სოციოლოგია: კავშირურთიერთობის ასპექტები

ივ. ჯაგოდნიშვილი

9. ჟურნალისტიკა და საზოგადოება

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (სტუ)

Sociological science will have to traverse the way of development and formation. It seems indisputable relatively to journalistic sociology. At the present stage in Georgia intensive research is conducted to improve their internal logic, form clear-terminology apparatus and identify theoretical and methodological basis. This process has a great importance because currently there are revealed departure and review of the Soviet theory of journalism.

The fact gets the principal value as journalism appeared in the sphere of the strictest competition of media.

This article discusses the form and specificity of expression of sociological trends in the professional activity of a journalist.

Социологической науке еще предстоит пройти пути развития и становления. Это бесспорно касается социологии журналистики. На современном этапе в Грузии проводятся интенсивные исследования с целью уточнения ее внутренней логики, создается ее понятийно-терминологический аппарат, определяются основные компоненты ее теоретическо-методической базы. Эти процессы приобретают особое значение на фоне отхода от советской теории журналистики, когда происходит ее переосмысление. Журналистика оказалась в атмосфере жесточайшей конкуренции СМИ.

В статье рассматриваются формы и специфика проявления социологических тенденций в профессиональной деятельности журналиста.

საკვანძო სიტყვები: ჟურნალისტიკის სოციოლოგია, პრობლემური არე, ინტერესის სფეროები

მეცნიერულ სამყაროში დღესაც ბევრი ფიქრობს, რომ სოციოლოგიის საოცარი განვითარების მიუხედავად, დღემდე ვერ მოხერხდა ისეთი უნივერსალური მოდელის შემუშავება, რომელიც ადამიანმცოდნეობის მეცნიერებებს გამოადგებოდა კვლევებში. ამით, ბუნებრივია, იმას ამტკიცებენ, რომ სოციოლოგიას, როგორც მეცნიერებას, ჯერაც გასავლელი რჩება განვითარება-სრულქმნის დიდი გზა. (გრომოვი: 1997, 346)

აღნიშნული მოსაზრება უფრო მეტად სამართლიანი ჟურნალისტიკის სოციოლოგიასთან მიმართებაშია. იგი უპირველესად ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის, როგორც სოციალურ-ჰუმანიტარული მეცნიერების, საგანსა და პრობლემურ არეს მოიცავს. ამას გარდა, მისი თეორიულ-მეთოდოლოგიური პრობლემების სხვადასხვა ასპექტებსაც შეეხება.

ჟურნალისტიკის სოციოლოგია ახლადფეხადგმული სამეცნიერო დარგია. შეიძლება ითქვას, რომ იგი ჩვენს თვალწინ იბადება, იძენს შინაარსს, გამოკვეთს ამოცანებს, ამყარებს მიმართებას მომიჯნავე დისციპლინებთან და ა. შ. ამ მიზნით განსაკუთრებული ინტენსიური კვლევები მიმდინარეობს მისი შინაგანი ლოგიკის დაზუსტებისათვის, იქმნება მისი ცნებით-ტერმინოლოგიური აპარატი, განისაზღვრება თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზის ძირითადი კომპონენტები. ამ სამუშაოთა დაჩქარებული ტემპები განპირობებულია ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის ჟურნალისტური საგანმანათლებლო პროგრამებში შეტანითა და მისთვის სასწავლო დისციპლინის სტატუსის მინიჭებით.

ასეთ ვითარებაში, ცხადია, ჟურნალისტიკის სოციოლოგიისადმი ორი მიდგომა გამოიკვეთება: უნდა დაველოდოთ ამ დისციპლინის აკადემიური შინაარსის გასრულებას და მერმე ვასწავლოთ, თუ მისი, როგორც სასწავლო დისციპლინის, ფორმირების კვალდაკვალ (პარალელურ რეჟიმში) ვაქციოთ „საკუთარი ცოდნა“ „სხვისთვის განკუთვნილ ცოდნად“. თუმცა რეალობამ უკვე ცხადყო ადამიანური მოღვაწეობის ნებისმიერ სფეროში ლოდინის პრაქტიკის უარყოფის აუცილებლობა. ჩვენი ეპოქა, გამორჩეულად XX საუკუნე, მოლოდინის, მოცდის კატეგორიული

უარყოფით გაემიჯნა წინამორბედ ეპოქებს, დროის ისტორიული მსვლელობის დინამიკას. მან ისიც ცხადყო, რომ ფორმირების პროცესში არსებული ცოდნის სწავლებით უფრო დიდი ეფექტი მიიღწევა, რადგან სტუდენტი ფორმალურად სრულქმნილი ცოდნის „პასიური“ მომხმარებელი კი არ ხდება, არამედ კონკრეტული მეცნიერული აზრის დაბადება-განვითარების პროცესებზე დაკვირვებათა მონაწილე.

ჩვენში ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის „თვითგამორკვევისათვის“ დიდი მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტსაც, რომ ამჟამად მიმდინარეობს ჟურნალისტიკის თეორიის ძველი საბჭოური პარადიგმების ძირფესვიანი გადააზრება. საქართველოს გაერთიანებამ ახალ, ევრო-ამერიკულ პოლიტიკურ და სოციოკულტურულ სივრცეში, დასავლური დემოკრატიის ღირებულებითი სისტემის დამკვიდრებამ, ბუნებრივია, კარდინალური ცვლილებები განაპირობა მასობრივი კომუნიკაციების სისტემებსა და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა სფეროში: იცვლება მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ფუნქციონირების პირობები, სტრუქტურა, ტიპოლოგია, თავად ჟურნალისტიკის პროფესიული საქმიანობის შინაარსი და პარამეტრები. ეს ყველაფერი, რასაკვირველია, თავისებურად აისახება ჟურნალისტიკის, საზოგადოებრივი ურთიერთობებისა (PR) და რეკლამის თეორიულ პარამეტრებზე. ამასთან გამოიკვეთა ინფორმაციისა და კომუნიკაციის ეპოქის სულისკვეთების გამომხატველი აღნიშნული მეცნიერული დარგების ურთიერთმიმართებათა ინტეგრალი მოდელის შექმნის მცდელობები. ამ გარემოებამ კი, თავის მხრივ, გააფართოვა (და კვლავაც აფართოებს) ინფორმაციის ბაზრის შესაძლებლობები, კომუნიკაციის პროცესების მონაწილეებს კი გაუიოლა ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა და, რაც მთავარია, ისინი თანაბარი შესაძლებლობების პირობებში ჩააყენა.

პრინციპული მნიშვნელობა შეიძინა იმ ფაქტმაც, რომ ჟურნალისტიკა მასობრივი ინფორმაციის მოპოვება-გავრცელების უმძაფრესი კონკურენციის ატმოსფეროში მოექცა. იგი აღარაა დომინანტი. ეს კი იმასაც ნიშნავს, რომ მას წაერთვა თვითჭვრეტის, საკუთარი ყოვლისშემძლეობით „ტკბობის“ საშუალება.

სოციოლოგიურ მეცნიერებათა წიაღში ეს მოვლენა იმაშიც გამჟღავნდა, რომ უკვე ინტენსიურად მუშავდება საერთოდ მასობრივი კომუნიკაციის სოციოლოგიის პრობლემები, დაფიქსირდა საერთო სქემა-მოდელების აგების ცდები, რომელთა მეშვეობითაც შესაძლებელი გახდება თანამედროვეობის ინფორმაციული და კომუნიკაციური პროცესების თავისებურებათა ასახვა-მოდელირება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჯერ ჟურნალისტიკის სოციოლოგიას არ მოუპოვებია აკადემიური დამოუკიდებლობა, არ გაუსრულებია თავისი თავისთავადობის განმსაზღვრელი პროცესები და ამ დროს კიდევ უფრო მეტი აქტუალობა შეიძინა მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა სოციოლოგიის პრობლემებმა, რომლებმაც ჟურნალისტიკასთან ერთად, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებათა სოციოლოგიის პრობლემატიკაც კი უკან ჩამოიტოვა.

აღნიშნული ტენდენცია ჩვენი ეპოქის იმ თავისებურებას ცხადყოფს, რომ დროის მსვლელობის ტემპები რეალობის აღქმა-გააზრებისათვის აუცილებელი დროის სვლას ბევრად სჭარბობს და მეცნიერების პრაქტიკა დიდად უსწრებს თეორიას. ამიტომ გახდა აუცილებელი ანგარიშის გაწევა შემდეგი გარემოებისათვის:

ჟურნალისტების, პრესის სოციოლოგების, PR-ის სპეციალისტებისა თუ რეკლამის მკეთებელთათვის მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებები (მკს) ის საერთო საფუძველია, სადაც რეალიზდება არა მარტო პროფესიული მიზანდასახულობები, პროფესიული უფლებები, არამედ საზოგადოებისადმი მოვალეობებიც. მკს მათთვის საკუთარ სტრუქტურათა ეფექტური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მოპოვების წყაროს წამოადგენს. (ფედოტოვა: 2002, 3).

თუმცა აღნიშნულთან ერთად უთუოდ საყურადღებოა ჟურნალისტიკამცოდნეობაში დამკვიდრებული აზრი იმის თაობაზე, რომ ჟურნალისტიკა არ თავსდება

კომუნიკაციის საზღვრებსა და ცნებებში. ამ აზრის მომხრეთა თანახმად, ჟურნალისტიკა სოციალური და ჰუმანიტარული მეცნიერებების პარადიგმატიკის შემცველი დისციპლინაა, ადამიანური შემოქმედებითი მოღვაწეობის სფერო და მისი მხოლოდ კომუნიკაციის ჩარჩოებში ჩაკეტილი (აქედან მთლიანად სოციოლოგიაში მოქცევით) ჟურნალისტიკის აღქმა-გააზრების არეალი გაუმართლებლად ვიწროვდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ჟურნალისტიკა სულიერი და პრაქტიკული მოღვაწეობის განსაკუთრებული სახეობაა და, თუ მას მხოლოდ მკს-სახეობად გავიაზრებთ, ამით მხატვრული აზროვნების მისთვის დამახასიათებელ პარადიგმას მოქალაქეობრივ უფლებებს დავუკარგავთ. (სოროკინი: 1992, 534).

ამას გარდა, ჟურნალისტიკის ჩაკეტვა მკს-ში ჟურნალისტიკის შემოქმედებით უნარს, თავისუფლებასაც უქადის მარცხს და უქმნის ხიფათს. ჟურნალისტი ხომ ინფორმაციის უბრალო მაძიებელი და შემკრები არ არის. იგი უპირველესად შემოქმედია და ამის გამოც არ შეიძლება მისი დატოვება საკუთარი კონცეპტუალური ნიადაგის მიღმა. ამ აზრის სასარგებლოდ ის გარემოებაც მეტყველებს, რომ ჟურნალისტიკის როლის უგულებელყოფა თავად მკს დეპერსონიფიცებას გამოიწვევს. ასეთი – დეპერსონიფიცირება კი თავად მასობრივ ინფორმაციას დატოვებს მასების გარეშე. ეს კი იმდენად მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომ სერიოზულად დააფიქრა დასავლური-ევროპული სოციოლოგიური მეცნიერების წარმომადგენლებიც (ბაგდიკიან: 1987, 43-44). ამიტომ საფუძველს არაა მოკლებული აზრი, რომლის თანახმადაც, რაკილა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები სოციალური სინამდვილის ნაწილია, მათი კვლევა, ისევე, როგორც საერთოდ სოციალური სინამდვილის შესწავლა, შესაძლებელია მხოლოდ საზოგადოების განვითარების კონკრეტული ეტაპის სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური თავისებურებებისა და მათი შესაბამისი სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების, ხელისუფლებისა და საზოგადოების, პიროვნებისა და სახელმწიფოს სოციოკულტურული ურთიერთობის ხასიათის გაუთვალისწინებლად. (სიდოროვი: 1999, 10).

ამას გარდა, ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის სპეციფიკა შედარებით დაბალ-მიკროდონეებზედაც ვლინდება. სწორედ ამ დონეებზე აშკარავდება საზოგადოების, როგორც მეგასისტემის, გააზრებიდან, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების, როგორც რთული საზოგადოებრივი სტრუქტურის გააზრებაზე გადასვლის თავისებურებანი და მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების ცალკეული რედაქციების, თავად ჟურნალისტების საქმიანობის განხილვაზე გადასვლის დინამიკა.

ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის შინაარსის გამოკვეთა-დაზუსტებისას გასათვალისწინებელია ერთი ასეთი ტენდენციაც: ესაა ჟურნალისტიკის სოციოლოგიის შინაარსობრივ-პრობლემური სირთულე, თავისებური პოლივალენტოვნობა, ინტერდისციპლინარულობა. საყოველთაოდ არის გაზიარებული აზრი, რომ ჟურნალისტიკის სოციოლოგია შეიცავს საკუთრივ სოციოლოგიას, სოციალური ფსიქოლოგიის, კულტუროლოგიის, ჟურნალისტიკის თეორიის მეთოდოლოგიას, მეთოდებსა თუ კონკრეტულ დებულებებს. ამგვარი ვითარება კანონზომიერი და გარკვეულწილად აუცილებელიცაა, რადგან ამა თუ იმ სამეცნიერო დისციპლინის ახალი დარგი იჩენს თავს, საწყის ეტაპზე ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ან სამეცნიერო დისციპლინა წერილმანდება-იშლება ნაწილებად, ან თავის ინტერესთა სფეროში სხვა დისციპლინათა საგნებსა და მოვლენებს მოაქცევს და ამის გამო გამოკვეთილად არც კვლევაშიებითი ინტერესები გააჩნია და არც ინტერესთა სფეროები, არც კიდევ პრობლემები თუ ამოცანები. ამ თვალსაზრისით, გამონაკლისს არც ჟურნალისტიკის სოციოლოგია წარმოადგენს. ამას ისიც ცხადყოფს, რომ მისი დისციპლინარული სპეციფიკა არ ეწინააღმდეგება კვლევაშიებითი ინტერესების სფეროებს.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. ГРОМОВ И., МАЦКЕВИЧ А., СЕМЕНОВ В. (1997): Западная социология, СПб.;
2. ФЕДОТОВА Л.Н. (2002): Социология массовой коммуникации, М.;
3. СОРОКИН П.А (1992): Человек. Цивилизация. Общество. М.;
4. БАГДИКЯН Б. (1987): Монополия средств информации, М.;
5. СИДОРОВ В.А. (1999): Социология журналистики: Програма курса и методологические указания, СПб.

ჟურნალისტის სოციოლოგიური პოზიცია და სოციოლოგიურად აზროვნება

თ. ჯაგოდნიშვილი

jago-temo@rambler.ru

9. ჟურნალისტიკა და საზოგადოება

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი (სტუ)

It is noted that currently the determining factor in the essence of the inner world of a journalist is its social function.

Social position, of course, is determined according to objective factors. Sociological thinking gives to the journalist the opportunity of adequate reflection of "life pattern" and gives him more freedom in professional activity.

В статье отмечается, что в настоящее время определяющим фактором сущности внутреннего мира журналиста является его социальная функция. Социальная позиция, естественно, определяется объективными факторами. Социологическое мышление дает журналисту возможность адекватного отражения «жизненной картины» и обеспечивает ему большую свободу в профессиональной деятельности.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური ფაქტორები, პოზიცია, აზროვნება, ადეკვატურობა, თავისუფლება

დღეს ჟურნალისტის შინაგანად რაობის განმსაზღვრელი ფაქტორი მისი სოციალური პოზიციაა. რომის პაპმა იოანე პავლე II 2000 წლის ივნისში თქვა: „ჟურნალისტიკა, რომელიც უდიდეს და უშუალო გავლენას ახდენს საზოგადოებრივ აზრზე, არ უნდა იმართებოდეს ეკონომიკური ძალებით, მოგების მიღებისა და განსაკუთრებული ინტერესების დაცვის მიზნით. ამის ნაცვლად, ჟურნალისტიკა უნდა აღიქმებოდეს, როგორც გარკვეული თვალსაზრისით წმინდა მისია, რომელიც იმის შეგნებით უნდა ხორციელდებოდეს, რომ კომუნიკაციის მძლავრი საშუალებები ჟურნალისტებს მთელი საზოგადოების კეთილდღეობის დაცვის მიზნით ანდეს“ (ასოშეიტედ პრესი, report of Pope John Paul II's declaration of the Vatican's Holi Year Day for Jurnalists, 4 ივნისი, 2000).

სოციალური პოზიცია, ბუნებრივია, ობიექტური ფაქტორებით განისაზღვრება. ესაა პრესის ფაქტობრივი (და არა დეკლარირებული) მდგომარეობა, მასმედიის ურთიერთობა ხელისუფლებასა თუ კაპიტალთან; ესაა იდეოლოგიური, პოლიტიკური პლურალიზმი და ა. შ. სოციალური პოზიცია აპირობებს სწორედ მასმედიაში ფაქტების შერჩევის მიმართულებას, სინამდვილის ასახვის ფორმებსა და მეთოდებს.

ზოგიერთი ჟურნალისტის ქცევის სტილიც პირადი რეიტინგის შენარჩუნების მიზანს ექვემდებარება, რადგან ობიექტური ფაქტორების მოქმედება ცნობიერების თვითაქტუალიზაციას კი არ გამოორიცხავს, არამედ აპირობებს. ეს, რა თქმა უნდა, სოციოლოგიური ცნობიერების ჟურნალისტური აზროვნების კულტურაზე გავლენასაც შეეხება.

რას ნიშნავს სოციოლოგიურად აზროვნება და რას აძლევს იგი ჟურნალისტს? მოვლენის შერჩევა იმაზეა დამოკიდებული, რა თვალთვლით ვუყურებთ, რა პოზიციაზე ვდგევართ, როგორია მხერის პოზიცია, მეთოდი. მოვლენას ყოველთვის ჩვენი თვალთახედვის, კონცეფციის სიმაღლიდან ვუცქერთ და აღვიქვამთ. ეს კი იმას ცხადყოფს, რომ დამკვირვებლის თვალთახედვა, პოზიცია განსაზღვრავს იმას, რისი დანახვაა შეძლებული.

ფაქტი (ფაქტები) თავისთავად არ ააშკარავებს ჭეშმარიტებას. ყველაფერი დამოკიდებულია კონცეფციაზე, კოორდინატების არჩევანზე, ინტერპრეტაციისა და ექსტრაპოლაციის მეთოდებსა და ხერხებზე. (კუზინი 2004: 135)

შემეცნების სფეროში სულაც არ არის ერთი და იგივე ცქერა და დანახვა. ფაქტები სისტემაში თეორიის, ჰიპოთეზებისა და შეხედულებების საფუძველზე ლაგდება. ეს კანონზომიერება პრესის სფეროშიც მოქმედებს. ჟურნალისტური ინფორმაცია განისაზღვრება სოციალური ფაქტორებით, თეორიებით, ჟურნალისტის აზროვნებითა და შეხედულებებით. ისიც კარგად არის ცნობილი, რომ „ჟურნალისტური სიმართლე დიდად აღემატება სიზუსტეს; რომ იგი ჟურნალისტის სინამდვილესთან მიმართების პროცესში საზოგადოებასთან დამოკიდებულებასა და ფაქტების გადარჩევასაც მოიცავს. დღეს ჟურნალისტიკას ამოცანად წვრილმანის, შეთხზულ-გაწეწილისაგან განთავისუფლებასა და მნიშვნელოვანზე ყურადღების გამახვილებას უკიუინებენ.

თუმცა იმ გარემოებასაც მიაპყრობენ ყურადღებას, რომ მედიაპროდუქციის მომხმარებელი ყოველდღიურად ინფორმაციული მონაცემების სულ უფრო მზარდი მასის პირისპირ დგება. ამიტომ კიდევ უფრო უმძაფრდება მათი გაფილტვრის, მთავრისა და ნაკლებმნიშვნელოვნის განცალკევების მოთხოვნილება.

აქედან გამომდინარე, ზოგიერთი თეორეტიკოსის აზრით მომხმარებელს პირდაპირ წყაროები უნდა მიეწოდოს, რომლებიც გაუადვილებს დახარისხებას.

თანამედროვე პრესამ უნდა იმუშაოს მასალის შემოწმებასა და სინთეზზე და ამგვარად შეასრულოს საზოგადოების ინტერესების დამცველის როლი, რადგან სიმართლეზე მოთხოვნილება უფრო ძლიერია ტყუილის ალბათობის გამაოგნებელი გაზრდის გამოც.

სოციოლოგიური აზროვნება ჟურნალისტს სინამდვილის ადეკვატური „ცხოვრების სურათის“ ხატვის შესაძლებლობას უქმნის. სოციოლოგიური აზროვნების ხელოვნება მეტ სულიერ თავისუფლებას ანიჭებს ჟურნალისტს. იგი ობიექტურ, სოციალურ სინამდვილეს რეალურად ხედავს, აღიქვამს და აცნობიერებს. ეს კი იმასაც ნიშნავს, რომ ჟურნალისტი, ერთი მხრივ, ინფორმაციის არასანდო წყაროების გავლენისაგან ხდება დაცული, მეორე მხრივ, მისი დასკვნების უტყუარობას უზრუნველყოფს, რეალობასა და მის მაჯისცემას შეაგრძნობინებს.

სოციოლოგიური აზროვნება აუდიტორიისადმი გაცნობიერებული, გააზრებული თავგანწირვის მცდელობაშიც იჩენს თავს. აუდიტორიისადმი დამოკიდებულებაში ზოგადად ორი ურთიერთსაპირისპირო ტენდენციაა შესაძლებელი. ჟურნალისტი ერთ შემთხვევაში მას უცქერს როგორც საშუალებას, „ნივთს“, უსახო მასას, მანიპულირების ობიექტს, ხოლო მეორე შემთხვევაში, როგორც თავის ტოლ-სწორ ადამიანთა სიმრავლეს, რომელთა იტერესებსაც საკუთარზე მაღლა აყენებს. ჟურნალისტური ქცევის მიზნებსა და მოტივებს სწორედ ეს პოლარურად განსხვავებული დამოკიდებულება განაპირობებს.

პირველ შემთხვევაში მიზანი თვითგამოხატვაა, ნებისმიერ ფასად თვითგადარჩენა, პირადი კეთილდღეობაა, რისი შედეგიცაა უპრინციპო, უპასუხისმგებლო მედიაპროდუქცია; მეორე შემთხვევაში – აუდიტორიასთან თანასწორი, პარტნიორული ურთიერთობის დამყარება, ჭეშმარიტების ერთობლივი ძიება, მნიშვნელოვანი სოციალური პრობლემების გადაჭრის ცდა, რასაც შედეგად მოჰყვება იდეოლოგიური პლურალიზმი და ადამიანთა შორის ურთიერთგაგება. (კუზინი 2004: 137)

სოციოლოგიური აზროვნება უპირველესად მდგომარეობს ადამიანის მიერ სინამდვილის კონკრეტულად აღქმის უნარში, მათ შორის საკუთარი აზროვნებისა. კრიტიკული ცნობიერება ცოდნას და მის მუდმივ შევსებას ემყარება. მეცნიერებმა დაადგინეს, რომ კაცობრიობის მიერ ათასეულობით წლების მანძილზე დაგროვილი ინფორმაცია, რომელიც თაობიდან თაობებს გენეტიკურად გადაეცემა, 10^9 – 10^{10} ბიტს შეადგენს. ეს ცოდნა, კ. იუნგის მტკიცებით, ე. წ. არქეტიპებს – უნივერსალურ ფსიქოლოგიურ კომპლექსებს – ხატებს ქმნის და მათ

სახე-სიმბოლოების ფორმით კოლექტიური ქვეცნობიერი შეიცავს. სწორედ ეს ცოდნა სძენს ადამიანს გარემოსადმი ადაპტირების უნარს. თუმცა თანამედროვე ცოდნისათვის ინფორმაციის ეს უაღრესად დიდი მარაგიც არაა საკმარისი. იგი მხოლოდ ამ ცოდნის სფუქველს ქმნის. ადამიანი სიცოცხლის მანძილზე დაახლოებით ერთი ამდენივე მოცულობის ინფორმაციას იძენს, რომელიც მემკვიდრეობით არ გადაიცემა. მას პიროვნება ურთიერთობის, საქმიანობის, სწავლის, აღზრდის პროცესში „ხარჯავს“. (კუზინი 2004: 137).

სოციოლოგიური აზროვნების კულტურა საკუთარი პროფესიული გამოცდილების გადაფასების, მოქალაქეობრივი პოზიციის კორექტირების უნარშიც გამოიხატება. მეორეული სოციალიზაციის აუცილებლობას ჟურნალისტს არა მხოლოდ სოციალური სინამდვილის დინამიკა კარნახობს, არამედ საკუთარი პროფესიის თავისთავადი, ბუნებრივი მობილურობაც. სოციოლოგიური აზროვნება ჟურნალისტს მოურიდებლად აიძულებს არჩევანს – ვის ემსახუროს, რატომ ან რა პროფესიულ იდეოლოგიას უერთგულოს. ტენდენციური ცობიერება ყოველ-თვის ეძებს (და პოულობს კიდევ) იმ მორალურ შირმას, რითაც გაამართლებს ნებისმიერ საქციელს. სოციოლოგიური აზროვნება კი, პირიქით, ჟურნალისტის „მე-კონცეფციისაგან“ ცალსახა პასუხებს ითხოვს და არა თავის მართლებას. (კუზინი 2004: 137).

სოციოლოგიური აზროვნება ჟურნალისტის მთელ შინასამყაროს გარდაქმნის. იგი საკუთარი თავის ცოდნისა თუ ემოციების მუდმივ კონტროლს, აიძულებს, ფსიქიკის ქვეცნობიერ გამოვლენათა შეფასებას, ცხოვრებისათვის აუცილებელი განწყობების, ღირებულებითი ორიენტაციებისა თუ პროფესიულ-ზნეობრივი კრიტერიუმების გამომუშავებას ავალდებულებს.

სოციოლოგიურად მოაზროვნე ჟურნალისტი საგნებსა და მოვლენებს ისე კი არ ხედავს, როგორც სურს, არამედ ისე, როგორც არიან თავისთავად. სუბიექტივიზმი ძალიან ჩამოჰკავს შეგნებულ სიცრუეს, რადგან სინამდვილის ჟურნალისტურ სურათს განასხვავებს რეალურისაგან. ჟურნალისტს საშუალებას არ აძლევს უბრალო, მაგრამ პრინციპულ კითხვას უპასუხოს – „რა მოხდა სინამდვილეში“. აქ კიდევ ერთი პრობლემა იჩენს თავს. თანამედროვე ტექნოლოგიურ-ინფორმაციულმა ცივილიზაციამ ინფორმაციის გადაცემის ისეთი მძლავრი არხები შექმნა, როგორცაა, მაგალითად, ინტერნეტი. ამ მოვლენამ სათავე დაუდო ახალ რეალობას – ე. წ. ვირტუალური სამყაროს შექმნას. ეს სამყარო დღეს აბსოლუტურად უკონტროლოა. ეს კი საზოგადოებრივი ცნობიერების მართვის ხიფათს შეიცავს. ამისათვის დღეს ხომ დაუნდობლად იბრძვიან ხელისუფლების მპყრობელნიც, კაპიტალიც და ა. შ.

ჟურნალისტები, რომლებიც ფლობენ სოციოლოგიური ანალიზის მეთოდოლოგიას, აზროვნების კულტურას, დამოუკიდებლობის მაღალი კოეფიციენტით გამოირჩევიან და ამის გამო მედიის მართვის ხელში ჩაგდების მოსურნე ძალებისათვის მაინც და მაინც სასურველნი არ არიან. ამიტომ ანალიტიკოს ჟურნალისტთა პროფესიული საქმიანობა ია-ვარდებით მოფენილი არაა. ასეთი ჟურნალისტები არ სჭირდებათ მათაც, ვინც მასმედიას გართობის საშუალებად აღიქვამს. საქმიანი ჟურნალისტიკა „ყვითელი“ პრესისაგან სწორედ აღნიშნულით განსხვავდება. თუმცა ისიც უთუოდ უნდა ითქვას, რომ სოციოლოგიური აზროვნების კულტურა თვით გართობაზე ორიენტირებულ მასმედიასაც სჭირდება.

ჟურნალისტის სოციოლოგიური პოზიციისა და აზროვნების პროფესიული მნიშვნელობა თვალშისაცემ აქტუალობას იძენს თანამედროვე ჟურნალისტიკის იმ ტენდენციათა გასანეიტრალებლად, რომლებიც მოპოვებული დამოუკიდებლობის თვითიზოლაციაში გადაზრდის საფრთხეებს მოჰყვამს. ეს ტენდენციები კი, როგორც პრაქტიკა ცხადყოფს, არც ისე იოლი დასაძლევია, რადგან ჟურნალისტური შემოქმედებითი საქმიანობის განვითარების ლოგიკურ შედეგებადაც კი წარმოდგება. მხედველობაშია თვითიზოლაციის განმაპირობებელი ისეთი აღიარებული ფაქტორები, როგორცაა:

- ჟურნალისტიკის პროფესიონალიზმის, ჟურნალისტების განათლების ხარისხობრივი ზრდა, გაზეთებისა და ტელევიზიების გამოყენება ჟურნალისტიკის სკოლა-ბაზებად;

- ჟურნალისტური ტონის შეცვლა, მშრალი ახალი ამბების მიწოდებაზე მეტად ინტერპრეტაცია-ანალიტიკის მატება;

- ჟურნალისტური გულგრილობის ფენომენის გაჩენა;

- ცალკეული მედიასაშუალების ბიზნესის სტრატეგიების კონცეპტუალიზმის კრიტიკიუმების ცვლა – მასობრივი აუდიტორიის ინტერესებიდან მდიდარსა და აქტიურზე გადანაცვლება

ამ ტენდენციათა კვლევაში კი ჟურნალისტიკის სოციოლოგიური პოზიციისა და აზროვნების გათვალისწინება დიდად მნიშვნელოვანია.

ბიბლიოგრაფია

1. კუზინი ვ. ი. (2004): ჟურნალისტის სოციოლოგიური აზროვნება, წიგნში: ჟურნალისტიკის სოციოლოგია, მოსკოვი.

ქართული ენის „შინა-ფორმა“ გრიგოლ რობაქიძის ნააზრების მიხედვით

ლ. ჯანგებაშვილი

liajangebashvili@mail.ru

5. კულტურის ენა და სამყაროს მოდელი მხატვრულ ტექსტში

თბილისის ეკონომიკურ ურთიერთობათა სახელმწიფო უნივერსიტეტი (თეუსუ)

Grigol Robakidze forms his position about the internal function of the language referring to Humboldt's energetical theory of the language. Robakidze considers that the language is the main form of culture. It is the energy, power that reveals the relative superiority of a language.

При формировании позиции о внутренней функции языка Гр. Робакидзе опирается на энергетическую теорию языка Вильгельма Гумбольдта. Сакральная сила языка у писателя – основное лицо языка. Мифическое божество грузин «карду» как языковое божество мыслится более глубоко, чем отдельная языковая личность. Опираясь на идеи Гумбольдта, Робакидзе развивает мысль о том, что язык – основная форма культуры человеческого разума, он – энергия, сила, на фоне которой выявляется сравнительное «величие» того или иного языка.

საკვანძო სიტყვები: ენა, მითოსი, შინაფორმა, ლოგოსი, სამყარო.

ენობრივ სამყაროში მიმდინარე პროცესებს კანონზომიერი ხასიათი აქვს. ენობრივ მოვლენათა სამყარო დამოუკიდებელი სამყაროა, რომლის საშუალებითაც ესა თუ ის ერი აზრსა და გრძნობას ენობრივ რეალობას ანიჭებს. ენათა სიმრავლე დედამიწაზე ადამიანური გონის ნაირგვარი გამოვლინებაა, რაც კაცობრიობის სულიერ ერთიანობას განსაზღვრავს. გურამ რამიშვილის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ყოველი ენა ამ ერთიანობის განუმეორებელი გზაა, რაც უპირატესად ენათა შინაარსეულ აგებულებაში ჩანს“ (2. 11).

ენათა შინაარსობრივი აგებულების გამოკვლევა და ენის ფენომენოლოგიური არსის ჩამოყალიბება ყველაზე საჩინოდ ვილჰელმ ჰუმბოლდტის სახელთანაა დაკავშირებული. მეცნიერის მიზანია ენის შინაარსეული ნაწილის, შემდგომ კი მასში ერის არსებობის საფუძვლის მოძიება, ენის აქტივობის იდეის ამოცნობა, მისი ენერგეტიკული ფუნქციის განსაზღვრა. ჰუმბოლდტი ავითარებს აზრს, რომ კაცობრიობის „ინდივიდუალიზება“ ხორციელდება ენობრივად, ენობრივ-გონითად, „ერი არის ამა თუ იმ ენით აღბეჭდილი გონითი ფორმა კაცობრიობისა – ინდივიდუალიზებული იდეალურ მთლიანობასთან მიმართებაში“ (2.24), ენა ენერგიაა დაფარული ტექსტების ამოცნობისა. ეს საგანთა ფარული არსის გამომსახველი ძალა ცალკეული ადამიანისა თუ ცალკეული ერის ცნობიერებაში ჰპოვებს სამყაროს არსის შემქმნებელ მისიას. „ენის მიღმა არსებული უხილავი სამყარო ჰუმბოლდტთან „ენის ინტელექტუალური ნაწილის“ – „შინაფორმის“ სახელს იძენს, რომელიც საგნის, ობიექტის გონითი ასახვის ფონზე ენის გრამატიკულ ფორმებსაც განსაზღვრავს.

გრიგოლ რობაქიძე ენის შინაგანი ფუნქციის შესახებ პოზიციის ჩამოყალიბებისას ჰუმბოლდტის ენის ენერგეტიკულ თეორიას ეფუძნება. ენის საკრალური, ზეგრძნობადი ძალა მწერალთან ენის თაური სახეა, სადაც ქართველთა მითიური

ღვთაება - „კარდჰუ“, როგორც ენაღვთაება, ბევრად უფრო ღრმად აზროვნებს, ვიდრე ცალკეული პიროვნება, „მოაზრე აქ ხალხია თვითონ: კრებული პიროვნება, თავისებური ცოცხალი არსი“ (12). აქედან გამომდინარე, „კარდჰუ“ წინარეის-ტორიული და წინარემითიური განზომილებაა ენისა და მასში ჯერ კიდევ არ არის გამოკვეთილი ფილოსოფიური და თეოლოგიური პრინციპები.

ჰუმბოლდტი აღნიშნავს, რომ თითოეული ენა ინდივიდუალური სამყაროა, „ენაში არსებული ენერგია ერის პოტენციას განსაზღვრავს“ (18. 370), გარნა „სულიერი სიმართლე მხოლოდ დიდი კულტურის მქონე ენაში გვხვდება“ (18. 370). ქართული ენა, როგორც უძველესი და დიდი კულტურის მქონე განზომილება, რობაქიძესთან მითოსური თუ მეტაფიზიკური მოდელირების ერთ-ერთი საშუალებაა – მარადიული საიდუმლოებით მოცული სფერო, ქართულ ენაში „მოცემულია პირველი ხილვა მოვლენისა და პირველი აღქმევა საგანთა. ქართული ენის შინაგანი განხილვით შეიძლება აღდგენილ იქნას მთელი მითიური სამყარო. ლოგოსი, ცოცხალი თაური ციურისა და მიწისა არც ერთ ენაში ისე არ ცნაურდება, როგორც ქართულში. თითქმის ყოველი თაურსაიდუმლო ხილულია აქ და მოსაკრეფად გამზადებული, როგორც მწიფე ხილი“ (12).

გრ. რობაქიძესთან ენა ადამიანის გონითი კულტურის უმთავრესი ფორმაა, იგი ენერგიაა, ძალაა, რომლის ფონზეც წარმოჩინდება ამა თუ იმ ერის შედარებითი „სიდიდე“. სამყაროს არსის წვდომას ქართულ ენაში ჩაბუდებული დაფარული ცოდნა განსაზღვრავს. ქართული ენის ენობრივი საზრისი საშუალებას აძლევს მწერალს, ჩასწვდეს ენისა და ერის „თავდაპირველ ერთიანობას“ (გ. რამიშვილი) და გასაგები გახადოს ქართული ენიდან ამოსვლით ქართველი ერი, როგორც ინტელექტუალური კატეგორია.

ჰუმბოლდტთან გონი „ბგერას აზრთან ამთლიანებს“ (3.11), რომლის წვდომით შეიმეცნება მოვლენათა თავდაპირველი კავშირი და ენა, როგორც „შინაგანად შეკავშირებული ორგანიზმი“ (3.11). ცალკეული სიტყვები შეიცავს გონით ხედვას, რომლის ფონზეც შესაძლებელია სამყაროსეული საიდუმლოებების ამოცნობა.

ენა გონითი ძალაა რობაქიძესთან. ენაში გაფანტული, ჩაბუდებული გონი მეტაფიზიკური და ინტუიციით მისაწვდომი სიდიდეა, საგანთა აღქმის აქტიდან მომდინარე ფუნქციაა. „სამყაროული მთლიანობა“ (გრ. რობაქიძე) სრულქმნილია ენის გონითი ძალით და პირიქით. რობაქიძისთვის არსებითია იმის ჩვენება, რომ ენის უმთავრესი ფუნქცია არა მხოლოდ „მზა აზრების“ (ჰუმბოლდტი) ბგერითი გამოხატულებაა, არამედ სამყაროს საიდუმლოების ამოცნობა და იდუმალი აზრების გაშიშვლება, რაც გონიდან მომდინარეობს.

წერილში „უცნობი საქართველო“ მწერალი აღნიშნავს, რომ „შეგონებიდან“, „შთაგონებიდან“ მომდინარე, გონითი ხედვა საკრალური აქტია ქართული ცნობიერებისთვის. აქ თვითონ „უღრმესად მოაზრე“ ქართული ენა „ამზეურებს“ საიდუმლოს. აქვე ვლინდება ქართველთა თავისთავადი და შემემეცნებელი „მსოფლსახე“-გონითი ხედვა, რაც საფუძველია გრიგოლ რობაქიძის ამგვარი აზრისა: „უკანასკნელი ოცი წლის განმავლობაში „მსოფლსახეთ“: ჩინელთა, ჰინდუელთა, ირანელთა, ებრაელთა, ბერძენთა, რომაელთა, გერმანელთა, კელტთა სწავლისას ქართველთა „მსოფლსახეს“ ვადარებდი მათ. მხრებში ვიმართებოდი, ვხედავდი რა, რომ ქართველთა „მსოფლსახე“ არა თუ ეტოლებოდა ჩამოთვლილ ერთა, დიდ ერთა „მსოფლსახეთ“, კიდევ უკან იტოვებდა მათ სიღრმით ხილულისა და პლასტიური „სახეობით“ ნახულის განფენისა“ (12).

მსოფლხედვა იგივე „საგანხედვაა“, რომელიც ინდივიდუალურია ცალკეულ ენაში. ენათა სხვაობა „მსოფლხედვის“-საგანხედვის სხვაობაა. ჰუმბოლდტთან თითოეული ენა ორიგინალური „თვალსაზრისია საგანზე“. როგორც გურამ რამიშვილი ამბობს, ენათა განსხვავება უპირველესად დასანახია „არა მხოლოდ ბგერადობასა და გარეგან ფორმაში, არამედ უფრო ღრმად-„საგანხედვის“ წესში“ (3. 18). თითოეული ერი აზროვნებს ისე, რა სიღრმის სიბრძნეც დევს მის

„საგანხედვაში“. ეს ცოდნა არაცნობიერია და მას გონითი ხედვა ჰქვია. ქართული ენის ენერჯის ჩვენებას რობაქიძე „საგანხედვით“, საგნობრივი ენერჯის ფონზე ახდენს, სადაც „ყოველი საგანი თუ მოვლენა ამსახველი სარკეა მეორე საგნის თუ მოვლენისათვის“ (13. 249) და რომელიც ქართული სიტყვის ლოგოსურ ქვეფენებში „ილანდება“: „ქართველი მევენახე მწიფობისას ყურძნისა იტყვის ხოლმე: „თვალი ჩასულა მტევანში“. „თვალით“ აქ ნაგულისხმევია მზე: „მზერა“-„მზე“ მითიური ხატი პირდაპირ უმაგალითო! „ჯვარი ვაზისა“. ქრისტე მითიურად არის: „მზე“. მის მიმართ მევენახის ნათქვამი გამოდის ასე: ძე ღვთისა „ჩასულა“ ვაზის ნასხლებში: ჩასულა ვითარ ვნებული. ვნება ქრისტესი „ვაზის ჯვარში“ თითქო ღერწად იქცევა, რომელსაც მოაქვს „შეება“-ჯვარცმა ქრისტესი ხომ „ხსნა“ არის: („შეება“, „ბადება“, „განთავისუფლება“, „სისხარული“ - აი კიდევ ერთი საიდუმლო, ქართულში დამარხული!) (14. 302).

ენის გონითი თვისებების გამოვლენისას გრიგოლ რობაქიძე ერნესტ კასირესის გავლენასაც განიცდის. კასირესი აღნიშნავს, რომ „ენა გონის თაურფენომენია“ (5.178) და მითოსის გონითი მასაზრდოებელი. გონი ლოგოსშია დაუნჯებული და იგი „კოსმიური მნიშვნელობის“ „უნივერსუმის პრინციპია“ (5. 181). გონის არსი სიტყვით ცხადდება. სიტყვა გონის სიმბოლური ფუნქციაა-ამქვეყნიურ საუფლოში ზეგრძნობადი, იდუმალი არსის გამოსახვა და, აქედან გამომდინარე, შემეცნების პრინციპი.

სახარების მიხედვით, სიტყვა, იგივე ლოგოსი სამყაროს შექმნის მიზეზია: „პირველთაგან იყო სიტყვა და სიტყვა იგი იყო ღმერთისა თან და ღმერთი იყო სიტყვაი იგი“ (1-1). იოანე ლოგოსით ავრცელებს აზრს უდროო სივრცეში იმის შესახებ, რომ სიტყვა უნდა დაედოს ყველაფერს საფუძვლად. ლოგოსი საყოველთაო ძალის მქონე უნივერსალური მეტაფიზიკური პრინციპია პერაკლიტესთვის, რომელიც თვლის, რომ „ღვთაებრივი სიტყვა“ ზნეობრივი ჰარმონიის დასაბამი და პირველი პრინციპია. რობაქიძესთან სამყაროს ყველა კანონი ლოგოსის შედეგია. სიტყვა მეტაფიზიკური მოვლენაა, „ფიქრის სხეულია“ (8) და „ცოცხალი თაური ციურისა და მიწისა“ (12). იგია ყველაფრის მიზეზი და მარადიული – მისი სივრცე. მწერალი ფიქრობს, რომ ქართული ენის „ქვეფენებში გამორჩეულად მზეობს ლოგოსი“ (12), სადაც „პირველცოდნა“ „წყაროს-თვალით“-ენგადითაა ხილული. ქართველთა მითიური ხედვის ერთი უმშვენიერესი და „უნათლესი“ ხატი ხომ „წყაროსთვალია“, „რაც თვალია წყაროსათვის, ისაა სიტყვა მოვლენისათვის, წყარო ივსება თვალით, მოვლენა ისხმება სიტყვით. სიტყვა აქ თვალია, როგორც თვალი: მზერა, ხილვა. ქართულ სიტყვაში „მზერთ“ მოვლენას, „ხილულობთ“ მას“ (12).

სიტყვა გონის ცხადებაა-ირეალური განცდის რეალურ სამყაროში გამოვლენა, სადაც თაური მითოსური სიბრძნე და საკრალური ცოდნაა დაუნჯებული. „მცველნი გრალისას“ ავტორის აზრით, „ენა არასოდეს იტყუება. მასში უძველესი დროის სიბრძნეა იდუმალ დაუნჯებული... „სიტყვა“ და „ტყვეობა“. მათი ძირი ერთი და იგივეა. სიტყვა, დატყვევება და აგრეთვე შეუღლება, განაყოფიერება. როდესაც აღმასივით რაიმე არსს სიტყვით აღნიშნავენ, სახელს დებენ, ამით მას ატყვევებენ კიდევ: მაგრამ არა შემლახავად, არამედ გამანაყოფიერებლად“ (16. 125).

როგორც კონსტანტინე კაპანელი აღნიშნავს, „ცნებითი განყენება ამახინჯებს სიტყვის ბუნებას. ცნების ევოლუცია სიტყვას თანდათანობით უკარგავს პირვანდელ სახესა და ღირებულებას, ამრუდებს შეფარდებას სინამდვილესა და გააზრებას შორის (4. 252), და გრიგოლ რობაქიძე „ქართულის შუაგულითგან“ „ჩამსახველი სიტყვის“ ფონზე ქმნის ახალ სიტყვებს: „წელი“, „ათვისება“, „არქმევა“, „ცალკეული“, „შორეთი“, „თაური“, „ნაქმი“, „ქმედითი“, „შეცნეული“, „ზმანეული“, „ტეხილი“, „მთვარეული“, „მზეოსანი“, „თაურმდგენი“, „ცეცხლეული“, „ნათელმფენი“, „წვართი“, „ცნაურება“, „გონი“. (14. 301).

როცა სიტყვა „სახელდება“, იგი იძენს „სახეს“ („სახელი-„სახე“), რაც გრიგოლ რობაქიძის ხედვით, იმთავითვე გულისხმობს სიტყვაში ღვთის არსებობას. რომანში „მცველნი გრაალისა“ მწერალი ეძებს სიტყვათა მიმართებას ღვთაებრივ სფეროსთან: „სიტყვა „სახე“-ს დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქართულ ენაში. შეიძლება იგი ენათესავება ეგვიპტურ „საჰე“-ს, რომელიც რაიმე არსის მარადიულ, წარუვალ სუბსტანციას აღნიშნავს. არც ერთ ენაში არ იხმარება „სახე“ ასეთი ღრმა აზრით ღმერთთან მიმართებაში: რასაც სახე გააჩნია, არის ღვთაებრივი – ასე განიცდის ქართველი – ამიტომ „სახიერი“ ღმერთის მიმართ ითქმის“ (16. 126). ესეში „სიტყვის როია“ რობაქიძე „სახელრქმეულ“ სიტყვას ასტრალურ-მეტაფიზიკურ სამყაროსთან მიახლების ქმედებას მიაწერს, რაც „არსისა“ და „ნივთის“ შინაგან, თაურ აზრს განსაზღვრავს და „ჰკვეთს“ ამ სიტყვებს „ასტრალურ ხაზებში“, ოღონდ სიტყვა „როიის რკალში“ უნდა „გამოიჭრას“. „როიას“ ფენომენი რობაქიძესთან ის შემნივთებელი აზრია, რომელიც, ბელა წიფურიას სიტყვით რომ ვთქვათ, „კრავს რკალს მატერიალურ და ტრანსცენდენტურ სამყაროთა შორის ენობრივი და სულიერი მოღვაწეობის ფორმებს შორის და სახელდების სიტყვიერ დონეზე ახორციელებს სიმბოლიზაციის, ანუ მისტიური ურთიერთკავშირის აქტს“ (6. 247).

ამდენად, ქართული ენა, გრიგოლ რობაქიძის აზრით, ქართველი ერის მიერ სიტყვაში დაფარულ ცოდნას წარმოაჩენს, სიტყვის სახეობრივ პოტენციას შეიგრძნობს, მისტიური სახელის ძალას განსაზღვრავს. ეს ძალა მწერალთან ენობრივი მსოფლხედვის ცნებას უკავშირდება, რაც ქართული სიტყვის ღრმა ფესვიძირში ცოცხლდება. რობაქიძე აცოცხლებს ქართული სიტყვების „თაურ“ მნიშვნელობებს, მათ „ინტელექტუალურ ნაწილს“ (ჰუმბოლდტი), რაც ნიშნავს ენის ფარგლების გადაღახვას და სიტყვის „ინტელექტუალური“ შინაარსის ამოცნობას. სახელთა პირველადი მნიშვნელობის წვდომით მწერალი ცდილობს, ჩასწვდეს ქართული ენობრივი აზრის ჭეშმარიტ არსს, რაც გარკვეული თვალსაზრისით, პირველადი ენობრივი ცნობიერების აღდგენასაც გულისხმობს. ეს არის რობაქიძისეული გონით დანახული ქართული სიტყვის შინაგანი ძალა – „შინაფორმა“.

რობაქიძისეული ქართული ლოგოსი საკრალური სფეროა, რომელიც თავის თავს საიდუმლო არსით – თაურარსით ავლენს. მწერლის თვალთ დანახული ქართული სიტყვების არსი, მათი „სულიერი“-„შინაგანი“ ძალა მითოსია, ვინაიდან ისინი „მითიური ჭვრეტიდანაა“ აღმოცენებული. როგორც კასირერი წერს, ენობრივი სამყარო „განიცდის მითოსური აზროვნების ზემოქმედებას“ (5. 242). ენა და მითოსი საერთო ცნებაშია მოქცეული რობაქიძესთანაც. ორივე სფერო მეტაფორულია და „მარად-მყოფადში“ გაფანტული. აქედან გამომდინარე, ისინი ერთმანეთს მარადიულობაში, უდრო სივრცეში ენივთებიან. „ქართველნი ვიტყვი, მაგალითად „ვექნიდე“. ეს არაა არც წარსული: „ვექნ“, არც აწმყო: „ვექნი“, არც მომავალი: „ვევექნი“. სტილი ქართული ზმნისა მოქროლვით ანიშნებს აქ „მარად მყოფადს“. მეორე ზმნისაგან „ყოფნა“ ორმაგად ვლინდება: წარსული: „ყოფილი“ - „ნაყოფი“. „ყოფილი“ იხრება ზედშესრულებისკენ. „ნაყოფი“ – სახელარსებითისაკენ. ახლა სხვა სხვაობა, უფრო მნიშვნელოვანი. „ყოფილი“: ერთხელ არსებული და სამუდამოდ გადასული, „ნაყოფი“: ამ უგენიალესი სიტყვით „მარადი მყოფადი“ გამოჭრილია ვითარ კოსმიური მედალიონი“ (12).

ბიბლიაში ხშირად ვხვდებით ისეთ ტექსტს, რომელიც მოგვითხრობს სხვა დროზე, ვიდრე იგია დაწერილი. თუმცა მოვლენა ვითარდება ისე, თითქოს ეს უკვე იყო. ეს მოვლენა ქართული ცნობიერებისთვის არაა პარადოქსი. ვინაიდან, მართალია, ფაქტი ეწინააღმდეგება ლოგიკური აღქმის პრინციპს, მაგრამ გასათვალისწინებელია ის, რომ ქართული ინტუიციისათვის „იყო“ გამოხატავს წარსულსაც და მომავალსაც.

იოანეს გამოცხადებაში, სადაც იგი თავის რეინკარნაციაზე მოგვითხრობს, ღმერთის სახეს მომავლიდან წარმოგვიდგენს. გავიხსენოთ, რომელ დროშია დაწერილი მისი თხრობა: „იყო კაცი მოვლინებული ღმერთისა მიერ და სახელი მისი იოვანე“ (1-6). (და არა: მოვა კაცი მოვლინებული). ეს არის დროისა და სივრცის გარეშე „ნაგზნები“ რეალობა. ეს ერთგვარად მითოსური განცდის ნიშანიცაა, მითოსური გრძნობის შედეგი, დროისა და სივრცის მითოსური გაგება, ვინაიდან დროის მითოსური ცნობიერებისათვის უცხოა დროში ერთდროულობისა და თანამიმდევრობის მკაცრი გარჩევა, რაც დროდადრო პარადოქსულ მტკიცებებს ექვემდებარება. მართალია, მითოსი და რელიგია ცნობიერების სხვადასხვა სფეროა, მაგრამ ისინი მაინც ერთმანეთში „მყოფობენ“. არსებობს მოსაზრება, რომ მითოსი „დასაბამითვე პოტენციური რელიგია იყო“ (5. 145). გამარადიულებულ – გასიმბოლიზებული დროის შეცნობა რობაქიძესთან ქართული ზმნის „ინტელექტუალური“ შინაარსის წვდომით აღიქმება, რაც არღვევს მატარიალური, გრძნობადი არსებობის ჩარჩოებს და სახეს უცვლის რაციონალურ წესრიგს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რობაქიძის მტკიცებით, ქართულ ენაში თაური სიბრძნეა დაუნჯებული. ქართველთა „მსოფლსახე“ უდრმესი სამყაროა, რომლის „შინაგანი განხილვით შეიძლება აღდგენილ იქნას მთელი მითიური სამყარო“ (12). ქართული ენა სხვა ენებისაგან გამორჩეულად სრულყოფილად მოიცავს სამყაროსეულ საიდუმლოს. მწერლის ესოდენ თამამ აზრს მივყავართ იოანე ზოსიმეს ტექსტთან „ქება და დიდება ქართულისა ენისა“, სადაც საუბარია ქართულ ენაზე, ლაზარეს ენაზე, რომელ ენაზეც „ყოველი საიდუმლო... დამარხულ არს“.

ტექსტში ქართული ენა იდენტიფიცირებულია ლაზარესთან, რომელიც ქრისტემ მკვდრეთით აღადგინა და რომელიც არის „მისთანავე (ქრისტესთანავე - ლ.ჯ.) დაფლული სიკვდილითა ნათლისღებისა მისისადათა“ (მათე 3.4). ე.ი. ლაზარე, იგივე ქართული ენა, რომელიც „ქებად“ მიხედვით, „დამარხულ არს“ და „ყოველსა ენას ღმერთმა ამხილოს ამით ენით“, დებულობს ქრისტიანულ ნათლისღებას.

„ქებად და დიდებად ქართულისა ენისა“ არაერთი მეცნიერის ნაშრომში განიხილება, როგორც გნოტესკური ხასიათის ისტორიული ძეგლი. ლაზარე (ქართული ენა) ზოგიერთი თეოლოგის თვალსაზრისით, არის იგივე იოანე მოციქული, ფიქრობენ, რომ იგი გაიგივებულია იონა წინასწარმეტყველთანაც, რომლის წინასწარმეტყველება დაკავშირებულია ვეშაპთან, ზღვასთან. ვეშაპის ბნელ წიაღს სამი დღის შემდეგ დააღწია თავი წინასწარმეტყველმა, რაც ნიშნავს მის ხელმეორედ შობას – რეინკარნაციას, ხოლო მოასწავებდა მაცხოვრის ჯვარცმას და მერე აღდგომას. ამავე დროს, იონას გამოსვლა ვეშაპის მუცლიდან სიმბოლურად ნიშნავს ღვთის სიტყვის დაბადებას ქალწულის მუცლიდან, ვინაიდან „ორთა მუცელთა ბუნებანი შეცვალნეს – ვეშაპისა და ქალწულმან დღეს, რამეთუ პირველ უხრწნელად დაჰმარხა მუცელმან ნაყოფი, ხოლო აქა დღეს მუცელი დაიცვა ნაყოფმან“ (თ ჩხენკელი. „ქართული ანბანი და მეფეთა ცხოვრება“, „ლიტერატურული ძიებანი“, კრებული, 2000. ტ.21, 46).

გრიგოლ რობაქიძე აცნობიერებს იმ სიბრძნეს, რომ ღვთის სიტყვა იონას პირით, იგივე ლაზარეს პირით უნდა გაცხადდეს, ამიტომ არის მასთან „კარდჰუს“ ენაში მოქცეული ქართველთა მსოფლსახე. მიგნებები საქართველოს, როგორც მითიური ფენომენის გარშემოც ხომ ქართულმა ენამ უბოძა მწერალს, რომლის რკვევანი ქართული ენის შესახებ ეხება არა მხოლოდ კონკრეტულად ქართულ ენას, არამედ ქართველ ერს, მის მითოსს, ეთნოსს, კულტურულ-ისტორიულ მისიას. გრიგოლ რობაქიძის ლიტერატურულ-მხატვრული ნააზრევი ცხადყოფს: ქართველი კაცის ღმერთის იდუმალებასთან ზიარების წყარო მითოსური ცნობიერებაა. მხოლოდ საკრალურ სიბრძნეს, „ჩამსახველ სიტყვას“, მითიური შესატყვისების პირველწყაროს მივყავართ სამყაროს სულიერ აღქმამდე, რაც იყო, არის და იქნება

– როგორც ქართული ზღაპრის დასაწყისი გვამცნობს, „იყო და არა იყო რა“ და როგორც სალუსტიუსი წერს, „არასოდეს ყოფილა, ოღონდ ყოველთვის არის“.

ბიბლიოგრაფია

1. შხენაძე ღ. (1990): *enis Sinaforma*. saqarTvelos mecnierebaTa akademia–fsiqologiis institutis Sromebi. t.4;
2. რამიშვილი ბ. (1995): *enaTa Sinaarsobrivi sxvaoba*. Tbilisi;
3. რამიშვილი ბ. (1978): *enis energetikuli Teoriis sakiTxebi*. Tbilisi;
4. აპანელი პ. (1989): *filosofiuri Sromebi*. Tbilisi;
5. კასობერი მ. (1983): *ra aris adamiani*. Tbilisi;
6. ჯიფარიძე ბ. (2001): *sityvis saxeldebiTi funqcia simbolizmSi da gr. robaqizis „sityvis roia“*. literaturuli Ziebani;
7. რობაქიძე ბრ. (1990): *ucnobi saqarTvelo*. literaturuli saqarTvelo. NN46–49 publikacia moamzada guram SaraZem;
8. რობაქიძე ბრ. (1991): *saqarTvelos saTaveni*. literatura da xelovneba. N2;
9. რობაქიძე ბრ. (1996): *giorgi gamyrelizis*. „CemTvis simarTle yvelaferia“, krebuli, Tbilisi;
10. რობაქიძე ბრ. (1922): *sityvis roia*. meocnebe niamorebi. Tbilisi. #8;
11. რობაქიძე ბრ. (1991): *mcvelni graalisa*. gasceniurebuli naira gelaSvilis mier. kldekari. #1;
12. რობაქიძე ბრ. (1924): *eqspresionizmi*. kavkasioni. #1-2;
13. რობაქიძე ბრ. (1990): *ucnobi saqarTvelo*. literaturuli saqarTvelo. NN46;
14. რობაქიძე ბრ. (1996): *imam Samili*. *CemTvis simarTle yvelaferia..* Tbilisi;
15. რობაქიძე ბრ. (1913): *oqros verZs*. oqros verZi. #3;
16. რობაქიძე ბრ. (1991): *Cakluli suli*. Tbilisi;
17. რობაქიძე ბრ. (1918): *Tamar*. gaz. saqarTvelo. #18;
18. ВИЛЬГЕЛЬМ ФОН ГУМБОЛЬДТ. (1985): *Язык и философия культуры*. М.

УЧАСТНИКИ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА В НОВОЙ СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

И.Дзаганя

irsociety@rambler.ru

Сухумский государственный университет (Тбилиси)

2. Актуальные проблемы современной лингвистики

Participants of Cross-cultural Dialogue in the New Socio-cultural Environment

New socio-cultural conditions in contemporary Georgia require intensive education in foreign languages and language learning became one of the most crucial tools in successful activity of a person in multi-cultural society. Nowadays, foreign language teaching at the higher institution level is not entirely applied and specific task. Higher education institute specialist is a well-educated person with the fundamental background. Respectively, a language of this person is a production tool, and part of the culture, as well as mean of humanitarization of the education. This implies the fundamental and comprehensive learning of the language.

Новые социально-культурные условия в современной Грузии потребовали интенсификации процесса обучения иностранным языкам, ибо язык и языковое образование стали важнейшим инструментом успешной жизнедеятельности человека в поликультурном сообществе людей. В настоящее время на уровне высшей школы обучение иностранному языку как средству общения между специалистами разных стран не чисто прикладная и узкоспециальная задача. Вузовский специалист— это широко образованный человек, имеющий фундаментальную подготовку. Соответственно, иностранный язык специалиста такого рода — и орудие производства, и часть культуры, и средство гуманитаризации образования. Все это предполагает фундаментальную и разностороннюю подготовку по языку.

Ключевые слова: межкультурный диалог, новая социально-культурная среда, актуальные задачи обучения иностранным языкам, межкультурная, социальная компетенция, мультикультуризм.

Новые социально-культурные условия в современной Грузии потребовали интенсификации процесса обучения иностранным языкам, ибо язык и языковое образование стали важнейшим инструментом успешной жизнедеятельности человека в поликультурном сообществе людей. В настоящее время на уровне высшей школы обучение иностранному языку как средству общения между специалистами разных стран не чисто прикладная и узкоспециальная задача. Вузовский специалист— это широко образованный человек, имеющий фундаментальную подготовку. Соответственно, иностранный язык специалиста такого рода — и орудие производства, и часть культуры, и средство гуманитаризации образования. Все это предполагает фундаментальную и разностороннюю подготовку по языку.

По мнению С.Г.Тер-Минасовой, главный ответ на вопрос о решении актуальной задачи обучения иностранным языкам как средству коммуникации между представителями разных народов и культур заключается в том, что языки должны изучаться в неразрывном единстве с миром и культурой народов, говорящих на этих языках (Тер-Минасова 2000:262).

На смену массового билингвизма уже повсеместно приходит мультикультуризм, современный участник межкультурного диалога в Грузии — это языковая личность, владеющая как минимум тремя языками. Чаще всего это родной язык, английский и второй иностранный, в роли которого выступают разные языки. Пока еще в массе жители владеют разговорным русским языком, хотя русский язык перестал быть обязательным предметом в средней и высшей школе, а в случае выбора иностранного языка обычно уступает английскому языку. Знание русских культурных реалий, владение определенным объемом русских страноведческих фоновых знаний и пр. сохраняет статус русского языка как второго иностранного в средней школе. В высшей школе выбор второго иностранного языка шире, чем в средней, часто студенты выбирают немецкий язык, иногда конкуренцию русскому языку как второму иностранному оказывает французский язык. А в некоторых регионах

Грузии, например, в Аджарии, благодаря новой социо-культурной среде, благодаря все усиливающимся политическим и экономическим связям с Турцией, роль второго иностранного языка с успехом выполняет турецкий язык, тем более, что этот язык усиленно пропагандируется и организованы систематические бесплатные курсы по изучению турецкого языка.

Таким образом, языковая личность в современной Грузии формируется на всех этапах получения образования: сначала в дошкольных учреждениях, о чем свидетельствует большое количество детских садов, специальных студий, обучающих малышей иностранным языкам, в первую очередь английскому; затем в средних общеобразовательных школах, в которых почти повсеместно английский выступает как первый иностранный язык в сочетании со вторым иностранным языком, роль которого выполняет немецкий, русский, французский и даже турецкий языки; и, наконец, в высших учебных заведениях, где опять-таки приоритет прочно за английским языком.

Большой вклад в исследование проблемы языковой личности внесли: Й.Вейсгербер, А.А.Леонтьев, Н.Д.Арутюнова, М.Бубер, В.А.Маслова. В работах последнего времени общепризнанным стал тот конструкт языковой личности, который разрабатывается Ю.Н. Карауловым: «Структура языковой личности представляется состоящей из трех уровней:

1) вербально-семантического, предполагающего для носителя нормальное владение естественным языком...;

2) когнитивного, единицами которого являются понятия, идеи, концепты, складывающиеся у каждой языковой индивидуальности в более или менее упорядоченную, более или менее систематизированную «картину мира», отражающего иерархию ценностей...;

3) прагматического, включающего цели, мотивы, интересы, установки и интенциональности. Этот уровень обеспечивает в анализе языковой личности закономерный и обусловленный переход от оценок ее речевой деятельности к осмыслению реальной деятельности в мире. (Караулов 1987:212).

Под языковой личностью автор понимает человека, обладающего способностью создавать и воспринимать тексты, различающиеся:

а) степенью структурно-языковой сложности;

б) глубиной и точностью отражения действительности; в) определенной целевой направленностью; он справедливо отмечает также, что концепция трехуровневого устройства языковой личности определенным образом коррелирует с тремя типами коммуникативных потребностей (контактоустанавливающей, информационной и воздействующей) и тремя сторонами процесса общения (коммуникативной, интерактивной и перцептивной), подчеркивая при этом, что речь идет о коммуникативно-деятельностных потребностях личности (Караулов 1987:214-215).

Обращение к межкультурной коммуникации повлекло за собой смену дидактической парадигмы и значительные концептуальные изменения в понимании процессов овладения иностранным языком, а отсюда и обучения этому языку. На смену традиционности в методику изучения русского как иностранного (РКИ) пришли понятия сознательности и коммуникативности. Были разработаны учебные комплексы, интенсивные методы обучения языку путем включения учащихся непосредственно в процесс коммуникации.

В качестве цели обучения выдвигается межкультурная (социальная) компетенция. Речь идет не о каком-либо новом методе обучения или дальнейшем усовершенствовании коммуникативной методики, а скорее о новой перспективе, которая должна пронизывать весь процесс обучения иностранному языку. Эта перспектива состоит в расширении целей обучения, состоящем в том, что результатом обучения иностранному языку должна быть не только и не столько коммуникативная компетенция, а сам процесс обучения иностранному языку должен превратиться в межкультурное обучение, в обучение пониманию чужого. Такое межкультурное

обучение включает различные компоненты: языковой, исторический, эстетический, этический. Причем, на современном этапе развития методики преподавания иностранных языков должен быть задействован весь комплекс интерактивных методов обучения, суть которых заключается в том, что обучающий не преподает готовые истины, а организует совместный с обучаемыми поиск знаний, моделирует ситуации, в которых обучаемым приходится принимать коммуникативные решения. В центр учебного процесса ставится обучающийся, а не обучающий. Обучающийся русскому языку должен почувствовать себя участником определенной «коммуникативной ситуации» и научиться самостоятельно решать необходимые коммуникативные задачи.

В сферу высшего образования необходимо внести изменения, основанные на следующих принципах:

- интерактивные методы проведения занятий, ориентирующие студента и преподавателя на творческое сотрудничество и совместный интеллектуальный поиск;
- междисциплинарный подход в преподавании, позволяющий активно развивать навыки критического мышления;
- свободное либеральное образование, исключающее возможность подавления личности;
- освоение новейших информационных технологий и пр.

Для этого необходима специальная профессиональная подготовка преподавательского состава, создание программ нового типа, внедрение модульных систем, разработка новых критериев оценки, всесторонняя либерализация образования, позволяющая студентам выбирать часть предметов и заниматься по индивидуальным планам.

Особую роль в современном образовании приобретает распространение новейших технологий и компьютерных форм коммуникации, которые не только расширяют образовательные возможности - но заставляют задуматься о разумном балансе межличностного и опосредованного общения в процессе преподавания. С одной стороны, наличие инновационных методик и современных технических средств открывает большие возможности для обмена опытом и творческого подхода к преподаванию; с другой стороны, в чрезмерном увлечении компьютерами и Интернетом важно не растерять годами проверенные и доказавшие свою эффективность традиционные методы обучения.

Компьютерные формы коммуникации позволяют организовать учебный процесс в постоянном сотрудничестве студентов разных стран, организуют включенные лекции, обмен опытом работы и учебным материалом, все это позволяет расширять кругозор студентов, преодолевать культурные и психологические барьеры (стереотипы) по отношению к представителям других культур.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. КАРАУЛОВ Ю.Н. (1987): Русский язык и языковая личность. М.;
2. Лингвистический энциклопедический словарь (1990): М.;
3. ТЕР-МИНАСОВА С.Г. (2000): Язык и межкультурная коммуникация. М.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1. ალექსიძე მარინა Aleksidze Marina Частицы в побудительных высказываниях русского языка и их эквиваленты в грузинском	6
2. აროშიძე მარინე Aroshidze Marine Монолингвальные словари и корпусная лингвистика	12
3. ბაზაძე სოფიო Bazadze Sophio სუინბერნის პრერაფაელიტური ლექსების მხატვრული სტილის თავისებურება	16
4. ბერიძე რუსუდანი Beridze Rusudan უ. საროიანის ნოველები და მათი ქართული თარგმანები	20
5. ბერიძე ხათუნა Beridze Khatuna Intercultural dialogue revisited: symbol, prejudice translation	25
6. გაბადაძე ნანა Gabadadze Nana ინტერტექსტუალობის სამი სუბსტანცია: ადამიანი, ტექსტი, დრო	29
7. გოლეტიანი რობერტი Goletiani Robert შალვა ნუცუბიძე XX საუკუნის ახალი ფილოსოფიური აზროვნების ფუძემდებელი (ზოგიერთი ასპექტი)	33
8. გოცირიძე დავითი – აროშიძე მარინე Gociridze Davit-Aroshidze Marine Эстетическая реализация языка и метафорическая игра	38
9. გულუა ნატალია Gulua Natalia ცივილიზებულ და პრიმიტიულ სამყაროთა შეპირისპირებისათვის ჯეკ ლონდონის მოთხრობა „ჯის უკის ამბავისა“ და მიხეილ ჯავახიშვილის რომანის „თეთრი საყელოს“ მიხედვით	41
10. გურგენიძე მაია Gurgenidze Maia რა არის პოეზია?	46
11. დიაკონიძე ინგა Diakonidze Inga Concept ‘Death’ in Folkloristic and individual Poetic Picture of the Universe	51
12. დიასამიძე თამარი Diasamidze Tamar „ყველაფერი ხელისგულზე“, ან კულტურული მრავალფეროვნების ასპექტები არავერბალურ კომუნიკაციაში	55
13. დობორჯგინიძე დალი Doborjginidze Dali Интерактивные методы преподавания иностранного языка (на материале урока русского языка в 7-ом классе грузинской школы)	58

14. ვარძელაშვილი ჟანეტა – წეროძე ციცინო Vardzelashvili Janeta-Tserodze Tsitsino ყოფითი „წყალი“ როგორც ენის ფაქტი და კულტურის მოვლენა	62
15. ზაინალოვა ლ. ა. Zainalova L. A. Интерферентные ошибки учащихся-дагестанцев в употреблении предложно-падежных конструкций	68
16. ზაკარაშვილი თინათინი Zakarashvili Tinatin ქურნალისტურ ჟანრთა თანამედროვე ინტერპრეტაცია	71
17. ზოგრანიანი ელმირა Zogranyan Elmira Проблема интерпретации архетипических понятий в контексте межкультурного диалога (на материале концепта «Время»)	76
18. თოფურია ეკატერინე Topuria Ekaterine The cross-linguistic metadiscourse markers and their pragmatic role in the study of discourse	79
19. თუთისანი ეკატერინე Tutisani Ekaterine პრესა, როგორც ინფორმაციის თანამედროვე წყარო	82
20. იმნაძე ბ. - ჩიქოიძე გ. Imnadze B. - Chikoidze G. Языковые модели и принцип коммуникативности	86
21. ისიანი ინგა Isiani Inga „სიყვარულის“ კონცეპტუალური მეტაფორიზაცია ჯონ დონის პოეზიაში	91
22. კალმახელიძე ნინო Kalmakhelidze Nino დარგობრივი უცხო ენის სწავლების ეტაპები, მიზნები და საშუალებები	95
23. ლორთქიფანიძე მედეა – ჩუპრინინა სვეტლანა Lortkipanidze Medea- Svetlana Chuprinina Role of Fiction in Foreign Language Learning	99
24. მაზმიშვილი ნანა – აროშიძე ნინო Mazmishvili Nana-Aroshidze Nino რეალიების თარგმნის პრობლემა ტრანსლატემის თეორიის ჭრილში	103
25. მანჯავიძე სალომე Manjavidze Salome Problems of Teaching Culture in the Foreign Language Classroom	106
26. მენაბდე სალომე Menabde Salome ტერმინი სამეტყველო აქტების ლინგვისტურ და ფილოსოფიურ თეორიათა ჭრილში	110
27. მერაბიშვილი თამარი Merabishvili Tamar ევფემიზმი როგორც ენობრივი და კულტუროლოგიური კოდი	114

28. მინდიაშვილი ნინო – გოგოლაძე თამარი Mindiaashvili Nino-Gogoladze Tamar Межкультурные коммуникации в грузинском переводческом и театральном пространстве (на примере драматургии А.П.Чехова)	117
29. მორალიშვილი სოფიო Moralishvili Sophio Computer-Mediated Communication in English Language Classroom	122
30. ნიკოლაევა იულია Nikolaeva Julia Передать русский язык младшему поколению: миф или реальность современной диаспоры на Апеннингах?	127
31. ნიჟარაძე თეონა Nizharadze Teona ეკონომიური ფორმები თანამედროვე სასაუბრო გერმანული ენის სინტაქსში	132
32. პევნაია ნატალია Pevnaia Natalia Концептуальная метафора <i>Сахарный Кремль</i>	136
33. რაზმაძე დარეჯანი Razmadze Darejan ემოციების ენა როგორც ერის კულტურის გამოსატვის საშუალება (უისტან ჰიუ ოდენის ლექსის „The Funeral Blues“ მაგალითზე)	141
34. სვანიძე ქეთევანი Svanidze Ketevan კლიშირებულ სიტყვათშეთანხმებათა თარგმნის პრაგმატიკა	146
35. სტროიკოვი ს. ა. Стройков С. А. О содержании понятий «интертекстуальность», «квазигипертекстуальность» и «гипертеустуальность»	151
36. სულეიმანოვა კ. გ. Suleimanova K. G. Малые жанры бежтинского фольклора как отражение культуры народа	155
37. ქაჯაია ნანა Kajaia Nana О грузинских переводах рассказов В. Шукшина	159
38. შაკიაშვილი ეკატერინე Shakiashvili Ekaterine გიორგი ლეონიძის ენობრივი სამყაროს ზოგიერთი წყარო	164
39. შარაშენიძე ნინო Sharashenidze Nino ეკონომიური ლექსიკის სტრუქტურა და თარგმნის სპეციფიკა ქართულსა და გერმანულში	168
40. შაულოვი ა. ვ. Shaulov A. V. К проблеме формирования языковой личности учащихся дагестанской национальной начальной школы	172
41. ჩხოვაძე იზოლდა Chkhobadze Izolda მეტაფორა – კომიზმის წარმოქმნის ერთ-ერთი მექანიზმი	175

42. ხეცურიანი თეა Khetsuriani Tea ინტერტექსტი და ინტერტექსტუალობა	179
43. ჯაგოდნიშვილი ივანე Jagodnishvili Ivane ჟურნალისტიკა და სოციოლოგია: კავშირურთიერთობის ასპექტები	183
44. ჯაგოდნიშვილი თემური Jagodnishvili Temur ჟურნალისტის სოციოლოგიური პოზიცია და სოციოლოგიურად აზროვნება	187
45. ჯანგებაშვილი ლია Jangebashvili Lia ქართული ენის „შინა-ფორმა“ გრიგოლ რობაქიძის ნააზრევის მიხედვით	191
46. ძაგანია ინდირა Dzagania Indira Участники межкультурного диалога в новой социально-культурной среде	197